

Magazin bibliologic 2015, nr. 1-4

Revistă științifică și bibliopraxiologică

Editori:

Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Societatea Științifică de Bibliofilie și Ex-libris "Paul Mihail" din Moldova
Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova "Alexe Rău"

Director și redactor-șef:

Elena Pintilei

Colegiul de redacție:

acad. Andrei Eșanu, acad. Petru Soltan,
acad. Mihai Cimpoi, acad. Valeriu Matei, doctor hab. Roman Motulski (Minsk),
doctor hab. Gheorghe Postică, doctor conf. Elena Tîrziman (București),
doctor conf. Nelly Țurcan, doctor Tatiana Luchian,
Doctor Honoris Causa Iurie Colesnic, Vera Osoianu

Secretari de redacție:

Elena Turuta
Tatiana Bahmuteanu

Lectori:

Elena Turuta, Raisa Plăieșu, Tatiana Bahmuteanu, Cornelia Hîncu

Redactor artistic:

Dragoș Popa-Miu

Procesare computerizată:

Diana Stoian

SUMAR

- 3 - 6** **In memoriam Alexe Rău**
În amintirea unui coleg.
Apreciem mult aportul personalităților marcante ale culturii biblioteconomice la dezvoltarea relațiilor internaționale.
Ion UNGUREANU. Un Preot al templului Cărții
Vladimir BEȘLEAGĂ. Prințul cărților
Ion CIOCANU. Luminoasă amintire
- 7 - 8** **AGORA**
Elena PINTILEI. Digitalizarea patrimoniului scris – o prioritate națională
- 9 - 54** **VALORI BIBLIOFILE**
Conf. dr. Maria DANILOV. Cartea basarabeană în colecțiile Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg (sec. XIX-înc. sec. XX)
Dr. Vlad MISCHEVCA. Tipărituri românești din bibliotecile mănăstirilor athonite Sf. Pavel și Pantocrator (sec. XVII-XX)
Dr. Elena CHIABURU. Tipărituri din vremea exarhului Gavriil (1815 – 1821) păstrate în biblioteci din România
Dr. Igor CERETEU. Cărți vechi din biblioteca Mănăstirii Saharna
- 55 - 64** **GALERIA MB**
Cristina CATEREV. Contribuția Tatianeii Gălușcă la promovarea folclorului basarabean : din arhivele străine
- 65 - 78** **STUDII ȘI CERCETĂRI**
Dr. Olimpia MITRIC. O raritate bibliografică: Bucoavna imprimată la Chișinău (1815), în Biblioteca Mănăstirii Dragomirna
Victoria VASILICA. Tradiții de valorificare a moștenirii culturale scrise la Biblioteca Națională a Republicii Moldova
- 79 - 99** **SIMPOZION**
Mariana COCIERU. Salvagardarea patrimoniului cultural imaterial - noi paradigme
Dr. Violina GALAICU. Codicele muzicale provenind de la Mănăstirea Putna : localizare, autori, aspecte genuistice și stilistice, particularități semiografice
Veronica COSOVAN. Patrimoniul documentar al Moldovei istorice. Arealul geografic și filierele de înstrăinare
- 100 - 106** **CENL. CONFERENCE OF EUROPEAN NATIONAL LIBRARIANS**
CENL Strategic Plan 2015-2018
- 107 - 111** **TEORIE ȘI PRACTICĂ**
Vera OSOIANU. Centrul de Statistică, Cercetare și Dezvoltare, BNRM: strategii
- 112 - 114** **EVENIMENT**
Vera OSOIANU. Bilanțurile Festivalului Național al Cărții și Lecturii 2015 și cartea ca agent al schimbării
- 115 - 124** **REMEMBER**
DIN SERTARUL LUI IURIE COLESNIC
Dr. H. C. Iurie COLESNIC. Vladimir Okușko... ctitorul ce-a rămas neîntrecut în istoria noastră

In memoriam Alexe Rău

La 8 aprilie curent s-a stins din viață Alexe Rău, directorul general al Bibliotecii Naționale, dar și redactorul-șef al revistei noastre de specialitate „Magazin bibliologic”.

A fost fondatorul și mentorul revistei, dar mai ales, autorul a sute de materiale științifice și praxiologice publicate pe parcursul a mai bine de un sfert de veac ce au dus la reformarea sistemului național de bibliotecă din Moldova, la valorificarea și promovarea bibliologiei naționale, la implementarea standardelor europene de activitate a Bibliotecii Naționale și a bibliotecilor publice din țară.

Domnia Sa a fost acela care a preschimbato paginile revistei dintr-un For al bibliotecarilor într-o Agoră a oamenilor de cultură și artă, știință și literatură de pe mapamond ce au luat în dezbateri pe filele revistei probleme de specialitate, de metamorfoze moderne în lumea secolului XXI.

Regretăm nespuse de mult trecerea în neființă a lui Alexe Rău, poet și dramaturg, bibliolog, filosof al culturii, om al cărții.

Operele publicistice, filosofice scrise de el au transformat revista „Magazin bibliologic” într-o Universitate cu Facultăți de biblioteconomie, bibliosofie, teorie și practica bibliologiei.

Ne vor lipsi mult volumele sale de literatură de specialitate, de poezie, filosofie care le-ar mai fi scris cu siguranță și ar fi devenit obiect de studiu și de învățătură pentru mulți dintre noi...

Alexe Rău ne-a lăsat o moștenire bogată literară, biblioteconomică, filosofică pe care suntem în măsură să o valorificăm și să o promovăm.

Redacția revistei „Magazin bibliologic”

Памяти коллег посвящается

Высоко ценим вклад выдающихся деятелей библиотечной культуры в развитие международных связей

Библиотечная Ассамблея Евразии выражает глубокие соболезнования коллективу Национальной библиотеки Республики Молдова, а также культурной общественности страны по случаю безвременной кончины директора Алексея Алексеевича Рэу (23 декабря 1953 г. – 8 апреля 2015 г.)

Алексей Алексеевич был разносторонней, творческой и активной личностью и оставил о себе память как книговед, поэт и писатель европейского и международного уровня. Благодаря уму, образованности и высокой ответственности, он внес значительный вклад в культуру и библиотечное дело Молдовы, стран Европы и СНГ. Он был ученым и практиком, автором более 600 научных работ, статей, публицистических эссе, известных в стране и за рубежом. Его диссертация на степень доктора философии стала прорывом в философском осмыслении библиотековедения и книговедения. Умелый и опытный руководитель, он продвинул развитие библиотек Молдовы на высокий международный уровень, был одним из авторов Национальной программы реформы библиотек Молдовы, уверенно вел библиотеки страны по пути модернизации и инноваций.

Являясь патриотом своей страны, А. А. Рэу постоянно расширял библиотечно-информационные связи и культурный обмен с библиотеками Европы и мира. Он внес неоценимый вклад в укрепление профессиональной солидарности и межбиблиотечного взаимодействия стран СНГ.

Светлая память об Алексее Алексеевиче Рэу будет вдохновлять библиотечных работников на продолжение великого дела служения Культуре, которому он посвятил свою жизнь.

*Редакционная коллегия журнала
„Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии”*

Un Preot al templului Cărții

Alexe Rău a plecat subit dintre noi, o mare personalitate din domeniul culturii. Va fi greu de umplut golul, pe care l-a lăsat în urma sa.

L-am cunoscut acum un sfert de veac, atunci, când am preluat funcția de ministru al Culturii. Fiind nevoit să plec de mulți ani din Moldova, revenind doar sporadic la niște filmări, nu prea cunoșteam generația, care venea în urma noastră.

De aceea atunci, când a apărut problema numirii în funcție a unui nou director al bibliotecii „Krupskaia” – așa se numea ea pe atunci și a fost nominalizată candidatura lui Alexe Rău, am ținut să fac cunoștința mai îndeaproape cu dumnealui.

Mi s-a părut un tânăr modest, așa spune, prea sfios pentru această funcție importantă, mai ales, că trebuiau făcute multe schimbări radicale, ca această bibliotecă superideologizată să devină o Bibliotecă Națională adevărată.

El și-a expus – cu un glas domol – planul de reformare și am rămas uimit de profesionalismul și concretețea măsurilor, care avea de gând să le ia – cunoștea foarte bine starea de lucruri de la biblioteca „Krupskaia”, unde doar un procent infim alcătuia cartea în limba română (moldovenească), toată cu grafia chirilică. Ținând cont că nu prea existau căi de a suplini fondurile cu cărți necesare (mai eram încă în URSS) spera, că dacă va fi numit în funcție, să fie sprijinit de Ministerul Culturii.

I-am promis că va fi ajutat și să nu se sfiască să ne deranjeze cu orice problemă. L-am rugat să aștepte puțin în anticameră și în curând, după perfectarea deciziei, a plecat de la minister cu ordinul de numire în funcția de director al bibliotecii, care în scurt timp sub conducerea lui Alexe Rău a devenit o Bibliotecă Națională adevărată.

Multe ar fi de spus despre activitatea lui în acest post. N-a fost un funcționar, un cadru administrativ, deși era impecabil și la capitolul acesta. Biblioteca s-a transformat într-un centru cultural cu o largă rază de activitate. Instituirea Salonului Internațional de Carte, care funcționează cu succes de ani buni, devenind evenimentul principal al anului, găzduirea generoasă a Cenaclului „Ideal”, căruia nu-i scapă nicio apariție importantă în domeniul literaturii

și atâtea alte activități binecuvântate și susținute de neobositul Alexe Rău ne-au fost lăsate drept moștenire.

Biblioteca, îmbogățită de dumnealui, e un Templu al Cărții, pentru că el a iubit Cartea și a cinstit-o, așa putea spune, cu un sentiment religios.

Țin minte un episod despre care aș vrea să povestesc neapărat.

Eram în al treilea an de ministeriat și multe delegații, oaspeți, mai ales din România, care ne-au trecut pragul, ne făceau cadouri, de regulă, din prețioase cărți, pe care abia de reușeam să le frunzăresc, multe din ele îmi erau adresate personal – nu atât ca ministru, cât ca om de cultură. Le stocam în cămăruța din spatele cabinetului, umplând-o aproape până la refuz. Într-o bună zi l-am invitat pe Alexe Rău la minister, i-am arătat „comoara” mea și i-am propus să aleagă, ce crede el, că e mai de preț și necesar pentru Biblioteca Națională.

- Cum? Vreți să vă despărțiți de o asemenea bogăție? – m-a întrebat el, știind că sunt un împătimit de carte și că le adun încă din studenție pentru biblioteca mea personală.

- De ce să mă despart? Când voi avea nevoie de ele, voi veni la Biblioteca dumitale.

După ce-a ales un morman de cărți din cămăruța mea, m-a întrebat încă o dată:

-Dle ministru! Cadoul Dvoastră n-are preț. Fiecare carte e o comoară. Chiar nu vă pare rău să vă despărțiți de ele?

-Dragă Alexe, mâine-poimâine pot să nu mai fiu ministru și-atunci Dumnezeu știe ce se va întâmpla cu ele, așa că...

-Bine, dar majoritatea vă aparțin personal!

-Socotiți, că le-am făcut donație Bibliotecii Naționale.

I s-au umezit ochii. Mi-a întins mâna fără cuvinte, i-am strâns-o și de-acum din ușa mi-a spus: „E cel mai frumos lucru pe care l-am văzut în viața mea. Vă mulțumesc din suflet”. „Dar din dar se face rai, dragă Alexe...”

Mi-am dat seama, că am de-aface cu un prețuitor fără asemănare al Cărții.

Da, el credea – aproape religios – că prin carte Basarabia va renaște, că biblioteca este o cetate a rezistenței noastre spirituale și totodată zestrea, cu care ne putem pre-

zenta în fața altor seminții. Alexe Rău n-a fost un funcționar, el a fost un poet, dar și un gânditor. E de ajuns să ne amintim și de emisiunile superbe de la Televiziunea Națională despre filosofia culturii, pe care le realiza împreună cu distinsul nostru istoric Iurie Colesnic.

El nu ne-a lăsat doar o bibliotecă bine

pusă la punct, renovată, adusă la zi, ci și o moștenire spirituală, pe care mai rămâne s-o însușim.

Să fim demni de el și să-i cinstim numele, așa cum îl merită.

Ion UNGUREANU,
ex-ministrul Culturii și Cultelor
(a.1990-1994)

Prințul cărților

Iată, dar, frate Alexe, că între noi s-a așezat NETIMPUL.

Ne gândim la tine ca la o amintire, dar nu reușim, pentru că ne-ai rămas atât de prezent, atât de aproape, atât de viu, chiar mai viu decât mulți dintre cei vii...

S-ar părea că, da, așa cum ți-a fost dorința, ultima, să te întorci în țărâna părinților și strămoșilor tăi de la Larga, te-ai mutat acolo, dar vezi că spiritul tău, cel luminos, și zbcuciat și, în anii din urmă atât de suferind, dar nicidecum înfrânt, a rămas să dăinuie printre noi, cei ce mai zăbovim în astă lume a relelor și păcatelor, - a rămas sub bolțile acestui Mare Templu al Luminei, care este Biblioteca Națională, pe care ai onorat-o ani mulți, ca un adevărat Prinț al Cărților...

Ori de câte ori îți călcam pragul biroului, te vedeam mereu stând în fața computerului, meditănd, notând, lucrând, încât abia dacă întorceai capul, ca să schimbăm o vorbă...

Te grăbeai să-ți duci cât mai aproape de final cele ce te frământau, știind, intuind că timpul tău e măsurat, strict limitat...

Așa mi-ai rămas în memorie...

Vezi că, fără să-mi dau seama, am înfiripat o conversație cu tine, frate Alexe?

Parcă am fi alături, față în față, în atât de plăcutul și intimul tău birou...

Și ce de-a amintiri, ba nu: scene vii, emoționante pornesc a mă asalta.

Doar una din ele. Tu culegi un text, iar eu scotocesc prin vrafurile de cărți dintr-un fotoliu. Dau peste un volum despre Napoleon în Egipt. Era un roman, în franceză." Vreau să-l citesc, zic. „Ia-l,” îmi răspunzi...

Fără să te sustragi de la munca ta. Altă

dată, tot așa iau „Dacia preromană” de Nicolae Densusianu... Apoi un roman despre Avicena, tot în franceză...

Am aflat, ulterior că ai și un „Jurnal parizian”... Că ai fost publicat în SUA, în alte țări...

Mi-ai oferit și din cărțile tale, dintre care, recent am regăsit-o pe cea purtând un titlu ce m-a tulburat profund: „Pe noi nouă redă-ne”. E o carte bijuterie, format minuscul, cum doar în biblioteca Vaticanului am văzut pentru prima dată cu ani în urmă. Cu minunate ilustrații în peniță de bunul și fericitul cu darul graficii poetul Iulian Filip. Apropo, îmi aduc aminte că am citit în revista „Atelier”, acum niște ani, eseul tău de o finețe rară despre relația dintre poezie și imagine, mai exact, și grafică. Imediat m-a dus gândul la acest volumaș, din care aș vrea să reproduc câteva versuri.

Zici așa: „Pentru a fi înotător/ trebuie să uiți de apă. /Pentru a iubi cu adevărat,/trebuie să uiți de dragoste./Pentru a fi poet,/ trebuie să uiți de poezie”. Ultimele cuvinte le-am găsit subliniate la prima lectură, dar, recitindu-le, am confirmat iarăși: „ADEVĂRAT!” Și știi de ce? Pentru că mi-ai demonstrat o dată în plus, că poezia nu se... face, așa cum se mai aude, ci se NAȘTE. Și nu o cauți, nu o vânezi, nu o confecționezi, ci vine ea la tine, de nu se știe de unde și nu se știe cum și nici când, datoria ta e doar s-o auzi, s-o ascuți și s-o fixezi în scris...

Ai fost și om al cărții, dar, în primul rând, un sensibil poet...

Iată sfâșietoarele tale versuri, care sună ca o rugă, ca o litanie:

„Închide-te,
Cochilie,

Strânge-te
Tăinuiește-mă.
Mântuiește-mă
Doamne,
Cel care stai și mă privești
De la răscrucea dintre
Cădere și înălțare

De ce m-ai ales pe mine
Ca să măsoți
Măsura Ta?”
(Închide-te cochilie, Psalmul melcului),
Vladimir Beșleagă,
7 noiembrie 2015

Luminoasă amintire

Prin pâcla anilor, deceniilor ajung într-un birou al Societății republicane „Prietenii cărții”, din actuala stradă Anatol Corobceanu, 24. Alexei Rău era pe atunci secretar responsabil al acelei Societăți. Avea în audiență o tânără (dar –o, Doamne! – toți eram tineri!) cu care îmi recomanda să colaborez. Doamna se dovedise una pe care o știam destul de bine. Între timp ea devenise secretară a Societății raionale Strășeni a „Prietenilor cărții” – Nadejda Barbos. A fost o punere la cale a epocalei Eminesciana din codrii Scoreni (7 kilometri de la Strășeni). 19 sau chiar 20 de ediții ale minunatei Sărbători republicane a cărții, atât cât aceasta a fost tutelată cu un talent organizatoric exemplar de inimoasa doamnă, ajutată de doi bravi lărgeni – Alexei Rău și Mihai Cimpoi, am fost nelipsit și am prezentat discursuri la acele neuitate ospățuri literare și lingvistice.

Nadejda Barbos și Mihai Cimpoi inaugurară în fiecare ultimă duminică de iunie Sărbătoarea, Alexei Rău rămânea oarecum în umbră, dar toți știau că tocmai el asigura buna pregătire și desfășurare a Sărbătorii la nivel republican. Și nu numai a acesteia.

Scriitorul Titus Știrbu, angajat pe atunci al Societății „Prietenii cărții”, o mai fi ținând minte nenumărate și splendide festivaluri ale cărții pentru copii și alte manifestări culturale oblăduite de Alexei Rău. Eu adaug că Alexei era inima, sufletul unui almanah al bibliofililor („Patrimoniul”), la care mi-a solicitat colaborarea. Țin minte că mi-a dat să citesc o piesă pe care o semnase Alexei Delalarga. Multișor timp mai apoi mi-a solicitat să-i analizez teza de doctorat (în filozofie), să-i fiu referent oficial. Am rămas fascinat de cunoștințele sale în domeniul Scrisului (chiar al scrisurilor) și i-am dat o apreciere superlativă.

I-am citit cărțile de poezie marcate de căutări (și găsiri!), originalul *Jurnal parizian* (din 2001), iar despre unica la noi carte *La verbvedere*, chiar am scris (în „Florile dalbe”), ca să conchid acum că toate au devenit – la 8 aprilie 2015 – o amintire.

Și să mă alin cu convingerea că e una luminoasă: în orice ipostază a activității sale, Alexei Rău a fost un lucrător /creator/ conducător Bun.

Ion Ciocanu

Digitalizarea patrimoniului scris – o prioritate națională

În procesul dezvoltării societății, bibliotecile au ocupat întotdeauna un rol important. Efectuând o trecere în revistă referitor la istoria dezvoltării bibliotecilor, observăm că ele au apărut pe lângă curțile regale și templele luxoase, fiind un simbol al recunoașterii sociale. Un regat era deosebit de apreciat pentru colecțiile documentare deținute, precum și pentru nivelul intelectual al cărturarilor.

Foarte des documentul scris era considerat sacru, iar bibliotecarul era situat alături de oamenii de știință ai vremii. Perioada medievală a fost caracterizată prin dezvoltarea cărturării bisericești, bibliotecile fiind edificate pe lângă mănăstiri. Copiștii au fost acele persoane, care au copiat manuscrisele, astfel salvându-le de la piere. Odată cu apariția universităților, marile biblioteci sunt recunoscute ca instituție fundamentală a societății.

Accesul aproape nelimitat la carte apare odată cu dezvoltarea tiparului. Acest fenomen a dus și la creșterea numărului de biblioteci. Apar biblioteci publice și speciale. Astfel se deschide accesul la știință, cultură și educație. Bibliotecile naționale încep să îndeplinească funcția patrimonială. Secolul XXI aduce schimbări majore, impunând într-un scurt timp o criză majoră. Scade brusc numărul de utilizatori, care a dus la descreșterea considerabilă a numărului de împrumuturi. S-a schimbat accesul de la document spre informații. Bibliotecile se asociază în consorții pentru a oferi utilizatorilor acces nelimitat la informație. Acest deziderat nu poate fi realizat fără colaborări și parteneriate eficiente.

Într-un context marcat de explozia numerică a informației, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la sfârșitul anilor '90 ai secolului XX, a conștientizat că este responsabilă de conservarea și valorificarea patrimoniului cultural scris al țării și oferirea accesului tuturor utilizatorilor la aceste colecții.

Echipa de creație: regretatul Alexe

Elena PINTILEI,
director general al BNRM

Abstract:

In the context marked by the explosion of numerical data at the end of 1990th, the National Library of the Republic of Moldova took the responsibility for conservation and enhancement of written national cultural heritage and offering the access to its collections for all users.

In 2005 the NLRM became a full member of CENL and joined the program of the European Digital Library, creating the National Digital Library of Moldova. Since then, the NDLM can be accessed through the web portal of The European Library.

In 2008 NLRM started the project Moldavica that subsequently was fully supported by the CENL. This project should be realized only via cooperation. The partners of the NLRM: libraries, museums, National Archive, all participants of the National Digital Program „Memory of Moldova” must work together on the completion of this database with the digital copies of examples of national cultural heritage that they dispose.

All institutions – members of the project should unite around the idea of „Acces”. When it comes to our common cultural heritage, it couldn't be a bigger and more urgent challenge than to make all possible for ensuring the access of future generations to this heritage. Digitization of the written heritage should become a national priority.

Rău (coordonator), colaboratorii BNRM și specialiștii de la instituțiile naționale deținătoare de documente și colecții patrimoniale au elaborat Programul Național „Memoria Moldovei”, ulterior aprobat de Comitetul Național „Memoria Moldovei”. Între anii 2002-2003 apar primele copii digitalizate în cadrul BNRM.

În luna martie 2006, Comisia Europeană a lansat Planul său de edificare a Bibliotecii Numerice Europene. Esența acestui proiect rezidă în digitalizarea de către bibliotecile naționale a țărilor europene, a moștenirii culturale scrise și asigurarea accesului la aceste comori spirituale în mediul Internet prin crearea unui serviciu web comun, constituindu-se o bibliotecă numerică paneuropeană.

Dat fiind faptul că Biblioteca Națională a Republicii Moldova în 2005 a fost acceptată ca membru cu drepturi depline al Fundației Conferinței Bibliotecilor Naționale Europene, ea a aderat la proiectul Bibliotecii Numerice Europene. S-a propus că Biblioteca Națională a Republicii Moldova să creeze Biblioteca Națională Numerică a Moldovei.

Biblioteca Națională Numerică a fost constituită ca un portal de acces, prin serviciul web al Bibliotecii Numerice Europene.

În anul 2008 BNRM inițiază proiectul BND „Moldavica”, care ulterior a fost sprijinit de Fundația Conferința Bibliotecilor Naționale Europene (CENL).

În anii 2008-2009 BNRM a participat la proiectul FUMAGABA, organizat de CENL. În cadrul acestui proiect BNRM a beneficiat de 12. 500 de euro alocați de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare, pentru integrare în Biblioteca Europeană. În această perioadă BNRM

procură un scanner performant (ATIZ) și un server pentru arhivarea copiilor digitale. Și astăzi echipa de colaboratori din cadrul BND continuă lucrările de digitalizare a documentelor patrimoniale din colecțiile BNRM. Aceste copii pot fi vizualizate și consultate pe site-ul www.moldavica.bnrm.md.

După cum am menționat, proiectul dat urmează să fie realizat prin cooperare. Partenerii BNRM, bibliotecile, muzeele și Arhiva Națională, participante la Programul Național „Memoria Moldovei” colaborează în vederea completării BND cu copiile digitale ale patrimoniului pe care îl au în gestiune.

Având rolul de lider în Sistemul Național de Biblioteci, BNRM este conștientă că patrimoniul național scris în continuare trebuie identificat, conservat și valorificat.

Astăzi constatăm că ceea ce a fost inclus în Registrul „Memoria Moldovei” este un bun al țării. Împreună trebuie să căutăm soluții pentru:

- Protejarea acestui patrimoniu, care a fost și este cultura noastră scrisă;
- Asigurarea că această moștenire va fi partajată cât este posibil;
- Identificarea fondurilor, inclusiv publice, pentru realizarea conceptului BND.

Instituțiile parte componentă a Programului „Memoria Moldovei” trebuie să se unească în jurul noțiunii „Acces”. Când este vorba de patrimoniul nostru comun, nu poate exista o provocare mai mare și mai urgentă, decât aceea de a asigura accesul generațiilor viitoare la acest patrimoniu. Digitalizarea patrimoniului scris trebuie să devină o prioritate națională.

Cartea basarabeană în colecțiile Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg (sec. XIX-înc. sec. XX)

În destinul cărții basarabene ajunsă în colecții străine se ascund numeroase pagini deloc sau prea puțin cunoscute. Așezate în depozitele bibliotecilor, fie din Sankt Petersburg, Moscova¹ sau în bibliotecile mănăstirești de la Sfântul Munte², cărțile noastre zac uitate de tăcerea secolelor, care le acoperă. În scopul valorificării unui patrimoniu cultural-eclziastic ce ne aparține, fără îndoială, s-ar cuveni o cercetare monografică care să adune laolaltă cărțile noastre de patrimoniu risipite în colecții străine³. Vom face referință la cartea basarabeană ce se păstrează în colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg. Este vorba despre câteva titluri tipărite la Sankt Petersburg (pentru Basarabia): *Noul Testament*, 1817, 1819, *Biblia*, 1819, *Gramatica* lui Iacob Hâncu (1840), cât și din cele tipărite la Chișinău în Tipografia Duhovnicească a Basarabiei: *Bucoavnă*, 1863; *Ceasoslov*, 1907; *Psaltire*, 1907; *Acatist*, 1910. O bună parte din exemplarele cercetate *de visu* au ajuns în colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg pe căi oficiale și/sau legale, conform prevederilor stipulate în ucuzul sinodal în vederea înființării Tipografiei Exarhicești din Chișinău, aprobat în 4 mai 1814 (primit la Chișinău pe 27 mai 1814). Decizia sinodală avea la bază legislația în vigoare a Imperiului Rus, care „după înaltele ordine date, primul în 1787 iunie, 20 și, al doilea din 1802, februarie, 2, se aprobă voia [...] de a înființa tipografii”⁴. În legătură cu ucuzul amintit precizăm, că asupra Basarabiei se aplica ad-hoc o

Conf. dr. Maria DANILOV

Abstract:

The Bessarabian book in the collections of the Clerical Academy library in Sankt Petersburg (end of the 19th - beginning of the 20th centuries). Many Bessarabian clerical books what ended up in foreign collections are now lying forgotten in the Clerical Academy libraries of Sankt Petersburg and Moscow as well as in the monastic libraries on the Holly Mountain. This paper is a small contribution to this subject and an attempt to uncover a very small part of those books - just 7 titles what are currently part of the Collections of St. Petersburg Clerical Academy Library. These titles include few books published in Sankt Petersburg for Bessarabia: Noul Testament (The New Testament) 1817, 1819, Biblia (The Bible) 1819, Gramatica lui Iacob Hancu (Iacob Hincu's Grammar) 1840, as well as 4 titles published in Chisinau by the Clerical Publisher of Bessarabia: Bucovna, 1863, Ceasoslov, 1907; Psaltire 1908; Acatist, 1910. There are documented evidences that mandatory copy of every title published in Chisinau in the Tsarist Period (1812-1918) was sent to the public collections of St. Petersburg. During the research on the subject were found rare editions with unique value such as „Valachian-moldavian Chrestomathy (1840)” by Iacob Hancu or „Bucovna basarabeana” 1863. The destiny of four cultural treasures that ended up in foreign collections is often uncertain. The odyssey of the Bessarabian book throughout national history is very symbolic, as the books represent the core of the cultural unity. A monographic research should asses and restore the value of our lost patrimony and gather our heritage books scattered through foreign collections.

Keywords: Bessarabia, history of books, Clerical Academy libraries, Sankt Petersburg Russian Empire, Tsarist Period

¹ Издания кириллической печати XV - XVI вв. (1491-1688 гг.): для южных славян и румын: кат. кн. из собр. Гос. публ. б-ки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина (сост. В.И. Лукьяненко), СПб., 1979, 186 с. (sunt inventariate 68 titluri, ediții chirilice, XV – XVII).

² Florin Marinescu, Vlad Mischevca, *Cărțile românești din biblioteca mănăstirii athonite „Sfântul Pavel”*, Atena, 2010, 285 p.

³ În colecția bibliotecii se dețin exemplare tipărite în diverse centre tipografice ale Țărilor Române (sec. XVIII-XIX): Iași, Blaj, Sibiu, Buda, Smirna.

⁴ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 404, f. 9-11

legislație străină. Mai mult, ucuzul sinodal era unul anterior anului de pomină, 1812, iar aceasta echivala cu o încălcare gravă a dreptului local⁵. Cât privește problema distribuirii cărților ce urmau să fie tipărite în nou înființata tipografie „exarhicească a Chișinăului”, apoi trebuie să observăm că dispozițiile sinodale (structurate în 17 articole), alături de multe alte restricții prevedeau „că din tot felul de cărți și lucrări tipărite în această tipografie se trimite câte un exemplar Sfântului Sinod pentru biblioteca lui (art. 16), la departamentul Instrucțiunii Publice, Academiei Imperiale și Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg, iar în colecția Bibliotecii Publice Imperiale se vor trimite câte două exemplare”⁶. Constatăm că din cărțile scoase de sub teascu tipografic de la Chișinău, în mod obligatoriu urmau să fi depuse exemplare în colecțiile publice din Sankt Petersburg. Astfel se face că o bună parte din cartea basarabeană păstrată astăzi în colecțiile publice din Federația Rusă a ajuns acolo pe căi legale.

Cărți editate în limba română de Societatea Biblică Rusă. *Biblia* și *Noul Testament*. Istoria cărții religioase tipărită în limba română în perioada păstoriei mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni mai cuprinde și edițiile apărute la Sankt Petersburg – *Noul Testament*, ediții separate (1817, 1819) și respectiv, *Biblia* (1819) - a treia ediție integrală cunoscută în spațiul românesc. În colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg se păstrează câte un exemplar din *Noul Testament* (1817), ediție separată și *Biblia* (1819). Chiar dacă este vorba de cărți cunoscute în spațiul bibliografic al cărții românești, ar

trebui să observăm că probele documentare din arhivele din Chișinău în legătură cu istoricul tipăririi *Bibliei* din 1819 au fost valorificate doar parțial. Ceea ce putem stabili cu certitudine, în urma investigației noastre, ține de faptul că mărturiile documentare asupra istoricului tipăririi *Bibliei* românești la Sankt Petersburg (1819), publicate de A. Balțatescu în secolul al XIX-lea, acoperă doar un segment neînsemnat din istoricul tipăririi *Bibliei* (11 august 1815 - 18 decembrie 1817)⁷. Problema cărții românești tipărite în Basarabia, cât și pentru Basarabia, la Sankt Petersburg, se constituie în perspectiva unor probleme insuficient cercetate încă. Referințele le găsim, aproape toate, în legătură cu personalitatea exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în special cele ce țin de activitatea Filialei Basarabene a Societății Biblice Ruse la Chișinău (1817-1826).

Noul Testament, Sankt Petersburg, 1817 (nr. inv. 48794) și *Biblia*, Sankt Petersburg, 1819, (nr. inv. 103806), tipărite în limba română prin contribuția Societății Biblice Ruse⁸ (colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești de la Sankt Petersburg).

⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 404, f. 9-11

⁶ ANRM., F. 205, inv.1, d. 404, f. 12-13. Decretul sinodal în vederea înființării tipografiei la Chișinău cuprinde un șir de restricții de cenzură asupra cărților: „În Tipografia Exarhală se vor tipări cărți bisericesti și în limba moldovenească, ce vor fi traduse din slavonește după aceleași cărți sinodale (art. VII): „Gramaticile trebuincioase pentru Seminar și alte cărți școlare se pot tipări cu litere civile, însă nu din noile ediții din alte tipografii, ci numai din cea sinodală din Moscova. (art. IX); „Se vor prezenta Sf. Sinod spre examinare înainte de a fi date la tipar noile traduceri sau alcătuirii lucrute de persoane duhovnicești [...]. Cu acest prilej se va adăuga și părerea Î.P.S. Voastre privitor la necesitatea unor asemenea tipărituri (art. XIII); „P.S.V. veți avea grijă și supraveghere strictă, în toate privințele, fără nici o excepție, asupra tipăririi cărților și lucrărilor în această tipografie (art. III); „Întreținerea și organizarea acestei tipografii este dată sub dispoziția și îngrijirea personală a Înalț Preasfințeniei Voastre” (art. II). Restricțiile sinodale asupra tipăriturilor ce urmau să fie scoase de sub teascu tipografic de la Chișinău limitau activitățile cărțurărești ale mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. În linii mari, ucuzul sinodal prevedea două categorii de tipărituri în limba „moldovenească”. În prima categorie trebuie să includem *cărțile bisericesti* (liturgice), acceptate de cenzură, în exclusivitate, doar în varianta tradusă după edițiile sinodale, și în acest sens, erau lăsate sub supravegherea directă a exarhului (vezi: Danilov M. *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia (între tradiție și politică țaristă)*, Bons Offices, Chișinău, 2007, 264 p.).

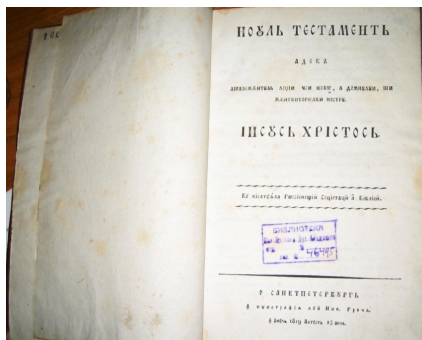
⁷ Балцатеску А., *Бессарабское Отделение Российского Библейского Общества // Кишиневские Епархиальные Ведомости/ Kișinevskie Eparhial'nye Vedomosti* (în continuare KEV), 1872, nr. 7, p. 210 - 215.

În dependență de anumiți factori care au influențat direct tipărirea *Bibliei*, vom delimita, cel puțin, două etape în istoricul cărții:

- în prima etapă (11 august 1815 - 18 decembrie 1817) a fost pregătit pentru tipar *Noul Testament* (1817, ediție separată)⁹ și s-a întreprins corectura primelor două cărți din *Vechiul Testament*, textele fiind expediate la Chișinău mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni pentru a fi verificate;

- în cea de a doua etapă (18 decembrie 1817-15 august 1819), corectura cărților sfinte s-a făcut doar la Sankt Petersburg, sub supravegherea egumenului Varlaam Cuza (cel chemat de la Iași).

În cazul unor diferențieri esențiale dintre textele sinodale și cele din originalul românesc (*Biblia* de la Blaj, 1795), a fost consultat episcopul Filaret Drozdov, rectorul Academiei Teologice din Sankt Petersburg. Corpul cel mai important de documente din istoricul tipării *Bibliei* românești îl constituie corespondența dintre președintele Societății Biblice Ruse, principele Alexandru Golițan și exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Noul Testament (1817). Pagina de titlu are imprimatul Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg (Nr. inv. 46495).

Principele Al. Golițan s-a adresat către exarhul Gavriil „să-i trimită o *Biblie* românească ce ar fi servit drept original pentru o nouă ediție sub egida Societății Biblice”¹⁰. De asemenea, este cunoscut, că mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni ar fi expediat la Petersburg două *Biblie* – una de la 1688, de la București și alta tipărită în Transilvania, la Blaj, în 1795. *Biblia* de la 1688, în opinia exarhului era „o traducere greoaie și neclară”, pe când cea din Ardeal era una tradusă „de pe edițiile celor 70 de bătrâni înțelepți din Răsărit și era mai clară. În ea se întrebuițează limba cea nouă, mai înțeleasă”¹¹. Principele Al. Golițan a dat prioritate *Bibliei* de la Blaj (adresa din 26 ianuarie 1816), comunicând, totodată, că de curând va începe tipărirea *Noului Testament* (ediție separată). Exarhul mai era informat despre decizia Comitetului în privința corecturii cărții care, inițial, va fi „supravegheată de principele Ipsilantie și consilierul Matei Krupenschi, cunosători de limbă moldovenească”. Al. Golițan îl mai ruga pe exarhul Gavriil să însărcineze o față duhovnicească din eparhie, dintre cei cunosători „ai limbii moldovenești” care ar face corectura foliilor pe care le va trimite la Chișinău¹².

Drumul cărții de la Sankt Petersburg la Chișinău era anevoios și de durată, de aceea exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni a avut intenția de a tipări la Chișinău ediția *Bibliei* inițiată sub egida Societății Biblice Ruse. Despre acest fapt ne mărturisește scrisoarea (din 23 iunie 1816) expediată pe numele președintelui Comitetului Biblic

⁸ Existența unei Societăți Biblice în Rusia este consfințită prin ucazul imperial din 6 decembrie 1812, emis în baza raportului prezentat țarului de către principele Al. Golițan. Proiectul Societății, aprobat de țarul Alexandru I, era o copie exactă a celui britanic – British and Foreign Bible Society (1804). Conform regulamentului statutar, în Comitet erau acceptate fețe bisericesti și laice, de orice rang, gen, confesiune etc. În Comitetul biblic din prima componență au fost aleși, în marea lor majoritate, laici. Societatea nou-creată, după cum se arăta în statut, „trebuia să urmărească un scop unic – editarea cărților sfinte: *Vechiul și Noul Testament* în limbi străine (vezi И. Чистович, *История перевода Библии на русский язык, ч. Первая*. Санктпетербург. 1872-753, с. 38-105).

⁹ *Noul Testament*, Tipografia Sfântului Sinod, Sankt Petersburg, 1817, 274 f.

¹⁰ Societatea Biblică Rusă a primit în acest scop, prin misionarii englezi, o subvenție de 300 lire sterline.

¹¹ Балцатеску, А., *Бессарабское Отделение Российского Библейскаго Общества*, în KEV, nr. 7, 1872, p. 21; Paul Mihail, semnală în 1984, precum că „pe 11 august 1815, Comitetul a hotărât să tipărească în limba română *Noul Testament* în 5000 exemplare. Autoritatea ce s-a dat *Bibliei* de la Blaj se datorează lui Veniamin, Mitropolitul Moldovei. Anume de la chiriarii Moldovei și Țării Românești s-a cerut „cea mai perfectă *Biblie* românească, care ar putea să servească drept model sau original. Mitropolitul Veniamin al Moldovei, cunoștea *Biblia* tradusă de Samuil Micu și a trimis-o la Petersburg prin arhimandritul Varlaam Cuza, care a stăruit acolo până la terminarea tiparului” (Mihail, P., *Contribuții la Bibliografia Românească veche*, în Extras din Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol” din Iași, 1984, vol. XXI, nr. 37).

¹² Balțatescu, A., *op. cit.* (KEV, nr. 7), 1872, p. 213-205.

din Petersburg: „[...] Întru asigurarea supravegherii tipăririi Sfintei Scripturi, să se trimită hârtie și caractere la Chișinău, pentru a continua culegerea cărții în Tipografia Exarhicească”¹³. Exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni își asuma misiunea să supravegheze personal tipărirea integrală a *Bibliei* la Chișinău. Cererea exarhului n-a fost acceptată deoarece „Societatea s-ar expune unor mari greutăți dacă ar trimite la Chișinău materialul necesar tipăririi cărții [...], iar cheltuielile pentru editarea *Bibliei* vor spori mult”, explica în adresa de răspuns principele Al. Golițan¹⁴. Dimpotrivă, acesta a rugat să fie căutată o față duhovnicească pentru a supraveghea tipărirea cărții la Petersburg, iar Societatea Biblică își asuma „întreținerea cuvenită a persoanei trimise, alocând în acest scop 25 000 rub”¹⁵. Nu i-a fost deloc ușor exarhului Gavriil să găsească o astfel de „față bisericească” cu cunoștințe temeinice în cunoașterea limbii române. De aceea a fost nevoit să-l cheme pe egumenul Varlaam Cuza de la mănăstirea Dobrovăț (după aproape șase luni de căutări), care a luat calea spre Petersburg pe 15 februarie 1817.

Ediția integrală a *Bibliei* în limba română a ieșit de sub tipar în luna august 1819, după cum se arată în prefața cărții „[...] tipărită cu blagoslovenia Sfântului Îndreptătorului a toată Rossia Sinod Dumnezeiescă scriptură a legii vechi și cei noao de tălmăcire românească, care mai întâiu s-au tipărit în Transilvania, iară acum s-au tipărit cu cheltuiala Rossieneșcii Societăți a *Bibliei* [...]”¹⁶. Însă ceea ce este important să sub-

liniem ține de faptul că ediția *Bibliei* de la Sankt Petersburg nu este „o copie a *Bibliei* de la Blaj, 1795, cu corectări mici, mai mult gramaticale”, după cum s-a susținut până acum în istoriografia tradițională¹⁷. Din cuprinsul *Bibliei* a fost omis „[...] A lui Iosip Macabei carte” (text prezent în *Biblia* de la Blaj, 1795). Acest moment de referință a scăpat din câmpul de cercetare al istoricilor și nici nu a „provocat acel interes cultural” despre care ne amintea, la timpul său, Virgil Cândea¹⁸. Lipsa interesului cultural a mai fost susținută și de lipsa informației din publicațiile istoricilor ruși, referitoare la tipărirea și editarea *Bibliei* românești de la 1819. Pe la 1872, istoricul I. Cistovici semnala lipsa oricărui interes în această privință în societatea imperială rusă¹⁹. Să mai adăugăm că Societatea Biblică Rusă a gestionat foarte strict distribuirea exemplarelor Sfintei Scripturi. Un exemplar din *Biblia* în limba română se vindea cu 12 rub. 50 cop. Spre exemplu, din cele tipărite în limba rusă – cu 6 rub., iar o *Biblie* în limba germană se vindea cu 10 rub.²⁰ Exemplarele cercetate au scoarțe de piele roase, ceea ce ne sugerează că au fost în uz îndelungat. Pe cotorul cărților sunt vizibile urmele mai multor etichete aplicate la inventarierea acestora.

Crestomația „valaho-moldovenească” a lui Iacob Hâncu (Sankt Petersburg, 1840)²¹. În colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg se păstrează un exemplar din *Crestomația „valaho-moldovenească”* (1840), alcă-

¹³ Петровски, С., *Екзарх молдо - влахийский и митрополит Киевский и Кишиневский Гавриил Банулеску – Бодони* // Записки Одесского общества истории и древностей, том. 19 -й, Одесса, 1896, с. 92.

¹⁴ Balțatescu, A., *op. cit.* (KEV, nr. 7), 1872, p. 215.

¹⁵ Ibidem, p. 215.

¹⁶ *Biblia*, Tipogr. Nic.Greci, Sankt Petersburg, 1819 (vezi prefața cărții).

¹⁷ Mihail, Paul, Mihail, Zamfira. *Acte în limba română tipărite în Basarabia*. I-BTRV, 1812-1830, Editura Academiei Române, București, 1993, p. XVI.

¹⁸ Cândea, Virgil. *Rațiunea Dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 172 – 215.

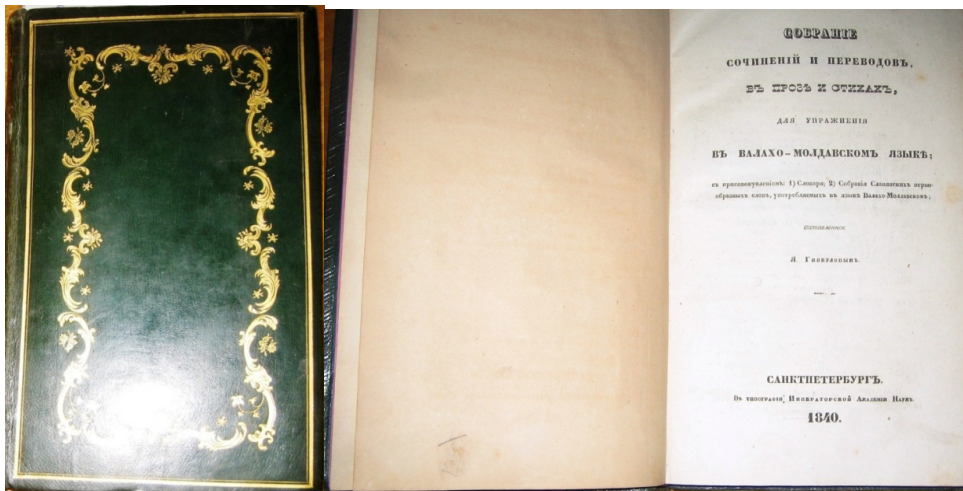
¹⁹ Чистович И., *История перевода Библии на русский язык, ч. Первая*, тип. Деп. уделов, Санкт-Петербург, 1872, с. 38-105.

²⁰ ANRM, F. 2, inv.1, d. 570, f. 4-67; F. 205, inv.1., d. 1628, f. 17; F. 205, inv. 1, d. 3445, f. 69; F. 205, in. 1, d. 6008, f. 1-8.

²¹ Iacob Hâncu [Ghincullov] 1800-1870, absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău, unde a fost și profesor de română, rusă, franceză și geografie; dragoman la Ministerul de Externe al Imperiului Rus (1830-1865); profesor la catedra de limbă valaho-moldovenească a Universității Imperiale din Sankt Petersburg; a publicat *Descrierea regulilor gramaticii valaho-moldovenești*, *Adunare de scrieri și traduceri în proză și versuri, pentru exerciții în limba valaho-moldovenească* (1840); *Concluzii pe marginea gramaticii valaho-moldovenești* (1847), *Carte de buzunar pentru ostașii ruși în campanii din Principatele Moldovei și Valahiei* (1854); Dicționarul moldovenesc-rusesc, nepublicat;

tuită de basarabeanul Iacob Hâncu²². În anul 1840, la tiparnița Academiei Imperiale din Sankt Petersburg apar două cărți – crestomația „valaho-moldovenească” și gramatica (*Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики/Descrierea regulilor gramaticii valaho-moldovenești*, 1840), ultima fiind apreciată în posteritate ca cea mai importantă lucrare²³.

nim o ediție a gramaticii lui Iacob Hâncu cu o asemenea copertă din carton tare și cu imprimeu tipografic în chenar floral. Faptul amintit, ne îndeamnă să presupunem că doar o parte din exemplarele cărții au fost tipărite cu coperta tare, celelalte având coperta de hârtie subțire, de culoare verzuie, așa cum le cunoaștem în diferite colecții ajunse până la noi.

Coperta și pagina de titlu: *Собрание сочинений и переводов в прозе и стихах для упражнения в валахо-молдавском языке / Adunare de scrieri și traduceri în proză și versuri, pentru exerciții în limba valaho-moldovenească*, Sankt Petersburg, 1840.

Exemplarul crestomației „valaho-moldovenești”, consultat de noi, are o stare de conservare foarte bună, iar ceea ce ar trebui să observăm ține de aspectul grafic al cărții. În colecțiile de patrimoniu din Republica Moldova deținem mai multe exemplare din această ediție însă niciunul din cele consultate *de visu*, nu are o expresie grafică a copertei atât de reușită. Mai mult: nici după descrierile bibliografice anterioare (Al. David, 1934²⁴; P. Mihail, 1941²⁵), nu întâl-

Este cunoscut că gramatica lui Iacob Hâncu a fost cea dintâi în istoria literaturii didactice basarabene, care a tipărit fragmente din literatura românească din epocă²⁶. Evenimentul editorial s-a întâmplat doar cu un an mai târziu de la deschiderea oficială a catedrei de limbă română în cadrul Universității Imperiale din Sankt Petersburg, în 1839²⁷. Constatarea noastră are temei de a înainta o altă ipoteză de lucru: Iacob Hâncu a pregătit această operă fun-

²² Гинкулов, Якоб. *Собрание сочинений и переводов в прозе и стихах для упражнения в валахо-молдавском языке с присовокуплением*, Санкт-Петербург, Типография Императорской Академии, 1840.

²³ Ciobanu, Ștefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Editura enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chișinău, 1992, p. 92.

²⁴ David, Alexandru. *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918)*. Bibliografie, Chișinău, Universitas, 1993, [nr. 59], p. 82.

²⁵ Paul Mihail, *Tipărituri românești în Basarabia*, București, 1941.

²⁶ Гинкулов, Якоб. *Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики*, Санкт-Петербург, Типография Императорской Академии, 1840.

²⁷ Gramatica lui Iacob Hâncu este apreciată în istoriografia rusă drept „prima lucrare scrisă în rusește asupra limbii române” (vezi Домосилецкая, М.В. *Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX – начало XX вв)*. *Acta Linguistica Petropolitana*. Труды Института Лингвистических Исследований, Том V, часть 1, отв. редактор Н.Н. Казанский, Санкт-Петербург, Наука, 2009, стр. 61).

damentală a vieții sale mult mai devreme. Cariera pedagogică la Sankt Petersburg și-a început-o în 1829, anul în care încheiase scrierea *Dicționarului moldovenesc-rus*, rămas, de altfel, în manuscris²⁸. Exemplarul dicționarului se păstrează în colecția de manuscrise a Bibliotecii Publice din Sankt Petersburg, unde a fost depus mult mai târziu (în urma decesului autorului, în 1870) de către directorul bibliotecii A.F. Bickov, la care a ajuns pe căi necunoscute nouă. În darea de seamă a Bibliotecii Imperiale pe anul 1884, se cuprinde o descriere amănunțită a *Dicționarului moldovenesc-rus* (1830), alcătuit de Iacob Hâncu. Manuscrisul cuprinde două volume cu scoarțe tari, îmbrăcate cu piele și cu cotor aurit. Evident, lucrarea a fost scrisă inițial pe hârtie de format mai mare, care ulterior a fost tăiată și broșată. Acest fapt poate fi confirmat de unele particularități specifice ale manuscrisului:

- rândurile scrise/caligrafiate sunt înclinate spre partea inferioară a paginii, iar în final sunt ușor tăiate;
- numeroase foi sunt scrise doar pe o singură parte;
- alte foi broșate sub copertă sunt albe.

Astfel, în tomul întâi (A-N), din cele 469 file, sunt completate/scrise doar 283. Pe când tomul al doilea (O-Â), cuprinde 489 file, având scrise doar 279²⁹.

Revenind asupra contextului în care Iacob Hâncu a fost angajat în calitate de dragoman la Departamentul Asiatic al Ministerului de Externe al Imperiului Rus (pe 30 iunie 1830), ar trebui să observăm că el a activat în această funcție 35 de ani (până la 1865)³⁰. În paralel - timp de aproape un de-

ceniu a lucrat asupra manualului de gramatică „moldo-valahă”. Motto-ul cărții plasat pe pagina de titlu ne sugerează că autorul „acestei gramatici nu este un legiuitor al limbii, ci numai un adunător și alcătuitor al acesteia - limba fiind o creație a popoului, iar ulterior, în măsura statorniciei acesteia, este și un scriitor”. Din momentul în care s-a deschis catedra de limbă română la Universitatea Imperială din Sankt Petersburg (1839) Iacob Hâncu s-a văzut nevoit să grăbească munca de alcătuire a manualelor sale de gramatică, care i-au servit drept ore de curs universitar la această catedră.

A condus catedra de limba română între anii 1842-1858 (din 1855 va deține titlul de „profesor extraordinar”³¹). Scrierile lui Iacob Hâncu au fost apreciate de contemporani. Dimitrie Sulima scria, între altele: „autorul gramaticii merită cele mai alese laude. Asemenea lucrări nu numai că sunt lipsă în știința rusă, ci sunt puține și în limba valahă – moldovenească. El primul a pătruns în complexitatea problemei și ne-a dat asemenea opere”. În baza acestei recenzii, manualul lui Iacob Hâncu a fost înaintat în 1841 la premiul „Demidov”³². Ștefan Ciobanu, la rândul său, a calificat manualul de creștomație a lui Iacob Hâncu printre acele lucrări care dă „primul dicționar român-rus, destul de complet” (bineînțeles, dacă nu luăm în calcul lucrarea rămasă în manuscris – *Dicționarul moldovenesc-rus*, 1830)³³.

Bucoavna bilingvă de la 1863. Dintre tipăriturile basarabene aflate în colecțiile publice din Sankt Petersburg, nespuse de

²⁸ Домосилецкая, М.В., *Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX – начало XX вв)*. Acta Linguistica Petropolitana. Труды Института Лингвистических Исследований, Том V, часть 1, отв. редактор Н.Н. Казанский, Санкт Петербург, Наука, 2009, p. 59.

²⁹ *Ibidem*, p. 59.

³⁰ În 1842 a fost numit al 2-lea dragoman (translator oficial al serviciilor consulare în probleme orientale); în 1853, a fost avansat dragoman de categoria a 5-a, iar mai apoi i s-a atribuit înaltul titlu de consilier de stat (11 aprilie 1854); în 1856 a fost distins cu ordinal Sf. Vladimir, clasa a III-a, iar în 1863 – cu ordinal Sf. Stanislav, cl. I-a.

³¹ Romanistica ca știință ia naștere în Rusia ca parte a slavisticii. Limba română, folclorul, cartea veche – manuscrise sau tipărituri – s-au bucurat de un interes sporit printre cercetătorii ruși, din perspectiva unor legături culturale ce au existat dintotdeauna între lumea din spațiul slav și cel al românimii. Slavisti consacrați, precum V.I. Grigorovici, I.I. Sreznevski, A.I. Sobolevski, către sfârșitul secolului al XIX-lea s-au apropiat în cercetările lor de conceperea unei largi perspective în problema legăturilor culturale dintre români și slavi.

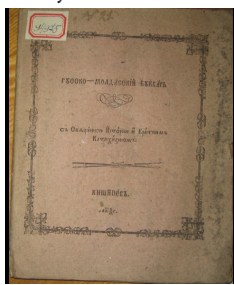
³² *Десятое присуждение учрежденных П. Н. Демидовым наград, 17 апреля 1841 г.*, СПб., 1841, стр. 345.

³³ Ciobanu, Ștefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Editura enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chișinău, 1992, p. 92.

prețioase sunt bucoavnele, ediții rare în tot spațiul românesc. Faptul că exemplare din bucoavnele tipărite s-au păstrat puține, este o mărturie că s-au bucurat de o largă solicitare în epocă, fiind utilizate de mai multe generații de-a rândul, ceea ce a condus la distrugerea acestora³⁴. Din cele semnalate de noi în colecția Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg, amintim că ediția *Bucoavnei* de la 1863 cuprinde textul integral al *Bucoavnei* de la 1861 tipărită, însă, cu text paralel în limbile română și rusă³⁵.

Informațiile bibliografice lansate în cercetările anterioare asupra *Bucoavnei* din 1861 confirmă faptul că această ediție a fost una cu text integral românesc - toate edițiile apărute până la 1861 sunt ediții bilingve cu text paralel în limbile română și rusă. Ediția *Bucoavnei* din 1863, era, de fapt, o variantă multiplicată după cele anterioare la care s-au adăugat textele din *Sfânta Istorie* și *Catehismul*.

La cele expuse mai sus, vom semnală doar că în cuprinsul *Bucoavnei* de la 1863 sunt intercalate două feluri de caractere - chirilice și civile (litere rusești moderne).³⁶ Astfel, textul „Sfintei istorii în scurt” (p. 49-90) și cel de „Învățătură moralnică în scurt” (p. 122-126) a fost tipărit cu litere rusești. Textul „Catehizisul în scurt” (p. 91-114) e tipărit cu caractere mixte - chirilice și civile/rusești. Celelalte texte din cuprinsul cărții sunt cu caractere chirilice. Privită într-un context mai larg al problemei școlii basarabene, ediția bucoavnei de la 1863 se înscrie în tradiția cărții didactice bisericești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

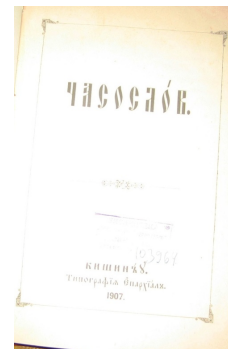

Coperta și pagina de titlu a *Bucoavnei* basarabene, Chișinău, 1863 (nr. inv. 94975).

Exemplarul din colecția Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg are o stare bună de conservare și paginația integrală. Coperta de hârtie cartonată, subțire. Filele cărții sunt bine păstrate, hârtia groasă, textul aranjat în pagină pe două coloane și încadrat în chenar dublu, floral.

Cărți tipărite la începutul secolului XX. Alte exemplare de carte basarabeana sunt cele ieșite de sub teascul Tipografiei Duhovnicești (reînființată), în 1906. Vom reține doar trei titluri: *Ceasoslov* (1907), *Psaltire* (1907), *Slujba* și *Acatistul cuviosului Serafim [...]* din Sarov (1910). Exemplarele au o stare de conservare deplorabilă. Spre exemplu, exemplarul *Psaltirii* se află într-o stare avansată de degradare: legătura cărții se desprinde de cotor, filele sunt îngălbenite, colțurile îndoite, rupte. Mai multe file din interior sunt acoperite cu pete de ceară. La stadiul actual al cercetării nu putem cunoaște care a fost destinul cărților până a intra în posesia bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg. Am putea doar presupune că aceste sfinte cărți - înainte de a ajunge în colecția Bibliotecii Imperiale - au servit drept cărți de îndelungată lectură duhovnicească.

Psaltire (1907). Pe copertă imprimeul cu ștampilă rotundă: „Библиотека Императорской Академии” (1) ; *Ceasoslov* (1907), nr. inv. 103964 (2).

³⁴ În colecțiile bibliotecii se dețin tipărituri apărute la Buda, *Culegere a multor rugăciuni pentru treaba pruncilor celor rumănesci neuniți care învață* (1821). Exemplarul are imprimat pe verso-ul copertei ștampila ex-libris, în formă dreptunghiulară, text „Iaroslav Golovečki” [rus]; la fel, *Bucoavnă pentru învățătura pruncilor de a se deprinde a tot la slovenire și la citire, cât și la orânduirea vecernii, utrenii și a Sfintei liturghii* apărută „cu cheltuiala domnului Anastasie [...]”. Gheorghe Polizu” (Râmnic, 1829).

³⁵ *Bucoavna*, Tipogr. Arhierească, Chișinău, 1863, 131 p.

³⁶ David, Alexandru, *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1818)*. Bibliografie, Universitas, Chișinău, 1993, p. 142-143.

Ar mai trebui să observăm că exemplarele de colecție – *Ceasoslovul* și *Psaltirea* – au copertă simplă, de hârtie subțire, pe când cele atestate în colecțiile din Republica Moldova au coperta tare din carton acoperit cu piele, cu imprimeu tipografic (în special *Psaltirea*)³⁷. De asemenea este cunoscut că exemplarele din *Psaltire* și *Ceasoslov*, în 1907, au fost legate în copertă de percal sau piele direct la tipografie³⁸.

Titlurile amintite deja au fost cele dintr-o carte scoasă de sub teascul tipografic în 1907. În acest scop, conform stipulărilor prevăzute în ucazul Sfântului Sinod (25 aprilie 1905, nr. 1126), Frăției pravoslavnice „Nașterea lui Hristos” din Chișinău i „s-a dat voie să tipărească cărți de cult în limba moldovenească, cu caractere slavone, după modelul celor apărute în secolul trecut la Chișinău, cum ar fi unele părți din *Sfânta Scriptură*, cărți liturgice - *Evanghelie*, *Psaltire*, *Ceasoslov* sau unele slujbe ale sfinților”³⁹.

Slujba și Acatistul cuviosului Serafim [...] din Sarov (1910), nr. inv. 51640.

Conform stipulărilor prevăzute de cenzura sinodală, cărțile liturgice în „limba moldovenească” urmau să fie supuse unor rigori stricte. În vederea selectării textelor și pregătirea acestora pentru tipar a fost constituită o Comisie specială în următoarea componență: protoiereul Gheorghe Dânga, Mihail Ceachir, Constantin Popovici, Mihail Plămădeală, Vladimir Baltaga, arhimandritul Gurie, preoții Iustin Ignatovici, Constantin Parfeniev, Macarie Untul și Alexandru Eustratie. Astfel, arhimandritul Gurie împreună cu părintele Macarie Untul și Grigorie Constantinescu (corector), a realizat munca de îngrijire a textului *Psaltirii* și a *Ceasoslovului* (tipărirea acestora fiind aprobată în ședința *Sfatului Frăției* din 31 octombrie 1906).

Concluzii. Lucrarea este o contribuție la cunoașterea unei părți neînsemnate a cărții basarabene (șapte titluri), aflate în colecția Bibliotecii Academiei Duhovnicești din Sankt Petersburg. Mărturiile documentare atestă că, din fiecare titlu de carte apărută la Chișinău în perioada țaristă (1812-1918), în mod obligatoriu au fost depuse exemplare în colecțiile publice din Sankt Petersburg. În urma cercetărilor întreprinse s-a constatat că printre titlurile de carte veche se întâlnesc ediții rare cu valoare de unicat, precum crestomația „valaho-moldovenească” (1840) a lui Iacob Hâncu sau *Bucoavna* basarabeană de la 1863. Suntem îndreptățiți să susținem că averea noastră spirituală depozitată în colecții străine, adeseori a avut un destin incert. Acel destin pe care l-a parcurs cartea basarabeană în odiseea istoriei naționale, este, deopotrivă, unul de simbol. De aceea și trebuie așezată cartea la căpătâiul temeliei unității noastre culturale.

³⁷ *Cartea Moldovei. Catalog general (sec. XIX-înc. sec. XX)*, alcătuitori: V. Farmagiu, N. Matei, C. Slutu, Știința, Chișinău, 1992, p. 196-198 (nr.131); *Cartea românească în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. 1683-1918. Catalog*, alcătuit de M. Danilov, A. Grițco, L. Malahov, Tyragetia, 2002, p. 149-150 (nr. 128, nr. 129).

³⁸ *Новоизданная молдавская богослужбная книга Псалтирь (Библиографическая заметка)*, КЕВ, nr. 39, 1908, с. 1409-1411.

³⁹ ANRM, F. 208, inv. 4, d. 3847, f. 54 - 55.

Tipărituri românești din bibliotecile mănăstirilor athonite Sf. Pavel și Pantocrator (sec. XVII-XX)

Din patrimoniul nostru cultural de peste hotare fac parte și acele numeroase tipărituri vechi românești, depozitate pe parcursul secolelor la Sfântul Munte Athos din Grecia, accesarea cărora este încă dificilă sau restricționată. Cercetarea istorică a tezaurului spiritual românesc athonit a fost întreprinsă pe parcursul secolului trecut de către Marin Popescu-Spinei, Th. Bodogae, Marcu Beza, Gh. Cioran, P. Șt. Năsturel, Dumitru Năstase, Florin Marinescu ș.a.

Pe parcursul a mai mulți ani (2001-2010), am avut fericita ocazie să cercetăm și să organizăm prima Bibliotecă de cărți românești de la o asemenea mănăstire athonită. Mănăstirea Sf. Pavel este prima care a luat inițiativa de a înființa și organiza o asemenea bibliotecă, publicând în 2012, la Atena, *Catalogul cărților* cu o listă a însemnărilor marginale și a sigiliilor.¹ Această ediție bilingvă a fost înalt apreciată de cercetătorii români, fiind solicitată de un șir de biblioteci și obținând recenzii pozitive.²

În afară de cărțile tipărite, la mănăstire mai sunt păstrate circa o sută douăzeci de manuscrise românești, semnalarea cărora nu a intrat în obiectivele cercetării noastre.³ Ediții românești sunt păstrate și în alte mănăstiri de pe Muntele Athos: cărțile vechi de

Dr. Vlad MISCHEVCA

Abstract:

Part of our cultural heritage from abroad are the numerous old Romanian printings, deposited for centuries at Holy Mount Athos in Greece, access to which is still difficult or restricted. For many years (2001-2010) the author of this study had the amazing opportunity to research and to organize the first library of Romanian books in the monastery at Holy Mount Athos. The St. Paul Monastery was the first that took the initiative of organising such a library, publishing beforehand, in 2012, in Athens, a Catalogue of the books with a list of the marginal signs and seals. Together with the Greek historian Florin Marinescu, the author started to catalogue Romanian books from the monastery Pantocrator at Holy Mount Athos. Circulation of Romanian printings at Holy Mount Athos demonstrates the ecumenisation of Orthodoxy and the long-time friendship between Greeks and Romanians.

¹ Marinescu Fl., Mischevca Vl., *Τα Ρουμανικά έντυπα της βιβλιοθήκης της Ιεράς Μονής Αγίου Παύλου Αγίου Ορους. Cărți românești din biblioteca mănăstirii athonite Sfântul Pavel*. - Αθήνα, 2010. – 287 p., incl. pl. color, în l. greacă și română.

² Vezi: Akademos, nr.1 (20), martie 2011 (Chișinău), p. 163-164. (Igor Cereteu); Tyrageia (Chișinău), Vol.V (XX), nr.2, 2011, p. 412-415 (Maria Danilov).

³ Prima sută a fost descrisă de către profesorul Grigore Stătes în al treilea volum al studiului său „Manuscrise de muzică bizantină. Muntele Athos”, Atena 1993, p. 15-207. Așteptăm, ca autorul să completeze, de asemenea, cu cele încă douăzeci de manuscrise, care au intrat recent în biblioteca mănăstirii și necesită o descriere aparte (vom remarca că acestea sunt în număr de 21, conform cotelor înregistrate de către noi în 2008).

la Lavra Mare, Mănăstirile Cutlumuș, Ivir, Pantocrator și de la schiturile (sau colibe), unde au activat, sau activează și în prezent, călugări români (inclusiv basarabeni).

Aceste biblioteci, depozitate la cele două mănăstiri athonite, conțin un număr remarcabil de ediții din secolele XVII-XX, rezultatul unor contacte seculare strânse cu călugării schiturilor românești, în deosebi cu cei de la schitul Laku⁴ al mănăstirii Sf. Pavel (numită „Casa Română” în Mineiul lunii lui Ianuarie, Râmnicul Vâlci, 1862, cota 173 Ro)⁵, care face parte din această mănăstire athonită, sau acele chilii, colibe și schituri care se aflau sub jurisdicția Sfintei Mănăstiri Pantocrator, precum și alte tipărituri păstrate în colibe și chiliile din afara mănăstirii sau de la Schitul Prodromu.

I. Cărțile românești ale Sf. Mănăstiri Pantocrator

A doua mănăstire athonită, care și-a organizat propria bibliotecă de carte românească a fost Sf. Mănăstire Pantocrator. Catalogarea cărților acesteia am început-o, la fel, împreună cu istoricul din Atena, dr. Florin Marinescu, care ulterior a finisat-o în colaborare cu Ion Marian Croitoru (profesor la Facultatea de Teologie din Târgoviște) – reușind să publice, în 2014, *Catalogul bilingv* (româno-grec) al tipăriturilor și periodicelor românești, care sunt păstrate la mănăstirea Pantocrator.⁶ Cea mai veche tipăritură a acestei biblioteci este un *Octoih*, care a fost tipărit la Râmnic în 1750 (cota: 181 Ro), iar cea mai recentă este un număr al revistei *Studii Teologice* din anul 1981, care este editat la București (cota: 224 Ro).

Cărțile românești ale Sf. Mănăstiri Pantocrator – totalizează 319 tipărituri:

I. 1750 – 1828 (*Bibliografia Românească Veche*): 32 de cărți.

II. 1831 – 1916 (*Bibliografia Românească Modernă*): 135 de cărți.

III. 1921 – 1978: 59 de cărți.

IV. Colegate (inclusiv pagini manuscrise): 23 de cărți.

V. Nedatate (fără foaia de titlu): 28 de cărți.

VI. Periodice, Calendare (din anii 1940 – 1981): 42.

La începutul secolului al XX-lea, pe întinderea mănăstirii Pantocrator existau trei chilii, în care locuiau monahi români: chilia Sf. Gheorghe, lângă Caries, chilia *Intrarea Maicii Domnului în biserică* și chilia Sf. Ioan Teologul.⁷ Iar către anul 1938, acolo existau 16 colibe, în care locuiau 43 de monahi români,⁸ cărțile și periodicele cărora, după adormirea lor, pe parcursul timpului, parțial sau integral, au fost depozitate la mănăstirea Pantocrator de care depindeau.

Este vorba de un număr remarcabil de tipărituri românești (319), ce reflectă nivelul duhovnicesc și intelectual al călugărilor athoniți:

– Cărți liturgice (*Octoihuri Mari și Mici; Apostole; Evanghelii; Trioduri; Penticostare; Minee; Psaltiri; Ceasloave; Molitvenice; Cărți de rugăciuni* etc.);

– Cărți liturgice speciale (*Panihida și Litia mică*);

– Cărți de muzică psaltică (*Kekragarii; Antologhioane; Theoreticoane* etc.);

– Cărți bilingve de uz liturgic (*Catavasi-erul grecesc și românesc*);

– Colecții de predici (*Chiriadromioanele, ș.a.*);

⁴ A se vedea un scurt istoric al mănăstirii Laku la Introducerea cărții: Φλ. Μαρινεσκου, Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Ορους . Αρχαιο Ιερας Μονης Αγίου Παυλου. –Αθίνα, 2002, σ.15-40. Mai recent, în 2008, Adina Berciu-Drăghicescu și Maria Petre au publicat la București o listă cu două volume de documente intitulat „Schituri si Chilii Românești la Muntele Athos” (partea I-II), ce cuprinde perioada 1852-1943. Atât în prezentarea de ansamblu în Prefață (p. 11-17) cât și însuși corpusul de documente furnizează mai multe informații utile despre istoria schitului Laku în timpul perioadei date. La p. 17, autorii prezintă și o listă a colibelor acestui schit, care este mai puțin informativă decât ceea ce vom prezenta în studiul de față.

⁵ Marinescu Fl., Croitoru I. M., *Tipărituri românești ale Sfintei Mănăstiri Pantocrator din Sfântul Munte*. Sfântul Munte, 2014, p. 56.

⁶ Marinescu Fl., Croitoru I. M., *Tipărituri românești ale Sfintei Mănăstiri Pantocrator din Sfântul Munte*. Sfântul Munte, 2014, 236 p.

⁷ *Ibidem*, p. 40.

⁸ *Ibidem*, p. 44.

– *Noul Testament și Sfânta Scriptură* sau *Biblia*; *Vieți de Sfinți și Paterice*; cărți de istorie bisericească; Dicționare; Calendare; literatură artistică; periodice străine etc.⁹

Cele mai multe cărți din Biblioteca Sfinței Mănăstiri Pantocrator au fost editate în localități și mănăstiri din România (București, Târgoviște, Craiova, Buzău, Iași, Brașov, mănăstirile Neamț, Cernica ș.a.) sau Basarabia (Chișinău).

II. Biblioteca Mănăstirii Sf. Pavel

Constatăm că, numărul publicațiilor românești de la Biblioteca de cărți românești a mănăstirii Sf. Pavel, se ridică la cifra impresionantă – 1183. Majoritatea cărților Bibliotecii sunt ediții tipărite în Țara Românească, Moldova, Transilvania și, ulterior, România, la care se adaugă un număr important de cărți din Basarabia și unele din Buda,¹⁰ Sankt Petersburg¹¹ ș.a. Dacă vom analiza edițiile din perioada 1688-1830, acestea includ 228 de cărți, dintre care 3 exemplare nu au foaia de titlu (cotele: 13465, 13383, 9885): Mănăstirea Neamț – 109; București – 39; Iași – 22; Viena – 13; Râmnic – 12; Brașov – 9; SPb. – 6; Buda – 5; Blaj – 4; Chișinău – 4; Sibiu – 2. La Sibiu numărul cărților fără foaie de titlu este cel mai mic: doar două din perioada de până la 1830: din 1806¹² și din 1810.¹³ Între anii 1831-1919 au fost înregistrate 37 de ediții sibiene.¹⁴

Edițiile perioadei moderne (1831-1918) ale bibliotecii conțin 726 de cărți, dintre care au fost editate la București – 245, Mănăstirea Neamț – 226, Chișinău – 59, Iași – 53, Buzău – 51, Râmnicul Vâlcea – 37, pre-

cum și la Ploiești (7 cărți), Turnu Severin (1 exemplar), Sf. Munte Athos, Craiova ș.a.

Cărțile din perioada 1919-1984 sunt mai puține – 60 de ediții (din București – 40 de exemplare, Iași – 4, Sibiu – 4, Chișinău – 3 ș.a.).

Cărțile pot fi grupate în șase categorii:

1) Cărți tipărite din 1688 (*Biblia* de la București (1688) sau *Biblia lui Șerban (Cantacuzino)* este prima ediție integrală în limba română a textului *Sfintei Scripturi* – cea mai veche carte românească păstrată la Biblioteca Mănăstirii Sf. Pavel) până în 1830, care se referă la *Bibliografia Românească Veche* (BRV).

2) Cărți tipărite între 1831-1918, pentru care ne vom referi la *Bibliografia Românească Modernă* (BRM), sau ceea ce nu era cunoscut în literatura de specialitate, care se referă la ediții ale Bibliotecii Academiei Române.

3) Cărți tipărite din 1919 până la 1984.

4) Colegate.

5) Cărți fără foaia de titlu (nedatate).¹⁵

6) Reviste, periodice.

Sursele de completare a Bibliotecii de cărți românești

Unele ediții provin de la schitul românesc Prodromu, altele de la mănăstirea Marea Lavră, altele din bibliotecile personale ale călugărilor români. Cele mai multe, din ultima categorie, au făcut parte din biblioteca călugărului Makarios Outan (Macarie Utan), cunosător bun al elenismului, care atunci când a fost instalat în Mănăstirea Sf. Pavel, în 1962, a donat 62 de cărți.¹⁶

⁹ *Ibidem*, p. 48-54.

¹⁰ Editate la Buda sunt 3 cărți: nr. 2804 (1805); Ro-250 (1835); Ro-260 (1835) – Aici și în continuare sunt prezentate Cotele conform Catalogului publicat în 2010 (Marinescu Fl., Mischevca Vl., *Ta Ρουμανικά έντυπα της βιβλιοθήκης της Ιεράς Μονής Αγίου Παύλου Αγίου Ορους. Cărți românești din biblioteca mănăstirii athonite Sfântul Pavel...*).

¹¹ Editate la Petersburg sunt 6 cărți: din anul 1817 - nr. 13449, 2872, Ro-206, Ro-63; din anul 1819 – Ro-211, 13894.

¹² Ro-92.

¹³ Ro-204.

¹⁴ Una din ele este datată incert (? Anul 1919) – nr. 11457; iar alta este colegată – 10699 (anul 1883).

¹⁵ Pentru a defini categoriile acestor cărți depozitate, conform conținutul lor, am beneficiat de asistența valoroasă a diaconului român Ioan de la schitul Laku.

¹⁶ În mai multe cărți găsim autograful lui M. Utan, vezi exemplarul nr. 10612 – unde călugărul menționează în limba greacă: pe f. 2r limin. anter.: „Δορείται εις την βιβλιοθήκη της ιεράς μονής του Αγίου Παύλου 24-09-71. I. M. Utan”. M. Utan a murit la 19 iunie 1973. Un autor - diaconul Popescu din Constanța a donat o carte de a sa: Popescu D. diaconul, „Călătoria la Locurile Sfinte”, București, 1903. -A se vedea cartea cu nr. 3118 (- f. titlu: „În semn de dragoste mănăstirii Sf. Pavel, diaconul Popescu”).

Există volume ce conțin notițe marginale, scrise de mână, care nu specifică dacă cei ce le-au scris au fost laici sau călugări. Un alt exemplu este Tașu Lețu, care în 1865 a locuit în orașul Pitești.¹⁷ El a lăsat inscripții, autografe pe paginile a 11 ediții.¹⁸

Sunt cărți ce au fost trimise de către călugări sau de persoane laice din diferite localități românești (actualmente în România sau în Republica Moldova). În plus, destul de multe cărți au fost, de asemenea, tipărite la Chișinău.¹⁹ Cea mai veche carte tipărită la Chișinău este *Liturghia* din 1815 (nr. 2785), iar în total s-au păstrat la Biblioteca 63 de ediții basarabene din perioada 1815-1912, la care trebuie să mai adăugăm și cărțile nedatate sau colegate. De remarcat și o ediție periodică – *Luminătorul. Jurnal bisericesc. Aprilie, 1910* (cota nr. 14406). Din perioada interbelică semnalăm 3 cărți (1927, 1936, 1938).

Unele dintre aceste cărți au mențiuni în limba rusă (a se vedea cartea cu nr. 2888, pe f. liminară anterioară, recto, însemnare în limba rusă: „Сеия книга пренодлежит Ивану Грогоревичу Мушчинскому, 1897 года Августа 12 дня, с. Кошерница Мушчинскому уезду”. – Pe f. recto: „Июана Мушчинсково подареная ему ... 1897. 12 августа”). În unele cărți atestăm și informații depistate din sigilii (cum este cazul călugărului Nicolae – cu litere rusești – a se vedea de exemplu, cărțile cu

nr. 2750, 2786, 2804 și multe altele), sau mențiuni de posesor (cum este cazul călugărului Avram care a trăit în coliba Sf. Feocioare Maria – cărți la cota 2789 (- f. 2 nenum. până la f. 7r: „Acest minei ianuarie este a lui popa Avramie din schitul Lacu, de la chilia cu hramul Intrare în biserică a Maicii Domnului”), nr. 2791 (- f. 1r–5r: „Acestea 12 minee s-au dăruit de părintele Thimoteiu schimonahul la Sf. Munte ca să fie spre mângâierea părinților moldoveni care se află întru acel sfântu loc spre pomenirea mea și a părinților mei. 1832 aprilie 20”. - f. 4r–6r: „Eu Avrami iroshimonah din schitul Lacu di la Caliu (chilia) cu hramul Intrarea în Biserică”). Unele ediții conțin multe însemnări marginale, interesante pentru istoria familiei sau despre viața socială din regiune. Mai puține, despre călugări, originari din Basarabia (din actuala Republică Moldova), care au activat la mănăstirea Sf. Pavel. Acesta este și cazul, de exemplu, al călugărului basarabean Avramie Vladimir (pe f. 2 nenum. -f. 1r nenum.: „Acest Ceaslov este a său (?) popa Avramie Vladimir din sf. mănăstire a „Sf. Pavel”. Scris aici la anul 1912, 7 iulie”).²⁰

Câteva exemplare au aparținut mănăstirii Slatina din Țara Românească,²¹ Cernica²², doar câte unul singur – mănăstirilor din Sadova (Oltenia),²³ Colțea²⁴ din București ș.a.

Înainte de a ajunge la schitul Laku, destul de multe ediții au aparținut preoților,

¹⁷ De exemplu: *Mineii pe septembrie* (Râmnicul Vâlci, 1862, cota nr. 2803) - f. de titlu: „Această carte este cumpărată de subț iscălitul pe 14 sfaști lei 32. Pitești 1865”. (Tașu Lețu).

¹⁸ Volumele nr.: 7987, 2806, 2847, 2809, 2790, 2792, 2793, 2794, 2796, 2802, 2803.

¹⁹ Cei trimiși – călugări sau mireni, din Basarabia au trăit în chiliile și colibele din schiturile mănăstirilor.

²⁰ A se vedea cartea din 1862 (nr. 2753).

²¹ Ediția din 1854: - f. titlu: „Ierod. monahul Boboc ot Slatina – 1863”; Vezi și nr. 10575 (cartea din 1855).

²² Ediția din 1855 (nr. 13439); cartea din 1784, nr. 2813 „- f. 7v, nenum.: „Din cărțile sf. monastiri Cernichi. Să nu se înstrăineze”, tot aici și ștampila - f. 7v nenum.: cu cerneală neagră „Obștea Schitului Cernica. 1819”; În cartea din 1806 (nr.2890): - f. liminară anterioară, recto: „Acest Ceaslov este al meu propriu – Ierodiaconul Irodion Ionescu „Cernicanu venit la călugărie la anul 1890, făcut preot la 1901, noiembrie 21, făcut protosinghel la 1 aprilie 1901 în ziua de Paști de Părintele Mitropolit Iosif Gheorghhean”; ediția din 1817 (nr. 13850): - f. titlu îns. Pentru bis. Sf. Gheorghhe... - f. 3r nenum. îns. „Sfânta mănăstire Cernica România”. - p. 1 îns. „Acest Ceaslov împreună cu Psaltiria legate la un loc le dau Sfântului Nicolae la monăstirea Cernica pentu a mea pomenire. Popa Ion Exarhu. Biserica cu sfinți ... Aceste cărți sint din cărțile mele cele bisericesci”; cartea din 1823 (nr.13922): - p. 64: „Kassian monah Cernica 1858, iulie 16”.

²³ Ediția din 1833, Sf. Ioan Gură de Aur (nr. 13849), - p. 1-7: „Această carte a Sfântului Ioan Gură de Aur ce se numește Puțul, împreună cu o alta tot a aceluiași ce să numește Împărțirea de grâu a Sfântului Ioan s-au hărăzit Sfintei mănăstiri Sadova jud. Dolj, unde să prăznuiește hram. Sf. Ierarh Nicolae. 1834, sept.”

²⁴ Ediția din 1833 (nr. 13369). - p. 1-9 îns.: „Această carte a Sfântului Ioan Gură de Aur ce să numește Puțul Sfântului Ioan s-au dăruit sfintei mănăstiri Colțea unde să prăznuiește hramul Sfinților ... 1834, martie.”

călugărițelor din alte mănăstiri ale Țării Românești sau Moldovei. Unii călugări și-au adus propriile lor cărți, ale căror nume le cunoaștem din inscripțiile marginale. Altele (cum ar fi cele douăsprezece *Minei* tipărite în 1831 la mănăstirea Neamț din Moldova) au fost trimise călugărilor de la schitul mănăstirii Sf. Pavel, de către călugării care au fost acolo în pocăință, în timp ce altele au provenit de la mănăstirea Secu.²⁵

Cunoaștem destule cărți donate de către călugări, preoți și laici schitului Laku.²⁶ Sunt și cărți cumpărate de către călugări români care au fost cu pocăință la Muntele Athos. Acesta este și cazul călugărilor Avramie, Ioan Dulea²⁷. Mai multe exemplare care poartă sigiliul mănăstirii grecești Sf. Pavel și schitului Laku, care are hramul bisericii „Sf. Dumitru”,²⁸ sunt menționați ce indică expres, că acestea aparțineau călugărilor mănăstirii, cum este cazul călugă-

rului Ignațiu²⁹ sau starețului Nicolai sau Mihail (preoți din Basarabia).³⁰

Însemnări marginale

Importante izvoare ale timpurilor demult trecute, sunt multiplele însemnări marginale din cărțile acestei biblioteci. Unele sunt ilizibile, dar majoritatea le-am descifrat și citit. Viața cotidiană a călugărilor athoniți și istoria „călătoriilor” cărților ajunse pe diferite căi la Sf. Munte – este documentată și prezentă în aceste însemnări lapidare. Acestea pot fi împărțite în mai multe categorii, deși sunt și însemnări cu informații din diverse domenii, referitoare nu doar la un singur subiect:

- Blesteme (13413,³¹ 2862³²);
- Date biografice. Naștere, botez, moarte (2816,³³ Ro-197,³⁴ 3054³⁵);
- Evenimente social-politice (Ro-197,³⁶

²⁵ Ediția din 1833 (nr Ro-38), - p. 1-5: „Această carte ce se numește Măsurare de grâu a Sf. Ioan Gură de Aur iaste sf. mănăstiri Secului și cine o va înstreina să fie înstreinat de Dumnezeu”; Ediția din 1836 (Ro-180), - f. 1r-7r: „Acest Octoih s-au hărăzit de către Sfinția Sa Părintele nostru Neonil, Arhimandritul și starețul Sfințelor Monastiri Neamț și Secul, la Sfântul Schit Lacu, unde se prăznuiaște hramul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, carele să află în Sfântul Munte al Athonului, spre mângâierea părinților români și spre a sa vecinică pomenire. Iar cine va îndrăzni a-l înstreina de la numitul schit, să fie supt neertat canon până îl va întoarce iarăși înapoi. Iară neîntorcându-l înapoi, va avé pârâș pe Sfântul Marele Mucenic Dimitrie. 1847, mai 27”.

²⁶ A se vedea doar unele persoane, ca exemple: călugăr Petrescu, Ghenadie monah, Paraschiv Procopie, călugăr Naum Spiru. Unii călugări au venit din Moldova (mănăstirea Neamț ș.a.), din Țara Românească sau de la București, din Basarabia.

²⁷ Ediția din 1861 (nr.12479) - f. 2r nenum.: „Aciastă carte este dăruită de ieroshimonahul Avramie bisericeii Sf. Athonului. Să pomenească Irinei Sh(i)monahul 1893 aprilie 25 zioa. Schitu Lacu”. - p. 1-9: „Aciastă sfântă carte iaste Mineiu care încunjură piste an și toată slujba a sfinților ci sînt cu slavoslovie și iasti cumpărată di dumnelui k. k. Ioan Dulea din satul Vărzărești cu preț 7 ruble argintu pentru pomenirea și ertarea păcatelor lui și a tot neamul lui pentru Sfântul Munte al Athonului”.

²⁸ Uneori sigiliul mănăstirii este de două culori diferite. S-a afirmat că schitul este o proprietate a mănăstirii Sf. Pavel.

²⁹ Cartea nr.167. Într-o altă carte (cota Ro-173), călugărul consemnează și anul - 1892.

³⁰ Ștampila în l. rusă (cota nr.16328, 3061, 10575).

³¹ Ediția din 1775 - p. 18-27: „Aciastă sfântă carte iaste a părintelui Iosif schimnicul - Peștereianul din peștera Sfântului Gheorghe și nimenea să nu îndrăznească ca să o depărteze sau să o furi. Să fie supt blestemu svinților părinți de la svintele soboară și de mine păcătosu supt anathema. Iosif schimnicul”.

³² Ediția din 1831: - f. 3 nenum.-p. 35: „Această liturghie ie a popii Stan sin Gheorghe, preot la Sat Fetești și o am cumpărat când m-am făcut preot la București pe taleri lei 14. Și cine să va ispiti ca s-o fure să să facă stăpân pe dânsa, să fie afurisit de trei sute de Sfinți Părinți, însă dau a o stăpâni copiii mei că este cumpărată de mine”.

³³ Ediția din 1819: - p. 489: „Eu preotul Dimetre m-am iscălit în această carte a mé de cându mi-am făcut preot, la anul 1831 în Duminica Tomii, la Iașu, de mânil vladichii Melete și de la Duhu Sfântu duhovnic meu ... la Bărboi”.

³⁴ Ediția din 1823: - p. 1-13: „Știut să fie di când s-au născut fiul nostru Leon la anul 1852, februarie 10 zile. Diacon Constantin Theodoros Budeanul”.

³⁵ Ediția din 1823: - f. limin. verso: „Pentru ca să să știe că la anul 1864 că eu Iordachi Zaduschi (?) m-am însurat legiuit cu sora lui Pitrachi numită Ana din părinți creștini Ion și Iftimia și cine va citi spre menirea lor să fie, amin. Iordachi ...”. - f. titlu verso: „La anul 1869 s-au născut luna avgust 30 Țibulec”. „La anul 1874 s-au născut fiica mea Sofia. Mart. 28”. „La anul 1865 sept. 23 m-am căsătorit cu Zafira dimineața”. „La anul 1867 Noiembrie 21 s-a născut frate-meu Ion Țibulac”. - f. post. recto: „La anul 1864 s-au născut Sofia Țibulac, martie 28 zile”.

³⁶ Ediția din 1823: - f. limin. anter. verso: „Spre știință să să semneze într-această carti că la anul 1856, în luna lui septembrie s-au așezat granița nou între Moldova cu Basarabia facirii ghindicului și așezarea petrilor di cătră comisarii rânduți di la cinci împărății: Rosia, Avstria, Anglia și Turția. Gheneralul din partea Rosiei fiind Devoralî(?), iar din partea Turției dumnealui pașali (Pașa Ali?), Sturza și Diriviș Pașa”.

- 13404³⁷, 10688³⁸);
- Fenomene astronomice (10569,³⁹ 13344⁴⁰);
 - Notițe de călătorie (Ro-248,⁴¹ Ro-176,⁴² Ro-1⁴³, Ro-88⁴⁴);
 - Notițe în limbile rusă și greacă
- (13471,⁴⁵ 2888,⁴⁶ 13894,⁴⁷ 10635⁴⁸);
- Observații meteo (Ro-197,⁴⁹ 3054⁵⁰, 13344⁵¹);
 - Posesori: persoane (13894,⁵² Ro-197⁵³), mănăstiri, schituri (Ro-68⁵⁴, Ro-178⁵⁵, Ro-45⁵⁶...);

³⁷ Ediția din 1784: - f. limin. anter. Recto: 1) „Aciastă sfântă carte s-au dăruit mie de părintele Venedect 1842 Nicolai Pavci”; 2) „Să să știe de cându au venit domni la hotar domnul Mihail Grigorie Sturza voievodul la Moldova iar cel din Muntenia cu porecla Bebe nu voevodu la leat 1844, noem. 2 Nicolai Pavci”.

³⁸ Ediția din 1915: - f. limin. poster. recto: „În anul 1942 ianuarie a fost o iarnă foarte gria cu nemaipomenite zăpezi de mari. Tot în același an au fost și războiul cel mare germano-româno-rus și cel a toată Lumea. Gavriil ieromonahul Sf. Munte. Schit Lacu – Athos – ora 12, inv. Mercuri, 15 Ianuar 1942”.

³⁹ Ediția din 1816: „La anul 1858 sept. 10 și până la 2 s-au ivitu unu comit sau stea cu coadă ca 30 stânjini lungime dispre miază noapte spre apusu și tot ace ste răsăria și dinspre ziua. „Să se știe de cându s-au cutremurat pământul foarte tare și groaznic în ziua de vinirea mari ... veleatul 1802, octomvri în 14”.

⁴⁰ Ediția din 1853: - inter. copertii anter.: „La 1891 noiembrie 4 o luni noaptea s-au întunecat luna”. „Anul 1892 april 27 s-a întunecat luna”. „Dichemvrie 1899 s-a întunecat luna”.

⁴¹ Ediția din 1814: - f. 3r nenum.: „Cu ajutorul lui Dumnezeu ne-am așezat în sfântul Kiev la mănăstirea Vidubilskii, în luna lui Dichembrie, în 18 zile, 1874 goda. Dimitri Nicolaivici Bomnițkii”.

⁴² Ediția din 1819: - Interiorul copertii anter.: „Să se știi de când am trecut în Moldavia în anul 1835, April 11 zile, din Basarabia. Monah Mateiū (?)”.

⁴³ Ediția din 1815: - Ultimele f.: „În anul 1908 sept 11 amū venitū la mănăstire la Lacu cu înțelepciune (?) ca să aflū de mormântul tatā[-meu] și amū fostū silitū ca să plec cât să poate mai curândū din cauză că pe cându (?) am venitū din Constantinopol cu vaporul grecescū mi-au furatū toți baniși a trebuitū ca să scriu la București ca să-mi trimeată alți bani ca să potū a mă întoarce în țară. Nicolae Simionescu din București”.

⁴⁴ Ediția din 1860: - f. 3v: „Am plecat de acasă la 1884. zece ani am stat în Basarabia. Am venit la Sf. Munte în anul 1884 (sic!). M-am așezat aici la Buna Vestire în Lacu în 41(?). M-am făcut călugăr la Schimbarea la Față în 6 august 1896. M-am făcut preot de arhierul Nil la anul 1901 și duhovnic la 1902. Ieromonahul Damaschin Beja/u, născut în comuna Apoldul de jos, județul Sibiu. Născut la anul 1821”.

⁴⁵ Ediția din 1837: - p. 1 preliminară: „Книга Схимонаха Симиона Ильева принял монашество 1926 года от рода 67 год во светой горе афонски в миру Юники звал родился 9 марта 1859 года в ... иму 1929 го года 23 го юна”.

⁴⁶ Ediția din 1806: - f. limin. anterioară, recto, însemnare în limba rusă: „Sica kniga prinadlejit Ivanu Grigoreviciu Mușcinskomu, 1897 goda Avgusta 12 dnea, s. Koșernița Sorokskogo uezda”. - f. recto: „Ioana Mușcinskovo podarenaia emu ... 1897. 12 Avgusta”. (l. rusă).

⁴⁷ Ediția din 1819, SPb.: - f. limin. anter. îns. în limba rusă a monahului Constantin de la m-rea Curchi; - f. titlu îns. Cu litere rusești „Isaia Anghel satu Chisnova și alta Ivan Votna.” - f. limin. anter. recto însemnare de posesor în limba rusă a aceluiași, datată 4 septembrie 1902 și pe verso filei posterioare însemnare „Ivan ... Badan 1905, Kișnova.”

⁴⁸ Ediția din 1910: - f. 2v limin. anter.: „Ἀφιερῶται εἰς τὴν Ἱερὰν μονὴν Ἁγίου Παύλου. Ἱερομ. Μακάριος Οὐτάν. Ρ. Μ. Ὑταν. 24-09-71” (l.gr.).

⁴⁹ Ediția din 1823: - f. limin. anter. plină de însemnări climatice: „Să să știe di când au tunat anul 1846, martie 3. orașul Chișinăului, satu Cotu Morii. Și am plecat cu țîrtîră. D. K. Th. Budeanul”; „Să să știe din când au tunat la anul 1853, februarie și 3 și s-au găsitū curcubeul”.

⁵⁰ Ediția din 1823: - verso scării a cincea: „La anul 1876 mai în 9 zile au fost o brumă mari și au înghețat pământ și au stricat viile de tot. S-au uscat de tot și perjile au picat de tot și ... Scris de mine Ion Daci Țibulac”.

⁵¹ Ediția din 1853: - f. inter. limin. recto: „27 februarie 1893 au tunat la amiază noapte”.

⁵² Ediția din 1819: - f. limin. anter. îns. în limba rusă a monahului Constantin de la m-rea Curchi; - f. titlu îns. Cu litere rusești „Isaia Anghel satu Chisnova” și alta „Ivan Votna”; - f. limin. anter. recto însemnare de posesor în limba rusă a aceluiași, datată 4 septembrie 1902 și pe verso filei posterioare însemnare „Ivan ... Badan 1905, Kișnova.”

⁵³ Ediția din 1823: - p. 19-29: „Această carti esti a mea, ieromonah Climen Besarabianul din monastirea Chipriana, rămasă de la preotul Theodor Budianu. Anul 1862, septembrie în 8 zile”.

⁵⁴ Ediția din 1818: „- p. 5-17: „Aciastă carte, tom I-u al Sfântului Efrem Syrul, s-au hărăzit de mine smeritul ieromonah Theodosie din sf. m-re M. Neamț schitului Lacu din Sf. Munte, cu hramul Sf. Mr. Mucenic Dimitrie, spre mângâierea părinților moldoveni. Iară cine va îndrăzni a o înstreina măcar în orice chip de la numitul schit, să fie supt canon și neertat de Sf. Mr. Mucenic Dimitrie până îl va înapoia iarăși la locul său. 1855, apr. 9”.

⁵⁵ Ediția din 1818: - f. titlu v și f. 2r nenum.: „Această carte ce se numește Efrem Syrul este drept a mea, a subiscălitului, și am însămnat Arhimandritul Dosofteiū Crihană. 1880, Aprilie 27”; - f. 4v-7v: „Această carte este dăruită de mine, subsemnatul, sf. Bisericii cu hramul Nașterea Maicii Domnului din Sf. Munte al Athonului, din schitul Lacului spre pomeneire. 1886, feb. 16 zile, Sulina. Arhimandritul Dosofteiū Crihană”.

⁵⁶ Ediția din 1814: - f. 1r-4r: „Această carte cu Viețile Sfinților din luna lui Iulie s-au hărzit de sf. m-re a Neamțului sf-lui schit Lacu din Sf. Munte spre mântuirea părinților moldoveni de acolo și spre a nu fi strămutată din acel schit nici într-un chip. I s-au pus și pecetea mănăstirii. 1855, apr. 9”.

- Prețul de achiziție al cărților (Ro-61,⁵⁷ Ro-66,⁵⁸ Ro-13⁵⁹);
- Rețete de leacuri (2838⁶⁰);
- Seisme (Ro-61,⁶¹ 12427,⁶² Ro-177,⁶³ 13344,⁶⁴ 10703,⁶⁵ 10693⁶⁶);
- Viața monahală cotidiană. Muncă și rugăciune (10045,⁶⁷ Ro-21,⁶⁸ 13939,⁶⁹ Ro-160⁷⁰).

Acestea sunt doar câteva comentarii preliminare referitoare la Biblioteca de cărți românești de la Mănăstirea athonită Sf. Pavel, ce pot fi considerate ca o completare la sumara *Introduce* (ΕΙΣΑΓΟΓΗ) a catalogului publicat în 2012, la Atena, în limba greacă.⁷¹

Nu vom încheia, fără a exprima recunoș-

tința noastră dr. Florin Marinescu din Atena, egumenului Sfintei Mănăstiri arhimandritului Parthenios și părinților mănăstirii Sf. Pavel pentru ospitalitatea lor deosebită și posibilitatea unei cercetări unice a patrimoniului literaturii române, care a fost încununată cu editarea primului *Catalog* de acest gen de la Sfântul Munte Athos.

Circulația tipăriturilor românești în Muntele Athos arată, totodată, ecumenicitatea Ortodoxiei și prietenia îndelungată dintre greci și români.⁷² Iar exemplul mănăstirilor Sf. Pavel și Pantocrator de valorificare și păstrare a tipăriturilor românești trebuie repetat în continuare și de alte mănăstiri athonite.

⁵⁷ Ediția din 1818: pe f. titlu: „Această carte este cumpărată de suptiscălitul pe 28 sfași lei 63”. Altă mână: „Acum s-au cumpărat de mine Nifon ieroshi. 62 lei, 1882”.

⁵⁸ Ediția din 1819: - f. titlu: „Aciastă carte este cumpărată de supt iscălitul pe 28 sfași, lei 63 (Tașu Lețu) Pitești 1865.

⁵⁹ Ediția din 1816: - f. titlu: „Această sfântă Teologie este cumpărată de supt iscălitul cu 34 de sfași, lei 76 ½ piaștri. 1865. Tașu Lețu”.

⁶⁰ Ediția din 1823: - Pe verso: „Doftorie pentru apicu apicu făcută scrumă mueată cu ută de lem și să ungă pe rană și să tămăduie”.

⁶¹ Ediția din 1818: „1905. Au fost cutremur mare la octombrie 26 noaptea la șase ceasuri și jumătate”.

⁶² Ediția din 1823: - f. 4r: „Mă aflu la leat 1872 ... La 1845 sunt născut luna lui octombrie 1, ziua luni; La 1866 martie 1, venit în C-Lung(a) cântăreț al biserica Domnească; La 1868 august 1, venitu în monastire în postul de canonar; Iar la 1871 aprilie 1, numit cântăreț al doilea; La 1872 mai 19, ziua vineri, ceasul 8 și 10 min s-a cutremurat pământul și la 9 și 13 mi(n) mai tare ca la 8 și 10 min. Spune unii că s-ar fi cutremurat și dimineață la 3 ceasuri, precum și seara între 10 și 11, dar eu n-am simțit”. - p. 15-27: „Această carte numită Anastasimatar l-am cumpărat de la părintele Chifa, fratele părintelui Nicolae Soroiu din acestu orașu C-Lungu. 1868, aprilie 7 C. V. Bercurescu”.

⁶³ Ediția din 1835: - f. 4r nenum.: „Să se știe de când s-au cutremurat pământul, au ținut ca două minute sguduitura noaptea spre Sf. Duminica, pe la orele 3 1/2 postmeridionale. 1880, Martie în 9 zile: A. I. Sârbu”.

⁶⁴ Ediția din 1853: - f. inter. limin. verso: „La anul 1894 august 19 s-au cutremurat pământul foarte tare pe la 2 și 30 încât s-au dărâmat multe case”.

⁶⁵ Ediția din 1903: - f. limin., anter. recto: „1905, octombrie 2. Noaptea la 7 ceasuri s-au cutremurat pământul în Sfântul Munte al Atonului. Au căzut case, au murit și oameni”.

⁶⁶ Ediția din 1914: „La anul 1932 au fost un cutremur foarte mare în seara de 7 la Sf. Cruce siara la Privighere spre amintire de Gavriil ieromonah”.

⁶⁷ Carte nedată de la încep. sec.XX: - interiorul copertii anter.: „2 iunie 1907. Sâmbătă noaptea, la zece și zece minute, m-am luptat cu Satana deștept. C-tin I. Popescu”. „3 iulie, ora trei douăzeci seara, m-am luptat cu diavolul în vis, fiind culcat în spălătorie pe salta jos. Costică”. (inscripție l.rusă: „Кирим Бессарабскої”). - f. recto post.: „La 30 martie, noaptea la 12, m-am luptat cu diavolul în vis, prefăcut în pisică neagră, și îmi cerea cont că de ce lam (sic!) legat cu crucea pe care o am la gât. C-tin I. Popescu”.

⁶⁸ Ediția din 1818: - f. 1 limin. post recto: „În anul 1932 a fost întunecime de lună. În anul 1928 s-a desbinat de biserică 8 case din schitu Lacu. Sava, Casian, Lazăr, p. Ignatie, popa Varnava și Dionisie, Filip, popa Atanasie și Nichifor”.

⁶⁹ Ediția din 1861: - f. limin. anter. recto îns.: „Te rog maico să-mi răspunzi la cuvântul ăsta - se poati plăti 40 parastase pentru pomenirea morților să ne răspunzi câte parali pentru morți cari mor neîmpărtașiți. Iar pentru sărindar pentru vii să-mi spui câte parale și cum să trimetăm și te rog să-mi spui cât mergi suta de frungi româniască la Sfinția Voastră. Preutu nostru ne spune că nu mai vine lumina. A vinit odată atunci”.

⁷⁰ Ediția din 1890: - Coperta recto: „1900 luna lui Mai 15, pus sus cepă și jos aici pepeni și ... 17 mai, pus pepeni și tufe în carbunarie. 28 mai, pus apă ...”. „Omul ca iarba. Zilele lui ca floarea câmpului așa va înflori. Că duh au trecut întrânsul, și nu va fi. și nuș va mai cunoaște locul său ...”.

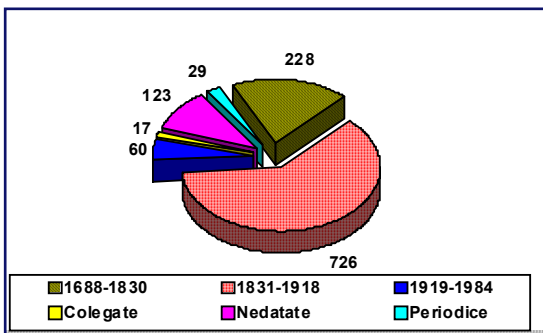
⁷¹ Marinescu Fl., Mischevea Vl., *Ta Ρουμανικά έντυπα της βιβλιοθήκης της Ιεράς Μονής Αγίου Παύλου Αγίου Ορους. Cărți românești din biblioteca mănăstirii athonite Sfântul Pavel*. - Αθήνα, 2010, p. 9-13.

⁷² Marinescu Fl., Croitoru I. M., *Tipărituri românești ale Sfintei Mănăstiri Pantocrator din Sfântul Munte*. Sfântul Munte, 2014, p. 60.

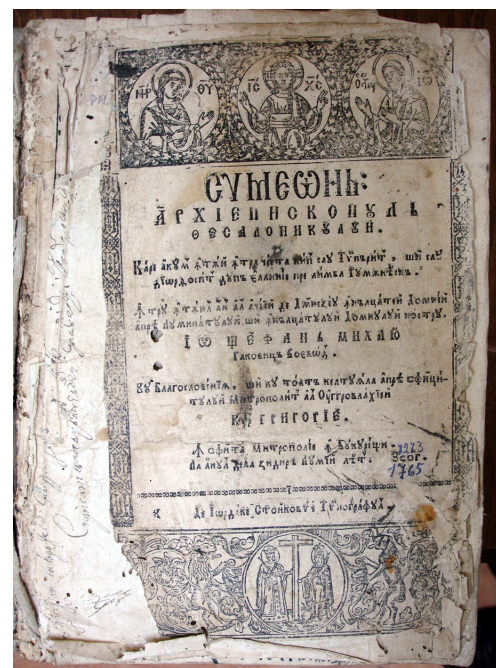
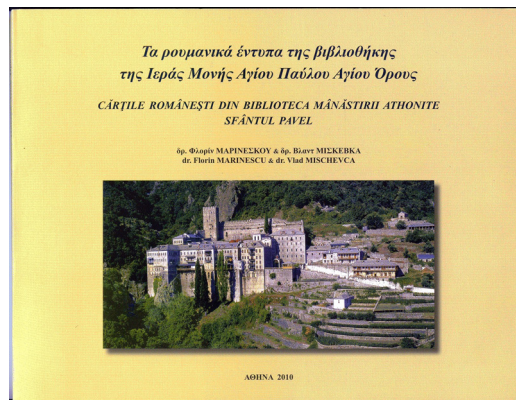
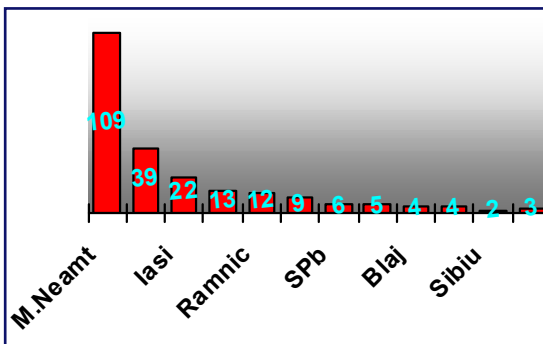
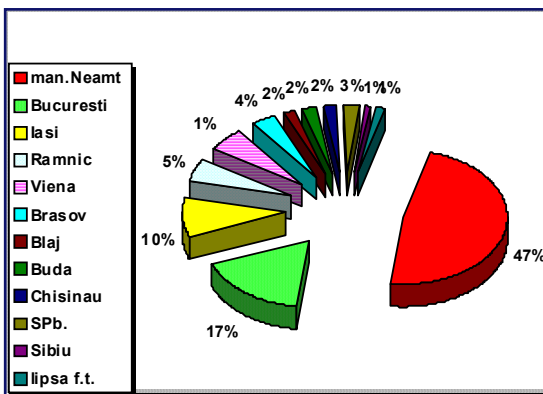
ANEXĂ

Cărțile Mănăstirii Sf. Pavel – 1183:

- I. 1688 – 1830: 228 de cărți.
- II. 1831 – 1918: 726 de cărți.
- III. 1919 – 1984: 60 de cărți.
- IV. Colegate: 17 cărți.
- V. Nedatate: 123 de cărți.
- VI. Periodice 1843 – 1962: 29.
- VII. Manuscrise românești (inedite): 21.

• edițiile din perioada 1688-1830 includ 228 de cărți (dintre care 3 exemplare nu au foaia de titlu). Majoritatea cărților sunt ediții tipărite la Mănăstirea Neamț, București și Iași (74%). Din Sibiu avem cele mai puține cărți fără foaia de titlu – doar două: din anii 1806 și 1810:

FLORIN MARINESCU - ION MARIAN CROITORU
ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΙΑΝΟΣ ΚΡΟΪΤΟΡΟΥ

TIPĂRITURI ROMÂNEȘTI
ALE SFINTEI MĂNĂSTIRI PANTOCRATOR
DIN SFÂNTUL MUNTE

ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ ΕΝΤΥΠΑ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

EDIȚIE A SFINTEI CHILII SFÂNTUL GHEORGHE LIVADOGHENI CAPSALA
ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΛΥΒΗΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΕΙΒΑΛΟΓΕΝΗ ΚΑΨΑΛΑΣ

SFÂNTUL MUNTE 2014
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2014

Tipărituri din vremea exarhului Gavriil (1815 – 1821) păstrate în biblioteci din România

„Dintre instituțiile culturale care au contribuit în mare măsură la conservarea identității culturale a neamului românesc din Basarabia aflat sub dominație străină (1812 – 1918), se înscrie, în primul rând, Tipografia Exarhicească din Chișinău, înființată de mitropolitul Gavriil Bănulescu - Bodoni”¹. În anul 2015, împlinindu-se două secole de la apariția primei cărți tipărite la Chișinău, prilejul este potrivit pentru a încerca adunarea informațiilor privitoare la cărțile tipărite în timpul mitropolitului Gavriil, aflate actualmente în afara granițelor basarabene. Din acest motiv, în continuare vom face un inventar al exemplarelor imprimare între anii 1815 și 1821 la Chișinău și la Sankt Petersburg pentru Basarabia, păstrate în câteva instituții din România. Date fiind rigorile editoriale presupuse de alcătuirea unui studiu de dimensiuni limitate, menționăm faptul că ne-am mărginit la cercetarea cataloagelor de carte veche tipărite de-a lungul timpului de o serie de biblioteci, arhive, muzee și mănăstiri din România, pe care le-am confruntat cu varianta electronică disponibilă astăzi pe paginile web, în cazul bibliotecilor. Exemplarele deținute de bibliotecile din Iași le-am examinat din nou la fața locului, completând informația din vechile cataloage, acolo unde a fost cazul. În urma acestei cercetări s-a dovedit că nu toate exemplarele descrise în cataloagele tipărite în urmă cu mai multe decenii se mai păstrează astăzi în unele instituții sau că nu se regăsesc introduse în catalogul *on-line*.

În sursele documentare pe care le-am cercetat am depistat 21 de titluri imprimate în intervalul 1815 – 1821, în 166 de exemplare. Cele mai multe volume păstrate sunt imprimate la Sankt Petersburg (*Noul Testament* din 1817, în 66 de ex.; *Biblia* din

Dr. Elena CHIABURU

Abstract:

In 2015 we celebrate two centuries since the printing of the first book in Kishinev. This represents a good opportunity to gather together the info regarding the printings which are no longer outside The Republic of Moldova. There is an inventory of the books printed between 1815-1821, both in Kishinev and in Sankt Petersburg for Bessarabia. This inventory is still kept in a few institutions in Romania and it proves that many of the books mentioned in the older inventories do not exist anymore or they haven't been in the on-line catalogues.

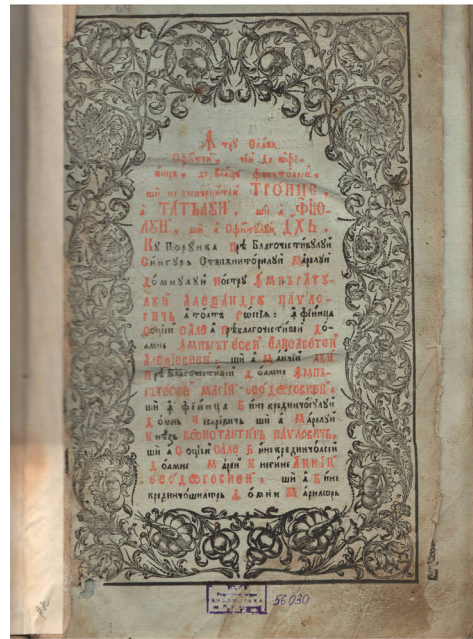
As a consequence, conclusions can only be partial, because an extremely small percentage of Romanian libraries' collections have printed or on-line catalogues. We can only state, for sure, that Romanian old books collections still hold many unknown copies.

¹ Maria Danilov, *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812 – 1918 (între tradiție și politica țaristă)*, Chișinău, 2007, p. 31.

1819, în 34 de ex. și *Noul Testament* din 1819, în 12 ex.). De remarcat este faptul că sunt într-o stare de conservare foarte bună, multe dintre ele părând a nu fi fost folosite niciodată sau, poate extrem de puțin, spre deosebire de *Liturghia*, *Psaltirea* ori *Ceaslovul* imprimate la Chișinău. Asta ar putea însemna că, deși obligați să le cumpere (*Bibliile* au prețul de vânzare imprimat pe colțul de jos al paginii de titlu: 10 ruble), românii din spațiul pruto-nistean nu au dorit să folosească aceste tipărituri trimise de la Sankt Petersburg, din cauză că erau diferite într-o anumită măsură de cărțile românești cu care erau obișnuiți.

Firește, concluziile nu pot fi decât parțiale, din cauză că un procent mic din colecțiile bibliotecilor românești au fost bibliografiate sub formă de cataloage tipărite (de pildă, din cele peste 22000 de volume care formau colecția de carte veche a Bibliotecii Județene din Piatra Neamț la data respectivă, doar 174 au fost descrise de Mircea Filip în anul 1970, iar Biblioteca Județeană din Galați a descris în catalogul său tipărit numai cele aproximativ 300 de exemplare provenite din donația inițială a lui V. A. Urechia) ori sunt catalogate în mediul electronic, astfel încât, cu siguranță că depozitele românești de carte veche ascund încă multe exemplare necunoscute.

Multe dintre exemplare descrise în acest material conțin însemnări ce arată circulația lor în timp și în spațiu, prețurile cu care s-au vândut, personalitățile românești cărora le-au aparținut la un moment dat. Tipăriturile vor fi prezentate în ordine cronologică, indicând pentru fiecare în parte instituția care le adăpostește astăzi, cotele și numerele de inventar sub care pot fi regăsite, starea de conservare, legătura și însemnările pe care se întâmplă să le aibă. Pentru economie de spațiu și simplificarea redactării au fost folosite abrevieri și sigle explicate la sfârșitul textului.

1. Liturgia (Chișinău, 1815), BRV III, nr. 879, p. 119 – 122 și BRV IV, nr. 879, p. 300 = 5 exemplare:

- **1 ex. la m-reaa Celic Dere din j. Tulcea, inv. 414;** legătură din piele pe lemn, cu două închizători metalice. Pe coperta 1 scena *Răstignirii Domnului*, iar pe coperta 2, *Fecioara Maria cu pruncul*. Complet, în stare de conservare bună. Provine de la m-reaa Adam, j. Galați. Însemnare <f. 187 v., chir.>: „această sfântă *Letu(r)ghie* am cumpărat-o eu de la iermona(h) Selevetru, șezînd el în mito(c) la Sfi(n)tu Spirido(n) în tî(r)gu, și am legat-o eu de i(z)novă, cu prețul 30 lei. Veniami(n) ie(r)monah. (1)835”².

- **1 ex. în BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cota CN-U BRV – 879, inv. 5 / 1924;** legătură în piele, restaurată. Provine din donația George Șion. Însemnare <f. de titlu v.>, cu creionul: „Diacon Ioan <...>* 1854”³.

- **1 ex. în Depozitul de carte veche de la m-reaa Vorona, j. Suceava, inv. 6942;** complet, legătură artistică în carton și piele. Provine din parohia Bunavestire din s. Bărăști, j. Suceava.

Însemnare <f. de gardă ant., chir.>: „această *Leturghie* este a mea dreaptă. 1856 dechemvrie 16. Ierei Ioan Mandici”⁴.

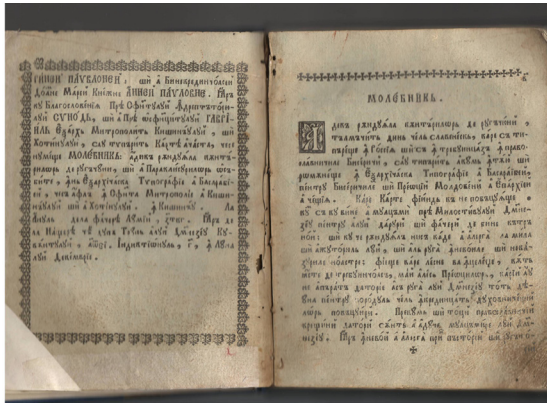
² Lăcrămioara Manea, *Circulația cărții vechi românești (manuscrisă și tipărită) în spațiul nord-dobrogean*, Brăila, Editura Istros, 2013, p. 194-196; (în continuare: Manea, *Circulația cărții vechi rom. în spațiul nord-dobrogean*).

³ Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile BCU „Lucian Blaga” Cluj (1561 – 1830)*, Cluj, Napoca, 1991, p. 182, nr. 502; (în continuare: Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*).

⁴ Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava (1643 – 1830)*, Suceava, Editura Universității Ștefan cel Mare, 2005, p. 254 ; (în continuare: Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*).

- 2 ex. la **BAR București, cotele: III 171211**: legătură în piele; conține însemnări ms. pe f. lim., f. de titlu v., f. 9 v.-15 (?) și pe forzat.

CRV 879, Inv. 3941: legătură în piele roșie, cu ornamente aurite, foarte deteriorată, desprinsă de corpul cărții, lipsă tăbliile de lemn, șnit aurit. Conține însemnări ms. pe f. lim. ant. Exemplarul a fost dăruit de Gavriil, Mitropolitul Chișinăului și Hotinului lui Iosif, Episcopul Argeșului în anul 1817⁵.

2. **Molebnic (Chișinău, 1815), BRV IV, nr. 396, p. 114 = 3 exemplare:**

- 2 ex. la **BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cotele RV – II 100, inv. 425**: complet, în stare bună de conservare, cu puține urme de cari pe ultima copertă interioară. Legătură din carton îmbrăcat în piele roșiatică, cu un chenar aurit imprimat prin presare la cald și un medalion central reprezentând „Răstignirea”, de asemenea aurită, pe prima copertă; marginile filelor sunt aurite; hârtie rusească albăstrie, cu filigranul fabricii din Kondrovo, a lui Pavel Șcepocikin, din anul 1811. Legătură cu cant, cotor în patru bindere. Titlul (*Molebnic*) este imprimat prin presare pe cotorul care mai are și motive florale mici. A costat 1500 de lei. Însemnări <f. I de gardă>: „Acest *Molebnic* este a celui mai jos călătitului. Anul 1832 martie 18 zile. Ierodiacon Ignatie”. <v. f. de titlu>: „Thade-

os Hăjdeu” (semnătură). <ultima f. de gardă>: „Hristos a înviat arăpești HS deriul ...”.

RV II 348: legătură din carton îmbrăcat în piele, cu cant, cotor cu șase bindere și titlul (*Molebnic*) primat prin presare la rece pe prima copertă, cu litere mici; coperta mâncată de cari.

Însemnare <f. de gardă II>: „Încercat-am condeiul de-i bun și condeiul este bun, iar cerneala nu este bună ...* Duhovniceasca Dicasterie”. Mai există o însemnare ilizibilă pe prima f. de gardă, probabil în lb. rusă: „Sveaștenica ... Sf. Gora (?)”.

- 1 ex. la **Bibl. Jud. „G. T. Kirileanu” din Piatra Neamț**⁶ – însemnare <f. albă la început>: „n-o văd trecută în *Bibl(iografia) veche română* la a(nul) 1815, iar la 1816 dată cu indicativul 4 în luna lui Octombrie. Cumpărată de la anticarul Baraș în Iași, 14 oct(ombrie) ’917. G. T. K.”⁷.

3. **Bucoavna (Chișinău, 1815), BRV IV, nr. 394, p. 143 = 1 exemplar:**

- la **M-reia Dragomirna, j. Suceava, Cota II – I, inv. 1698**: complet, legătură în carton, piele la cotor⁸.

- **Învățătură pentru ultuirea vărsatului (Chișinău, februarie 1816), foaie volantă = 1 exemplar:**

- la **BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cota CN-U BRV – 929 C, inv. 110 / 1923**; legătură recentă în carton. Provine din donația George Sion⁹.

4. **Catihisis (Chișinău, 1816), BRV III, nr. 903, p. 140 = 2 exemplare:**

- 1 ex. în **biblioteca Episcopiei de Roman, cota BER II 160**, conține 1 f. nenum. și 123 p. num. Provine din parohia s. Todireni, com. Stănița, j. Neamț. Însemnare <f. 123 v., chir.>: „dat-am adevărat și încredințat zapisul meu la mina dumitale, tătucă și mămucă <...>*, răvașul meu să vă găsească sănătoș(i), cum și pentru mila lui Dumnezeu mă aflu sănătos, ca nu puțin să ne bucurăm cu toții”¹⁰.

⁵ http://aleph500.bibliacad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6D2C-99802?func=full-set-set&set_number=011385&set_entry=000001&format=999 accesat la data de 4.03. 2015.

⁶ Colecția de carte veche a Bibl. Jud. „G. T. Kirileanu” s-a născut din cărțile donate în anul 1955 de G. T. Kirileanu orașului Piatra Neamț (peste 22000 de vol.). Dintre acestea, doar o parte infimă (174 de lucrări) au fost descrise de Mircea Filip în anul 1970, fără ca să dea în *Catalogul* său și cotele sub care cărțile descrise pot fi regăsite; Mircea Filip, *Cartea românească veche în biblioteca „G. T. Kirileanu” Piatra Neamț. Bibliografie adnotată*, Bacău, 1970, p. 1; (în continuare: Filip, *Cartea românească veche în biblioteca Piatra Neamț*).

⁷ *Ibidem*, p. 82.

⁸ Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*, p. 256.

⁹ Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*, p. 185, nr. 514.

¹⁰ Doru Mihăescu, *Episcopia Romanului – 600 de ani de istorie. Cartea românească veche și alte mărturii din trecutul Episcopiei Romanului*, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 246; (în continuare: Mihăescu, *Episcopia Romanului*).

- 1 ex. la Bibl. Jud. „V. A. Urechia” din Galați¹¹, cota CRV II – 79. Provine din donația lui V. A. Urechia¹².

5. *Molebnic* (Chișinău, 1816), BRV, III, nr. 913, p. 152 – 153 = un exemplar:

- la Bibl. Jud. „V. A. Urechia” din Galați, cota CRV II – 80. Provine din donația lui V. A. Urechia¹³.

6. *Rînduiala panihidei împăraților* (Chișinău, 1817) = 1 exemplar:

- la BAR București, cota II 755181 (CRV 967 B). Legătură nouă; conține însemnări ms. pe f. lim. ant. și post. *Ex libris* etichetă „Avva dr. Paul Mihail” pe forzaț I; provine din donația Zamfira Mihail, 1994¹⁴.

7. *Ceasoslov* (Chișinău, 1817), BRV III, nr. 951, p. 193 – 194 = 3 exemplare:

- 1 ex. în biblioteca Episcopiei de Roman, Cota BER IV 546: incomplet: îi lipsește legătura și este rupt în două părți cotate și inventariate separat, ca și cum ar fi vorba de două unități bibliografice. Prima parte conține f. 3 – 116 și are cota BER IV 548, iar partea a doua are f. 117 – 283, dar îi lipsesc și f. 126 – 127, 134 – 135 și, comparativ cu descrierea din BRV, îi lipsesc și f. 284 – 288. Cota este BER IV 546, dar e clar că cele două părți, separate în mod artificial în împrejurări astăzi necunoscute, au fost cândva legate împreună.

Însemnări <f. 90, chir.>: „să știi când s-au cutremurat pământul și au fost mari, cât s-au stricat și casile, la trei ceasuri din noapți. 1838 ghen(arie) 11”;

<f. 104 v., chir.>: „7 august 1848. Gr(igore) Livescu”;

<f. 111 v., lat.>: „la anul 1873, luna iulie în 23, la 8 ceasuri după amiază, au răposat d(umnea)l(ui) iconomul Mihai Bută, servitoriu la biserica din comuna Trifești timp de 20 de ani. Îngropat la 26 iulie, zioa joi, în zilele d(omnu)lui Carol I, d(omnu)l României[i], sub episcopul Isaia (Vicol de) Roman și mitropolitul Calinic Miclescu.

1874 ianuar 15. V. A. Urechia”;

<f. 121 v., chir.>: „să știi de când au răposat Gherasim Livescu, fiul priotelui Ioan Livescu răposat. Gherasim Livescu au avut frați pi iromonahul Ghedeon, care la mănăstire Frumoasa din Ieși săvîrșindu-s din viață, acolo s-au și îngropat; mai avînd frate pe șatrariul, pe Livescu, care iar la sat Dealu Nou au trecut din viață(ă), la care să răpăosă, de l-au îngropat atunci. Vasile Lives(cu) <...>* au mai avut un frați, Dimitrii, care mai de mai mult <sic!> săvîrșindu-se din viață, s-au îngropat tot la bisărica din sat Dealu Nou, cu hramul Adormiré Maicii Domnului. Și au mai rămas un frate, numit Ioan Livescu iconomu, care petrece la tîrg în Bacău. Și s-au scris aici de Constantin Livescu, fiul răposatului Gherasim Livescu. 1845 ap(ri)l(ie) 5; îngropat la 7 april”;

<f. 158 v., chir.>: „să știe de când s-au născut cé întii fiică <...>* numită Anica; nașterea au fost la 2 ghen(a)r) 1846, a doo zi de Sf. Vasili, în faptul zilei, iar botezu au fost în zio de Botezu Domnului H(risto)s. Și am însămnat, Costandin Livescu <...>* an 1846, luna ghen(ar) 7”;

<f. 171 v., chir.>: „să se știi de când au murit părintele Vasili de la Bălțata; atunci s-au cutremurat pământu, sara, la trii ceasuri din nópte. 1838 ghenari”.

<f. 193 v. - 194 v., chir.>: „la anul 1849 februarie 10 s-au cununat Mihail fiul preotului Ioan ot Trifești, cu Iléana fiica Migdoniei <...>*. Și s-au cetit de protoiereu Ananii în orașul Bacău”.

<f. 195 v., lat.>: „la anul 1868 septemvrie 22, orele 9 sara, au logodit Anica, fiica mea, cu d(umnealui?) Ureche Mihai zis” <...>*.

<f. 196, chir.>: „să știi de când au trecut din viața pămîntească Gherasim Livescu, acel ce au fost multă vreme anagnost la sfînta arhierie. Grigorie de la Bisărica Banului din Ieș, la sat Dealu Nou, ținut Bacăului”.

<f. 241, chir.>: „să știi de când s-au născut al 2-lé fiu țițacăi Mărioara, la 24 mai 1847, și anumi Ioan de D. Grigori Bali-căi (sic!). Zioa naștirii marți, pi la toacă”¹⁵.

¹¹ Colecția de carte românească veche a Bibl. Jud. „V. A. Urechia” a luat naștere din cărțile personale ale lui Vasile Alexandrescu Urechia (15 februarie 1834 - 22 noiembrie 1901), istoric, scriitor, om politic român, membru fondator al Academiei Române, profesor la Universitatea din Iași și la cea din București - 310 titluri în anul 1901, la moartea fondatorului; G. Hâncu, *Cartea românească veche în Biblioteca „V. A. Urechia”*, Galați, 1965, p. 7 (în continuare: Hâncu, *Cartea rom. veche în Biblioteca Galați*).

¹² *Ibidem*, p. 92.

¹³ *Ibidem*, p. 96.

¹⁴ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6_D2C-00752?func=full-set-set&set_number=011398&set_entry=000001&format=999, accesat la 04.03.2015.

¹⁵ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 252.

- **1 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cota RV – IV 56, inv. 652.** Provine de la fostul Seminar de literatură română veche al Universității „Al. I. Cuza” și a fost inventariat la 26 ianuarie 1960; a costat 4000 lei. Lipsește f. de titlu; legătură din lemn îmbrăcat în piele, cu cant, cotor în cinci bindere și urmele a două încuietori. Deteriorat, se văd urme de recondiționare, iar paginile sunt picurate cu ceară de lumânări¹⁶. Însemnare greu lizibilă cu creionul, scrisă câte un cuvânt pe fiecare pagină, între p. 1 și 42: „Carte ce să numește *Ceaslov* este a sfintei biserici cu hramul Sfințului Arhistrateg Mihail din satul Albinețul, în uezdul Ieșul, iar cine o va lua din biserică zicînd că este a lui, acela unul*”;

- **1 ex. la BAR București, înregistrat sub cota III 462394 (CRV 951),** deteriorat; coperta I ruptă; fila de titlu deteriorată; provine dintr-o confiscare din anul 1986, de la Ana Manolescu¹⁷.

8. *Noul Testament* (Sankt Petersburg, 1817), BRV III (948), p. 190 = 66 de exemplare:

- **1 ex. la Bibl. Jud. „V. A. Urechia” din Galați, cota CRV III – 16.** Provine din donația lui V. A. Urechia¹⁸.

- **1 ex. la Bibl. Jud. „G. T. Kirileanu” din Piatra Neamț, legat în lemn și piele.** Pe prima copertă o gravură imprimată reprezentând *Răstignirea*, iar în cele patru colțuri cei Patru Evangheliști, iar pe ultima copertă o gravură reprezentând Sf. Treime. Are și două cheutori de aramă. Însemnări <pe f. albă înaintea celei de titlu>: „1864 ghenari 10, acest *Testament* am dăruit preutului Ilișie pentru pomenirea mé și a surioarei mele, maicii Adilahia. Sh(imonahia) r(asoforă?) Morțun, cuconița Ilipiia, sh(imonahia) C. Morțun”.

- „Const. Mihăilescu, cl. VII-a seminarist, 1914, aprilie 2”.

- *Ex libris* (ștampilă?): „Arhiepiscopia Iașului, parohia Șerbești, raionul P(iatra) Neamț, reg(iunea) Bacău”¹⁹.

- **9 ex. în Biblioteca Episcopiei de Roman, cotele: BER 146 a:** legătură din lemn

învelit în piele; titlul inscripționat pe prima copertă și cotor; chenar cu motive florale pe ambele coperte. Însemnare <f. 3 v., chir.>: „această sfîntă carti ce să numești *Testament* iaste dreaptă a noastră, cu drepti banii noștri cumpărată, necertînd pre nime <...>*. Teodor nevrednicul”.

BER 146 b: legătură din lemn și piele; scene biblice și chenare cu motive florale și geometrice, pe ambele coperte; o cheotoare metalică păstrată. Însemnare <f. I nenum., lat.>: „această carte, fiind din cărțile mele, să se știe că este a mé, a iscălitului iereul Ioan Lupan”²⁰.

BER 146 c: legătură din carton, învelit în piele; chenare cu motive florale pe ambele coperte și titlul inscripționat cu chir. pe prima copertă. Însemnări <f. 184, chir.>: „să se știe de cînd m-am însurat și am luat pi fata lui Ioniță Stavăr. 1858 apr(ilie) 23”;

<f. 44, lat.>: „să se știe că bunica mea Magdalena este moartă la anul 1889 oct(ombrie) 25”;

<f. 128 v., lat.>: „să se știe că în anul 1894 iarna au fost călduroasă ca și toamna, așa că în lunile ianuar și februar oamenii munceau în cămașă și cu picioarele goale”;

<f. 205 v., lat.>: „să se știe că tatăl meu, Ion Garin, a încetat din viață în anul 1901, luna aug(ust) în 11. Și am scris aceste puține cuvinte; și cine va ceti, să zică: D(umne)zeu să-l ierte și să-i fie țărîna ușoară! Scris V. Garin, fiul”. La f. 4 v. – 9, însemnări din 1883, 1885, 1887, 1893 și 1894 ale aceluiași, consemnând nașterea a cinci copii: Vasile, iar Vasile, Aglaie, Niculae și Manoleta.

BER 146 d: legătură din lemn și piele; chenare cu motive florale pe ambele coperte; pe prima, în mijloc, în două medalioane, titlul cărții. Însemnări <coperta I v., chir.>: „această cinstită carte <...>* este a lui Gheorghie dascăl din Păunești, ci am cumpărat cu preț 5 lei cincizeci parale și cine s-ar ispitii să o furi să fii blestemat de toate soborurile Sfinților Părinți. La anul 1820 mai 9”;

<f. 266 v. - 268, chir.>: „să să știi de cînd

¹⁶ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, p. 308, nr. 446.

¹⁷ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM_6D2C-02168?func=full-set-set&set_number=011398&set_entry=000003&format=999 accesat la 4.03.2015.

¹⁸ Hâncu, *Cartea românească veche în Biblioteca Galați*, p. 99, nr. 220.

¹⁹ Filip, *Cartea românească veche în biblioteca Piatra Neamț*, p. 89 - 90, nr. 114.

²⁰ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 249.

s-au născut fiica dascălului, lui Gheorghe, Marghioala, la anul 1824 april 9”;

<f. 1 v. - 35, chir.>: „să știi de când m-am făcut preut, anul 1826, luna decembrie 10. Gheorghe preot, Sf. Sava”; „să știi de când s-au născut fiica mea, Suzana, a preutului Gheorghe ot Sf. Sava, anul 1828 martie 5, la un ceas din zi”; „să știi de când s-au născut fiul meu, Iancu, a preutului Gheorghe, săchelar ot Sf. Sava. 1832 februarie, la 6 ceasuri de noapte”; „1834 iulii, s-au născut fiul meu al doilé, Iancu, la anul 1843 februar 19, la 6 ceasuri din zi. Gheorghe iconom ot Sf. Sava”; „să fii știut de când au răposat Ecaterina prezv(itera), la anul 1877 iulii. Și soțul ei, la 21 iunii 1883, preot Gh. Simionescu s-au săvârșit din viață”²¹.

BER 149: legătură din lemn și piele (la cotor, pielea a fost înlocuită cu pânză); ornamentele șterse; titlul inscripționat cu caractere chirilice pe prima copertă. Însemnări <f. 4 - 48, chir.>: „acest *Nou Testament* esti a bisăricii Sfant Gheorghe și am însemnat aici spre a nu să pierdi din cărțile bisăricii. Și cine va ceti pre dînsa, să mă pominească și pre mine. Anastasie, Elena, și pe Gheorghie, și să pominească și pre cel ce am scris aice, Vasilie, preot iconom, slujitoriu acestui sfînt lăcaș 25 ani. 1861 april 21”;

<f. 134, chir.>: „această carte iaste a bisericii Sf. Gheorghe Lozonschii, care s-au însămnat cu toată bisărica de iscălitul Grigorii” <...>^{*22}.

BER II 169: legătură din lemn și piele; scenă biblică (ștersă) pe prima copertă; motive florale, geometrice și titlul, cu chir., pe cotor; lipsește coperta a doua.

Însemnări <f. 1 - 4, chir.>: „s-au dat bisericii Sf. Ion, la bolnița bătrînilor, de ieromonahul Ieremia dohov(nic), la anul 1870”;

<f. 167 v., chir.>: „Iorgu Dimitrie, 1859 ianuarii 30”²³.

BER II 171: legătură din carton învelit în piele, fără ornamente (numai pe cotor, motive florale și geometrice. Provine de la parohia s. Pîncești, com. Poienari, j. Neamț.

Însemnări <f. de gardă I, chir.>: „acest *Testament* este a subtuiscălitului <...>* să hărăzască bisericii cu hramu Sf(inții) V(oie)v(ozii), pentru pomenire. Gheorghe <...>* 1854 apr(ilie) 29”;

<f. I nenum., chir.>: „acest *Tetraevanghel* (sic!), ce cuprinde toată sfînta Evanghelie deplin, este a robului (lui) Dumnezeu iscălit aice, Ștefan vel sulger”.

BER II 172: legătură din carton învelit în piele, fără ornamente pe coperte (numai cotorul are motive florale). Provine de la parohia Precista Mică din or. Roman, j. Neamț.

Însemnare <f. 1 - 7, chir.>: „această carti ce să numești *Noul Testament* am dăruiet-o eu preutului Ioan sîn Gavriil, spre pomenire mé și a tot neamului meu. Și cine va îndrăzni să i-o furi să fie blestemat de Maica D(o)mnului și de ciei Patru Evangheliști. (A)rh(i)ma(ndrit) Nazarie. 1844 iunie 18”.

BER 173: legătură din carton învelit în piele, fără ornamente pe coperte (numai cotorul are motive florale). Provine de la parohia s. Bîrjoveni, j. Neamț. Însemnări <f. de gardă I, chir.>: „această carte iaste a lui Costandin Popovici”; „Vasile Popovici”;

<f. I nenum., chir.>: „aice am însămnat când s-au născut fiul nostru Costandin. Anul 1849, luna iulie 11 zile”;

<coperta II v. chir.>: „cinstit al meu ca un frate pré bun, numai te iubesc, pentru binele ci ai făcut și sînt al <...>* ca un pré plecat frate. 1825 april 3. Costan(din)”²⁴.

- **La m-rea Bogdana din j. Bacău, aflată în cuprinsul Episcopiei Romanului se mai păstrează alte 12 ex. ale acestei cărți**²⁵.

- **2 ex. în Bibl. Jud. „I. G. Bibicescu” din Turnu Severin**²⁶:

²¹ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 252.

²² *Ibidem*, p. 253.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 252 - 253.

²⁵ *Ibidem*, p. 253.

²⁶ Bibl. Jud. din Turnu-Severin a luat naștere în anul 1921 printr-o donație de 30 000 de volume ale marelui intelectual bănățean Ioan G. Bibicescu, care și-a oferit biblioteca personală orașului Turnu-Severin. Între acestea s-au aflat destule de o valoare excepțională pentru cultura română: 51 de cărți din biblioteca lui Gheorghe Asachi și 12 cărți care au aparținut familiei Asachi sau conțin dedicații ale acestuia, 287 de exemplare plus 103 dublete ale acestora imprimate pe teritoriul României sau de românii de peste hotare între anii 1575 și 1830 (Dan Buciumeanu, *Comori de carte veche românească și străină. Catalogul colecțiilor speciale ale Bibliotecii I. G. Bibicescu*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996, p. 8; (în continuare: Buciumeanu, *Comori de carte veche*).

Inv. 4892, provine din colecția lui Grigore N. Manu, Biblioteca Băncii Naționale a României, donat la sfârșitul sec. al 1898 (ante 1898, când Grigore N. Manu a încetat din viață);

Inv. 8947, legătură în piele. Însemnări <coperta I v.>: „această sfântă și dumnezeiască carte ce să numește *Tetraevanghel* (sic!) mi l-au dăruit părintele Constanti de la schit, după holeră. 1831 oct(ombrie) 2. Mai păcătos decât toți între preoți, eu Bote...^{*}”. Pe f. de gardă 2 și coperta 2 în interior, însemnări privitoare la botez și decese, datate 1832, 1851²⁷.

- **6 ex. la BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cotele: CN-U BRV 948, nr. inv. 106 / 1923** – provine din donația George Sion. Însemnări <f. de titlu>: „să să știe de cându s-au măritat <...>^{*} lui moșu Gavrilă, a protopopului Ion Catană, la anul 1869”;

<p. 8 - 12, lat.>: „să să știe de cându s-au născut fiulu meu Alexandru, la anul 1857 octombrie 24. Și să se știe de când s-au născut fiulu meu Gheorghe, la anul 1861 ianuarie 29. Și să se știe de când s-au născut fiica mea Marghioala la anul 1864, luna ian(uarie) 6. Să se știe de când s-au născut fiica mea Ilénă la anul 1867 oct(ombrie) 26. Și să se știe de cându s-au născutu fiica mea Catinca la a^{*}nul) 1870 martie 28. Să se știe de când s-au născutu fiica mea Maritza, 1872 iunie 20. Să se știe de când s-au născut fiica mea Elisabeta, la anul 1875 mai 21, Sfinții Împărați. Vasile Antohi, popa”;

<pe ultima f.>: „să să știe de când au ieșit muscalii în Țara Moldovei de s-au bătut cu turcii la cetatea Brăilei, iar eu neavîndu altă treabă, am scris aice pe această sfântă carte, anume *Testament Nou* cu toată Legea cea nouă creștinească și cuvintele lui Hristos și aproape celor înscrise întru dînsa. Pentru aceasta tot creștinul care a ceti pe slovinele acestea, îl rog pentru dragostea lui Hristos ca să fie rugător pentru mine către Hristos și Dumnezeu a toți. 1828 martie 6. Antohi popa, mai micu și pre plecată slugă”.

CN-U BRV 948 / 1, nr. inv. 37 / 1938,

legătură în piele; pe copertă imprimat prin presare sigiliul Societății Biblice Ruse. Provine din donația Liviu și Iuliu Marțian. Însemnări <forzaț I și f. de gardă I> (caractere gotice): „Gabriel Kandale paroh gehöring gekauft mit 2 / 6 conv. Münz in Jahr 18(40?). Erkauft von der Frau Pfarerinnen Aniska Gabriel Kandale eben mit 5 fl. am 6n-8ber sechsten oktober 1848”. Pe <f. 128>: note referitoare la conținutul cărții.

<forzaț II>: „nimene punînd mîna pe plug să <...>^{*} înapoi, că altmintrelea face greș”.

CN-U BRV 948 / 2, nr. inv. 20 / 1923; lipsește ultima f.; legătură în piele. Provine din biblioteca lui Grigore Crețu. Însemnări <f. 212 v.>: „știut să fie cîndu am luat nemeșnicu ce am putut, Ocului (?) Crinu ce am scris lui ca să să știe și să să creadă unde să va înfătoșa această iscălitură a mea, la veleat 1850 iulie 24. Ioniță Balaure nemeșnicul ot Dohani”.

CN-U BRV 948 / 3, nr. inv. 229 / 1923; legătură recentă. Provine din biblioteca lui Grigore Crețu. Însemnări <pe coperta I>: „Baronescu Constantin”.

<f. de titlu v. și p. 266, lat.>: „Souvenir pentru nemurire. I. Konstantinescu Beliton. 1884 ianuarie 7, sîmbătă”.

CN-U BRV 948 / 4, nr. inv. d. 2806 / 1955; legătură în piele. Însemnări <forzaț I>: „noi mai jos iscăliți din satul <...>^{*} dat-am acest zapis de la cinstita mîna sa dîntăi Gheorghii din satul Zasti (?) să fie știut cîndu făcui bine <...>^{*} cu optzeci lei <...>^{*} zile <...>^{*} 1824”;

<f. de titlu>: „B. Magior” (semnătură).

CN-U 16 A, nr. V 277, nr. inv. v. 277; legătură în piele maro, colțul drept deteriorat. Provine din legatul Vasile Bogrea²⁸.

- **1 ex. în Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, nr. inv. 1449**, achiziție din 1954. Are o ștampilă: „Biblioteca Școlii Normale „Vasile Lupu” Iași”; mențione „Donator Patrichi N., cl. III., com. Poduri, j. Bacău”; legătură de carton îmbrăcat în piele²⁹.

- **9 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din**

²⁷ *Ibidem*, p. 256, nr. 232.

²⁸ Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*, p. 193.

²⁹ Constantin Pascu, *Cartea românească veche în Biblioteca Muzeului Brukenthal*, Sibiu, 1976, p. 127; (în continuare: Pascu, *Cartea veche în Biblioteca Brukenthal*).

Iași, cotele: RV III – 88: complet, legătură de carton cu pergamoid. Însemnări <pe f. de titlu>: „Alecsandru preot”; <f. de titlu v., chir.>: „această sfântă carte ce se numește Noul Testament este a părintelui Sandu Savul din sat Voloșcani (?). 1825 aug(ust) 5. T. Savul”;

<f. 1 - 8, lat.>: „în această carte m-am găsit însemnat pentru data mascerii mele de însuși mâna tatălui meu Sandu (Alexandru) Savul (Săvescu), de la pagina foii I-a deși o mână pismașă a cercat a șterge scrisoarea care se cetesce: „să se scie de când s-au născut fiul meu Toma: s-a născut spre Mucenicul Procopie și în zilele luminatului Ioniță Sturza vodă (voievod), anul 1825 iulie în 8. T. A. Săvescu. P.S.: Cred că la 7 iulie, în ziua de Ap(ostolul) Toma am fost născut, de aceea am fost numit Toma”;

<f. 9 - 82, chir.>: „vin mult, pîne multă, 6 lei chila di păpușoi, rog boierii pe țar să le de pîne pe an <...> și nici aista nu o ie nime. 1825 iulie 8. Sandu preot. Să să știe că acum au bătut cheatră săliștea satului din tot (?) și <...>* limanului și au trăsniț și bisereca din Voloșcani, au stricat *Răstigniré* și altele, iar de icóna Sfintul Ilie nu s-au atins nimică. Să să știe că în zioa di Sfintul Ghe(o)rghe, Neculau (sic!) împăratul, Pavloviciu, cu oștele lui au trăcut Prutul în Țara Moldovii și au luat și Brăila și alte cetăți. 1828 iule 8. Alixandru Savu preot.

Vinir spre joi (sic!) s-au cutremurat pămîntul la unsprezece ceasuri și cinci minute, și un menut au ținut cutremurul, let 1829 noiembrie 14, spre Sfintul Apostol Filipu, în zioa Lăsatului de Secu. Alexandru preot. Iar acia Neculau împerat au legat pace cu turcul și s-au tras oștile cu iernaticul la Tîrgul Ocnii și în toată Moldova. Joi nópte s-au mai cutremurat pămîntul, la trii ceasuri din nópte și s-au mai cutremurat la șasă ceasuri din nópte și apoi au cătat și cu cași (?). Am însămnat și aceasta, l(eat) 1829 noiembrie 15. Alexandru preot.

La 1813 au fost mare mórte de bóla ciu-mii în tîrgulu Focușani, și c(u)c(o)ana lui Zoe au fugit din Focușani, lăsînd Șerveștii și di ominia ei <...>* și din jidovia Leib-

lui s-au molăpsit Șerbeștii, Ereștii de sus și au murit 4 preoți: anume Dumitrache Leulu și Vasile Leulu și Ioan Leul și Ivanu Leul și osul cei ce zăci Diomiet <...>* tot din Erești cu răposat și în <...>* au răposat de ciumă, fiindu blestemați de un arhiereu din aceia să nu să mai înmulțe cu omenii în Călimanu. Și pentru aceasta am însămnat. 7314 (sic!) mai 10. Și în Postul Crăciunului s-au ostuitu mórte, și la Botezul Domnului nostru n-au mai murit. Preot Sandu Savu.

Și la 1830 au mai murit în Țifești di ciumă și la 1831 în tot pămîntul au murit di holere cîtu în <...>* se încheaga sîngile cu mațile la un locu și cārceii să puné la picioré și la un ceas muré. Iară altul carele îndrema la tot trupul îndată să întorce și cei mai mu(l)ți o mie <...>* mărindu-le (?) drumu cumu <...>*. Am însămnat, preot Sandu. Călugărița Sosfime au răposat lîngă (?) Săptămîna ce mare a Patimilor. 1835 aprilie 2. Preot Sandu”.

<f. 1 num.>: o ștampilă cu lat.: „Din biblioteca prof. Toma A. Săvescu. Iassy 1904”³⁰.

RV III 88 d: complet, legătură de piele, având pe coperta I imprimat la rece: „Rossicago Bibleisc Obscestva”. Provine din biblioteca lui Artur Gorovei din Fălticeni. Însemnare <f. 1 - 28, chir.>: „acest Testament este a lui Gavriil, dată di la diaconul Tănasă, tatu-su, și cini s-ar afla să le rătăcească sau vreun frate a lui să le iai sau și din cii străini să le dei, să fii niertați de D(umne)zeu și de mini, diiaconul Aftanasă ...* 1842”.

RV III – 89: complet, legătură de piele. Însemnări <forzaț I v., lat.>: „Accip. a Neophito jeromonah Berzoviae die 31 iulii 1838”;

<forzaț I v., chir.>: „1837 octovrie 28 am cumpărat acest sfintul *Eva(n)ghelie* de la cuvioșie sale părentele Agapie monah lavriat, psaltu în sfînta m(ănăstire) Răchetoasa, cu prețul 15 lei. Eu, Neofit ieromonah alvanodachis (?)”. Pe f. de titlu o ștampilă cu text chirilic: „Ținut Bacău, satul Berzunțu, H(ra)m Sf. Adormir(ea) Precisti. 1834”.

Pe o f. de gardă la sfârșit, diverse note

³⁰ Martin Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, vol. III, Iași, Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu”, 1976, p. 314 - 315; (în continuare: Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III).

calendaristice semnate de același Neofit. Printre ele și următoarea notă: „în împărăția turcilor are se stăpîniască putere trei sute și nou(ă) ani, iar în zmerenia alți ai trei sute și șaptezeci și patru ani, după astronomia lui Sefar (?) Alexandrinul, să afla la istoria ostrov <...>* cuprului, la foia 105 la însemnare. 1838 mai 6, Neofit”.

RV III 89 d: complet, legătură de carton cu cotor de piele. Provine din biblioteca fostului Seminar de Istoria literaturii române vechi a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

RV III 89 tr: incomplet, lipsă f. de titlu. A fost transferat la BCU din București pentru refacerea colecțiilor distruse în urma revoluției din decembrie 1989.

RV III 180: complet, legătură recentă; pe f. 1 o parafă: „C. G. Diamandy”. Provine din donația lui C. G. Urziceanu.

RV III 180 d: complet, legătură de piele cu ornament simplu. Provine de la Anticariat București.

RV III 180 tr: incomplet, fără titlu; legătură de lemn îmbrăcat în piele și sigiliul „Rossiscago Bibleisc Obscestva” imprimat la rece pe mijlocul primei coperti. Titlul imprimat pe cotor. Provine de la fostul Seminar Franciscan de la Hălăucești.

RV III – 180 cv: incomplet, lipsă ultima f.; legătură de piele pe lemn, ornamentată cu un chenar vegetal imprimat la rece, cu un clopot în fiecare colț și cu *Răstignirea* în medalion central. A avut încuietori de metal (se mai păstrează una), are cotor în șase bindere și cant. Provine de la Anticariat Iași³¹.

- **1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Bacău, cota II – 1024, inv. 2208;** legătura în carton îmbrăcat în piele. În centrul primei coperte, titlul imprimat la rece: „Rossiscago Bibleisc Obscestva”. Însemnări <f. 1 v. albă>: „Acest *Testament* este cumpărat din Botești, prețul lei drept 5 lei”. <f. albă de la sfârșit>: „Din cărțile suptiscălitului B. Ioanovici”.

- **3 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului**

din Craiova:

- **Inv. 3047;** legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele. Însemnări <forzaț 1>: „această carte ce să numește *Tetraevanghel* am cumpărat-o de la Dan Teodor tălmăciul, la leatul 1819 ghenar 4. Am însemnat. Ște(fan?); însă prețul lei 18”.

- **Inv. 4750,** incomplet (lipsește începutul și sfârșitul); legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele, dar ultima copertă lipsește. Însemnări <f. 10 - 12>: „și aceasta este una din cărțile mele, Gheorghe iconom”.

- **Inv. 5799;** legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele, pe coperta din față un chenar cu elemente florale, medalion central „Răstignirea”; în spate, același chenar, medalion central, urme de încuietori metalice.

- **1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Iași, inv. 8260;** legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele. Însemnare <f. 1 v.>: „acest *Testamentu* este a lui Tachi Clopot și am scris ca să știi că ești al meu. Și sunt file 274 întru acest *Testament*, ca să și știi. Dumitrache Clopot”³².

Lăcrămioara Manea folosește pentru exemplarele pe care le-a cercetat în zona Dobrogei, titlul de *Biblia Noul Testament* (Sankt Petersburg, 1817), descriindu-l astfel: „*Noul Testament a Domnului Nostru Iisus Hristos – Tipărit cu cheltuiala rosieneștii însoțiri a Bibliei* (Sankt Petersburg, în tipografia Sfintului Sinod, 1817); (1), 278 f., în 4° mare (24 x 14 cm)”³³, deși, în mod evident este vorba de *Noul Testament*, așa cum se știe *Biblia* fiind imprimată la Sankt Petersburg, cu *Noul* și *Vechiul Testament* împreună, după doi ani, în 1819. Prin urmare, Institutul de cercetări eco-muzeale din Tulcea deține un exemplar din *Noul Testament* (Sankt Petersburg, 1817) sub cota CRV XIX 42 III; legătură originală din piele pe carton, stare de conservare relativ bună, a fost achiziționat de la Valeriu Boțocan din București în anul 1978³⁴.

- **3 ex. descrise de Lăcrămioara Manea**

³¹ *Ibidem*, p. 316.

³² Elena Dima, Gheorghe Buluță, Simona Ceaușu, *Cartea românească veche în Bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog*, București, 1985, p. 254; (în continuare: Dima, *Cartea rom. veche în Bibl.e Arh. St.*).

³³ Manea, *Circulația cărții vechi rom. în spațiul nord-dobrogean*, p. 115.

³⁴ *Ibidem*, p. 115-116.

sunt deținute de M-rea Celic Dere din j. Tulcea:

Inv. 6: conține însemnări indescifrabile pe f. de titlu v. și are legătura originală din piele pe carton; pe coperta I este imprimată la rece *Crucea*. Stare de conservare mediocră. Provine de la m-rea Adam din j. Galați.

Inv. 44: legătură din piele pe carton, cotor întărit ulterior cu pânză, forțașurile constau din foi provenite de la altă tipăritură. Complet și într-o stare de conservare relativ bună, cu ușor atac de anobiide, foi cu pete ruginii și depozite ce ceară. Provine de la m-rea Adam din j. Galați. Însemnare <f. de titlu, chir.>: „această carte au dăruit-o preotul mona(h) Grigorie Sf. M(ănaști)ri Adam pentru pomenirea sufletului, la ace(s)t lăcaș. Dumnezeu să-l ierte”.

Inv. 45: legătură din piele pe carton; cotor cu ștanțe aurii. Complet și într-o stare de conservare relativ bună, cu ușor atac de anobiide și foi cu pete ruginii. Provine de la m-rea Adam din j. Galați³⁵.

- **5 ex. la Depozitul de carte veche de la m-rea Vorona, j. Suceava, nr. Inv. 30:** complet, legătură în carton și piele, numai coperta ant. Provine din parohia Sf. Treime din s. Corocăiești, j. Suceava. Însemnări <f. de gardă ant.>: „acest *Nou Testament* a fost proprietatea preotului Grigore Dragan. S-a donat bisericii Sf. Neculai din satul Bursuceni, preot D(umi)tru H. Simionescu; noimbrie 15, 1918”;

<f. 1 - 5, chir.>: „acest *Nou Testament*, a sfinții sale părintelui Gheorghie, de la biserica cu hramul Sfintului M(ucenic) Gheorghie, din oraș Roman, dăruită de sfinția sa părintele Maxim, monah de la mănăstire Neamțului. 1850 maiu 27”.

Inv. 320: complet, legătură în carton și piele. Provine din parohia Sf. Arhangheli din s. Dealu, j. Suceava. Însemnări <f. 98 v., chir.>: „la anu 1838 s-au cutremurat pământu, marț sara, în zioa di Tiodor începătoriul obștii, în luna lui inoari”³⁶.

Inv. 1210: incomplet, lipsesc f. de titlu și legătura. Provine din parohia Nașterea

Maicii Domnului din s. Dumbrăveni, j. Suceava.

Inv. 4182: complet, legătură în carton și piele. Provine din parohia Nașterea Maicii Domnului din s. Frumosu, j. Suceava. Însemnări <f. de gardă ant., chir.>: „am scris și eu întru această carte, spre știință. Această sfântă carte, *Evanghelie* și *Noul Testament* esti a mé, a celui mai jos iscălit, dăruită de dumnealui spătar Mihai Gane...*. 1826 martie 2”.

Inv. 6313: incomplet (lipsește f. de titlu); legătură în carton și piele. Provine din filia Sf. Alexandru din com. Sasca Mare, j. Suceava.

Inv. 6404: complet, legătură în carton și piele. Provine din parohia Sf. Voievozi din s. Slatina, j. Suceava. Însemnări <f. 1, lat.>: „această carte o am dat bisericii Sf. Voievozi din Draceni, de la ieroshimonahul Gavriil Moțeanu. Th. Malinescu”³⁷.

- **1 ex. la m-rea Dragomirna, j. Suceava, inv. 1327, cota III - 2:** complet, legătură de carton și piele.

- **3 ex. la m-rea Putna, j. Suceava: Inv. 472 a:** complet, legătură în carton și piele. Însemnări: <f. 1 - 5, chir.>: „acest *Testament* este a ieromonahului Serapion curchian, anul 1840 aprilie 23 zâle”;

<f. de gardă post. - coperta 3, chir.>: „anul 1858 noiembrie 13 zâle, s-au întâmplat Lăsatul Săcului de Postil Nașterii, gioi, fiind indictul 1, crugul soarelui 2, mâna anului 2, crugul lunii 13, slova pashalii B, în zioa Sfintului Ioan Gură de Aur. Și s-au întâmplat de au fost vreme foarte bună și liniștită, numai boala vitelor era, au murit mai mult de 20 de boi aleși la m(ănăstirea) Gârbovețul. Iară la anul 1859 februarie 22, s-au întâmplat Lăsatul Săcului de Brînză de Postu Mare, și sara, după 6 ceasuri, au tunat tare și au fulgerat și furtună cu ploaie au fost. Întru această zi s-au hirotonit părintele Ieronim...* Gerbovețului”.

Inv. 472 b: complet, legătură în carton și piele. Însemnare <f. de gardă ant., chir.>: „această sfântă carte dumnezeiască, ce să

³⁵ *Ibidem*, p. 200 - 201.

³⁶ Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*, p. 268.

³⁷ *Ibidem*, p. 269.

numește *Tratavanghel*, este dre(p)tu afiorosît de maica stariță Efrasine, de la sfînta monastire a Varaticului, dăruită părintelui Gherasim Andrievici, spre pomenire și iertare păcatelor ei. Și după moartea iscălitului, nepoților lui să rămîie, spre pomenire, neavînd alții treabă. Martie, la 6 acestuia, 1853. Gherasim Andrievici...^{*} din Suceava”;

<f. de gardă v.> (alfabet de tranziție): „și eu, fiul reposatului ieromonah Gherasim, am dăruit cartea aceasta vărului meu primariu, Constantin Andrievici, întru amintirea unchiului său, carele an, 25 iulie 1864, au adormit în Domnul. Samuil Andrievici, prot...^{*}”;

<mai jos, chir.>: „am cumperat-o această carte de la nepotul sus-numitului, din 16 oct(ombrie) 1875, aice în Suciava; Vichentie ieromonah și asistent”;

<mai jos>: „murind Vichenti, au rămas cartea aceasta a monastirei Putna. 25 / 2 (18)90. Arseni”.

Inv. 472 c: complet, legătură în carton și piele.

- **2 ex. la m-rea Slatina, j. Suceava:**
Inv. 111: incomplet, fără f. 274 și legătură. Însemnare <f. 1 v., chir.>: „acest *Testament* ce să chiamă *Nou*, este al părintelui Sofronie ieromonah ...^{*} mănăstire Căldărușani. 1855 martie 29”.

Inv. 112: incomplet, fără f. de titlu, p. 1 nenum. și 2-17; legătură în carton, piele la cotor.

- **1 ex. la m-rea Sucevița, inv. 80:** complet, legătură în carton și piele. Însemnare <f. de gardă ant.>(chir.): „acest *Testament* este a monastirei Suceviții, care are la ivintariul nr. 507. S-au însămnat la anul 1841”.

- **1 ex. la Muzeul de Artă „Ion Irimescu” din Fălticeni, inv. 885:** complet, dar fără legătură. Însemnări <f. 1, lat.>: „această carte mi-a dat-o ca amintire moșul meu, C. Chirilescu, cîntăreț la biserica Sf. Vasile din Tătăruși, în sara zilei de joi, 17 mai 1901. Al. Vasiliu”;

<f. 3, lat.>: „d(umnea)lui Alexandru Vasiliu, învățător; Tătăruși, prin gara Lespezi, Suceava”.

- **1 ex. la biserica Sf. Nicolae din Broșteni, j. Suceava, inv. 23:** incomplet, lipsește f. de titlu și f. 1 nenum., 1 num., 272 – 274 și legătura³⁸.

În anul 1972, atunci când a fost alcătuit catalogul *Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București*, au fost descrise două exemple din BCU București, care însă astăzi nu mai figurează în catalogul electronic al acestei instituții, astfel încât nu știm dacă ele mai există sau nu:

B-U 09 / 607, inv. 3362, legat în piele. Însemnări <f. de titlu v., chir.>: „Această carte *Apocalipsus* (sic!) l-au făcut danii mii preut Ioan cînd am fost la Vaslui”. Pe <f. 275>: însemnarea zilelor muncite la cîmp de un anume Enache.

<f. 276 v.>: „această sfîntă carti esti a lui Matthii popa, Ioniță, ot Bălteni, iar di s-o întîmpla ca să o pierzu și ar găsi-o cineva și ar tăgădui-o, să fii blăstămat și afuri(sit) de mini, Matthii popa”; <mai jos>: „1830 febr. 12. Lei 8 am dat lui Grigore șă lui Simion pe ven, de la let 1830 fă(u)rar 12”³⁹.

B-U 09 / 607, inv. Sp. 3377: Însemnare <prima f. lim.>: „și această carte din nr. cărților mele. Costache Dobrovici”⁴⁰.

- **3 ex. la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, cotele:**

CRV 755: complet, legătură din carton în hîrtie tip marochin de culoare maronie; cotor cu ornamente și titlul inscripționat. Însemnări <f. de gardă I>: „acest *Nou Testament* l-am cumpărat de la un anticar de pe străzile Bucureștiului. Ion I. Radomirescu, anul 1936”;

<f. de titlu>: „Titus Furdui”;

<forzaț II> ștampilă: „Anticariat Cluj, Lei 375”.

CRV 1211: complet, legătură din carton în piele maronie; cotor cu ornamente și titlul inscripționat. Însemnări <forzaț II>: „acest *Test(ament)* iaste <...>^{*} 1836 mart(ie) <...>^{*}”;

<coperta I și forzaț I> etichetă: „324. Muzeul „Biserica Domnească”.

³⁸ Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*, p. 269 - 270.

³⁹ *Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare București*, București, 1982, p. 171-172; (în continuare: *Cartea veche rom. în BCU București*).

⁴⁰ *Ibidem*, p. 172.

CRV 880: deteriorat (lipsă legătură), f. 295 fragmentară.

Însemnări <f. 59 r. și 98 v.>: „Ioniță ciapragari”;

<f. 128 v.>: „această carte este a lui Ioaniță ciapragar”;

<f. 185>: „*Testamentulu* acesta este [este] adevărul Sfintei Scripturi culesu din Biblie. G. Stirmin (?). 1872. Vedeti să nu ascundeți carte, pentru Dumnezeu. Ioniță cepregari; G. Stirninu. Testamentu acesta <...>*. Ioan Dardea din Va <...>* Simion”;

<f. 219>: „această carte <...>* a lui Ioniță cepregar, să nu ascundeți”;

<f. 224 v.>: „această carte fiin(d) a me, cartea <...>* foc va <...>* în sînul său. Ioniță ceprăgar”;

<f. 246>: „Ioaniță ceprăgar <...>*lor”;

<f. 258 v.>: etichetă cu ștampila „Anticariat Cluj, lei 120”⁴¹.

9. Pentru scoposul Rosieneștii Însoțiri a Bibliei (Chișinău, 1818), BRV III, nr. 972, p. 255: un ex. la BCU „M. Eminescu” din Iași, cota RV – III – 119, complet⁴².

10. Așezământul Organizării Provinci- ei Basarabia (Chișinău, 1818), bilingv rus. – rom., BRV III, nr. 970, p. 214 = 9 exemplare:

– 1 ex. în Bibl. Jud. „I. G. Bibicescu” din Turnu Severin, nr. inv. 23637. F. de titlu ușor deteriorată și consolidată. Însemnări <f. de gardă ant.>: „această carte ce să numește *Obrazovaniei oblastei Basarabiei* am cumpărat-o eu pă 25 lei bani, din târgul Bă(łți?) de la Kajnacervsta (?) ținutului. Alexandru Mialcescu. 1823”.

<f. de titlu>: „Ce livre m'appartiene a moi, qui m'appelle Alexandre, le 25-ème jours de janviers l'an 1824-ème (sic!)”⁴³.

– 1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Iași, inv. 501; nelegat⁴⁴.

– 1 ex. în Biblioteca Metropolitană din București, Filiala „Nicolae Iorga”, cota IV – 492. Legătură din carton, cotor cu 5 binduri marcate cu auriu⁴⁵.

– 5 ex. la BAR București, cota III 57695 (CRV 970): Ex. 001: legătură în piele;

Ex. 002: inv. 4297; legătură în carton;

Ex. 003: inv. 4298; legătură în carton; deteriorat;

Ex. 004: inv. 4299; legătură în carton; deteriorat de cari;

Ex. 005: inv. 4300; legătură nouă în pergamoid; *Ex libris* „C. Demetrii Sturdza”⁴⁶.

– 1 ex. la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, cota CRV 1214; legătură din carton în hârtie marmorată, cu colțurile și cotorul în pergamoid de culoare verde închis, deteriorată la cotor. Însemnări <f. de titlu>: „D-lui Iordan, amintire afectuoasă. A. Simionn. Paris, iunie 1925”⁴⁷.

11. Psaltire (Chișinău, 1818), BRV III, nr. 987, p. 239 – 240 = 7 exemplare:

– 1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Iași, cota 13097, inv. 4616 / 1968; legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele⁴⁸.

– 1 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cota RV II – 349. Legătură din lemn îmbrăcat în piele cu ornamente liniare prin presare la rece; pe prima copertă un medalion central, aurit, reprezentând-ul pe „Sf. Proroc Ioan Botezătorul”. Cotor cu trei bindere, cant și urmele a două încuietori de alamă. Ex. complet dar cu urme de cari pe cotor și copertă.

– 5 ex. la BAR București, cota II 55187 (CRV 987): Ex. 001: legătură în piele, cu

⁴¹ Otilia Urs, *Catalogul cărții românești vechi din Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011, p. 613 - 614; (în continuare: Otilia Urs, *Catalogul cărții rom. vechi BAR*, Cluj-Napoca).

⁴² Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 327.

⁴³ Buciumeanu, *Comori de carte veche*, p. 257, nr. 240.

⁴⁴ Dima, *Cartea rom. veche în Bibl. Arh. St.*, p. 256.

⁴⁵ http://aleph20.bmms.ro:8991/F/ES4BBBY8KJBQLIBU6SGXEVINM6DMDR9QOKYUIF8KCBK19HSC7Y-68322?func=full-set-set&set_number=012534&set_entry=000002&format=999 accesat la data de 4.03.2015.

⁴⁶ http://aleph500.biblacad.ro:8991/F/8BKHTMIH44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6_D2C-06581?func=full-set-set&set_number=011433&set_entry=000002&format=999 accesat la 4.03.2015.

⁴⁷ Otilia Urs, *Catalogul cărții rom. vechi BAR*, Cluj-Napoca, p. 619.

⁴⁸ Dima, *Cartea rom. veche în Bibl. Arh. St.*, p. 266.

ornamente aurite; supra-libros Iosif Naniescu; provine din biblioteca Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, donație din 1894;

Ex. 002: inv. 4384; legătură în piele, deteriorată; Însemnări ms. pe f. 1-9 din care reiese că a fost distribuită de Mitropolitul Gavriil bisericii din satul Costești în anul 1818;

Ex. 003: inv. 4385; lipsă sfârșitul; legătură nouă în pergamoid; *Ex libris* etichetă „Paul de Gore”, Basarabia pe f. lim. ant.; ștampila Pavel Gheorghevi Gore pe f. 1;

Ex. 004: 4386; lipsă f. 1-19 și 316-343; ex. reparat; legătură nouă în pergamoid; provine dintr-o confiscare din anul 1966;

Ex. 005: inv. 4387; lipsă f. 1-5, 338-343; legătură în carton, cu 1/2 piele, deteriorat; provine dintr-o confiscare din anul 1974⁴⁹.

12. Mineiul de obște (Chișinău, 1819), BRV III, nr. 1040, p. 304 = 2 exemplare:

- **2 ex. la BAR București, cota III 403591 (CRV 1040):**

Ex. 001: legătură în piele, cu ornamente presate;

Ex. 002: Inv. 6030; legătură în piele cu închizători deteriorate, coperta post. desprinsă⁵⁰.

13. Biblia (Sankt Petersburg, 1819), BRV III, nr. 1031, p. 289 – 290 = 34 de exemplare:

- **2 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Bacău** (au doar 103 p. în loc de 303), cotele:

III – 991, inv. 2895, legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele. În centrul primei coperte, titlul imprimat la rece: „Ros-siscago Bibleisc Obscestva”. Provine de la biserica Sf. Împărați Constantin și Elena din or. Bacău;

II 2885, inv. 5915; legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele verde, în față și în spate ornamente și chenare florale. Însem-

nare <f. 1 v. albă de la început>: „și aceasta îi una din numărul cărților mele. Sluger Gavriil Tufăscu”⁵¹.

- **2 ex. la Biblioteca Arhivelor Statului din Galați** (au doar 103 p. în loc de 303), cotele:

II 925, inv. 2405; legătură în scoarțe de lemn îmbrăcate în piele. Pe coperta din față un chenar cu elemente florale și un medalion central „Isus Hristos”; în spate un chenar liniar; încuietori din piele cu metal. Însemnare <coperta I v.>: „Să să știi de când am venit în Bălciugalești cu d(umnea) lui Ionică, de au tîrguitu pentru nuntă, ca să să împreune cu nepoata noastră Maria, în anul încetat cu leat următor 1851 ghen(ar) 31. Și am scris eu, robu lui Dumnezeu Petre Ioan poien(ar)”;

<f. 1 v. nenum.>: „această carte a fost proprietatea tatălui meu, Ioan Filip, comerciant de coloniale și vinuri, din acest oraș Galați, decedat în anul 1879, luna noiembrie. Am subscris spre amintire, fiu Petru Filip. Și eu, fiul său, dăruiesc această carte sfintei biserici spre amintire, astăzi 25 septembrie 1916. Petru Filip”.

II 2171, inv. 4155: incomplet (are doar 1249 p., lipsă f. de titlu); legătură în lemn îmbrăcat în piele. În față un chenar liniar triplu și un medalion central, iar în spate joc de linii⁵².

- **1 ex. la Biblioteca Arhivelor Statului din Iași** (au doar 103 p. în loc de 303), **Inv. 4012;** legătură în scoarțe de carton îmbrăcate în piele⁵³.

- **1 ex. la Bibl. Jud. „G. T. Kirileanu” din Piatra Neamț:** legat în piele, coperțile având chenare de flori. Titlul imprimat pe cotor. Pe f. de titlu, G. T. Kirileanu a scris: „Melchisedec în *Calendarul* lui Codrescu, 1856, destăinuiește că *Biblia* de la Petersburg (1817 – 1819) care urmează pe cea a lui Clain a fost îngrijită de Episcopul Varlaam și I. Pralea, care merseră anume

⁴⁹ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM_6D2C-04275?func=full-set-set&set_number=011433&set_entry=000001&format=999 accesat la 4.03.2015.

⁵⁰ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6_D2C-07005?func=full-set-set&set_number=011440&set_entry=000001&format=999 accesat la 4.03.2015.

⁵¹ Dima, *Cartea rom. veche în Bibl. Arh. St.*, p. 270.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 271.

pentru aceasta. (N. Iorga – *Ist. lit. rom. p. v. (perioada veche), 19, vol. III, p. 110*)”. Pe f. 2 nenum. tot G. T. Kirileanu a notat: „Asupra rosienestii societăți a Bibliei vezi broșura în vol. IV la Teologie”. Însemnări <f. 2 nenum., chir.>: „din cărțile prea iscusitului în ceale bisericesti Ioanu ieromonah”.

<f. 30, însemnarea lui G. T. Kirileanu>: „bun lucru (frumoasă) este mila în vremea necazului (de apăsare) ca nourii cei de ploaie în vremea secetei, Sirah 35, 24”⁵⁴.

-Trei ex. în Biblioteca Episcopiei de Roman, cotele:

BER 148 a: legătură din lemn și piele, deteriorată (lipsește prima copertă). Însemnare <f. I nenum., chir.>: „aice s-au însămnat când au plouat ș-au nins sîmnătă (sic!) spre duminică și duminică pîră amiază, și luni au fost Sfîntul Spiridon, luna dechemvrie (1)860. Boată <...>”.

BER 148 b: legătură din lemn și piele, deteriorată (lipsește prima copertă). Titlul, inscripționat cu chir. pe cotor. Însemnare <f. I nenum., lat.>: „proprietatea mea, de la bunul meu, hagi Chiriac Calciu. 1860”⁵⁵.

BER 149: legătură din lemn și piele, cu ornamentele șterse; titlul inscripționat cu chir. pe cotor. Însemnări <f. I nenum., chir.>: „am citit și eu pi această carte ci să numește *Biblie*, care este foarti folositoare celor ci vor citi-o cu luare aminte. 1835 fev(ruarie) 29. Grigorescu”;

<p. 570 (I), lat.>: „aici însemnez spre aducere aminte: mama mea, Mariea Șarban, s-au săvîrșit din viață la 12 dichemvrii, anul 1866, pi la oarili 9 după-ameaza. S-au înmormîntat la 14 dichemv(rie). Săvîrșiri din viață au fost la Tîrgu Lespezili, undi la bisărică s-au înmormîntat”;

<p. 570 (I), chir.>: „aici însemnînd spre aducere aminte: mama mea, Maria Șerban, s-au săvîrșit din viață la 12 decembrie, anul 1866, pi la orili 9 după-amiază, s-au înmormîntat la 14 decembrie”;

<p. 986, chir.>: „aice însămnnez să fii știut că m-am însurat la anul 1862, luna mai 24 zile. Mi-au fost cununia în Roman, în bisărica Precista; nănaș au fost d(omnul) Ma-

nolachi Cilibiu. Eu eram di 28 ani și Agripina di 19 ani”;

<p. 1207, chir.>: „aice însămnnez ca să fii știut că copilul nostru, Alixandru, s-au născut la 3 martie 1863 și s-au botezat la 23 martie. Și la 24 mart s-au săvîrșit din viață și l-am înmormîntat la biserica Precista, la 26 mart”;

<p. 1207, chir.>: „să fii știut di când au vinit lăcustili în Moldova, la anul 1823 iulii 30, în zilili domnului Ioan Sandu Sturza voievod, ci s-au ridicat în vremé răzmeriței lui Ipsilant, din boierii Moldovei. Episcop la Huș era Meletii. Întru acea zi s-au cutremurat pămîntul”;

„aice am însămnat pentru ca să fii știut de când m-am însurat, la 1816 ghenar 30, în Duminica vameșului și a fariseului <...>”. Eu eram de 24 ani și Marghioala era de 16 ani. Știut să fii di când s-au născut copilul nostrum, Marincu, 1817 mai 10”;

„să fii știut di când au vinit episcopu de Huși Sofronie, mitropolit Moldovei, la anul 1851 fevr(uarie) 10 și la 11 fevr(uarie) s-au suit pe tron”;

<f. I nenum., *Noul Testament*, chir.>: „să să știi di când s-au întîmplat primejdia de s-au omorît copilu Gligoriță a lui chir Hristé, de căruța lui Vasile Zaharia, viind de la sat Cășla, de la nuntă. 1829 noiemv(rie) 5”;

„să fii știut di când m-am însurat; m-am logodit 10 fevr(uarie) 1856, în zi di Sfîntul Haralambii și m-am cununat la 19 februar, duminecă, în bisărică la moșia Șipoteli. Eu eram di 30 di ani și Marghioala di 20 ani. 1856 fevr(uarie) 19”;

„aici însămnnez di când s-au săvîrșit din viață părintili iconom Iordache di la Șipote, socru meu, la anu 1856 dece(m)v(rie) 8, luni dimineață la 7 ciasuri evropienești. Și s-au înmormîntat marți la bisărica din satul Șipotili, cu hramul Sf(inții) mai marii Voievozi, în vîrstă di 43 ani”;

„această carti ci să numești *Biblie* este a lui Gheorghii Șarban”;

„să să știi di când au venit episcop la Huși părintele Sofronie. 1826 iulie”;

<p. 103 (II), chir.>: „această fericită carti ci să numești *Bibliei*, prin pofta ci am făcut

⁵⁴ Filip, *Cartea românească veche în biblioteca Piatra Neamț*, p. 92.

⁵⁵ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 261.

cătră chir Iani Holban, cînd (au) cumpărat-o din tîrgul Chișinăului, cu drepti bani 16 lei, pre carile în viață voiesc a o avé odor. Ș(i) după mine au să o stăpîneasă urmașii mei. Însă dacă, din întîmplari, ar fi tăinuită de cătră cineva, voind a o înstrăina de la dragosté mé, unul ca acela să fii neiertat de Mîntuitorul Hristos la vremé înfricoșatului Județ <...>*. 1822 decemvr(ie) 20”;

<f. de gardă II, chir.>: „aici însămnez ca fericita carti ci să numești *Bibliei*, rămasă di la răposatul meu părinti Ghiorghi Panaite <...>*, 1853 apr(ilie) 16”;

„aici însămnez că <...>*, fiind și eu urmaș, vroind a o avé pînă la sfîrșitul meu. Și după mini, la cari a rămîni, la unul din copiii nostri. 1850 noie(m)v(rie) 11 <...>*. Ghiorghi”⁵⁶.

- **La m-rea Bogdana din j. Bacău, aflată în cuprinsul Episcopiei Romanului, se păstrează un ex. al acestei ediții a *Bibliei***⁵⁷.

- **La BCU „M. Eminescu” din Iași se păstrează 9 ex.:**

RV III – 102: complet, legătură de piele, avînd titlul imprimat pe cotor și pe coperta ant. imprimat la rece sigiliul: „Rossiscago Bibleisc Obscestva”; cotor în șase bindere, cant și capitalband. Exemplar deteriorat, coperta I fiind desfăcută. Însemnări <coperta I v.>: „1831, 1 ghenar, în ziua Sfintului Vasilie cel Mare, joi spre vineri noaptea, au răposat al meu mai mult decît un părinte și voitoriu al meu de tot binele și folosul, răposatul vornecul Toma Luca, lăsîndu-mi mie nemîngîiată mîhnire și neîncetat suspin. Și această *Biblie*, sîngur mi-au dat-o, încă în vieță fiind, să o am spre aducere aminte și neuitare”.

<f. de titlu v.> (de aceeași mînă): „Megalusa Luca monahia”. Pe f. de titlu o semnătură indescifrabilă.

RV III – 102 d: incomplet, conține numai cărțile *Vechiului Testament*; legat în două tomuri, coperti de carton avînd cotorul din piele, cu șase bindere, cant și capitalband. Titlul este imprimat pe cotor și prețul imprimat cu o ștanță pe colțul de jos al paginii de titlu: „10 rub(le)”. Provine de

la Biblioteca fostului Seminar de Literatură Română Veche al Universității „Al. I. Cuza” Iași.

RV III – 103: complet; legătură asemănătoare cu cea a ex. RV – III – 102. Are prețul imprimat cu o ștanță pe colțul de jos al paginii de titlu: „10 rub(le)”. Provine din biblioteca fostului colegiu de la Hălăucești. Însemnări <forzaț I>: „această *Biblie* s-au dat din poronca, preutului Ioan Pojoga ot sat Ciuciuleni. Ierei Lupu blagocea(n). 1820 mai 13”;

<mai jos>: „iară la mine au intrat în no. cărților mele prin schimbu, dînd altă carte pentru această *Biblie*...* Am însămnat să să știe. 1826 mai 20. Ierei Grigorie ...*”⁵⁸;

<f. 2 lim.>: „această *Biblie* este înscrisă în numărul cărților ce am în biblioteca mé. Iar prețul este de 76 lei. 1856 avgust 23. Arghirie iconom”.

RV III – 104: complet dar deteriorat (coperta I este desfăcută); legătură asemănătoare cu cea a ex. RV – III – 102. Are prețul imprimat cu o ștanță pe colțul de jos al paginii de titlu: „10 rub(le)”. Provine din donația Constantin Hurmuzaki.

RV III – 106: incomplet (lipsă începutul, până la p. 400); legătură asemănătoare cu cea a ex. RV – III – 102, însă deteriorată. A fost transferat la BCU „Carol I” din București după ce aceasta a fost distrusă în timpul evenimentelor din 1989.

RV III – 107: incomplet (lipsă prima parte până la p. 718 și p. 301 / 303 din a doua parte); legătură din piele pe lemn, cotor cu șase bindere și ornamente aurite. Deteriorat, coperta este desfăcută de blocul cărții, legătura s-a făcut folosind o pânză imprimată cu modele mici, de culoare alb-cafenie.

RV III – 107 d: complet; legătură din piele cu ornamente aurite, desfăcută la cotor; cotor cu cinci bindere, forzaț marmorat. Pentru întărirea legăturii, sub cotor s-a folosit o bucată de hârtie groasă provenită dintr-un imprimat în limba rusă, pe care se poate citi: „Продается у издателя въ Одессы, въ книжномъ магазинъ Григорьева,

⁵⁶ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 261.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 261 - 262.

⁵⁸ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 332, parțial.

на Екатериненской улицэ въ домъ Кимбари. Цѣна 75 коп. Въ пересылкою 1 руб. Серебр. Въ книжныхъ магазинахъ:

- Одесѣ: Абрамскама, бѣлаго, камоена руд и Сорона.

- Въ С. Петербургѣ: И. Л. Глазунова и д. Ф. Фед.

- Въ Харьковѣ: И. И. Аннарина.

- Въ Кіевѣ: Литова.

- Въ Москвѣ: А. Манухина и Ф. М. Исаева”.

Însemnare <coperta I v.> (în rusește): „Kniga eta imenuemaja Biblie prinadležit svjaščenniku sela Žurčen Feodoru Mintiču i julja 11 dnja 1877 goda”.

Pe v. f. 1 lim. și pe v. ultimei pagini alte însemnări de proprietate ale aceluiași, în rusă (ultima semnată „Feodor Aleksandroviči Mintiči”.

RV III – 181: complet; legătură din piele pe carton cu ornamente florale simple. Are prețul imprimat cu o ștanță pe colțul de jos al paginii de titlu: „10 rub(le)”. Însemnare <f. de titlu v., lat.>: „Istoric. Această *Biblie* a fost cumpărată de tatăl meu la iarmarocul din Fălticeni din anul 1875 sau 1876 pe când era student la Universitatea din Iași. Tatăl meu este Gheorghe I. Urziceanu, profesor de la 1882 la 1916 la Liceul „Național” și la Școala Comercială, ambele din Iași. Donată Bibliotecii Centrale din Iași de inginer Constantin G. Urziceanu”.

RV III – 221: incomplet (lipsă f. de titlu și ultima copertă) și uzat. Legătură din piele pe lemn, forțat marmorat, singura copertă păstrată este desfăcută. Probabil că a trecut printr-un incendiu; pe fragmentul păstrat din ultima f. de gardă sunt însemnări ilizibile în limba rusă. Provine de la Anticariatul Iași⁵⁹.

- **2 ex. în Bibl. Jud. „I. G. Bibicescu” din Turnu-Severin:**

Inv. 9113; legătură în piele verde, ornamentată, având în centru o cruce. Însemnări <f. de titlu>: „Această carte este a mea, preotul Bbrad (sic!), fiindu-mi dăruită de o persoană”;

Inv. 20434 – provine din colecția Maria Istrati Capșa. Pe coperta I, în exterior ștampilă: *РОССИИНСКАГО БИБЛЕИСК.*

ОБЩЕСТВА („Societatea Bibliei Ruse”)⁶⁰.

- **1 ex. de la Institutul de cercetări eco-muzeale din Tulcea, cota CRV XIX 48 III;** legătură originală din piele pe carton, cu ornamente, deteriorată din cauza atacului de anobiide. Complet dar deteriorat. A fost achiziționat în anul 1982⁶¹.

- **1 ex. la m-rea Dragomirna, j. Suceava, inv. 1375, cota III -7:** incomplet, are f. de titlu, dar lipsesc p. 1 – 1249; legătură din carton și piele. Însemnări <coperta II>: „adus de Ion Cerniavschi din comuna Sînger (j. Hotin). 29 / XI 1921”.

- **1 ex. la m-rea Moldovița, j. Suceava, inv. 1683:** incomplet, lipsește f. de titlu și p. 1 – 2 nenum., 769 – 1249 și 1 – 303. Legătură în carton, cotor din piele⁶².

- **2 ex. la m-rea Putna, j. Suceava: Nr. Inv. 473:** incomplet, are f. de titlu, dar lipsesc p. 301 – 303; legătură în lemn și piele. Însemnări <p. 1 – 15, chir.>: „această *Biblie* am primit-o eu, de daru, din mâna dom(i) sale, anume Andrei Burduhosu vornicu și dascalu besericii hramul Adormirea Preacestii din Cîmpulung. Gheorghie Ciupercovici paroh”;

<p. 1249, chir.>: „Andrei Burduhosu au dăruit această *Biblie* spre pomenire, iscălitului paroh, Gheorghie Ciupercovici, la 9 / 25 avgust 1849”.

Inv. 2742: complet; legătură în carton și piele. Însemnare <p. 103, chir.>: „Gheorghie Cantemir, adimist(rator) în Jucica Vechie, 1844”.

- **3 ex. la m-rea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava: Inv. 289, cota III-069:** incomplet, are f. de titlu, dar lipsesc p. 2 nenum. și 1- 1249. Legătură în carton, cotor și colțuri din piele.

Inv. 290, cota III-070: incomplet, lipsesc f. de titlu, p. 1-2 nenum., 1- 326, 771 – 1249, 1 - 303. Legătură în carton, cotor și colțuri din piele.

Inv. 291, cota III-071: incomplet, lipsesc f. de titlu, p. 1-2 nenum., 1- 770 și 1 - 303. Legătură în carton, cotor și colțuri din piele.

- **1 ex. la m-rea Sucevița, inv. 503:** complet, legătură în carton și piele. Însem-

⁵⁹ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 333, doar parțial.

⁶⁰ Buciumeanu, *Comori de carte veche*, p. 259.

⁶¹ Manea, *Circulația cărții vechi rom. în spațiul nord-dobrogean*, p. 122-123.

⁶² Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*, p. 276.

nări <p. 103 v., chir.>: „această sfântă *Biblie* este a mé, mai gios iscălitului de mini. Nu esti slubod a o fura nimini; că cini ar îndrăzni, blăstămat să fii în veci. 1820...”;

<f. de gardă post., lat.>: „am cetit *Biblie*, *Tastameniu* vechi și nou; 1866 iunie 14 ...* În anu țitat, multă neliniște în țară și mare scumpete în pîne, cît nu s-au mai pominit”.

- **1 ex. la Muzeul „Arta lemnului” din or. Cîmpulung Moldovenesc, j. Suceava, Inv. 2205:** complet, legătură în lemn și piele. Însemnări <f. de gardă, chir.>: „Simeon Andronovici”; <mai jos, lat.>: „Ilarion Pavel”; <p. 303, lat.>: „din cărțile mele, Simion Lăzăreanu”⁶³.

În anul 1972, când s-a alcătuit catalogul *Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București*, au fost descrise 5 (**cinci**) **ex.** care astăzi nu mai figurează în catalogul electronic al acestei instituții, astfel încât nu știm dacă ele mai există sau nu: **B-U 09 / 610, inv. 3376**, legat în piele cu ornamente. Provine din biblioteca Elena Col. P. Maca; **B-U 09 / 610, inv. 3383**; **B-U 09 / 610, inv. 305408**; **B-U₁₄ 110, inv. 54719**; **B-U₁₆ 23220, inv. 27406**: însemnare <f. de titlu>: „1892 iulie 18. G. I. Duca 18 iulie 1892. București”⁶⁴.

14. Noul Testament (Sankt Petersburg, 1819), *BRV III*, nr. 1049, p. 314

= **12 exemplare:**

- **1 ex. la Biblioteca Episcopiei de Roman, cota BER 149** – conține 1 f. de gardă, 2 f. nenum., 303 p. num. și altă foaie de gardă. Legătură din carton învelit în piele (deteriorată la cotor).

Însemnări <p. 5 - 47, chir.>: „acest *Nou Testament* a bisăricii Sfî(n)t Gheorghie Lozonschie și am însămnat aici, spre a nu să pierdi, supt cărțile bisăricii. Și cine va ceti pre aceasta, să mă pominească și pre mine. Anastasiia, Elena și Gheorghie. Și să pominească și pre <...>* Vasilie preot, iconom, slujitor acestui sfînt lăcaș 25 ani. 1861 april 21”;

<p. 134, chir.>: „această carte iaste a bisericii Sf(întului) Gheorghie Lozonschi,

cari s-au însemnat <...>* de iscălitul Grigorie <...>*”⁶⁵.

- **2 ex. în Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu: Inv. 1446**, achiziție din 1954. Legătură din carton îmbrăcat în piele bogat ornamentată. Pe cotor imprimat: „*Biblia. I. Ermilia*”. Însemnări <f. de titlu>: „*Himbriu Atanasie*”; <ultima f. v.>: „*I. Ermilia*”.

Inv. 1925, achiziție din 1959. Ex. incomplet, legătură din carton îmbrăcat în piele. Însemnări <p. 1>: „Scriș în 31 aug(ust) în Colincăuți, Basarabia”⁶⁶.

- **1 ex. la Bibl. Jud. „I. G. Bibicescu” din Turnu – Severin, nr. inv. 23399**, incomplet: lipsă 2 f. + 16 p. de la început. Pe coperta I în exterior: ștampila Societății *Bibliei Ruse*; pe f. de gardă I pecete cu fum: „*Iancu Teo<dor?>uț*”; pe f. de gardă II: „*Ex libris meis Iacob Livescus*”⁶⁷.

- **1 ex. de la Institutul de cercetări eco-muzeale din Tulcea, cota CRV XIX 49 II; BRV III, nr. 1049, p. 314.** Legătură ulterioară din piele, cu ornamente. Coperta, mai mică decât blocul cărții, este deteriorată și inadecvată. Ex. este deteriorat și incomplet. Pe f. de titlu are o ștampilă: „*Biblioteca familiei agronom Zaharia C. Bejenaru Mitruceanu*”. Provine de la *BAR București*, de unde a fost transferat în anul 1978⁶⁸.

- **3 ex. la BCU „M. Eminescu” din Iași, cotele: RV III – 94** – complet; legătură în piele. În centrul primei coperte, un sigiliu imprimat la rece: „*Rossiscago Bibleisc Obscestva*”. Provine din donația Constantin Hurmuzachi.

RV III – 95 – complet; același tip de legătură ca mai sus. Însemnări <p. de titlu, în rusă>: „*U biblioteku Permskoj çerkvu*”. Conține *Ex libris*-ul lui Paul Gore.

RV III – 182 – complet; același tip de legătură ca mai sus. Provine din donația Constantin G. Urziceanu⁶⁹.

- **3 ex. la BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cotele: CN-U BRV 104, inv. 117 / 1929** – provine din donația lui George Sion; legătură în piele. Însemnări <f. albă la început, chir.>: „să se știe di cînd m-am însurat și me-u citit cununia priotul

⁶³ *Ibidem*, p. 277.

⁶⁴ *Cartea veche rom. în BCU București*, 1982, p. 179.

⁶⁵ Mihăescu, *Episcopia Romanului*, p. 264.

⁶⁶ Pascu, *Cartea veche în Biblioteca Brukenthal*, p. 127.

⁶⁷ Buciumeanu, *Comori de carte veche*, p. 261, nr. 269.

⁶⁸ Manea, *Circulația cărții vechi rom.*, p. 123 - 124.

⁶⁹ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 337.

Isaia Lupascu și la ghinari 17 zile me-u dat casă e pomană și m-am mutat într-însa. Ponomari Isaia Lupascu, anul de naștere 1825”;

<mai jos, de altă mână, chir.>: „la anul 1832 dichemvrie 3 zile s-au născut fiul meu Alexandru. La anul 1834 aprilie 23 zile me-u părăsit soțul meu și au fost morté <...*>;

<aceeași f.v., chir.>: „către cinstit...* c(u)c(onul) Mihalachi Dușin cu adîncă plecăciune”.

<pe f. următoare, chir.>: „anul 1840 mai în 25 zile. Către cinstiții cititori cari vor avé dorința a ceti întru această carte ci să numește *Noul Testament*, să înștiințeze că iaste a mé dreaptă, cumpărată în priț 10 lei. Întîmplîndu-se la preot priiaten de a citi într-însa cu duh întîmplări pentru a ...* fac rugăminte cu dare înapoi ...*. Aleco Mălinescu”;

<p. 303 r. – v., chir.>: „să se știe de cînd au fost ciumă în norod și au fost omor mari în anul 1830 în oamine, în Basarabia, în tîrguri. Și au fost tîrgurile cele mai vestite Chișinău, Leva și alte tîrguri, închise și țepuri un an și iartă mari strășnecei că iară satele cu țipuri închisă. La anul 1831 au fost holeră și au fost morte grabnecă, om grăind cu altul <...*> și ia mort și îngropa fără preot. La anul 1834 a fost mari scumpete di pîne că nu s-au făcut trii <...*> iară chila di popușoi doosprezeci cărbouă și di grîu zăci cărbouă și au murit vacile di boală pi <...*> locuri n-au rămas și au fost fomete mari în norod cari n-au mai fost di mult vac așa și au fost ocaz împărătesc în suduri și au venet pin sate, a făcut probă, au măcinat ciocane di popușoi și au făcut mamăligă di fânene di ciocane: 2 părți fânene di ciocane și una di fânene popușoi. La anul 1835 au fost mari fomete, chi mulți de fomete au murit omene pi une locuri, iar pi la alte locuri au mîncat răsă di alun și rădăcină di papură și n-au murit di foamé”;

<ultima f. albă, chir.>: „să se știe că acest *Nou Testament* ieste a lui Alecu Mălinescu, drept, fără nici un cuvînt <...*> spus cumpărat din Băsărabie, întîmplîndu-să a lua cumva, și uita să ducă și nu o va napoi <...*> să fie di toți sfinții și de Maica lui Dumnezeu. 1840 mai în 15 zile. Alecu Mălinescu”;

<mai jos>: „să se știe de cînd am fost la Basarabia în anul (18)40 dechemvrii 1 în oraș Chișinău, și bolnăvindu-mă tot într-acel oraș. Și am zăcut trei lune di zile și în a patra m-am îndreptat <...*> și în anul 1841 am vinet la Moldova, în oraș Ieșii și am zăcut patru lune di zile la Sfîntul Uon (sic!) <...*> după Boboteaza am venit la Botoșani. Alecu Mălinescu”.

<mai jos, altă mână, chir.>: „să se știe di cînd m-am scos ucaz de dascălie, la anul 1833 avgust 28 zile, Zamfer Lupașcu ot Taracălciaia, și era pila (sic!) di popoșoi 12 cărbouari, aia de grîu 50 de lei. Dascăl Zamfer”;

<forzaț II> (semnătură): „Grigorii Lupașcu”⁷⁰.

CN – U, BRV 1049 /1 inv. d. 2808 / 1955 – legătură în piele. Însemnări <a doua f. albă la început, chir.>: „cine va ceti cartea aceasta, va fi fericit, preamărit în ceriu și cite păcate va face, toate se vor ierta. C. Ivanovici”. Pe o f. albă la sfârșit, înșirarea numelor familiei Ivanovici.

CN – U – 16, NR. L. 3245, inv. L. 3245 – legătură în carton, cotorul de piele.

Însemnări <f. de titlu v., chir.>: „1846 dechemvrie în 4 au căzut zăpadă și au ținut-o în geru pînă la 1847 mar(tie) 16”;

<f. 303 v.>: „1860 dec(hembrie) 27 s-au născut fiul lui Verănichii și s-au botezat de fratele ...* 1861 iunie 4, la bisărica tîrgului din Tîrgoviște”;

<f. albă următoare>: „1830 apr(ile) 2. De cînd m-am însurat eu, de am luat pe Zmaranda, în ziua de Tre (sic!) Treime”;

<mai jos>: „la leat 1831 februarie 8, s-au născut fiul meu Constandin, la Duminica Vameșului și Fariseului, și s-au botezat la 15, în Duminica Fiului chirvar (sic!)”⁷¹.

- **1 ex. la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, cota CRV 455:** legătură din carton în piele maronie. Însemnări <forzaț II>: „No. 97”; <f. de gardă II de la început>: „mie s-au cinstitu aceasta santa charte de sogorul tu (?) Ioann, absolvul theologu in Pesta, Oltean m. p-ia”;

<f. de titlu>: „Ioany Oltean”; <și o ștampilă>: „I. M. Moldovan”.

<p. 303>: „dein anulu 1837 e aceasta s(finta) carte supt dom<...>* me. Oltean”;

<f. de gardă de la sfârșit>: „Sic nihil es

⁷⁰ Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*, p. 205.

⁷¹ *Ibidem*, p. 206 - 207.

nisi des ergo des vespice cui des. Sic verbum do das nutrit amicitia. Apostolul Iacobu in Epistola sa, capu <...>* și in fine așa zice: Multu pote rugaciunea dreptului cari se face <...>*sta in *Biblia* <...>*ora, ci rugăciunea dreptului ce fierbinte⁷²

15. Scurtă ruscă gramatică (Chișinău, 1819), bilingvă, rusește și românește, BRV III, nr. 1038, p. 298 = **12 exemplare:**

- **1 ex. în Bibl. Jud. „G. T. Kirilleanu din or. Piatra Neamț:** însemnări <f. gardă I, chir.>: „aciastă *Gramatică* este a lui bătrînulu Sava preot, ci au cumpărat di la preutul, lui Vasile glagocinu (sic!) ot Roman, dîndu cinci ludov(ici?) opt parale, dinu 1821 dechembrie 12 zile”;

< f. gardă I v., lat.>: „La anul 1865 octomvre 28 au muritu tătucu Venedictu ieromonahu. Anu 1870, Victorii”; <mai jos>: „Neculai Popovici, anul 1870 iunie 29”;

<v. f. de titlu, lat.>: „Această *Gramatică* este a lui Popovici Neculai. 1869 avgustu 10”⁷³.

- **1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Iași, cota 9429, inv. 605 / 1960;** legătură din carton, cotor din piele. Însemnare <f. de titlu>: „Nicolaia Egunova”⁷⁴.

- **2 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cotele: RV II – 126, inv. 451.** Legătură din carton având cotorul întărit cu meșină, desfăcută pe interior la cotor și mâncată de cari; complet dar cu urme de uzură și de umezeală veche⁷⁵.

RV II – 347; lipsă f. de titlu. Un ex. mult folosit de școlari: pe prima f. de gardă un desen de copil, cu creionul, reprezentând o icoană și multe încercări de condei în limba rusă pe ultima copertă. Legătură originală din meșină de culoare verzuie, uzată și deteriorată. Provine din Biblioteca Facultății de Geografie; a costat 120 de lei.

- **1 ex. în Biblioteca Academiei Române, Filiala Iași, cota II – 81, complet**⁷⁶.

- **6 ex. la BAR București, cota II 192968 (CRV 1038):**

Ex. 001: *Ex libris* ms. „N. Istrate, Roto-pănești, 1854”; legătură în pergamoid; în-

semnări ms. pe p. 138. Provine din donația lui Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei din anul 1894;

Ex. 002: Inv. 4636; legătură în carton cu cotor din piele.

Ex. 003: Inv. 4637; legătură în pergamoid; însemnări ms. pe f. lim. ant., peceți în ceară roșie.

Ex. 004: Inv. 4638; *Ex libris* ms „R. Dom. Jons.” pe f. lim. ant.; legătură în pergamoid.

Ex. 005: Inv. 4639; legătură în pergamoid; însemnări ms. pe f. lim. ant., f. de titlu și p. 1. Provine din donația C. Erbiceanu, 1909.

Ex. 006: Inv. 4643; fragment, pp. 97-138⁷⁷.

- **1 ex. la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, cota CRV 1226:** legătură recentă din carton în pergamoid maroniu⁷⁸.

16. Alcătuire ponturilor pentru îndatoririle... (Chișinău, 1819), BRV III, p. 287 – 288, nr. 1029, bilingvă rusă și română = **6 exemplare:**

- **2 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cotele: RV – IV 40, inv. 652.** Provine din biblioteca lui Paul Gore; a fost inventariat la 26 ianuarie 1960 și a costat 800 de lei. Legătură din hârtie groasă de culoare vână-tă, coperta a doua având marginile uzate.

RV – IV 40 d, inv. 652. Provine din biblioteca Facultății de Drept a Universității „Al. I. Cuza” și a fost reinventariat la 24 mai 1974; a costat 100 de lei și pare a nu fi fost folosit niciodată. Legătură recentă.

- **1 ex. la BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cota CN – U 15, Nr. 788, inv. 201 / 1925;** legătură recentă în carton. Însemnare <f. de gardă, lat.>: „Director regional D. T. Boga”⁷⁹.

- **3 ex. la BAR București, cota III 496223 (CRV 1029): Ex. 001:** legătură în pergamoid.

Ex. 002: inv. 4549; legătură în carton. **Ex. 003: inv. 4550;** *Ex libris* stampilă „C. Dem. Sturdza” pe f. de titlu și p. 1, *Ex libris* „Bibliotheca Scensis” pe f. de titlu⁸⁰.

⁷² Otilia Urs, *Catalogul cărții rom. vechi BAR, Cluj-Napoca*, p. 633.

⁷³ Filip, *Cartea românească veche în biblioteca Piatra Neamț*, p. 92- 93, nr. 125.

⁷⁴ Dima, *Cartea rom. veche în Bibl. Arh. St.*, p. 271 - 272.

⁷⁵ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 337.

⁷⁶ Iancu Braunștein, *Catalogul cărților vechi românești (1643 –1830)*, BAR, Filiala Iași, 1981, p. 86, nr. 157.

⁷⁷ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6_D2C-08204?func=full-set-set&set_number=011440&set_entry=000002&format=999 accesat la 4.03.2015.

⁷⁸ Otilia Urs, *Catalogul cărții rom. vechi BAR, Cluj-Napoca*, p. 631.

⁷⁹ Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*, p. 202.

17. Molitvenic (Chișinău, 1820), BRV III, nr. 1077, p. 333 = 3 exemplare:

- **1 ex. în Biblioteca Arhivelor Statului din Bacău, cota II – 2974, inv. 6176,** legătură în scoarțe de lemn îmbrăcate în piele, urme de încuietori metalice. Însemnare <f. de titlu>: „și să știe că acest *Moliftenic* este al preotului Radu Dimitrie sin preotul Vasile ot sat Răcăuți, cumpărat de sfinția sa cu banii sfințiii sale. Au dat patru zăci și cinci di lei, adică 45. 1832 noiembrie 10. Preot Radu Dimitrie am scris”⁸¹.

- **1 ex. la m-rea Putna, j. Suceava, inv. 2739:** incomplet, are f. de titlu, dar lipsesc f. 344 – 551; legătură în carton și piele⁸².

- **1 ex. la BAR București, cota II-57555 (CRV 1077):** legătură în piele cu supralibrosul mitropolitului Iosif Naniescu; conține însemnări ms. pe f. [1]-5 ale arhiman-dritului Visarion⁸³.

18. Rînduiala sfințirii bisericii și a primirii ereticilor în Biserica Răsăritului (Chișinău, 1820), BRV III, nr. 1084, p. 345 – 347 = 3 exemplare:

- **1 ex. în Biblioteca Arhivelor Naționale ale României din București, cota III-6991, inv. 36402,** legătură recentă⁸⁴.

- **2 ex. la BAR București, cota II 76698 (CRV 1084):**

Ex. 01: legătură în carton; însemnări ms. pe f. 1-26 (circulație).

Ex. 002: inv. 4804; legătură în carton, cu cotor din piele⁸⁵.

19. Alexandru I, țarul Rusiei, Ucaz privitor la așezarea locuitorilor în Basarabia (Țarscoe Selo, 1820), foaie volantă, BRV III, nr. 1104, p. 363 – 364 = 1 exemplar:

- **1 ex. la BCU „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, cota CNU BRV 1104, inv. 18 / 1937.** Legătură în carton. Însemnări <deasupra textului>: „Lege pentru admi-

nistrarea Basarabiei contra refugiaților din Rusia, anul 1820”; <dedesuptul textului>: „acest egzemplar în dialectul rosnenesc și moldovenesc...*” (semnează): blagocin Ilie Coșlerschi”⁸⁶.

20. Sfătuire de la Comitetul Bibliceștii Soțietăți (Sankt Petersburg, 1821)

= 2 exemplare:

- **1 ex. la BCU „Mihai Eminescu” din Iași, cota RV II – 136,** complet, cu legătura recentă a bibliotecii. Proveniență necunoscută, reinventariat la 26 mai 1949, când a costat 800 de lei⁸⁷.

- **1 ex. la BAR București, cota II 9984 (CRV 1128),** legătură în carton⁸⁸.

SIGLE ȘI ABREVIERI

BAR = BAR București

BCU = BCU

BRV = Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I-IV, București, 1903 – 1944

ant. = anterioară

bis. = biserică

chir. = grafie chirilică

ex. = exemplar(e)

f. = filă, foaie

j. = județ

lat. = litere latine

lim. = liminară

ms. = manuscris(e)

or. = oraș

p. = pagina, paginile

post. = posterioară

r. = *recto*

s. = sat

v. = verso

vol. = volum

<...>* = așa în textul editat

...* = ilizibil, șters

[] = marchează ceea ce este de prisos

⁸⁰ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6D2C-11218?func=full-set-set&set_number=011440&set_entry=000003&format=999 accesat la 4.03.2015.

⁸¹ Dima, *Cartea rom. veche în Bibl. Arh. St.*, p. 277 - 278.

⁸² Mitric, *Cartea rom. veche în jud. Suceava*, p. 279.

⁸³ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6D2C-13430?func=full-set-set&set_number=011498&set_entry=000002&format=999 accesat pe 4.03.2015.

⁸⁴ Dima, *Cartea rom. veche în Bibliotecile ale Arhivelor Statului*, p. 279, nr. 322.

⁸⁵ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6D2C-12161?func=full-set-set&set_number=011498&set_entry=000001&format=999 accesat pe 4.03.2015.

⁸⁶ Mosora, Hanga, *Catalogul cărții vechi din BCU Cluj*, p. 209.

⁸⁷ Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, III, p. 353.

⁸⁸ http://aleph500.biblicad.ro:8991/F/8BKHTM1H44BGQ3K5YRRU2KGUS4G8AR6QUXB6ULKAD6HHNM6D2C-00585?func=full-set-set&set_number=011504&set_entry=000001&format=999 accesat la 4.03.2015.

Cărți vechi din biblioteca Mănăstirii Saharna

Mănăstirea Saharna, situată pe malul drept al râului Nistru, în apropierea localității cu același nume, a fost fondată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de un reprezentant al neamului de boieri greci Hrisoverghi¹. În prezent nu există dovezi documentare despre începuturile bibliotecii, însă este de înțeles că primele manuscrise sau cărți tipărite au apărut imediat după fondarea schitului și au fost dăruite de primii lui ctitori. Cele patru manuscrise slavone semnalate în mănăstire au fost copiate în secolele XVII și XVIII: *Învățăături ale apostolilor și soboarelor despre Sfântul Botez* (1756), *Cuvintele preacucernicului părintelui nostru Simeon noul cuvântător de Dumnezeu* (sec. XVII), *Cuvintele întocmai cu sfinții părintelui nostru Avva Isaac despre Post* (sec. XVIII), *Carte de ascultare în scurt din cărțile Sfinților Părinți* (1781) copiată de monahul Mitrofan, cu fragmente din cartea *Iconion* (Vilno, 1618). În biblioteca mănăstirii au fost identificate opt cărți tipărite în slavonă: *Evangelie* (Lvov, 1722, 1743); *Octoih pe note muzicale* (Lvov, tipărită după 1672); *Irmologhion* (Poceaev, 1775); *Faptele și învățăturile apostolilor* (Kiev, 1722); *Acatistul Sfintei Mare Mucenițe Varvara* (Kiev, 1777), aflată în 1784 la schitul Rudi; *Învățăturile Avvei Dorothei* (Kiev, 1628); *Adunare din diferite învățăături ale arhimandritului Ghedeon* (Moscova, 1760) și o carte tipărită românească, semnalată în 1873, *Pogrebania preoților de mir și a diaconiilor*, tipărită la Târgoviște în 1650, cu binecuvântarea Mitropolitului Țării Românești, Ștefan (1648-1653) și cu susținerea financiară a ierodiaconului Mihail², a cărei tipărire s-a încheiat la 25 noiembrie 1650,

Dr. Igor CERETEU

Abstract:

Saharna monastery, located on the right bank of the Dniester River, near the village of the same name, was founded in the second half of the eighteenth century by a representative of the Greek nation, boyar Hrisoverghi. There is no documentary evidence currently about the beginnings of the library, but it is clear that the first manuscripts and books have appeared here immediately after the founding of the hermitage and were donated by its founders. At the beginning the library was filled with Slavonic books because hermitage dwellers were Slavs, and along the Romanian books was completed, in 1939, there were 224 books in Romanian, Greek and Slavonic in Saharna monastery's library. In 1958 the monastery was closed by the Soviet authorities and the possessions were confiscated. After its reopening there were attempts to restore the library. In 2012 the author visited the monastery and researched the books that are presented in this article.

¹ Ion Xenofontov, Andrei Eșanu, *Mănăstirea Saharna. În: Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*. Redactor științific acad. Andrei Eșanu, Institutul de Studii Enciclopedice, Chișinău, 2013, p. 541-542.

² *Сахарнянский монастырь*, În: КЕВ, № 7, 1874, p. 322.

acesta din urmă fiind îngrijitor de ediție și traducător³. Una dintre aceste două *Evangelii* (Lvov, 1722, 1743) era îmbrăcată în argint auriat, înfrumusețată cu pietre semiprețioase de culoare albastră verzuie și a fost dăruită mănăstirii de cazacii veniți de peste Nistru⁴.

Dintr-o însemnare veche este cunoscut că stolnicul Ioan Hrisoverghi a dăruit la 4 octombrie 1786 mănăstirii Saharna un *Penticostarion* (Moscova, 1770): „Acest Sfânt Penticostarion l-am cumpărat eu robul lui Dumnezeu Ioan Hrisovergu stol(nic) și l-am închinat la schitul Săharna, unde să cinstești și să prăznuești hramul Bunei Vestiri a Preasfintei de Dumnezeu Născătoare și purure ficioară Marii, în anul de la zidire 7294, octomvrie 4, iar de la mânt(u) ire lumii 1765 (corect este 1786 – I.C.), octomvrie 4”⁵. Completarea bibliotecii schitului Saharna cu manuscrise și tipărituri slavone se datorează faptului că primii viețuitori ai schitului erau originari din Polonia și nu cunoșteau limba română.

Așa cum am menționat mai sus, viețuitorii schitului de la fondarea lui în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și pe parcursul secolului al XIX-lea au fost în mare parte vorbitori de limbă rusă, slujbele religioase se oficiau în această limbă. Necesitatea cărților românești era minimă, mai ales după anul 1812, când situația socială a vorbitorilor de limbă rusă a fost consolidată, prin anexarea Basarabiei de Imperiul țarist. Este bine știut că în anii 1821-1822, în Moldova din stânga Prutului, s-a refugiat un număr foarte mare de călugări din mănăstirile din Moldova din dreapta acestui

râu, fiind repartizați pe la diferite mănăstiri și schituri. Aceștia au adus cu ei manuscrise și cărți tipărite, pe care au reușit să le ascundă de distrugere în urma evenimentelor politice care s-au abătut asupra principatelor. Dat fiind faptul că obștea monahală de la Saharna oficia serviciile divine în mare parte în limba rusă, mai puțini călugări s-au stabilit cu traiul în această mănăstire și evident, credem, că literatura românească nu a ajuns în această perioadă la Saharna. Este cunoscut un caz care reflectă această situație. Monahii Iorest și Filoftei, viețuitori la mănăstirea Neamț, s-au retras la 19 noiembrie 1821 la început pe moșia Cotova, care aparținea lavrei Neamțului. Ulterior s-au stabilit la mănăstirea Saharna. Monahul Iorest nu a fost mulțumit de situația de acolo și a plecat cu permisiune de la instanțele superioare bisericești la mănăstirea Dobrușa⁶.

În anul 1857 în mănăstirea Saharna sunt atestate trei liturghiere, dintre care unul tipărit în limba română și credem că este vorba de *Liturghia* tipărită la Chișinău în anul 1815, semnalată și în alte surse de mai târziu⁷.

A. Zașciuk constata într-o lucrare publicată în anul 1862 că biblioteca mănăstirii este constituită din cărți de învățătură și de slujbă, fără a oferi detalii despre numărul sau titlul lor⁸.

Este cunoscut, de asemenea, că la 3 octombrie 1921 ieromonahul Dorimedont a lui Emanuil Nichitovici de la mănăstirea Putna a dăruit mănăstirii Saharna o

³ *Repertoriul tipografilor, gravurilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-2830)*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. Coordonatori: Eva Mârza, Florin Bogdan. ASTRA MUSEUM TECHNO MEDIA, Sibiu, 2013, p. 198.

⁴ *Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник съ 224 иллюстраціями, портретами и картой Бессарабской губерні*. Подъ редакціей П. А. Крушевана. Москва: Типографія А. В. Васильева, 1903, p. 165.

⁵ Paul Mihail, *Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia*, În: volumul *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău „Știința”, 1993, p. 173. În această sursă anul de la „mântuirea lumii” este redat greșit. Dacă anul „de la zidire” este 7294, cel de la Nașterea lui Hristos trebuie să fie 1786, iar această concluzie ne îndreptățește să credem că acest Ioan Hrisoverghi este aceeași persoană cu Enachi Hrisoverghi, care a stăpânit satul Saharna din 1772-1774 (Ion Xenofontov, Andrei Eșanu, op. cit., p. 541), făcând danie schitului ocina Saharna la 16 octombrie 1795 (vezi: *Сахарнянский монастырь*, в КЕВ, № 6, 1873, c. 266), or ctitorul nu putea dărui schitului în 1765 o carte tipărită în 1770.

⁶ ANRM. Fond 205, inventar 1, dosar 3720, f. 281-285.

⁷ *Сахарнянский монастырь*, În: КЕВ, № 6, 1873, p. 268.

⁸ А. Защук, *Бессарабские монастыри и скиты*, În: *Материалы для географіи и статистики Россіи, собранные офицерами Генеральнаго штаба. Бессарабская область*. Составиль Генеральнаго штаба капитанъ А. Защукъ. Часть вторая, Санктпетербургъ, 1862, p. 230.

Liturghie tipărită la mănăstirea Neamț în anul 1860⁹. Până în perioada interbelică în biblioteca mănăstirii Saharna s-a aflat cartea *Canoanele Născătoarei de Dumnezeu* (Veneția, 1783), tipărită în limba greacă, care a fost dăruită în anul 1924 bibliotecii Societății Istorico-Arheologice din Basarabia¹⁰.

O imagine aproximativă despre biblioteca mănăstirii Saharna în anul 1939 se păstrează la Arhiva Națională a Republicii Moldova. Potrivit acestor informații, în mănăstire existau 224 de cărți bisericești în limbile română și rusă. Din această descriere rezultă că biblioteca era compusă din cărți rusești, în număr mai mare decât cele românești. Cu toate acestea, numărul cărților tipărite în limba română a crescut semnificativ, fiind atestate tipărituri de la Neamț, Râmnic și Chișinău. Acest fenomen se datorează faptului că a crescut numărul viețuitorilor vorbitori de limbă română, care au adus cu ei cărți tipărite în diferite centre tipografice românești și străine. Dintre cărțile românești sunt menționate două *Evanghelii*, una de la Iași, 1762 și alta de la Râmnic din 1794. Majoritatea cărților rusești erau tipărite în timpul împărătesei Ecaterinei Alexeevna (1762-1796). În acest document sunt atestate alte două evanghelii slavone, tipărite la Moscova în anii 1789 și 1791¹¹. Cea mai veche carte slavonească tipărită este, potrivit sursei, *Tâlcuirea Sfântului Ioan Gură de Aur* (Kiev, 1624), după care urmează *Evanghelia* (Lvov, 1743), iar celelalte sunt mai târzii.

În anul 1958 mănăstirea a fost desființată iar în chilii și clădiri a fost amenajat un spital pentru 100 de copii cu handicap. Biserica Sfânta Treime a fost transformată în depozit, iar biserica de iarnă – în club de distracții. Obiectele valoroase ale mănăstirii au fost confiscate, ulterior o parte-distruse. Cărțile religioase au fost duse la

Sankt Petersburg și depozitate în diferite instituții de cultură¹².

În anul 2002 în mănăstire se mai păstrau patru cărți românești: *Evanghelie*, Iași, 1762; *Cuvintele Sf. Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului*, București, 1765; *Liturghie*, Chișinău, 1815; *Triod*, Mănăstirea Neamț, 1847¹³.

În luna ianuarie 2012 am vizitat mănăstirea Saharna în scop de documentare, iar starețul mănăstirii, arhimandritul Adrian ne-a pus la dispoziție cărțile din biblioteca așezământului monahal, pe care le-am cercetat, iar rezultatele le prezentăm în rândurile de mai jos:

1. **Evanghelie**, Snagov, Tipografia Mănăstirii, 1697.

BRV, I, nr. 103, p. 343-344; Igor Cereteu, *Catalog*, VII, p. 49.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă f. 7-170. Dimensiunile cărții: 29 x 21 x 4,5 cm. Pagină culeasă:

⁹ Igor Cereteu, *Cartea românească veche și modernă în fondurile din Chișinău*. Catalog, Cu un studiu introductiv de Prof. dr. Iacob Mârza, Iași, 2011, Tipo Moldova, p. 292-293, nr. CCCXI/887.

¹⁰ *Catalogul bibliotecii Societății istorico-arheologice bisericești basarabene din Chișinău*. Cu o prefață de Iosif M. Parhomovici. Casa Eparhială, Chișinău, 1924, Tipografia Eparhială, 1925, p. 1-75. Supliment la *Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău*, vol. XVI, Tipografia și Legătoria Eparhială, 1925, p. 17.

¹¹ *Arhiva Națională a Republicii Moldova*. Fond 1135, inventar 2, dosar 92, f. 15-16.

¹² Ion Xenofontov, Andrei Eșanu, *op. cit.*, p. 548-549.

¹³ Pavel Bălan, *Cetățile sufletului. Mănăstiri și schituri basarabene*. Editura ARC, Chișinău, 2002, p. 93.

21,5 x 14,5 cm. Tipar pe două coloane, cu negru și roșu, cu 35 de rânduri în coloană. Coloanele sunt încadrate în chenare de linii. Foile sunt rupte la colțuri. Începutul cărții este foarte deteriorat. Copertile din lemn, pânză cafenie. S-au păstrat două medalioane metalice pe colțurile din dreapta și un medalion pe centru. Pe coperta a doua sunt doi suportți metalici. Cartea este desprinsă la început de coperti și foile unele de altele. Necesită restaurare.

Însemnări: F. 8^v-25^v: „Această sfințită <carte, numită Evanghelie, am cumpărat-o>, fiind robită, din Țara Românească de tătari, când au mărșu <hoardele> lor la cetatea Vidinu, ș-au prădat partea aceea de loc ...va, șapte olaturi de acolo, fiind domnu în Țara <Românească> Constantin Nicolae voievod, ș-aice în Moldova era domnul <înălțatul> și luminatul mărie sa Io Grigorie Ghica voievoda al doilea dată, eu Nicolae vel căpitan di Greceni di la tatar și am dăruit-o sfintei Episcopii Hușilor ca să fie pentru pomenire sufletelor noastre și părinților noștri și fiilor noștri <în continuare scris de altă mână – I.C.>. Necolai, Anița, Gligorașco i Constantin. Iar cine ar fura-o sau ar lua-o di la Sfânta Episcopie, ș-ar înstreina-o la aceste locuri, unul ca acela să fie blăstămat și afurisit de Domnul D(u)mnezeu și de acești patru sfinți evangheliști. Când eu am dat-o sfintei Episcopii Hușilor la anii 7246 <1738>, ghen(ar) 25, în timpul Presfințitului chir Theofil Episcopul Hușilor”.

2. Octoih, Iași, Tipografia Mitropoliei, 1786.

BRV, II, nr. 503, p. 313-314; Igor Cerețu, *Catalog*, LXXXV, p. 117-118.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [1] f., 188 f., [2] f. Nu are foaie de titlu. Dimensiunile cărții: 17 x 13,5 x 2,3 cm. Copertile din carton, colțare din piele. Cotorul din piele. Pe prima f. numerotată o șampilă ovală, cerneală verde, din care se poate citi doar „NOUL NEAMȚ”.

Însemnări: F. de titlu: „Racovița Ghe. F. student universit(ar)”.

P. 159: „Să știe de de când au perit lumina lunii, ghenar 14, la anu 1823. Să știe”.

P. 198: „Din acii doi ... în luna lui marti să dei o vadră de rachiu”.

3. Triodion, București, Tipografia Mitropoliei, 1798.

BRV, II, nr. 617, p. 404-410; Igor Cerețu, *Catalog*, CII, p. 130-132.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă [6] f., 474 f. Dimensiunile cărții: 31,5 x 20,5 x 8 cm. Pagină culeasă: 23,5 x 15,5 cm. Copertile din carton, pânză cafenie, cotorul este din piele cafenie. Cartea a fost restaurată. Foaia de titlu încadrată într-un chenar compus în partea de jos din ornamente vegetale, prin părți a câte 4 compoziții florale stilizate în formă de cruce, iar sus gravuri cu „Iisus Hristos”, „Măica Domnului” și „Sfântul Ioan”, încadrate într-un frontispiciu, semnat de Grigorie ieromonah. Pe verso foii de titlu stema Țării Românești cu stihuri poetice. Următoarele 9 pagini conțin o precuvântare semnată de Grigorie Arhimandrit. Pe verso foii [6] gravură cu scena „Răstignirii lui Iisus Hristos”, semnată de Grigorie ieromonah 1768. Tipar cu negru și roșu, pe două coloane, cu 40 de rânduri în coloană. Frontispicii, inițiale, viniete, gravuri în text unele semnate de Gheorghie Dim. Tip. Frontispiciile sunt semnate de Grigorie ieromonah 1768.

Însemnări: F. 1^v: „M-rea Saharna”.

Forzațul II: I. „Acest Triodion, din mila lui Dumnezeu, fiind găsit în afară de protejare și din dragostea unui cu frica de Dumnezeu au bine vroit a-l ridica din resturi. Și zicându-mi mie, ai milă și ocrotește și această carte. Și fii Stăpân pe ea. Curățindu-o, reparându-o, am făcut cum Domnul mi-a îngăduit. Lucrând în zilele Marelui Domn și părinte Preafericitului Alexei, Patriarh al Moscovei și al Rosiei. Și al Înaltpreasfințitului Vladimir, Mitropoli-

tul Chișinăului și al Moldovei. Reparat de meșterul Ieroshimonahul Aramescu Tarasie din sfânta Mănăstire Saharna, raionul Rezâna. Terminată pe data de 24 octombrie 1996 pe stil vechi”.

II. „Stihuri pentru cititori.

1. Frate creștine bagă sama bine, că is-pita vine. Când stai într-un cot, zi cuvântul tot! Sau esti gură cas(c)ă și te uiți în pod?

2. Nu constă norocul în mișcări și gesturi, pe când biata carte s-a compus din resturi.

3. Eu ca meșter faur vă numesc chiar aur, când deschideți cartea, răsuflați cu abur.

4. Foaie după foaie, de sus să le iei, cartea să dureze, nici tu să nu piei.

5. Domnitori, Vlădici, viacuri au trecut și trăind în lume, dar toți au tăcut, care-înconjoară pământul, ar fi necunoscut, de n-ar fi scris în carte, după cum am spus.

6. Lucruri, gânduri, chiar și fapte, cum vedeți mai sus, ca umbra ștergându-să, cu totul s-au dus.

7. Să dați cinste și onoare, eu pe toți vă rog, cartea asta-i ca un soare, să nu fii olog, de blestemuri te dezleagă, și te ține-n brață, te sărută și te-înălță, numai tu să fii bun și învață.

8. Dilicat să fii cu cartea, poartă-te frumos, să ai mâinile curate și n-o da pe jos.

9. Și am o rugămintă, dacă vrei să știi, lumânări pentru zaloage, în ea să nu pui.

10. De să-ntâmplă câte-odată să fii palamari, să ai la gură o cârpă sau în buzunari.

11. De altfel bolesc tartajii, foile se ung și blăstăm în sân va curge, când la meșter iar ajung”.

4. Psaltire, Buda, Tipografia Universității din Peșta, 1808.

BRV, II, nr. 749, p. 535.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [4] f., 223 f. Lipsește foaia de titlu și primele trei foi din [7] de la începutul cărții. Dimensiunile cărții: 19,5 x 12,5 x 4,5 cm. Pagină culeasă: 13,7 x 8,7 cm. Coperta din carton, pânză albastră. Cotorul din mușama. Pe prima copertă este lipită o imagine cu Sfântul Nicolai Făcător de Minuni. Cartea a fost restaurată de monahul Tarasie Aramescu. Text pe o coloană cu negru, cu 24 de rânduri pe pagină.

5. Catavasier grecesc și românesc, Sibiu, Tipografia lui Ioann Bart, 1817.

Note generale: Exemplarul prezintă p.

15-236. Pagină culeasă: 14 x 8,3 cm. Tipar cu negru și roșu, pe o coloană, cu 27 de rânduri pe pagină. Numerotarea paginilor în colțul de sus dreapta cu cifre arabe. Cartea nu are coperti. Este desprinsă în mai multe locuri. Necesită restaurare.

6. Ceasoslov, Chișinău, Tipografia Exarhicească, 1817.

BRV, III, nr. 951, p. 193-194; CM, II, nr. 12, p. 68-69; P. Mihail, Z. Mihail, *Acte*, nr. 35, p. 5; Igor Cereteu, *Catalog*, CLV, p. 178-180.

Note generale: Exemplarul prezintă f. 2-285. Dimensiunile cărții: 30 x 20 x 6 cm. Coperta din carton, pânză neagră, pe centru este aplicat prin presare semnul crucii. Cotorul din pânză. Foile sunt restaurate nereușit. Necesită restaurare.

7. Noul Testament, Sankt Petersburg, Tipografia Sfântului Sinod, 1817.

BRV, III, nr. 948, p. 190; CM, II, nr. 13, p. 69-70; David, *Tipăriturile*, nr. 10, p. 39; P. Mihail, Z. Mihail, *Acte*, nr. 37, p. 6; Igor Cereteu, *Catalog*, CLVII, p. 181-182.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă f. 1-121 și 247-273. Dimensiunile cărții: 23,5 x 14 x 2,5 cm. Pagină culeasă: 18,5 x 10,5 cm. Tipar cu negru, pe o coloană, cu 32 de rânduri pe pagină. Coperta din carton, piele cafenie. Cotorul este din piele artificială de culoare neagră. Cartea a fost restaurată. Stare bună de conservare.

Însemnări: Forzațul I: „Sfânta Evanghelie. S-au reparat în zilele Marelui Domn și părinte, preafericitul Alexei Patriarhul Moscoviei. Și a Înaltpreasfințitului Vladimir Mitropolitul Chișinăului și a Moldovii. Și Domnul Lucinschi. Terminată de lucru pe data de 10-11-1997. De meșterul Ieromonahul Aramescu Tarasie. Al sfinteii mănăstire Saharna. Raionul Rezina. Și aceasta este proprietatea mea, ca să fie spre pomenire a preacuviosului Arhimandrit Adrian Starețul nostru. Sfârșit și lui Dumnezeu laudă” (text dactilografiat, caractere chirilice).

8. Psaltire, Chișinău, Tipografia Exarhicească, 1818.

BRV, III, nr. 987, p. 239-240; CM, II, nr. 15, p. 71-73; David, *Tipăriturile*, nr. 13, p. 42; P. Mihail, Z. Mihail, *Acte*, nr. 41, p. 6; Igor Cereteu, *Catalog*, CLXI, p. 183-187.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [1] f. t., 25 f., 341 f. Cartea nu are coperti și cotor. Dimensiunile cărții: 19,5 x 15,5 x 5,5 cm. Foaia de titlu este desprinsă de carte, ruptă la colțuri. Necesită restaurare.

9. Biblia, Sankt Petersburg, Tipografia lui Nic. Grecia, 1819.

BRV, III, nr. 1031, p. 289-290; CM, II, nr. 16, p. 73-75; David, *Tipăriturile*, nr. 17, p. 45; P. Mihail, Z. Mihail, *Acte*, nr. 49, p. 7; Igor Cereteu, *Catalog*, CLXIII, p. 187-189.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă [2] f., 1249 p., [1] f., 303 p. Copertile din carton, piele. Cartea este desprinsă în mai multe locuri și de coperti. Necesită restaurare.

Însemnări: Pe o foaie albă la începutul cărții: „Donată de către ascultătorul Ghervasie Grișunea, Vasia, Maria. 21.02.2002”.

Pe altă foaie albă de la început: „Василий Иванович Рошка из с. ИГНЭЦЭЙ. 1898” <Vasilii Ivanovici Roșca din s. Ignăței. 1898>.

F.t.: „Această carte este a lui Vasilie Roșca din comuna Ignăței”.

10. Rânduiala sfințirii bisericii, Chișinău, Tipografia Exarhicească, 1820.

BRV, III, nr. 1084, p. 345-347; CM, II, nr. 20, p. 79-80; David, *Tipăriturile*, nr. 24, p. 58; P. Mihail, Z. Mihail, *Acte*, nr. 62, p. 9; Igor Cereteu, *Catalog*, CLXIX, p. 202-204.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă [2] f., 113 f. Dimensiunile cărții: 21 x 17,5 x 2 cm. Copertile cărții sunt din foile altei cărți tipărite la Chișinău în secolul XIX, murdare, cu pete de ceară. Cotorul din piele.

11. Slujba Sfintei Învierii și toată Săptămâna Luminată, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1833.

BRM, I, nr. 15896, p. 894.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [3] f., [102] f. Lipsește foaia de titlu. Dimensiunile cărții: 22,5 x 16,5 x 2,5 cm. Pagină culeasă: 12,5 x 9 cm. Copertile din carton, hârtie cafenie. Cotorul din piele.

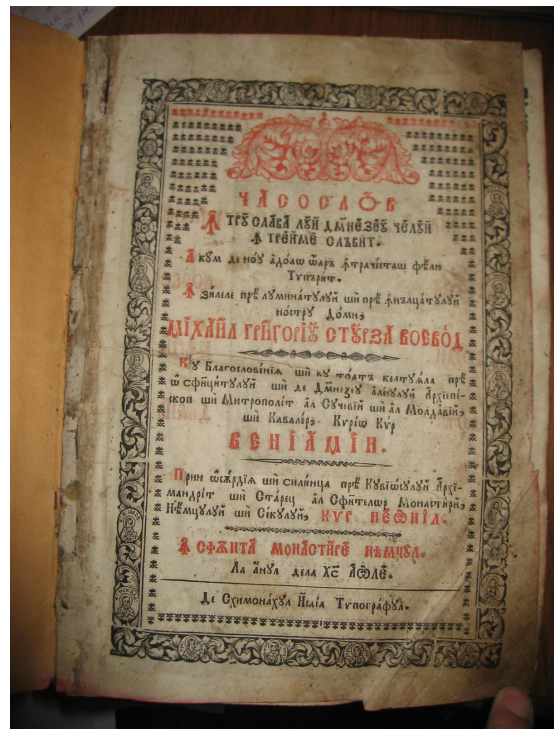
Însemnări: F. [1]: „Monastirea Coșelauca din Eparhia Hotinului”.

F. [3]: „Doamne, îndură-te cerescule împărate, care poți toate și din iad a scoate, Tu ai puteri să faci învieri, Doamne sfinte, aduți și de mine aminte, rugându-Te ce-

tili de sfinți ci-s într-această carti tipăriți. Amin. S.K.H.”.

F. 1-4: „Aceasta carti, cu rânduiala slujbii Învierii, iasti a noastră Iosif și acum am dăruit-o schitului Coșălăuca. 1849 anu, luna mart 28 zi”.

F. 6-24: „Aceasta cărticica esti a bisăricii schitului Coșălăuca cu hramul Adormirii Maicii Domnului, uezduł Sorocii, dăruită di oaricari Iosif spre pomenire, iară în anul 1883, în 17 aprelui m-am învrednicit și eu păcătosuł a săvârși sfânta Dum<nezeiasca> Liturghie întru acest sfânt lăcaș, cu ajutorul lui Dumnezeu. Sveașcennik Koșevlevskago skita Konstantin Haritonov”.

12. Ceaslov, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1835.

BRM, I, nr. 11664, p. 643-644; Igor Cereteu, *Catalog*, CCXII, p. 228-229.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă [4] f., 332 f. Are foaie de titlu. Dimensiunile cărții: 29 x 19 x 5 cm. Pagină culeasă: 21 x 13,2 cm. Foaia de titlu este încadrată în chenar din ornamente tipografice vegetale. Text pe o coloană, în negru și roșu, cu 32 de rânduri pe pagină. Textul este încadrat în chenar (ca și la Liturghia de la Chișinău din 1815). Filigrane, frontispicii, inițiale mari cu roșu, viniete mari. Copertile sunt din carton, pânză verde.

Însemnări: F. 1-7: „Acest Ceaslov este cumpărat de supt iscălitul egumen s(fi)n(tei) monastiri Holban, ce să zice Mo..., pe

cari l-am dat la biserica din satul lui Bour a numitei măn(ăstiri), la cari să prăznuiești hramul Adormirii Maicii Domnului. Și cine ar fura să fie blastamat de Domnul Hristos și de toți sfinții părinți. 1842”.

13. Acatistier, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1836.

BRM, I, nr. 263, p. 15; CM, II, nr. 58, p. 119; Igor Cereteu, *Catalog*, CCXIII, p. 229.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [4] f., 156 f. Lipsesc ultimele [8] f. de la sfârșit. Dimensiunile cărții: 18 x 11,5 x 2,8 cm. Pagina culeasă: 11.5 x 8,3 cm. Foaia de titlu este încadrată în chenar din ornamente vegetale și florale și medaioane cu chipuri de sfinți. Pe verso foii de titlu gravura „Înălțarea lui Iisus Hristos”. Urmează pe cinci pagini arătate în scurt pentru acest nume *Acatist*. Pe verso foii [3] gravură cu chipul lui „Iisus Hristos”, semnată Proto Ierei Mihai Srilb (din *Psaltirea* de la Iași, 1782). Frontispicii, inițiale mari, textul pe pagină este încadrat în chenar. Coperta din carton, hârtie cafenie. Cotorul din piele cafenie. Cartea este desprinsă în mai multe locuri. Necesită restaurare.

14. Ceaslov, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1850.

BRM, I, nr. 11666, p. 644; CM, II, nr. 95, p. 154-155; Igor Cereteu, *Catalog*, CCLIV, p. 254-255.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă 340 de foi. Partea de sus a foilor a fost arsă, iar ulterior cartea a fost restaurată nereușit cu hârtie, încât nu se vede numerotarea paginilor. Dimensiunile cărții: 25,6 x 18 x 6,5 cm. Coperta din carton, pânză cafenie lucioasă. Cotorul din pânză. Necesită restaurare.

15. Prolog (martie-mai), Tipografia Mănăstirii Neamț, 1855.

Note generale: Exemplarul prezintă [1] f. t., 265 f. Dimensiunile cărții: 34 x 21 x 3,5 cm. Copertile din carton, piele cafenie. Pe centru un medalion: „Maica Domnului cu Pruncul”, cu urme de aurire, iar pe margini un chenar, aplicat prin presare la rece. Foile au fost restaurate nereușit. Necesită restaurare.

Însemnări: Pe o foaie albă de la sfârșitul cărții: I. „Si se știi la ce an s-au născut fecioru dascalu(lu)i Afanasăi Harbuz, Gavriil, 1818, iulie 13 zili și mi-au citit molitfele botezului preutul Alexei Chisălschii din satul Rădenii, ținutul Bălții; da(r) la 1836 m-am dat la monastirea Dobrușa, mariei 12 zili, și la 1852, luna lui decheveri 4 zile m-au făcut monah di Gavriil, mă numesc Grigorie; iară la anul 1859 luna lui mai 21 zile s-au hirotonisât ieroshimonahu Macarie preut și părintele Anatolie ierodiacon în s(fânta) monastire Gherbovețu; iară la 22 mai s-au herotoni-

sât preot ieromonahu Ghervasie și părintele Gregorie ierodiacon în s(fânta) monastire Hărjavca de preosfințitul Antonie; și la iule în 20 m-au hirotonisât preut ieromonah Gregorei; la 1864, avgust 25 zile m-am pirodit la monastirea Saharna 1876 12 zile”.

Forzațul II: „M-e Cușilovca. Potoroacă Anastasia”.

16. Ceaslov, Chișinău, Tipografia Duhovnicească, 1862.

BRM, I, nr. 11715, p. 646; Paul Mihail *Tipărituri*, nr. 210, p. 121; CM, II, nr. 122, p. 188-189; Igor Cereteu, *Catalog*, CCCXXII, p. 300-301.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă [1] f.t., [1] f., 222 f. Dimensiunile cărții: 39,5 x 25 x 3 cm. Copertile din carton, piele cafenie. Cartea este desprinsă de coperti și foile unele de altele. Necesită restaurare.

Însemnări: Forzațul I: „Sora Alexandra. Coșârnița, Florești”.

17. Octoih, Chișinău, Tipografia Duhovnicească, 1862.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă [5] f., 325 f. Lipsește foaia de titlu. Copertile din carton, pânză cafenie. Cotorul din pânză. Pe centru semnul crucii. Cartea a fost restaurată de amatori.

Însemnări: Pe o foaie detașată: I. „Această carte numită Octoih mare de strană pe opt glasuri e proprietatea mea: fiind rătăcită, acum în mâina mea nimerită. Și legată și reparată în zilele Marelui Domn și părinte, Preafericitul Alexei, Patriarhul Moscovei și al Rosiei. Și al Înaltpreasfințitul Vladimir, Mitropolitul Chișinăului și al Moldovii. Găsindu-mă în mănăstirea Saharna cu mila lui Dumnezeu, am strâns și aceste foi, lucrând pe apucate vre-o două luni și jumătate. Și terminând pe data de 8 Iulie pe stil vechi, anul 1999. Aramescu, Ieroshimonahul Tarasie”.

II. „Stihuri referitoare la personalul de cler.

1. Fraților atențiune
că mergem la legiune,
viața noastră-i ca o spumă,
judecata nu e glumă.

2. Văd că înzdar vorbesc,
laolaltă vă privesc,
unii rād, alții bocesc,
parcă-i templu jidovesc

3. Numa la stâna de oi
Gălăgia-i ca la noi,
Nu-i laptele la măsură,

Nu puteț(i) tăcea din gură?
De va s(p)un prindeț(i) la ură!

4. În Biserică să știți,
Aț(i) intrat fiți liniștiți
La cântări și la citire,
Sfatul numa(i) la cftartire

5. Cu păstorul, ca prin codri,
cu pășuni, cu spini mă rup
Sunteți oi cuvântătoare
Mă primiți cu ochi de lup.
Sfârșit și lui D(u)m(ne)ze(u) laudă”.

18. Cartea psalmilor, București, Pentru Societatea Biblică cea Britanică, 1885.

BRM, I, 10734, p. 592; Igor Cereteu, *Catalog*, CCCXLVIII, p. 314-315.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă 96 de pagini. Dimensiunile cărții: 25 x 20 x 4 cm. Pagină culeasă: 22 x 15,3 cm. Tipar cu negru, pe două coloane, cu 43 de rânduri în coloană. Colligată cu *Noul Testament*, București, Pentru Societatea Biblică cea Britanică, 1885. Coperta din carton, cu imprimări pe margini. Cartea este desprinsă de coperti și foile unele de altele. Necesită restaurare.

19. Noul Testament, București, Pentru Societatea Biblică cea Britanică, 1885.

BRM, III, nr. 42125, p. 650; Igor Cereteu, *Catalog*, CCCXLIX, p. 315.

Note generale: Exemplar complet. Cartea prezintă 364 de pagini. Dimensiunile cărții: 25 x 20 x 4 cm. Pagină culeasă: 22 x 15,3 cm. Tipar cu negru, pe două coloane, cu 43 de rânduri în coloană. Colligată cu *Cartea psalmilor*, București, Pentru Societatea Biblică cea Britanică, 1885. Coperta din carton, cu imprimări pe margini. Cartea este desprinsă de coperti și foile unele de altele. Necesită restaurare.

20. Învățăături creștinești, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1911.

Paul Mihail *Tipărituri*, nr. 340, p. 232; Danilov et. al., *Catalog*, nr. 161, p. 163; Igor Cereteu, *Catalog*, CDI, p. 342.

Note generale: Exemplar incomplet. Cartea prezintă p. 5-550. Dimensiunile cărții: 19,5 x 13 x 2,5 cm. Coperta este din carton, pânză cafenie. Pe marginile copertilor sunt imprimate câteva rânduri de chenare, pe centru, semnul crucii. Cartea nu are cotor și este desprinsă în mai multe locuri și foile unele de altele. Necesită restaurare.

Contribuția Tatianeii Gălușcă la promovarea folclorului basarabean : din arhivele străine

*Tatiana Gălușcă – o figură marcantă în
istoria folcloristicii.*

Grigore Botezatu

Folclorul definește totalitatea creațiilor artistice ale unei culturi spirituale populare, care poate fi asociată unei etnii sau unui grup de etnii. Studiul folclorului intră în sfera mai multor discipline, dintre care prima apărută este folcloristica. Deși interesul pentru cultura unui popor a existat dintotdeauna, orânduirea informațiilor într-un sistem de convenții, clasificarea și cercetarea lor nu s-a produs mai devreme de a doua jumătate a secolului XIX. Folclorul a apărut în diverse forme de comunicare ce au fost transmise pe cale orală și scrisă. Folclorul implică valori, tradiții, moduri de gândire și de comportament, ritualuri și obiceiuri ale unui popor.

Folclorista de pe meleagurile basarabene, Tatiana Gălușcă, s-a născut la 31 decembrie, anul 1913, într-o familie de răzeși din comuna Izvoare, județul Soroca (astăzi raionul Florești). A învățat în clasele primare în satul natal (1920-1923), după care a urmat studiile la „Liceul de fete” din Bălți (1923-1930). A absolvit Facultatea de Litere și Filozofie (1930-1934) la Iași, unde a avut cei mai renumiți dascăli din acea perioadă, a fost îndemnată și instruită de către Lelia Buzenschi (nepoata lui Titu Maiorescu) și de Nicolae Palamaru (descendentul folcloristului Simion Florea Marian), care i-au insuflat dragostea față de tezaurul intangibil al neamului și i-au înaripat predilecția față de minunata profesie de dascăl.

În amintirile sale din copilărie, Tatiana Gălușcă descria, pe scurt, o serie de tradiții practicate în satul de baștină (Izvoare-Florești) cu ocazia sărbătorilor din timpul anului. Unele dintre acestea se întâlnesc și astăzi, altele s-au modificat ori au dispărut. Toate

Cristina CATEREV

Abstract:

The folkloristic activity of Tatiana Galusca took place in hard and unfavorable circumstances for scientific work. The main place in her life, as in lives of other folklore researches, took the teaching activity. Daily work with students convinced her that the nation's cultural heritage is a fertile soil for the process of teaching of young generation.

Promoting the values of national culture, she approached to crystalline springs and inexhaustible treasury of ethno folklore. Folklore is a live document of image and knowledge of motherland that help us learn the conscience of nation. The collection and valorizing of folk materials became a passion for whole her life.

The research activity of Professor Tatiana Galusca embraced many forms of folklore communication: written texts and oral behaviors, rituals. Folklore involves values, traditions, and ways of thinking and behavior of nation. Tatiana Galusca was tightly connected to history, traditions and folklore of Bessarabia that was for her a source of life and inspiration - fact which helps us understand better this distinguished and generous researcher with a great impact in study of authentic folklore.

acestea sunt dovezi care atestă cât de important a fost pentru Tatiana Gălușcă folclorul autentic descoperit pe meleagul natal.

În 1935 a susținut examenul de capacitate la București și a devenit profesoară în cadrul Liceului „Oltea Doamna” din Iași. Activitatea cercetătoarei a fost prodigioasă alături de figuri remarcabile în cercetarea etnografiei naționale, precum sociologul Dimitrie Gusti, etnomuzicologul Constantin Brăiloiu, folcloristul Dumitru Caracostea, Emilia Comișel, Ioan Romulus Nicola, Gh. T. Kirileanu. La îndemnul renumiților folcloriști, Tatiana Gălușcă a cules creații poetice orale și a acordat predilecții vieții păstorești din Basarabia. Tatiana Gălușcă a decis să devină folclorista Basarabiei, din 1935 colaborând în calitate de voluntar la „Arhiva de folclor a Societății Compozitorilor Români”.

Tatiana Gălușcă a activat în calitate de profesoară de limba română la Liceul „Domnița Ileana” din Bălți (1934-1939), precum și în alte localități: Tulcea (1939-1940), Arad (1940-1941), Soroca-Basarabia (1942-1944), Filiași, județul Dolj (1944-1946) și Periș, județul Ilfov (1946-1969). În vacanțele de vară, iarnă, la Crăciun, culegea folclor din diverse localități. A participat la campaniile de cercetare pentru elaborarea monografiei despre originile baladei *Miorița* din Dobrogea (1936-1937) și din Basarabia (1938, 1939). Cunoștea bine mediul sătesc și creațiile folclorice din satul natal, unde a găsit informatori foarte buni care i-au relatat tradiții din acea perioadă, unele fiind bine păstrate și în zilele noastre. Tatiana Gălușcă era mereu alături de sătenii ei de la baștină. Printre elevii pe care i-a avut ca discipoli, era și Iulia Coșeriu, sora lui Eugen Coșeriu.

În 1939 a fost numită profesoară la „Liceul Industrial de Fete” din Tulcea. A cercetat folclorul din diverse localități ale Basarabiei, după care l-a publicat în: *Viața păstorească în Basarabia, Miorița-bocet basarabean, Nunta ciobanilor în Basarabia*, în urma intervievării informatorilor Miron și Chirică Bulat, ciobani din satul Izvoare, județul Soroca.[1]

Multe dintre lucrările adunate de către entuziasta folcloristică, au rămas doar sub formă de manuscris.

Din datele biografice ale folcloristei se

evidențiază perioada când a fost numită profesoară de limba română în Filiași și județul Dolj între anii 1944-1946, în comuna Periș între 1946-1969, județul Ilfov, apoi în Buriăș, județul Ilfov și Poenari, județul Dâmbovița.

Tatiana Gălușcă a continuat munca de culegere a folclorului în colaborare cu Institutul de Etnografie și Folclor, a participat în cadrul diverselor campanii etnologice din Oltenia, Teleorman, Vlasca și Codrii Vlăsiei. Publicațiile și studiile relatează cercetările ce țin de obiceiurile și tradițiile familiale: *Nunta mortului, Viața păstorească din Codrii Vlăsiei, Epopeea femeii în satul tradițional românesc*. A publicat fragmente din studiul *Femei-haiduce* în revista „Femeia” (București, 1973). A ținut la radio conferința „Folclorul eroic în Codrii Vlăsiei” (1976).

A cules folclor literar și muzical din ținutul Maramureșului, Transilvaniei, Banatului, Moldovei, Bucovinei, Basarabiei, Transnistriei, Olteniei, Munteniei, Dobrogei, Pindului etc., de la aromâni și fărșerați. A susținut prelegeri, comunicări științifice, a participat la diverse simpozioane, congrese naționale și internaționale, în campaniile de cercetare sociologică efectuate în satele dobrogene: Pecingea, Ostrov, Niculițel, Topolog, Măcin, Sâmbăta, Casimcea, Crucea, Turcoaia ș.a. A publicat studii, articole, culegeri de folclor și eseuri în „Anuarul arhivei de folclor”, „Cetatea Moldovei”, „Cuget moldovenesc”, „Viața Basarabiei” etc.

Tatiana Gălușcă a studiat pe îndelete *Plugușorul* – datină străbună, creație specifică poporului român prin tematică și statut estetic. A relevat complexitatea *Plugușorului* care poate fi interpretată, cunoscând elementele constitutive ale obiceiului și textului, din punct de vedere folcloric, etnografic, sociologic etc. Bogăția conținutului, valențele spectacolului și mesajul ne fac să înțelegem tenacitatea cu care această datină a parcurs veacurile, ajungând până la noi.

Câteva repere biografice ne demonstrează că Tatiana Gălușcă-Cârșmariu a trăit tragedia românilor basarabeni, a tuturor românilor. Nu și-a mai putut vedea locurile dragi decât foarte târziu, peste 47 de ani, în 1990, când locuitorii din Izvoare au declarat-o „Cetățean de onoare al satului”.

A revenit la baștină pentru a mai vedea o dată satul cu izvoarele cristaline, vatra, pământul și cetele de neam. Despre această întâlnire avea să mărturisească unei foste eleve de la liceul din Soroca: „Revenirea mea acasă a fost un eveniment care m-a cutremurat în așa măsură, încât o lună de zile nu mi-am revenit în fire, tot cu voi eram și numai pe voi vă vedeam. Scump e acest pământ, eroic e acest popor”. Tatiana Gălușcă s-a stins din viață, la 30 aprilie 1993, la București și a fost înmormântată la cimitirul de la Herestrău.

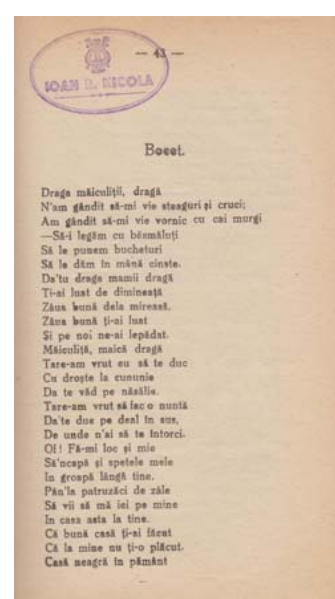
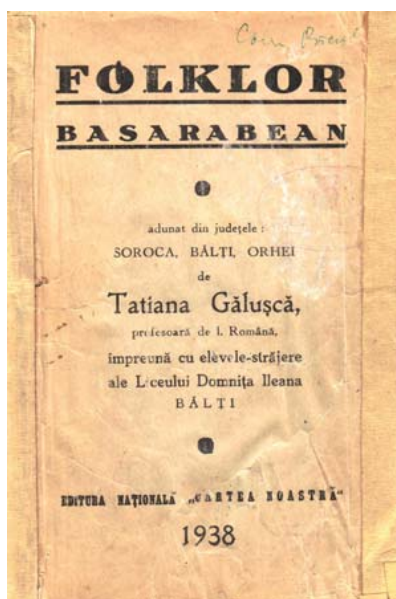
Tatiana Gălușcă-Cârșmariu, personalitate marcantă a culturii românești din spațiul pruto-nistrean, a avut o contribuție importantă la înregistrarea creațiilor populare orale din Basarabia. Din afirmația cercetătorului Academiei de Științe a Moldovei, Grigore Botezatu aflăm că Tatiana Gălușcă „și-a desfășurat activitatea folclorică în împrejurări nefavorabile pentru munca științifică. Activitatea didactică a fost esențială în viața ei, precum și a altor învățători din acea perioadă, când erau restricții privind cercetarea folclorică. Însă, în munca zilnică cu elevii pe care i-a dăscălit s-a convins că în procesul de instruire a tinerei generații este necesară cultivarea interesului pentru moștenirea culturală a poporului. Cercetătoarea Tatiana Gălușcă a promovat valorile culturii naționale, în mod natural a studiat comorile tezaurului etno-folcloric, prin va-

lorificarea creației populare care a devenit o pasiune pentru întreaga viață”.

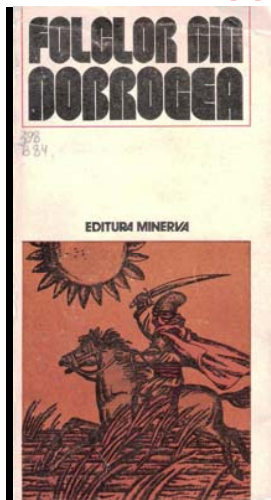
După cum afirmă cercetătorul Grigore Botezatu, cercetările, chestionarele, materialele folcloriste sunt păstrate la Arhiva Compozitorilor Români, la Institutul de Statistică, multe materiale au fost expediate și la Catedra de Etică și Filozofie-Sociologie a Universității din București, care au fost verificate, examinate, cercetate, urmărite, și în mare parte au fost aduse în Uniune. [2]

Folclorul, în opinia Tatiane Gălușcă, este arta tradițională, literatura, cunoștințele și practicile care sunt difuzate în mare măsură prin comunicarea orală, luată de la țărani care au fost martorii oculari ai diverselor momente. Fiecare grup își prezintă folclorul cu un sentiment aparte, prin intermediul căruia sunt reprezentate propriile acțiuni de identitate: tradițiile, obiceiurile, practicile din câmp, îndeletnicirile, dansurile, muzica etc. Singura ei fericire a fost mereu folclorul, căpătâi al leagănelui vieții, care este unic și nemuritor.

Printre culegerile de folclor elaborate de Tatiana Gălușcă, care sunt considerate valori bibliofile basarabene, păstrate peste hotarele țării, se enumeră *Folclor basarabean*, adunat din județele Soroca, Bălți, Orhei, editat la Bălți, 1938 (vol. I), 1939 (vol. II) și păstrat în arhiva folcloristului Ioan R. Nicola.

Contribuția la promovarea și valorificarea științifică a folclorului dobrogean este reprezentată în lucrarea *Folclor din Dobrogea*, București, 1978. Impresionat de varietatea și bogăția folclorului dobrogean, Constantin Brăiloiu a realizat, împreună cu discipolii săi, numeroase culegeri în satele Dăeni, Cochirleni, Rasova, Mahmudia, Topalu etc., care au fost, mai târziu, publicate în volumul *Folclor din Dobrogea* de către Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cârșmariu, în anul 1978. [3]

Volumul *Folclor din Dobrogea* – configurat conform planurilor părintelui etnomuzicologiei românești, Constantin Brăiloiu, clasifică materialul adunat pe criterii etice, estetice, istorice și sociale, atestând trăinicia, până în timpurile noastre, a unor diverse și bogate manifestări

folclorice. Acțiunile de culegere au acoperit întreg ținutul dobrogean și au fost efectuate fie separat de către Constantin Brăiloiu în 1940; Emilia Comișel (1939 – 1977); Tatiana Gălușcă (1936 - 1970), fie au colaborat în grup (1940 - 1958).

În această publicație au fost incluse și studii mai vechi, precum colecțiile manuscrise ale lui Grigore Crețu, făcute între anii 1885-1889, aflate în posesia bibliografului și literatului Gheorghe Cardaș. *Folclor din Dobrogea* conține un florilegiu din cultura folclorică a ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră și cuprinde piese reprezentative ale poeziei obiceiurilor tradiționale (calendaristice și ale ciclului familial), ale poeziei lirice (cântece propriu-zise, doine și strigături), epice (balade) și ale repertoriului copiilor.

În lucrarea *Folclor român din Basarabia*, se poate constata că numărul colindelor este mai mare față de cele editate în volumul *Folclor basarabean* din 1938 care cuprinde: 19 texte de colinde laice, 3 colinde biblice, 2 cântece de stea, 2 colinde cântate

în Ajunul Anului Nou (*Malanca*). S-au adăugat colinde culese în perioada 1938-1939, împreună cu Ioan Nicola, din satele Temeleuți, Hirtop, Pohoarne, Chirileni, Alcedar, Strîmba (astăzi Corlăteni).

Printre creațiile folclorice cu melodii descifrate de Ioan R. Nicola, în colecție s-au adăugat și câteva piese reprezentative din arhiva Tatiane Gălușcă: *Miorița*; *Ciobanul care și-a pierdut oile*; *Cântece istorice despre Ștefan cel Mare*; *Mihalcea Hîncu*; *Bujor*; cântecele epice de ritual – *Arcul*; *Țesătoarea*; creații epico-eroice – *Gheorghe cel Viteaz*; *Codreanaș* ș. a. – opere de o măiestrie poetică deosebită. Acestea completează repertoriul creațiilor epice, care acoperă o zonă mai mare a Basarabiei și îmbogățind informația despre eposul eroic, baladele și cântecele istorice românești „... Lucrare scrisă cu sufletul și dorul după pământul meu natal și oamenii lui..., prin modesta mea lucrare... vin să vă aduc omagiul meu de recunoștință pentru generația excepțională a Basarabiei, care se luptă să păstreze limba, credința, tradițiile”. [4].

Printre lucrările ce au o importanță primordială cu titlul de apariții editoriale unicate sunt scrierile în domeniul etnografiei naționale apărute până la Al Doilea Război Mondial. În aceste

lucrări s-a publicat folclor românesc înregistrat pe teritoriul Basarabiei de către unii oameni de știință, muzicologi, pedagogi, scriitori ca: Ion Buzdugan, Gheorghe Madan, Petre Ștefanucă, George Breazul, Oleviu Constantinescu, Ion Stoian, Ecaterina Nemirovski, Tatiana Gălușcă, Apostol Culea ș.a.

Folcloriștii basarabeni au efectuat înregistrări folclorice în majoritatea raioanelor republicii și într-o serie de localități românești din Ucraina și Federația Rusă (regiunile Transcarpatia, Cernăuți, Odesa,

Nicolaev, Kirovograd, ținutul Krasnodar ș. a.). Toate materialele înregistrate, puse la punct, au fost predate, pentru păstrare, Arhivei Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei. [5]

Miorița la dacoromâni și aromâni, București, 1994, poate fi găsită în colecția Bibliotecii Județene Timiș, Biblioteca Județeană Argeș, Biblioteca Județeană Mureș. Monografia este disponibilă în 2 exemplare. În Biblioteca Universității din Craiova se află un exemplar în depozitul intangibil. Biblioteca Universității din Pitești dispune de 4 exemplare.

Tatiana Gălușcă a obținut merite deosebite pentru cunoașterea și valorificarea folclorului din Basarabia. O mare parte din materiale a fost expediată la Arhiva de Folclor a Academiei Române, condusă de Ion Mușlea, folclorist român. [6]

Tatiana Gălușcă a cules balada *Miorița* din diverse localități ale Republicii Moldova în perioada 1928 și 1943, 50 de variante ale cântecului, adunate și publicate în lucrarea *Miorița la dacoromâni și aromâni* (texte folclorice). Acest set de texte este unul dintre cele mai bogate culese până acum din Basarabia și Transnistria. Balada *Miorița* a fost culeasă de la informatori din satele Cobâlnea, Soroca și Ciobăneasca, din Izvoare, Florești. Pentru Tatiana Gălușcă, această creație populară este o perlă a țaranului pe care o purta pretutindeni. Folclorista mai deținea într-o ladă 200 de basme inedite și 5000 de proverbe păstrate în manuscris. [7.]

Tatiana Gălușcă, a fost marea iubire din anii studenției a scriitorului, eseistului, poetului, George Meniuc. Pasionată de folclor, Tatiana Gălușcă, i-a oferit în 1940 lui George Meniuc, un exemplu relevant de valorificare a folclorului, contribuind la transformarea pasiunii lui pentru comorile geniului popular într-o „obsesie îndelungată” (din scrisorile Meniuc-Gălușcă, 28.09.1972).

În corespondența cu Tatiana Gălușcă, George Meniuc își reconfirmă atitudinea ocultă față de folclor exprimată în eseuri. În convingerea lui, formulată răspicat în scrisoarea din 20.06.1973 către Tatiana Gălușcă, „Fără folclor nu există artă mare”. Acesta, care devenise de timpuriu una dintre marile și frumoasele sale obsesii, este, pentru el, pe planul filozofiei culturii, o cale de acces spre rădăcinile spirituale ale neamului, spre matricea stilistică a culturii noastre și, totodată, spre un pattern fundamental al lumii primordiale, ancestrale, învăluite în taină și mister.

În plus, folclorul, inepuizabil tezaur de înțelepciune, îi ocaziona lui Meniuc deschideri spre un fond de reflexivitate filozofică ce corespunde într-un tot al exigențelor sale intelectuale. Numeroase aprecieri și note ale epistolierului vizavi de balada *Miorița*, care, în opinia lui, constituie „geneza și temelia spiritualității noastre” (Meniuc-Gălușcă, 5.12.1986) sau vizavi de proiectul său literar nefinisat *Târgul Moșilor*, pe care ni-l descoperă fascinat prin originalitatea gândirii populare.

În această ordine de idei este relevant faptul că unele motive folclorice, căzute aidoma unor semințe, cum zice el, pe „ogorul sufletului” său, îi prilejuiesc adevărate revelații filozofice. Un asemenea motiv este al umbrelor celor morți, pe care le „purtăm în noi”, motiv depistat în materialele de folclor ale Tatiane Gălușcă: „Într-o zi, în materialele tale de folclor, am găsit expresia: „oare se poate să meargă viii cu morții?” Am folosit-o apoi în Poem. Chiar și după război, am găsit în balada *Vochița*: „Țurliu, țurliu! Merge mort cu viu!” – când sora merge prin pădure cu fratele mort (ea nu știe că e mort). Și, într-adevăr, viii merg cu morții, doar purtăm în noi umbrele celor morți, ale părinților, ale prietenilor dispăruți. Astfel, expresia asta populară, căzută ca o sămânță pe ogorul sufletului meu, a devenit un adevăr filozofic.” Referindu-se la credințele, datinile și miturile populare, el notează că acestea îl atrag irezistibil, deoarece îi impulsionează imaginația: „de la aceste fărâme de spiritualitate imaginația mă duce mai departe” (Meniuc-Gălușcă, 11.12.1973). [8]

Din Anuarul Arhivei de Folclor sunt prezentate rapoarte de activitate a folcloriștilor din perioada anilor 1940-1945, când Tatiana Gălușcă a efectuat cercetări în satele românești din județul Tulcea, a adunat culegeri în podgoria Aradului, în județele Bălți și Soroca. Gheorghe Pavelescu a fost trimis să verifice datele cercetării etnografice făcute de Tatiana Gălușcă în 1940 la Tulcea. O valoare deosebită în activitatea Tatianeii Gălușcă a avut descoperirea obiceiului *Mocanii* prezentată de Ion Mușlea. [9]

Raportul său certifică autenticitatea *Mocanilor*, ca „indiscutabilă”, după care Ion Mușlea include studiul corespondenței în viitorul volum al Anuarului. S-au făcut cercetări de teren de către următorii stipendi-ați ai Arhivei: Traian Blajovici, absolvent la Litere, în județele Cluj-Turda, Dumitru Tonț, în județul Bihor, Tatiana Gălușcă, în județele Bălți și Soroca.

Colecțiile manuscrise ale Arhivei au fost transferate la Săliște-Sibiu pentru a le feri de eventuale bombardamente. Manuscrisele, fișele și corespondența Arhivei au fost re-aduse de la Săliște la Sibiu, în așteptarea ceasului reîntoarcerii la Cluj. În acea perioadă s-a întreprins o singură culegere de teren, aceea a Tatianeii Gălușcă, în județul Dolj. Ion Mușlea publică în „Anuar: Material românesc în cercetările de folclor comparat”, lucrarea Tatianeii Gălușcă despre o piesă de teatru popular la mocanii din Dobrogea.

În februarie 1940, Ion Mușlea a primit notele de folclor „Câteva obiceiuri de Crăciun și Anul Nou în județul Tulcea” de la Tatiana Gălușcă, profesoară din Tulcea. O parte a manuscrisului cuprindea descrierea unui obicei numit *Mocanii*. Folcloristul a fost interesat și i-a propus Tatianeii Gălușcă să facă cercetări mai amănunțite asupra acestuia. Urmând acest îndemn, folclorista i-a trimis un articol și fotografii cu reconstituirea „mocanilor”, un „joc dramatic” deosebit de interesant. Materialele au fost editate în Anuarul Arhivei de Folclor volumul VII, apărut în toamna anului 1945. „La propunerea domnului Dumitru Caracostea, Academia a instituit o anchetă pe teren, pentru a verifica studiul dnei Tatiana Gălușcă–*Mocanii* – un joc dramatic al românilor din Dobrogea. Acesta dă mărturie despre o creațiune

folclorică pastorală, cum nu mai întâlnim la nici unul din popoarele înconjurătoare. Din fericire, jocul acesta a fost reconstituit.”

Folclorul și literatura au trecut printr-o perioadă dificilă, însă, începând cu anul 1942, s-a afirmat o nouă etapă de dezvoltare, datorită cercetărilor Tatianeii Gălușcă, profesoară secundară, în județul Botoșani și județul Dorohoi. Numărul culegerilor la arhivă a crescut și datorită donațiilor de manuscrise mai vechi, cele mai multe cuprinzând culegeri ale domnilor Artur Gorovei și Sebastian Stanca (consilier arhidiecezan) și ale doamnei Tatiana Gălușcă, care a contribuit cu o diversitate de materiale despre tradiții și obiceiuri culese din sate.

Materialele culese de folclorista Tatiana Gălușcă, fiind păstrate în arhivele străine, nu sunt cunoscute de comunitatea de la noi din țară, fapt regretabil pentru studenți și cercetători. Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române” este cel mai vechi centru de cercetare a culturii tradiționale, care deține aceste manuscrise ale Tatianeii Gălușcă, fiind înființat în 1930, la Cluj, cu scopul studierii profesionalizate a folclorului românesc și a raporturilor acestuia cu repertoriile celorlalte naționalități din România, precum și a relațiilor culturale cu popoarele vecine.

Arhiva de Folclor a Academiei Române deține un patrimoniu spiritual imaterial unic în Europa, ce conține peste 750.000 de documente etnologice și antropologice, are o publicație periodică proprie, de circulație internațională, *Anuarul Arhivei de Folclor* și o producție științifică remarcabilă. Institutul a devenit centru de excelență în rețeaua instituțională a Academiei Române, realizând câteva mari lucrări de interes național. La Arhiva de Folclor a Academiei Române, în fondul Ion Mușlea, sunt păstrate dosare cu manuscrisele ce aparțineau Tatianeii Gălușcă:

[XL5] Sheet1 - Table 1 - iafcj.ro

iafcj.ro/catalog_manuscise_muslea.xls

1125, 1121, Iunie, **Tatiana Gălușcă**, profesoară, Filași-Dolj, Dobrogea, 1937-1940,

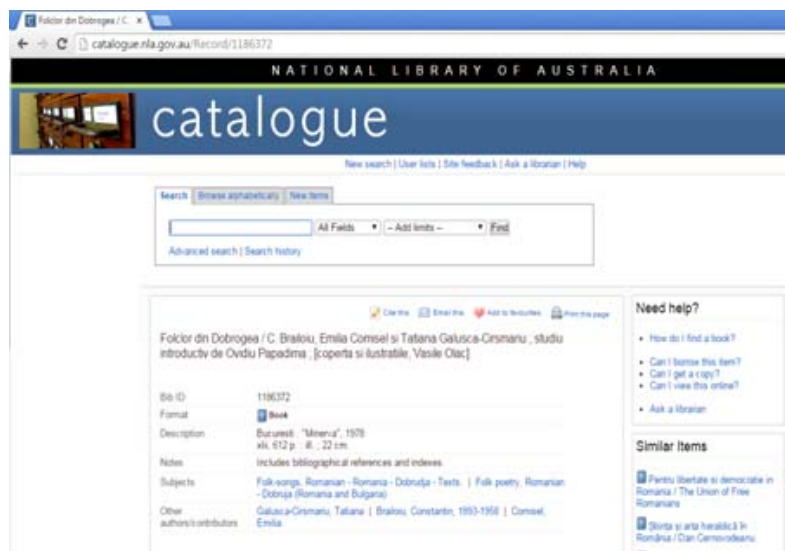
"Mocanii-joc **Tulcea**, 1939/1940, Literatură populară, obiceiuri, credințe Soroca, 24, Frumușica-Soroca, 1938-1939, Snoave (și creații populare).

În registrul manuscriselor cu nr. 1121 este înregistrat obiceiul *Mocanii*. *Un joc dramatic al românilor din Dobrogea*, prezentat de Tatiana Gălușcă, care a fost publicat și în volumul VII al *Anuarului Arhivei de Folclor*, p. 204.

Cuprinsul manuscrisului, nr. 1189 în registru: *Obiceiuri de Crăciun*, date despre Tatiana Gălușcă, profesoară, localitatea de unde a fost cules materialul: Dobrogea, când a fost cules materialul: 1939-1940. Conținutul manuscrisului: despre Literatura populară, obiceiuri, credință cu nr. 1247 din registru Tatiana Gălușcă, profesoară în Tulcea, 1939-1940. Culegeri de folclor, nr. 1872 din registru, nu este cunoscut anul,

numărul paginilor, anexelor: 270. Din viața păstorească nr. 1873 din registru, anii 1929-1942, numărul paginilor, anexelor: 270.

Publicațiile etnografice elaborate de Tatiana Gălușcă în colaborare cu Grigore Botezatu și Ioan R. Nicola sunt arhivate în instituțiile de cultură de peste hotarele țării, în arhivele străine. Un exemplar al monografiei *Folclor român din Basarabia* se află la Biblioteca Națională a Austriei. Aceasta dovedește importanța studierii și cercetării valorilor patrimoniale culturale intangibile care sunt păstrate în fondurile străine, pentru accesul la tradițiile și obiceiurile din Republica Moldova.

<http://opac.sbn.it/opacsbn/opac/iccu/scheda.jsp?bid=IT\ICCU\UTO\1109082>

Brăiloiu, Costantin; Comisel, Emilia; Galusca-Cirsmariu, Tatiana
Folclor din Dobrogea / C. Brailoiu, Emilia Comisel, Tatiana Galusca-Cirsmariu
Bucuresti : Ed. Minerva, 1978
[opac SBN] [Testo a stampa] [Monografia] [IT\ICCU\UTO\1109082]

Tatiana Gălușcă este folclorista basarabeană strămutată cu traiul peste hotare care a promovat adevărate valori culturale imateriale exprimate prin obiceiurile de familie, tradiții. Obiceiuri care sunt înregistrate în Patrimoniul Cultural Imaterial al Republicii Moldova în corespundere cu prevederile Convenției UNESCO privind salvagardarea patrimoniului imaterial.

Un obicei ce datează pentru prima dată din 1933, cules de folclorista Tatiana Gălușcă în satele Republicii Moldova, Temeleuți, Soroca, informator Dugheanu C., este colindatul în ceată bărbătească, un obicei străvechi, reprodus ca artă sincretică, conținând doar textul literar, este colinda *Voinicul și arcul*. Manuscrisul se află la Arhiva de Folclor a Academiei Române „Constantin Brăiloiu” din Cluj, caietul Nr. 43, s. Temeleuți, Soroca. [10]

Acest obicei este promovat mai târziu prin colindul *Voinicul și Arcul*, varianta II de către cercetătorul științific Grigore Botezatu, 1982, satul Temeleuți, județul Soroca, informator Stelea Gavril V., 67 ani. În opinia cercetătorului Grigore Botezatu, arcașul reprezintă un simbol în creațiile epice vechi: mituri, legende, basme, poezie a obiceiurilor de calendar și de familie.

Colinda *Voinicul și arcul*, cunoscută în câteva înregistrări în localități din câmpia Sorocii, reprezintă trecerea ritualică prin înot a Dunării, poetizează iscusința a „nouă meșteri” la alegerea, pregătirea lemnului și făurirea arcului. Acțiunea este localizată la Dunăre, la „dalba cetate”, la „locul bărbat” cu „arcul încordat”. Nucleul de bază al creației epice îl prezintă dialogul între arcul personificat și voinicul ajuns la cetate, trecând Dunărea înotând pe spa-

te. „Increstitul” lemnului pentru „plaz”, vrăjitul săgeții, „locul bărbat”, „dalba cetate”, blestemul arcului, trimiterea săgeții „peste munți cărunți, la ai săi părinți” sunt stratificări arhaice legate de credințe vechi. Puterea supranaturală a arcului „încordat” cedează în cele din urmă în fața arcașului cu semne de viteaz încă de la naștere. În final apar simbolurile voiniciei: „măinile dalbe”, „spetele late” și acțiuni ale unui erou invulnerabil. [11]

Colindele care au motive biblice sau apocrife sunt răspândite pretutindeni. Este firesc, le promovăm ca un popor creștin, afirmându-ne creștinătatea în toate formele culturale. Uneori, în virtutea sincretismului culturii populare, ele s-au integrat sub formă de citate mai mari sau mai mici în canavaua colindelor arhaice și prezintă un interes deosebit pentru cercetare. Unele colinde, probabil dintre cele răspândite cu ajutorul clerului, au o arie destul de vastă. Dar niciodată nu sunt identice întru-totul, variază ori melodia, ori textul literar. [12]

Cercetările profesoarei Tatiana Gălușcă sunt legate prin toate firele de istoria, datinile și folclorul Basarabiei. Limba și creațiile populare au fost pentru ea un izvor de viață și de cultură. Față de această distinsă și generoasă cercetătoare avem marea datorie de a-i pune opera integrală pe masa cititorului.

O bogată informație folclorică este cuprinsă în articolul *Ecourile răscoalei lui Hîncu în tradiția folclorică românească*, publicat în anul 1988 în *Memoriile secției de filologie, literatură și arte* și republicat în *Basarabia*, 1991, nr. 3, p. 172-177.

Prin acesta, au fost salvate de la peire cântece și tradițiile istorice care reflectă

luptele răsculaților conduși de Mihalcea Hîncu contra domnitorului Duca Vodă. „În unele specii folclorice rituale, un Hîncu vine din negura vremurilor, ca în urătura de Anul Nou, culeasă de la Arsenie Șchiopu, din satul Petreni: Moș Hîncu / Vechi ca pământu, / Îmbrăcat în cojoc cu nouă piei, / Cu opinci de tei, / Cușmă seină, / Brâu de lână.” [13]

A avut manuscrise și documente basarabene de o extremă valoare, printre care, un act scris pe piele de vițel cu un sigiliu mare în ceară roșie de pe vremea lui Ștefan sau Petru Rareș. În februarie 1944, mama folcloristei a primit o scrisoare de la „Arhiva de Folclor a Academiei Române” din care citez: „Vă rugăm să binevoiți a le preda doamnei profesoare Tatiana Gălușcă, pentru a fi expediate împreună cu manuscrisele domniei sale și puse la adăpost la „Arhiva de Folclor” („Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Biblioteca Universității, Sibiu, nr. 18 din 23 februarie 1944). „Documentele au fost încredințate doamnei Gălușcă, nu știu ce și unde s-a păstrat, sunt spusele scriitorului, folcloristului, profesionist impecabil, om de-o vastă cultură, Paul Vataman a fost ca o personalitate re-

nascentistă pentru Soroca interbelică. [14]

Pentru Biblioteca Digitală a Moldovei este importantă digitizarea manuscriselor din arhivele străine, a materialelor culese de folclorista Tatiana Gălușcă, pentru a fi cunoscute de generațiile viitoare. Acestea sunt disponibile accesului deschis. Lucrările folcloristei Tatiana Gălușcă fac parte din patrimoniul național intangibil care necesită o cercetare asiduă și importantă ar fi aducerea, pe suport digital manuscrisele care se află la „Arhiva de Folclor a Academiei Române” pentru a fi păstrate atât în arhiva digitală a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, cât și în cadrul Institutului de Filologie al AȘM, Arhiva de Folclor.

Aceste obiceiuri și tradiții culese vor fi accesibile generațiilor viitoare, adepții patrimoniului național păstrat la noi acasă. Tindem spre colaborare și dorim ca aceste valori să devină nemuritoare, prin crearea operelor de cercetare. În scopul promovării personalității, este necesară organizarea simpozionului științific dedicat Tatianeii Gălușcă în colaborare cu Arhiva de Folclor a Academiei Române și Academia de Științe a Moldovei.

Bibliografie :

1. **COCIERU, Mariana.** *Contribuția Tatianeii Gălușcă la dezvoltarea etnologiei românești.* – Mod de acces : <http://www.slideshare.net/audiovideotecanationala/contribuia-lui-gr-botezatu-la-valorificarea-folc-rom>.
2. *100 de ani de la nașterea folcloristei Tatiana Gălușcă : Materialele conferinței științifice.* – Chișinău : Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, 2013. – 1 CD.
3. **BRĂILOIU, Constantin.** *Folclor din Dobrogea /* Comișel, Emilia, Tatiana Gălușcă-Cârșmaru, Constantin Brăiloiu // București : Minerva, 1978. – 618 p.
4. **GĂLUȘCĂ, Tatiana.** *Folclor român din Basarabia /* Tatiana Gălușcă, Ioan R. Nicola. – Chișinău : Știința, 1999. – Ed. îngrij. : Grigore Botezatu, Tudor Colac. – P. 16.
5. **BĂIEȘU, Nicolae.** *Tezaurul folcloric al românilor din Basarabia, Transnistria, Nordul Bucovinei, Transcarpatia /* Nicolae Băieșu // Akademos: Revistă de Știință și Inovare, Cultură și Artă. – 2011. – Nr. 3(22). – P. 110-111.
6. **MUȘLEA, Ion.** *Arhiva de Folclor a Academiei Române : Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare 1930-1948 //* Ion Mușlea. – Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003. – 388 p. – P. 27-28, 55-60, 150. – Mod de acces : http://folkarchivecluj.ro/_wp-content/uploads/2014/01/Arhiva_de_Folclor_Ioan_Muslea_web.pdf.
7. **DATCU, Iordan.** „*Eu nu trăiesc decât pentru Basarabia*”. *Folclorista Tatiana Gălușcă-Cârșmariu /* Iordan Datcu // Revista de etnologie. – Chișinău : Știința, 1997. – P. 66-70.
8. **ȚAU, Elena.** *George Meniuc, epistolierul: în labirintul obsesiilor /* Țau Elena // Studia Universi-

tatis : Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova : Seria Științe umanistice : Lingvistică și Literatură. – 2011. – Nr. 4(44). – ISSN 1811-2668. – Mod de acces: <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/23.-p.133-141.pdf>.

9. **MUȘLEA, Ion.** *Un joc dramatic al românilor din Dobrogea / Ion Mușlea // „Anuarul Arhivei de Folclor” VII, (1945).* – P. 12-33.

10. **GĂLUȘCĂ, Tatiana.** *Folclor român din Basarabia / Tatiana Gălușcă, Ioan R. Nicola.* – Chișinău : Știința, 1999. – P. 185-186.

11. **BOTEZATU, Grigore.** *Cântecul epic arhaic de ritual „Voinicul și arcul”.* Mod de acces: <http://www.dacia.org/daciarevival/sarmisegetusa-2000/97-cantecul-epic-arhaic-de-ritual-qvoinicul-si-arcuq>.

12. *Colindatul de ceată bărbătească.* – Chișinău : Tipogr. Reclama, SA, 2011. – P. 16.

13. **TROFIMOV, Maria.** *Folcloristica românească din Basarabia anilor 1918 – 1940 : Teză de doctor în filologie / Maria Trofimov.* – Chișinău : Institutul de Filologie al AȘM, 2008. – P. 57-70.

14. **COLESNIC, IURIE.** *„...în bătaia crivățului de la Răsărit”.* – 2014. – 26 mai. – Mod de acces : <http://www.timpul.md/articol/-in-bataia-crivatului-de-la-rasarit-59343.html?action=print>.

O raritate bibliografică: Bucoavna imprimată la Chișinău (1815), în Biblioteca Mănăstirii Dragomirna

Dr. Olimpia MITRIC

În Catalogul cărții românești vechi din județul Suceava, am descris pe scurt, conform criteriilor adoptate, un exemplar din *Bucoavna* bilingvă, imprimată la Chișinău, în anul 1815¹. Potrivit ex-librisului și a însemnărilor marginale, exemplarul provine de la Muzeul Arhidiecezan din Cernăuți, unde a fost adus de la biserica domnească din Toporăuți. Înainte, în anii 1849-1855, a aparținut elevului Medwig Elias (Elisei) din Cernăuți; pe aceeași foaie de gardă mai semnează dascălul Demitrie Danilov și Andrii, sin Ioniți Oliksievici, de 24 de ani. Astăzi, se păstrează în biblioteca Mănăstirii Dragomirna, în colecția de carte românească veche. Titlul ediției este cunoscut Bibliografiei românești vechi (în continuare: BRV)², unde se transcrie titlul bilingv, cu caractere chirilice și se dau câteva din caracteristicile singurului exemplar cunoscut, incomplet, cel păstrat în București, în Biblioteca Institutului de Istorie Națională din cadrul Facultății de Litere³. În momentul alcătuirii Catalogului, după prima confruntare a descrierii exemplarului din București cu exemplarul nostru, am putut bănui doar că avem de-a face cu o nouă ediție⁴. Am constatat că foile de titlu și conținutul sunt identice⁵, singura deosebire (o

Abstract:

The contents of our Bucoavna is identical to the copy described in Old Romanian Bibliography (BRV). It has many parts in common with our first published bucoavnes, meant to make young people to read, and to teach them on the basis of Christian faith. The last page contains an address with the evident Illuminist content - about the importance of learning for a man, be he rich or poor.

Undoubtedly, the coming to light of this unique (for the moment) copy tells us also about circulation and use of these printed in Chișinău Bucoavne in the Romanian schools of Bucovina. To there, as it is well-known, the bucoavne and other didactic books, printed in Vienna, were specially ordered.

From historical and cultural perspective, these Bucoavne represent an important moment in history of Romanians in Bessarabia, that were put, partially, under program of rusification after 1812, as all cited researches highlight. The bilingual texts, also, played a role in reducing this tendency and helped, beside the books printed in „Moldavian language”, to survive the Romanian culture.

¹ Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava (1643-1830) – Catalog*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Suceava, 2005, nr. 1530, p. 256.

² Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche, (1508-1830)*, tom IV, Adăogiri și îndreptări, București, 1944, nr. 394.

³ C. C. Giurescu, *Bucoavna basarabească din 1815*, în „Revista istorică română”, I (1931), p. 124-128.

⁴ Recent, Dl. Igor Cereteu ne-a atras atenția asupra rarității acestui exemplar și ne-a sugerat această prezentare mai detaliată. Îl asigurăm de întreaga noastră recunoștință.

⁵ Urmărind continuitatea textului din exemplarul nostru complet (și păstrând modalitatea de numerotare), am putut stabili că lipsesc p. 47-50 nenumerotate, ce corespund filelor 22-23 v.

analiză comparativă a materialului tipografic nefiind posibilă) constând în faptul că filele exemplarului nostru complet sunt numerotate, fapt consemnat în nota 21 a capitolului respectiv din Catalog⁶.

În ceea ce privește exemplarul descris în BRV, astăzi nu mai există, „i s-a pierdut urma”⁷. Despre existența acestei Bucoavne - după afirmațiile lui Ștefan Ciobanu - se știa numai din surse documentare și anume din Registrul cărților tipărite la Chișinău, în Tipografia Exarhicească⁸: „ (...) cu data de 22 decembrie 1814 este trecută o «bucoavnă moldovenească cu traducere în rusește», care a apărut în 1200 de exemplare; aceeași bucoavnă apare în același număr de exemplare la 20 august 1815. Despre aceasta din urmă bucoavnă menționează și dl. Ion Halipa, unul dintre cei mai buni cunosători ai trecutului Basarabiei, într-un comunicat făcut la Comisiunea arhivelor dintre Basarabia. N-am putut da nici peste una dintre aceste bucoavne, așa că deocamdată ne mărginim la aceste date. Cel mai vechi manual școlar din Basarabia, care s-a păstrat în mai multe exemplare este «gramatica rusească» de la 1819 cu text paralel românesc”⁹.

În momentul de față, *Bucoavna* de la Mănăstirea Dragomirna este un unicat; repre-

zintă, așadar, textul reeditat al primei Bucoavne tipărite în Basarabia, în anul 1814, cunoscută doar din surse bibliografice. Mai mult, față de exemplarul descris în BRV, are filele numerotate, deci poate să reprezinte o a doua ediție imprimată în anul 1815. Cum se știe, ediția din anul 1815 a fost reluată, cu unele schimbări, și în anii: 1822, 1842, 1844, 1854, 1859, 1861, 1863. Editate, în general, în tiraje reduse, toate aceste ediții au împărțit destinul manualelor școlare, care nu au avut niciodată viață lungă din cauza utilizării lor repetate, devenind, la rândul lor, rarități bibliografice¹⁰.

Ediția din anul 1822, cea mai veche pe care a cunoscut-o, a fost descrisă de Onisifor Ghibu, prilej cu care a constatat că urmează „textul rusec al bucoavelor mai simple”¹¹.

Astăzi, în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei din Chișinău, se păstrează un singur exemplar din ediția 1840 a Bucoavnei¹², din păcate incomplet, singurul atestat, până în prezent, în colecțiile din Republica Moldova¹³.

Cum am menționat mai sus, conținutul *Bucoavnei* noastre este identic cu cel al exemplarului descris în BRV și are multe părți comune cu primele noastre bucoavne imprimate, menite a-i deprinde pe tineri

⁶ În BRV se menționează: peste 46 p. nenumerate. Exemplarul nostru complet posedă : Foaia de titlu + 24 file numerotate.

⁷ Paul Mihail, *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău, 1993, p. 3. După Maria Danilov, *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812-1918 (între tradiție și politica țaristă)*, Chișinău, 2007, p. 115.

⁸ Numită și duhovnicească sau mitropolitană, a fost adusă de la Iași și pusă în funcțiune de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, în 31 mai 1814, cu scopul de a tipări cărți românești și rusești pentru școlile și parohiile din Basarabia, de curând devenită provincie a Imperiului Țarist. Noua stăpânire cerea ca toate cărțile imprimate, inclusiv manualele, să fie în limba rusă, dar populația românească nu cunoștea limba rusă; de aceea, materialele necesare administrației rusești (circulare, ordine, dispoziții), cărțile bisericești liturgice s-au tipărit o vreme în limba română, iar pentru școli, cărțile didactice văd lumina tiparului cu text paralel, în slavonă de redacție rusă (sau rusește) și română (moldovenește) (Vezi și Iurie Colesnic, *Cartea românească în Basarabia*, în vol. Dan Simonescu, Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a cărții românești*, <București>, 1994, p. 93-95.

⁹ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, ed. 1992, p. 66-67.

¹⁰ Vezi și Maria Danilov, *Literatura didactică basarabeană (1814-1918): tiraje, reeditări și modele impuse*, în vol. *Cenzura sinodală ...* op. cit., p. 113-122.

¹¹ Dr. Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, Ediție îngrijită de Octav Păun, București, 1975, p. 101-102, cu reproducerea foi de titlu.

¹² Lipsind foaia de titlu, datarea s-a făcut după unul din filigrane, ce reprezintă chiar anul 1840. În cazul acesta, credem că poate fi vorba de ediția din anul 1842, cu același număr de file (29), ediție descrisă de Onisifor Ghibu (op. cit., p. 102-103).

¹³ M. Danilov, A. Grițco, L. Malahov, *Cartea românească în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. 1683-1918. Catalog*, Chișinău, 2002, p. 38, 96; foto 21, 22.

cu citirea, dar și cu învățăturile de bază ale credinței creștine¹⁴. Ultima filă cuprinde un cuvânt cu vădit conținut iluminist, despre importanța învățaturii pentru om, fie el bogat, fie el sărac.

Fără îndoială, descoperirea acestui exemplar unic (deocamdată) este relevantă pentru circulația și folosirea acestor Bucoavne imprimare la Chișinău și în școlile românești din Bucovina, unde, se știe, s-au întrebuițat, în mod special, bucoavnele și alte cărți didactice tipărite la Viena.

Din perspectivă istorică și culturală, aceste Bucoavne reprezintă un moment important din istoria românilor din Basarabia supuși, treptat, unui program de rusificare, după anul 1812, cum au subliniat toți cercetătorii citați; textele bilingve au avut, totodată și un rol de atenuare a acestei tendințe și au permis, alături de cărțile imprimate în „limba moldovenească”, supraieșuirea culturii românești.

Fiind vorba de o carte atât de rară, cu riscul de a dubla prezentarea cunoscută (cu lipsurile precizate), redăm, în anexă, descrierea *Bucoavnei* complete de la Mănăstirea Dragomirna, cu date despre paginatie, dimensiuni, legătură, cuprins, ilustrație și ornamentică, însemnări marginale, proveniență și numărul de inventar¹⁵.

Descrierea *Bucoavnei* este urmată de 26 de imagini, reprezentând toate cele 24 de file, la care se adaugă imaginea foii de gardă anterioare, cu însemnări și ex-librisul etichetă.

Imaginile *Bucoavnei* au putut fi realizate cu binecuvântarea maicii starețe a sfintei

Mănăstiri Dragomirna, Stavrofora Macrina Săucinițanu, și cu ajutorul maicii bibliotecare, Maria Magdalena Gherghina. Le adresăm, și aici, cuvenitele noastre mulțumiri.

BUCOAVNĂ. Chișinău, 1815.

BRV IV, nr. 394, p. 143.

Exemplar complet. Prezintă: două foi de gardă, foaia de titlu¹⁶ + 24 file numerotate. Legătura = 20,3 x 17 cm. Blocul cărții = 20 x 17 cm. Legătura din carton, piele la cotor.

Titlul complet, pe două coloane, în cadru din elemente tipografice: БЪКВАРЬ /или/ НАЧАЛНОЕ ОУЧЕНИЕ/ ХОТАЩИМЪ ОУЧИТИ СЯ/ КНИГЪ ПИСМЕНИ СЛАВЕНС-/ КИМИ, НАПЕЧАТА СЯ ВЪ/ ЕКСАРШЕСКОИ БЕССАРАВСКОИ/ ТИПОГРАФИИ, ВЪ КИШИ-/НЕВСКОИ МИТРОПОЛИИ, / *ДВЕИ ГОДА / Bucoavnă/ adică/ Începătoare învățătură/ pentru cei ce voiesc a/ învăța carte moldave-/nește. S-au tipărit în/ Exarhiceasca tipografie/ din Basarabia, în sfânta Mitropolie a/ Chișinăului, 1815¹⁷.

Tipărit cu litere chirilice, numai cu cerneală neagră, pe hârtie de culoare albăstruie, cu filigran, in-4°. Numerotarea filelor cu slovo- cifre este dublată de prezența semnăturii de coală (șase coale a câte patru file, notate fiind primele două file: А, АВ ... С, СВ) și a reclamei. Tiparul cu caractere de două mărimi, pe două coloane, cu 21-12 rânduri pe pagină.

Pe foaia de titlu, un frontispiciu cu ilustrație: în cadru circular, cuprins într-un dreptunghi în care întâlnim volute vegetale și flori stilizate, de influență barocă, se găsește scena „Sfintei Treimi”, într-o repre-

¹⁴ Alfabetul chirilic (cu slove mari și mici), exercițiile de slovenire, prescurtările unor cuvinte slavone, semnele diacritice și de punctuație, rugăciunile zilei (rugăciunea de dimineață, Tatăl nostru, Psalmul 50, Crezul, rugăciunile către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și către Îngerul păzitor, rugăciunile dinainte de masă, de după masă, dinainte de cină și după cină, înainte de culcare), cele zece porunci, trei învățături ale Evangheliei, cele șapte Taine, trei fapte bune ale bogosloviei, patru fapte bune ale Evangheliei, șapte daruri ale Duhului Sfânt, rodirile Duhului Sfânt, șapte lucruri ale milosteniei trupești și duhovnicești, șapte păcate de moarte și facerile de bine, cele nouă fericiri, cinci simțiri trupești și cinci simțiri sufletești, „patru cele mai de pre urmă și vrednice de a le ținea minte”, slovele cu valori numerice (până la 10.000).

¹⁵ Reproducem textele slavone (titlurile), în ordinea filelor, întocmai, în alfabet chirilic, în formele grafice respective, cu păstrarea prescurtărilor (marcate prin titlă) și coborârea literelor suprascrise între paranteze rotunde. Din motive tehnice, în câteva situații, n-am transcriș vrahia, deasupra lui И, cu rolul de a-i marca scurtimea. Textele românești sunt redată în transcriere fonetică interpretativă, în funcție de normele limbii române actuale. Cuvintele abreviate le-am întregit tacit. Toate titlurile le-am transcriș cu marcarea dispunerii elementelor prin bare, astfel încât această descriere mai amănunțită să poată fi folosită și la identificarea altor ediții, prin cercetarea comparativă.

¹⁶ Din păcate, marginea de jos a foii de titlu este decupată (probabil, o însemnare nu a fost pe placul cuiva), fără a fi afectat textul imprimat.

¹⁷ Onisifor Ghibu (op. cit., p. 102) atrage atenția asupra nepotrivirii din traducerea sintagmei „КНИГЪ ПИСМЕНИ СЛАВЕНСКИМИ” (cărți scrise în slavonă) cu „carte moldavenește”, semn că cenzura, în primii ani după Anexare, era mai puțin vigilentă.

zentare iconografică bizantină, cunoscută și sub numele „Ospățul lui Avram” sau „Cina din Mamvri”¹⁸. Spre baza frontispiciului, sub cele două flori, se observă două litere (**В** și **И**), probabil, numele celui care a preluat gravura. Pe verso foii de titlu, într-un cadru bogat din semne tipografice, ilustrația „Maica Domnului cu pruncul Iisus” (10,5 x 9 cm.), cu inscripții (**МР** **ѠС** / **ІС** **ХС**) și text (Bucură-te cea plină de dar, Maria, Domnul este cu tine). Pe filele 1, 3 v., 16, întâlnim alt frontispiciu cu inscripția **Іс** **Хс**, ce emană raze cuprinse într-un cadru oval, în exteriorul căruia se dezvoltă motive vegetale ample stilizate; alte frontispicii mai simple și câteva vignete sunt constituite din elemente tipografice variate (pe filele 13 v., 14, 15 v., 19 v., 20, 23 v., 24). Multe inițiale ornate în cadru, împodobit cu elemente vegetale.

Cuprinsul:

F.1: text continuu, pe cele două coloane: < Slovele mari și mici>. **СЛОЗИ ДВОПИСМЕНІИ Ѡ(М) СОГЛАСНЫХЪ НАЧИНАЕМІИ** / Alcătuirea din două slove, ce să încep de la împreună glăsuitoare buchi.

F. 1 v.: **СЛОЗИ ТРИПИСМЕНІЕ** / Alcătuirea din trei slove; / **СЛОЗИ ЗНАМЕНАТЕЛІИ ТРИПИСМЕНІЕ** <numai în slavonă>.

F. 2: **СЛОЗИ ИМЕНЪ ПО АЗВЪЦѢ, ПО(А) ТИТЛАМИ** / Alcătuirea cuvintelor după / buche, supt title.

F. 2-3: **СЛОЗИ ИМЕНЪ ПО АЗВЪЦѢ, БЕЗЪ ТИТЛЪ** / Alcătuirea cuvintelor după buche / fără title.

F. 3: **ИМЕНА ПРОСОДІАМЪ** <numai în slavonă>.

F. 3 v.: pe două coloane, întâi textul slavon: **МЛТВЫ ОУТРЕННІА (...)** / Rugăciunile de dimineață, / care este datorii copilul, sculându-se/ din somn, cu evlavie să dea lui/ Dumnezeu. Întâi adică să-și facă / cruce, închinându-să și zicând (...); / **ТАЖЕ МЛТВЪСЪ МЫТАРЕВЪСЪ** / Apoi rugăciunea vameșului; / / **ПО СЕМЪ ГЛАГОЛЕТЪ/ СЛАВА БГЪ ЕДИНОМУ:** / După aceasta grăiește: / Slavă unuia Dum-

nezeu (...).

F. 4: **СЛАВА ТЕБѢ, БЖЕ НАШЪ, СЛАВА ТЕБѢ** / Slavă ție, Dumnezeul nostru, slavă ție.

F. 4 v.-5: **ОЧЕ НАШЪ** / Tatăl nostru

F. 5-6 v.: **ПО СЕМЪ, ТРОПARI СІА: ВОСТАВИШЕ Ѡ(М) СНА (...)** / Apoi troparile acestea: / Sculându-ne din somn (...) <și altele>.

F. 6 v.-8: **И АВІЕ, ПСАЛОМЪ Н** / Și îndată, psalmul 50.

F. 8-9: **СІМВОЛЪ/ ПРАВОСЛАВНЫА ВѢРЫ** / Simvolul/pravoslavniciei credință.

F. 9-10: **КО ПРЕСТѢИ/ Б(А)ЦѢ/ АРХАГГЛОВО ЦѢЛОВАНИЕ** / Închinăciunea îngerului către Prea/sfânta Născătoarea de Dumnezeu.

F.10-10v.: **МЛТВА КО СТОМУ АГГЛЪ ХРАНИТЕЛЮ** / Rugăciunea către Sfântul Îngerul păzitoriu.

F. 10 v.-12: **СЛАВА ТЕБѢ, ПОКАЗАВШЕМОУ/ НАМУ СВѢТЪ** / Slavă Ție, Celui ce ai arătat/ noauă lumină.

F. 12-12 v.: **ИСПОВѢДАНІЕ ГРѢХОВЪ, ПОВСЕДНЕВНОЕ/ МѢРТУРСІЯ ПЪКАТЕЛЪ** / Mărturisirea păcatelor, în toate zilele.

F. 12 v.- 13 v.: **ПО СЕМЪ, Ѡ(М)ПЪССТІЮ, ПѢСНЬ/ ПРЕСЪА Б(А)ЦЫ** / După aceasta, la sfârșit, cântarea/ Născătoarei de Dumnezeu.

F. 14: **МЛТВЫ ПРѢД ОБѢДОМЪ** / Rugăciunile înainte mesii; **БЛАГОДАРЕНІЕ ПО ОБѢДѢ** / Mulțămită după masă.

F. 14 v.-15: **МЛТВЫ ПРѢД ВЕЧЕРОЮ** / Rugăciunile înaintea cinii.

F. 15-15 v.: **БЛАГОДАРЕНІЕ, ПО ВЕЧЕРИ** / Mulțămită, după cină.

F. 16-16 v.: **МЛТВЫ/ НА СОНЪ ГРАДСЦЫМЪ** / Rugăciunile / spre somn.

F. 16 v.-17: **И АВІЕ, ТРОПARI СІА БЛАГОДАРНЫА:/ ДЕНЬ ПРЕШЕДЪ (...)** / Și îndată, troparile acestea de/ mulțămită: / zioa trecând (...).

F. 17-17 v.: **ТАЖЕ МОЛИТВЪСЪ СІЮ:/ БЖЕ ВѢЧНЫИ (...)** / Apoi rugăciune aiasta: / Dumnezeule vécinice (...).

F. 18: **МЛТВА КО ПРЕСТѢИ Б(А)ЦѢ/ РUGĂCIUNEA CĂTRĂ PREASFĂNTA NĂSCĂ/TOAREA DE DUMNEZEU.**

F. 18-19 v.: **МЛТВА КО СТОМУ АГГЛЪ ХРАНИТЕЛЮ/ РUGĂCIUNEA CĂTRĂ SFĂNTUL ÎNGERUL PĂZITORIU.**

F.20-21: **ДЕСАТЬ ЗАПОВѢДИ БЖІА НА/ ДВОЮ СКРИЖАЛѢХЪ МОВСЕЮ/ ПРЕДАНЫА** / Zăce porunci

¹⁸ Acest frontispiciu mai poate fi întâlnit, de pildă, în cartea lui Antioh Cantemir, *Simfonia ili soglasie ...* Sankt Petersburg, 1727 (Dan Râpă – Buicliu, *Cartea românească veche. Studia Bibliologica*, Galați, 2000, p. 232) și în Minei. Buda, 1804-1805 (Anca Elisabeta Tatay, *Din istoria și arta cărții românești vechi: Gravura de la Buda (1780-1830)*, Cluj-Napoca, 2011, p. 329).

a lui Dumnezeu,/ ce s-au dat lui Moisi pe/ doauă table.

F. 21 v.: Три софѣти еѵ(г)лстїи / Trei sfaturi evanghelicești;/ Семь тайнъ Новаго / Завѣта / Șapte taine ale Legii/ Noao;/ Три добродѣтели глаго- / лемыа Бгословныа / Trei fapte bune, ce să chia-/mă ale bogosloviei;/ Четыре добродѣтели / еѵ(г)лскїа / Patru evanghelicești fapte/ bune.

F. 22: Семь даровъ Дха / ст҃аго / Șapte daruri a<le> Duhului/ sfânt; / Плоди Дха ст҃аго / Rodurile Sfântului Duh;/ Семь дѣлъ милости / тѣлѣхъ надлежащихъ / Șapte lucruri a<le> milostenii/ care atârnă asupra trupului.

F. 22 v.-23: Семь дѣлъ милости / духовныхъ / Șapte lucruri a<le> milosteniei/ duhovnicești;/ Семь грѣховъ смертныхъ / Șapte păcate de moarte.

F. 23: Деять блженствъ / еѵ(г)лскихъ / Noauă fericiri/ evanghelicești;

Пять чувствъ / телесныхъ / Cinci simțiri trupești./ Пять чувствъ душевныхъ / Cinci simțiri sufletești.

F. 23-23v.: Четыри послѣдныа и / достойно памятнаа / Patru cele mai de pre urmă/ și vrednice de a le ținea minte.

F. 23 v.: Числа / Numărul

F. 24: Învățătura atâta este un odor de scump încât nu să/ poate nici cu un preț a să cumpăra, dar nici a să vinde./ Treapta învățaturii este mai înaltă decât toate /treptele ale altor dregătorii./

Cei săraci să cuvine a învăța învățăturile pentru ca/ să se facă bogați, iar cei bogați pentru ca să le aibă/ ca o podoabă./

Creșterea cea bună stă într-u a să deprinde tână-/rul în obiceiuri cinstite și laudate./ Faptele cele bune fac viață fericită./ La toate lucrurile tale trebuie să iai/ sfat de la cel ce să teme de Dumnezeu./ Oamenii cei mai răi sînt acıia / carii nu vor să ierte pre cei ce/ le-au grișit./ Sfârșit și lui Dumnezeu laudă.

Însemnări:

F. gardă anterioavră v., între încercări de condei, cu chirilice, cerneală neagră și violet, de sus în jos: „Bucoavnă pentru învățătura copiilor, Medwig Elias, 1855”; se reia această propoziție, de două ori, de altă mână; „Andrii, sin Ioniți Oliksievici. Andrei, leata 24”; „Aus Toporăuz. S<ig>n<atura> 7819/01” (cu cerneală neagră, de altă mână); altă mână: „Dascal Demitrie Danilov”; mâna de sus, cu aceeași cerneală: „Medvig Elisei”; ex-librisul etichetă al Muzeului Arhidiecezan din Cernăuți, cu nr. inv. 200; alte numere (882, 188), cu cerneală și creion, scrise ulterior, inclusiv poziția titlului în BRV IV, nr. 394, p. 143.

F. 24 v.: sigiliu inelar în fum, cu inițialele: E<lias> M<edwig>; mai jos, cu porțiuni indescifrabile, cerneală violet, aceeași mână: „Medwig Elias ... in Czernowitz, 1849 ...”.

F. gardă posterioară v., între încercări de condei, cu porțiuni indescifrabile, aceeași mână: „Medwig Elias ... 22 Iener 1855”.

Inv. 1698. Cota II-1. Exemplar cu circulație în Bucovina. Provine de la Muzeul Arhidiecezan din Cernăuți.

Fig. 1. Foaia de titlu

Fig. 2. Ft. v.- f. 1

Fig. 3. F. 1 v.- f. 2

Fig. 4. F. 2 v.- f. 3

Fig. 18. F. 16 v. - f. 17

Fig. 19. F. 17 v. - f. 18

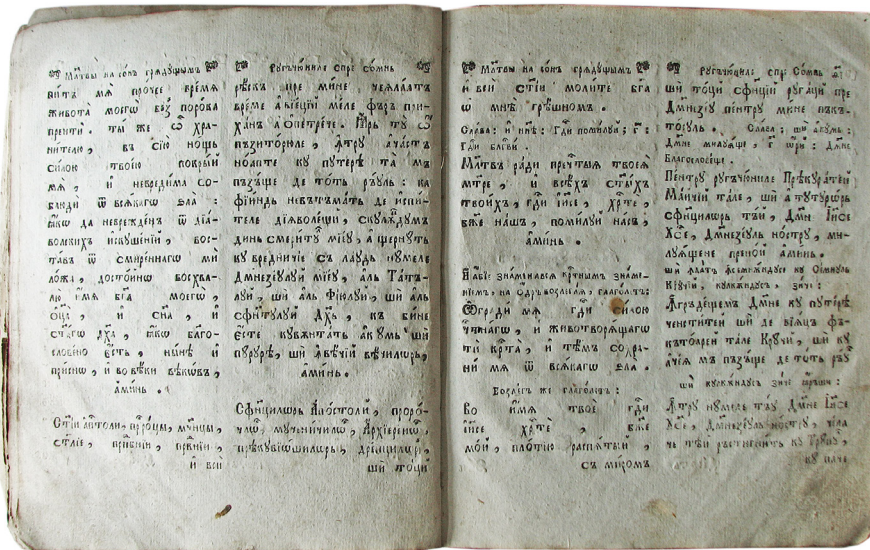

Fig. 20. F. 18 v. - 19

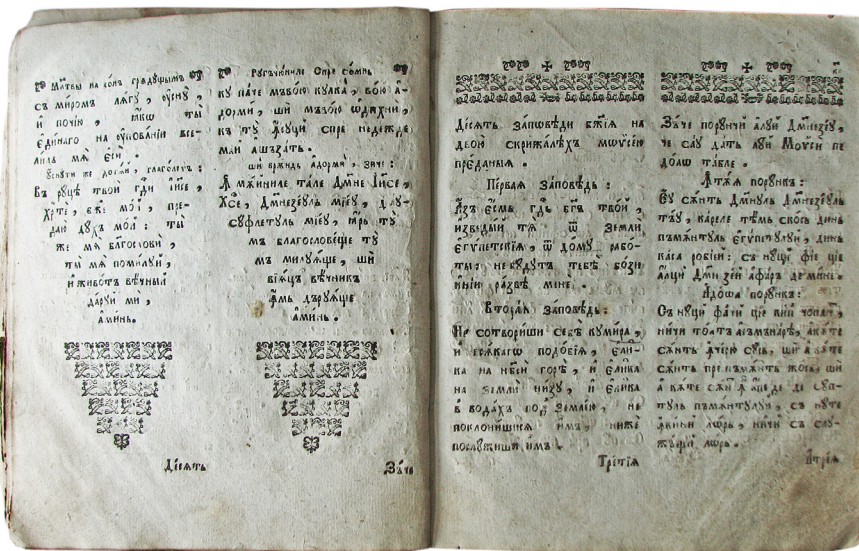

Fig. 21. F. 19 v. - f. 20

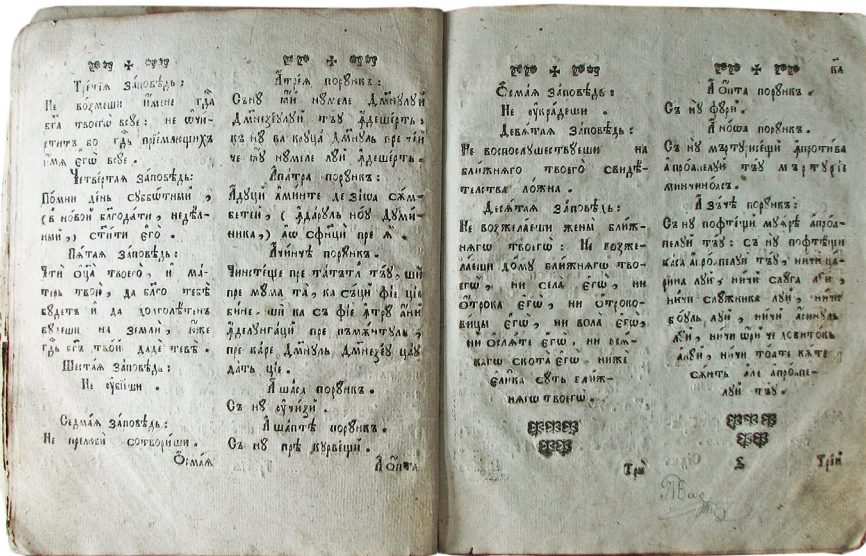

Fig. 22. F. 20 v. - f. 21

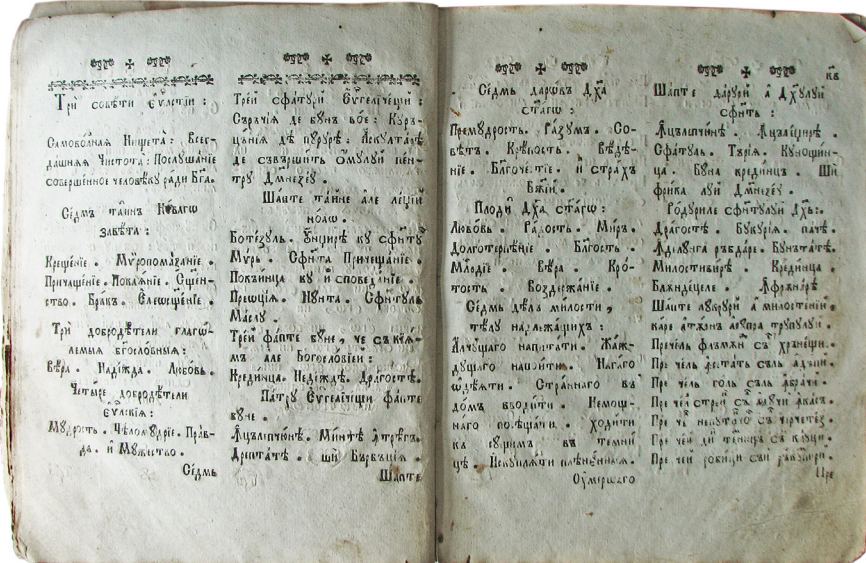

Fig. 23. F. 21 v. - f. 22

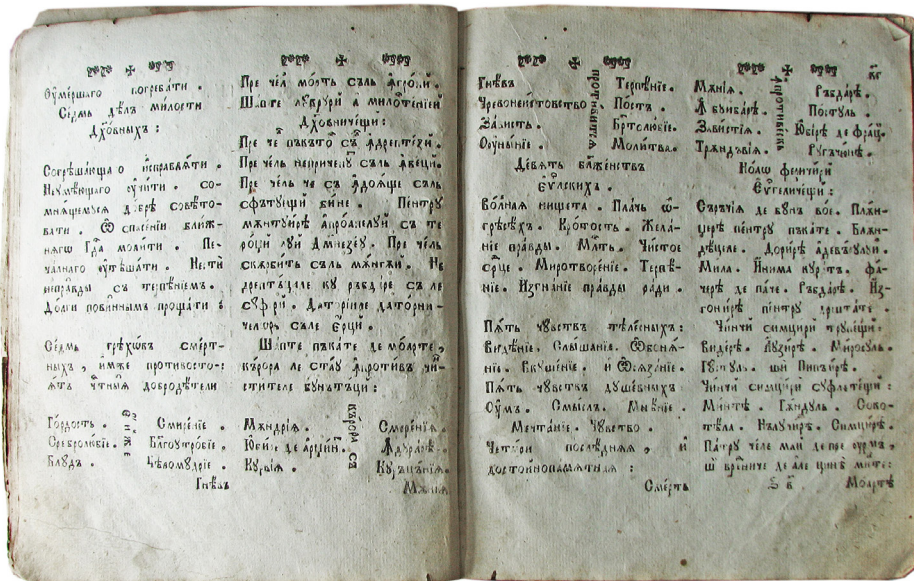

Fig. 24. F. 22 v. - 23

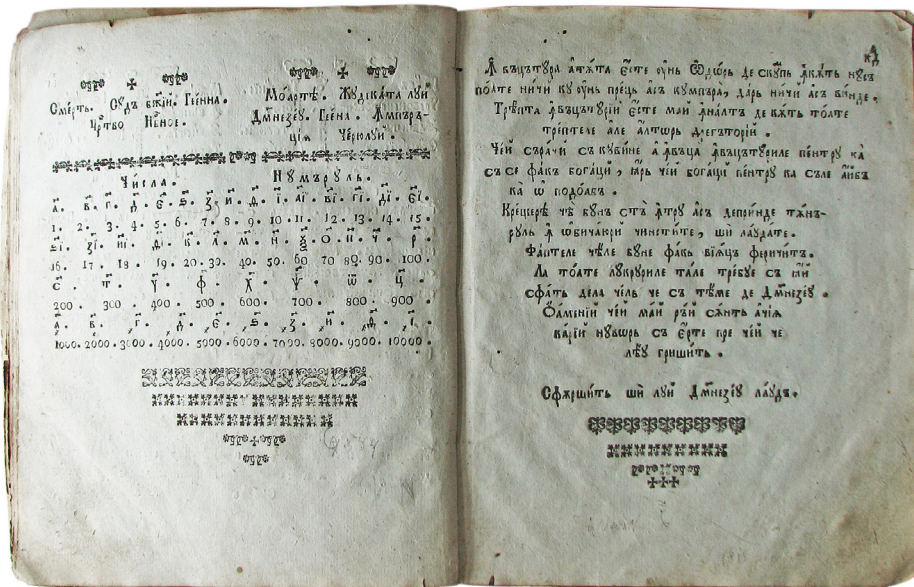

Fig. 25. F. 23 v. - f. 24

Tradiții de valorificare a moștenirii culturale scrise la Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Oricare proces de dezvoltare are loc, de obicei, în formă ciclică. Revenirea la origini reprezintă deseori o prioritate pentru analiza fenomenului în sine. Protejarea și valorificarea patrimoniului național scris este un proces național care amplifică valoarea trecutului nostru istoric și îl transmite generațiilor viitoare. Este foarte importantă conservarea și ocrotirea patrimoniului în forma sa originală, fără urme de falsitate, deoarece, în acest fel este creat și întreținut sentimentul de continuitate, care este o parte esențială a identității naționale.

Bibliotecarii sunt direct implicați în procesul de conservare a documentelor depozitate. Dacă în timpurile medievale călugării transcriau documente de mână pentru a le proteja de factorii externi și de a le oferi bilet spre generațiile viitoare, actualmente s-a recurs la proiecte masive de digitalizare, fotocopiere sau planificare și filmare a mii de colecții rare de documente. Odată cu apariția procesului de digitizare, accesul la documentele vechi și la alte materiale istorice devine public, astfel sunt deschise oportunități educaționale în același timp.

Explozia de cunoștințe determinată de accelerarea progresului științific și tehnologic adaugă o nouă dimensiune la educația și dezvoltarea capacităților cetățeanului.

Rolul bibliotecilor naționale în societate este de a capitaliza și conserva moștenirea intelectuală națională prin organizarea, prelucrarea, accesul și disponibilizarea, prezervarea patrimoniului documentar național în orice media. Bibliotecarii, indiferent de nivelul lor în ierarhia profesională, trebuie să posede cunoștințe conceptuale, aptitudini și atitudini relevante pentru a îndeplini acest rol într-un mod exhaustiv și a demonstra performanță.

Principiile promovate în cadrul instituției: principiul libertății de informare și

Victoria VASILICA

Abstract:

Librarians are directly involved in process of conservation of deposited documents. With the appearance of digitization, the access to old documents and other historical materials become public, that consequently opens up the educational opportunities. Role of the National Library in society consists in accumulation and conservation of the national intellectual heritage through organization, processing, access and availability, preservation of the national documentary heritage in any form. National Library has a mission to valorize scientifically their patrimonial collections. The annual portfolio of the National Library of the Republic of Moldova includes approx. 30 titles of publications, some of them became a visiting card of the library: National Bibliography of Moldova (series: Official publications, Dissertations, Moldavistica), National Calendar, Biblioteconomy of Moldova: Regulation settings, The image of the Republic of Moldova abroad, bulletin Culture in Moldova, Chronicle of politico-administrative, social-economic and cultural life of Moldova, collections of documents and materials Bessarabians in the world, etc.

al accesului universal la informație; preservarea moștenirii intelectuale naționale; respectarea drepturilor de proprietate intelectuală; partajarea resurselor informaționale și documentare; promovarea rolului bibliotecilor și bibliotecarilor în societate; promovarea legislației specifice; promovarea cooperării profesionale la nivel național și internațional etc.

Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM) nu este o excepție în ceea ce privește propunerea și îndeplinirea acestor directive.

Este principala instituție biblioteconomică în stat care păstrează cu succes tradițiile și implementează inovațiile, este locul în care tezaurul moștenirii culturale scrise și imprimate a Republicii Moldova este conservat, valorificat și salvagardat. Biblioteca Națională este unul dintre obiectivele de valoare deosebită ale „patrimoniului național și prezintă tezaurul moștenirii culturale scrise și imprimate a Republicii Moldova”¹. Ca „așezământ științific - metodologic”², Biblioteca Națională are misiunea să valorifice științific colecțiile patrimoniale de care dispune. Verbul „a valorifica”, conform www.dexonline.ro are sens de a scoate în evidență valoarea unui lucru. Expozițiile, bibliografiile, simpozioanele, festivalurile etc. sunt metode eficiente de fructificare a patrimoniului scris. De ce colecția patrimonială a unei biblioteci ar trebui valorificată prin bibliografii, de exemplu? Pentru că în condițiile agresive ale unei lumi moderne cresc pericolele la care sunt expuse documentele conservate în condiții speciale. Bibliotecile folosesc o mare parte din activitatea lor pentru a asigura punerea la dispoziție a unei documentații curente, a cărei valoare de folosire este anticipată la selecție, documentația fiind destinată contactului direct, dar amenințată de o eventuală indiferență. În același timp, ele trebuie să conserve și să transmită patrimoniul scris, înțeles astfel într-o optică arheologică și muzeografică și să găsească mijloacele

adevate pentru a îndeplini aceste două misiuni. Astfel, produsele informaționale editate în bibliotecă în scopul promovării și valorificării edițiilor de patrimoniu sunt absolut necesare procesului de conservare ale acestora.

Portofoliul anual de produse informaționale al BNRM include cca 30 de titluri de publicații, unele din ele devenind o carte de vizită a bibliotecii: *Bibliografia Națională a Moldovei* (seriile: Publicații oficiale, Teze de doctorat, Moldavistica), *Calendar Național*, *Biblioteconomia Moldovei: cadru de reglementare*, *Imaginea Republicii Moldova în străinătate*, *buletinul Cultura în Moldova*, *Cronica vieții politico-administrative, social-economice și culturale a Moldovei*, colecția de materiale și documente *Basarabeni în lume* ș.a. În cadrul Proiectului editorial-poligrafic „Moldavica”, BNRM elaborează și editează următoarele colecții de publicații: *Clasicii noștri*, *Plasticienii Moldovei*, *Compozitorii Moldovei*, *Clio & Byblon* ș.a. Începând cu anul 2005, produsele editoriale ale BNRM pot fi accesate pe site-ul instituției.

Dacă să aruncăm o privire retrospectivă asupra evoluției metodelor de promovare a patrimoniului scris la Biblioteca Națională, atunci putem enunța cu certitudine ideea creării unor tradiții.

Aspectul tradiționalist nu se referă, însă, la instrumentele folosite pentru valorificarea în sine, dar la niște tradiții care au fost optimizate doar.

Biblioteca editează numeroase publicații metodice (îndrumare, consultații, materiale metodico - bibliografice, recomandări metodice pentru biblioteci), bibliografii de recomandare pentru diferite categorii de cititori. Această activitate ia proporții odată cu crearea în 1964 a bazei poligrafice proprii. Astfel, în 1970 este creat un grup de redactori responsabili de activitatea editorială, care funcționau în vederea îmbunătățirii calității lucrărilor elaborate de serviciile Bibliotecii. Abia în 1989 acest grup de redactori, împreună cu imprimăria, formează

¹ Statutul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (aprobat de către Ministerul Culturii la 24.03.2003). În: Cadru de reglementare, vol. IV (2000-2005) . - P. 97-100.

² Ibidem.

un serviciu autonom cu statut și funcții editoriale. În baza acestuia din urmă, în 1991 a fost înființat serviciul Editura al BNRM, care, în decursul ultimilor ani, fiind dotată cu echipament și tehnologii avansate, devine un factor important în activitatea de informare și documentare a cititorului. În anii '90, odată cu restructurarea Bibliotecii Naționale, s-a schimbat în mod esențial și conținutul activității editoriale.

La capitolul dezvoltarea în biblioteconomie, BNRM pune accentul pe oferirea unor instrumente noi de lucru pentru bibliotecile din teritoriu, asistența metodologică de specialitate a bibliotecilor, asigurarea consultativă și documentară a procesului de reorientare a activității bibliotecilor publice în vederea implementării serviciilor specifice conceptului Biblioteca 2.0. În domeniul valorificării și promovării experienței avansate, un rol deosebit îi revine comunicării profesionale prin pagina Web a BNRM, lansarea unor bloguri, organizarea ședințelor în cadrul Clubului biblioteconiștilor. BNRM elaborează o serie de publicații de informare profesională în ajutorul specialiștilor din domeniu: *Magazin bibliologic*, *Gazeta bibliotecarului*, *Buletin bibliologic* și altele, acestea fiind accesibile atât în format tradițional, cât și electronic. BNRM asigură, de asemenea, funcționarea Centrului de Informare și Documentare în Bibliologie, care oferă bibliotecarilor, studenților etc. acces la publicații, valorificând astfel publicațiile din domeniul biblioteconomiei și științei informării.

BNRM desfășoară multiple activități orientate și spre consolidarea Sistemului Național de Biblioteci. Exercițând funcția de Centru Național de Cercetare și Dezvoltare în Biblioteconomie și Bibliologie, BNRM face studii și cercetări ce țin de istoria scrisului, cărții și tiparului în Moldova, istoria bibliotecilor, de sociologia cărții și a lecturii, analizează gradul de satisfacere a cerințelor informaționale și de documentare al utilizatorilor bibliotecii, efectuează topul celor mai citite cărți ale anului,

participă la organizarea concursurilor republicane.

Pe lângă toate bibliografiile, buletinele și alte produse editoriale ce vin să promoveze intens colecția patrimonială a Bibliotecii Naționale, simpoziunile științifice înobilează această activitate: simpozionul anual *Anul bibliologic* (o trecere în revistă a realizărilor științei și practicii bibliologice din anul precedent, propulsează idei și puncte de orientare pentru anul viitor) și simpozionul *Valori bibliofile* (cuprinde sesiuni de comunicări, întemeiate pe cele mai recente studii, cercetări și investigații asupra valorilor bibliofile, monumentelor literare, istoriei cărții și literaturii, expoziții, lansări de carte, recitaluri), conferințe științifice, mese rotunde.

Simpozionul „Valori bibliofile” își are începuturile în 1992, când la BNRM a început o reformă principială cu scopul de a o alinia la orientările și metodologiile bibliotecilor naționale europene și în același timp, de a susține activ și precoce procesul de renaștere națională a Moldovei. În același an este înființată, sub egida Bibliotecii Naționale, Societatea Bibliofililor din Moldova, iar prin efortul comun al acestei societăți și al Bibliotecii a avut loc prima ediție a simpozionului „Valori bibliofile”.

Printre produsele editoriale cu caracter tradițional de promovare a patrimoniului este și catalogul general *Cartea Moldovei*, care reflectă viața literară și alte domenii ale activității umane din perioada modernă, în spațiul numit „Moldova istorică”³. În anul 2012 apare al treilea volum al acestei lucrări de valoare istorică și bibliofilă incontestabilă, care pune în valoare și păstrează pentru următoarele generații monumentele documentare ale istoriei, culturii și civilizației atât naționale, cât și universale.

Elementul know-how la această lucrare, ultima apărută, este că alături de înregistrările bibliografice au fost introduse și particularitățile exemplarelor descrise: starea de conservare, legătura, note privind lipsa unor pagini sau capitole, însemnări manuscrise, ex-librisuri, mențiuni de donație.

³ *Cartea Moldovei*: (Sec. XVII – începutul sec. XX) : Catalog general / Elena Sănduță, Tatiana Plăcintă, Valentina Farmagiu [et. al.]. – Ch. : BNRM, 2012. – 532 p.

Activitatea curentă, proiectele și programele derulate la nivelul instituției sunt interdependente și subordonate obiectivului de îndeplinire a misiunii specifice a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova:

capitalizarea și conservarea moștenirii intelectuale naționale prin organizarea, prelucrarea, valorificarea și disponibilizarea, prezervarea, patrimoniului documentar național în orice media.

Bibliografie:

1. Statutul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (aprobat de către Ministerul Culturii la 24.03.2003). În: Cadru de reglementare, vol. IV (2000-2005) . – P. 97-100.
2. *Cartea Moldovei*: (Sec. XVII – începutul sec. XX): Catalog general / Elena Sănduță, Tatiana Plăcintă, Valentina Farmagiu [et. al.]. – Ch. : BNRM, 2012. – 532 p.
3. Biblioteca Națională a Republicii Moldova în anul 1993 (scurte bilanțuri). – 32 p.
4. Dicționare ale limbii române [online][citat pe 2 iunie 2015]. – Disponibil pe: <https://dexonline.ro/definitie/a%20valorifica>

Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial – noi paradigme

Repere preparative condiționate de specificul Republicii Moldova

Până în anul 2013 demersurile științifice care se refereau la valorificarea patrimoniului cultural imaterial s-au încadrat în două direcții strategice: una înaintată de Guvernul Republicii Moldova intitulată „Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene” și cea de a doua, care a vizat nemijlocit intenția statului nostru de a adera la Uniunea Europeană, reglementată de politicile privind echilibrarea valorilor și principiilor general-europene cu cele local-specifice, realizate de Consiliul Europei, Uniunea Europeană și Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO). Tot în acest sens, la inițiativa Ministerului Culturii și a Academiei de Științe a Moldovei a fost inițiat Programul Național *Salvgardarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova*, pentru perioada 2011-2014, care a evoluat treptat într-o strategie națională de dezvoltare a statului. Prin urmare, începând cu anul 2013 până în 2020, toate activitățile privind stoparea procesului de degradare a patrimoniului cultural, prin crearea unui sistem modern și eficient de conservare și punere în valoare a patrimoniului se vor realiza în conformitate cu viziunea aprobată pentru acest segment *Patrimoniul național și dezvoltarea societății* [1; 2]. Conform *Strategiei de dezvoltare a culturii Republicii Moldova: 2013-2020* „Cultura XXI/20” vor fi elaborate direcțiile esențiale de evoluție a procesului cultural durabil din Republica Moldova pentru dezvoltarea socio-economică continuă a țării.

Prevederile înaintate au urmărit salvagardarea patrimoniului cultural aflat în desuetudine din cauza mai multor factori. Cel mai eficient element care ar putea fi aplicat în procesul de protejare a unui bun cultural (imaterial) este tehnologia digitizării

Mariana COCIERU

Abstract:

New paradigms in the field of safeguarding of intangible cultural heritage represent, for the Republic of Moldova, a model and current example, implemented and proposed by the European Union states – holders of living human treasures as well as relics of historical and cultural memory of the world. The process of safeguarding of cultural heritage includes several directions of activity. One of them, undertaken to halt the process of degradation of cultural heritage, is a modern and efficient conservation and enhancement of it. Another is a reanimation of the field investigations with the aim to identify those existed treasures, that hold an exceptional collective memory that is capable to transmit a specific constituent of intangible heritage to younger generation, thus helping to ensure its viability. The facilities in this area are ensured by implementation of modern communication and information technologies, that can allow advanced (in comparison with the last century) preservation measures work.

(digitalizării, numerizării). Pentru a ajunge la aplicarea tehnologiilor informaționale ca temei de valorificare și promovare a tezaurului etnofolcloric este necesar de parcurs pași foarte importanți legați nemijlocit de politic, dar și de cultura înțelegerii problemei de salvagardare a patrimoniului național.

Reperle diacronice privind specificul statului nostru ne dezvăluie următoarea stare de lucruri. Pentru a se apropia tot mai mult de politicile științifice și culturale europene, Republica Moldova a reușit până în prezent să ratifice câteva convenții cu referire la protecția patrimoniului cultural: *Convenția culturală europeană*, adoptată la Paris, 19.12.1954, în vigoare pentru Republica Moldova – 24.05.1994; *Convenția pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei*, adoptată la Granada, 03.10.1985, ratificată de Republica Moldova la 21.12.2001, în vigoare – 01.04.2002; *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic* (revizuită), adoptată la La Valetta, 16.01.1992, ratificată de Republica Moldova la 21.12.2001, în vigoare – 22.06.2002; *Convenția peisajului european*, adoptată la Florența la 20.10.2000, ratificată de Republica Moldova la 14.03.2002, în vigoare – 01.03.2004; *Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat împreună cu Protocolul I la Convenție*, aprobată la Haga la 14.05.1954, în vigoare pentru Republica Moldova – 09.03.2000; *Convenția UNESCO privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural*, aprobată la Paris, 16.11.1972, în vigoare pentru Republica Moldova – 23.12.2002; *Convenția UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial*, aprobată la Paris, 17.10.2003, în vigoare pentru Republica Moldova – 24.06.2006; *Convenția UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale*, adoptată la Paris, 20.10.2005, ratificată de Republica Moldova la 15.10.2006; *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate*, adoptată la Faro, 27.10.2005, ratificată de Republica Moldova la 26.09.2008; *Convenția europeană privind coproducția cinematografică*, adoptată la Strasbourg, 2.10.1992, ratifica-

tă de Republica Moldova la 27.09.2011, în vigoare – 01.01.2012; *Convenția UNESCO asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale*, adoptată la Paris, 14.11.1970, în vigoare pentru Republica Moldova – 14.12.2007; *Convenția pentru protecția patrimoniului cultural subacvatic*, adoptată la Paris, 2.11.2001 (pentru cea din urmă, deși Republica Moldova ia parte la acțiunile UNESCO privind această convenție, încă nu sunt clare termenele de ratificare și intrare în vigoare) [3].

În conformitate cu specificul Republicii Moldova noțiunile și conceptele privind patrimoniul cultural se conturează aproximativ astfel: *patrimoniul arheologic imobil/mobil*; *patrimoniul etnografic material/imaterial*; *patrimoniul artistic imobil: patrimoniul arhitectural și monumente de artă plastică monumentală*; *patrimoniul cinematografic*; *patrimoniul teatral* [4]. Prin urmare, pentru funcționarea programului național de salvagardare definirea acestor concepte este esențială. Convențiile privind preservarea patrimoniului cultural ratificate și intrate în vigoare vădesc identificarea constituentelor de patrimoniu național: fixarea, studierea și stabilirea calității acestora, evaluarea situației actuale, determinarea factorilor care ar prejudicia existența ulterioară a lor, elucidarea măsurilor de protejare a patrimoniului cultural, atât imaterial, cât și material și nevoia de diseminare a rezultatelor de investigație cu referire la subiectul cercetat în sferile importante de activitate: cultură, știință, educație.

Agenda culturală europeană are la bază trei obiective-cheie definitorii pentru globalizare în urma procesului de integrare europeană:

- Promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural;
- Promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității;
- Promovarea culturii drept element vital în cadrul relațiilor internaționale ale UE.

În conformitate cu aceste prevederi a fost formulat obiectivul general al Strategiei de dezvoltare a culturii: „Asigurarea unui mediu cultural durabil în Republica

Moldova prin crearea unui sistem modern de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității artistice contemporane și a industriilor culturale, a diversității culturale și dialogului, modernizarea instituțiilor de cultură și a managementului cultural, instituirea sistemului transparent și participativ de administrare și monitorizare a procesului cultural” [5].

La ora actuală eficiența dialogului intercultural, precum și promovarea diversității expresiilor culturale sunt în strânsă legătură cu oportunitățile și posibilitățile pe care ni le oferă era tehnologiilor informaționale avansate. Aplicarea acestor instrumente facilitează procesul de globalizare prin deschiderea accesibilității din punct de vedere social, dar și economic.

Raportate la patrimoniul cultural aceste tehnologii informaționale demonstrează, în primul rând, salvagardarea specimenelor cu ajutorul infrastructurii de digitizare, iar în al doilea rând, crearea unor aplicații și servicii menite să dirijeze cu diverse instrumente din domeniul culturii.

Prin urmare, este justificată, din punct de vedere social-economic, instituirea unui segment esențial – „cultura electronică”. Această cultură informatizată presupune elaborarea unei imagini digitale a patrimoniului cultural viabil, urmărindu-se în acest fel satisfacerea mai multor sarcini: dezvoltarea turismului, reconstituirea matricei cultural-istorice, accesul liber al societății la sursele electronice, sustenabilitatea dezvoltării spiritului național și a relațiilor interetnice, precum și durabilitatea temporală a prezervării mostrelor de patrimoniu național.

O inițiativă salutabilă în acest sens poate fi considerată *Strategia națională de edificare a societății informaționale „Moldova Electronică”*, elaborată în cadrul unui proiect guvernamental special susținut de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, aprobată la 25 martie 2005 (cunoscută și cu denumirea *Strategia Națională privind Societatea Informațională E-Moldova, 2005-2015*). În prezenta strategie a fost stipulat un capitol referitor la „e-cultură” care constă în „utilizarea tehnologiilor in-

formaționale și de comunicații în scopul asigurării accesului liber la informație, stimulării respectului pentru identitatea culturală, diversitatea culturală și lingvistică, tradiții și religii, susținerii dialogului între culturi și civilizații, precum și conservarea și prezervarea moștenirii culturale” [6, p. 49]. Printre obiectivele acestei strategii se înscriu „crearea unui spațiu informațional integrat pentru sectorul cultural, inclusiv un e-portal, crearea unui centru mobil pentru digitalizarea patrimoniului cultural și accesul efectiv la serviciile de e-cultură prin integrarea sistemelor naționale de informații ale bibliotecilor, muzeelor, arhivelor, teatrelor, editurilor și altor instituții culturale” [7, p. 10].

În conformitate cu direcțiile strategice europene și a celor de integrare europeană a Republicii Moldova, instituirea patrimoniului cultural național digital consună și cu actualul mediu strategic pentru societatea informațională și posibilitățile de comunicare în masă: *Programul național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020* [8], *Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020”* [9], care vizează aplicarea tehnologiilor informaționale avansate în toate sferile de activitate ale culturii.

Drept modele pentru funcționarea eficientă a unei asemenea strategii de informatizare ne servesc realizările obținute în acest domeniu de țările comunității europene.

În statele Uniunii Europene funcționează de circa 7 ani un program care vizează digitizarea masivă a informației. Scopul este unul bine definit – de a transmite generațiilor care vin diversitatea patrimoniului cultural. Avantajele oferite de tehnologiile informaționale

le permit acest lucru pentru o perioadă de timp nedeterminată. Toate instituțiile care conțin fonduri de arhivă cu materiale istorice, cultural-artistice au intrat în realizarea acestui program-pilot de digitizare. Drept rezultat, în noiembrie 2008 a fost inițiată

Biblioteca Digitală Europeană (*Europeana – A European Digital Library for all*). Scopul creării acesteia era de a transforma patrimoniul cultural și științific al întregii Europe (fonduri de texte, documente sau cărți, obiecte de muzeu, situri și monumente, înregistrări audio și video, fotografii, oricare alte elemente ale patrimoniului cultural imaterial și material) într-o colecție digitală practică și atractivă ca formă de prezentare pentru publicul interesat. Toate bibliotecile naționale și muzeele din întreg spațiul european sunt actorii principali invitați să colaboreze la acest proiect. România a fost prima țară care a răspuns la solicitarea UNESCO de a realiza acest program (portalul *Biblioteca Digitală a României*). În ce privește Republica Moldova, în anul 2010 Biblioteca Națională a lansat proiectul *Biblioteca Națională Digitală „Moldavica”*, care cuprinde texte ale documentelor patrimoniale incluse în registrul Programului Național „Memoria Moldovei” și contribuie la extensiunea Bibliotecii Digitale Europene inițiată în baza programului UNESCO „Memory of the World”. La procesul de afiliere la valorile culturii mondiale s-au raliat și celelalte biblioteci de proporții, arhive, muzee din țară care digitizează bunurile culturale mobile/imobile, aplică programe de evidență electronică a patrimoniului arhivistic, muzeal și inițiază baze de date privind valorile naționale aflate în proprietatea lor (sistemele informatice: „Patrimoniul arheologic național”, „Patrimoniul istoric construit național”, „Patrimoniul cultural mobil național”, „Arhive de patrimoniu imaterial național”, „Muzeul Virtual”, Portalul „e-Patrimoniu”, „Patrimoniul de creație”, „Patrimoniul Arte vizuale”; ghidurile electronice: Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi”, „Mănăstiri și biserici”, „Cetăți”etc.). Pe parcurs se vor asigura resurse necesare pentru înglobarea informației digitale obținute în imensa bază europeană de date (care cuprinde segmentele: bibliotecă, arhivă, muzeu virtual), pentru a facilita accesul reciproc al utilizatorilor din Moldova și din țările europene la colecțiile patrimoniale digitale proprii și străine. Un alt proiect important pentru instituirea unui areal informațional înglobat al bibliotecilor, implementat de Biblioteca Națională, este Sistemul Integrat al Bibliotecilor Informatizate din Moldova – SIBIMOL, care a avut drept scop crearea unui catalog național colectiv partajat

și care prezintă, actualmente, fondurile de carte ale tuturor bibliotecilor, oferind acces integrat al utilizatorilor la acestea din orice localitate, bibliotecă sau domiciliu.

Se cere de menționat și implementarea treptată a Proiectului-pilot *Biblioteci Globale „Novateca”*, care prevede dotarea cu echipament de acces public a peste 1000 de biblioteci raionale și sătești. Până la ora actuală au beneficiat de sisteme electronice și centre comunitare de informare 400 biblioteci publice.

În ce privește mediul academic, discuțiile cu referire la tezaurul cultural imaterial încep după aprobarea în anul 2003, la Paris, a *Convenției UNESCO privind Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial*. Inițial s-a încercat o raportare a prevederilor Convenției la realitatea culturală specifică Republicii Moldova. Abia la 24 iunie 2006, după un șir de conferințe științifice, mese rotunde, simpozioane și studii publicate, Convenția intră în vigoare și în țara noastră. Urmând exemplul statelor europene, mediul științific devine receptiv la măsurile prevăzute în respectivul acord și încearcă să întreprindă primii pași în ceea ce privește salvagardarea patrimoniului cultural imaterial.

La 12 decembrie 2009 a fost organizat Congresul Oamenilor de Cultură din Republica Moldova de către Asociația Națională a Uniunilor de Creație (ANUC) și Centrul de Politici Culturale, cu asistența organizațiilor: Fundația Soros-Moldova, Sida/Asdi (Swedish International Development Cooperation Agency/Agenția Suedeză pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională), Fundația Culturală Europeană, la care au participat oameni de cultură și artă din Republica Moldova, reprezentanți ai administrațiilor publice centrale și locale, ai ONG-urilor culturale ș.a. În cadrul acestui congres au fost redactate o serie de recomandări vizavi de politica culturală, strategiile culturale, educația artistică, artele contemporane, modernizare, transparență, accesibilitate la cultură, statutul oamenilor de artă, conservarea trecutului pentru sprijinul viitorului, conștientizarea avantajelor oferite de noile tehnologii informaționale și de comunicare, asigurarea culturală din zonele rurale, susținerea artelor independente și instituțiilor culturale și crearea unui fond cultural.

După redimensionarea cadrului legislativ cu referire la patrimoniul cultural, anul 2009 poate fi caracterizat ca unul prolific

din punctul de vedere al reactualizării îndeplinirii prevederilor Convenției UNESCO. Astfel pe lângă Ministerul Culturii al Republicii Moldova se constituie Comisia Națională de Salvagardare a Patrimoniului Cultural Imaterial cu responsabilități de coordonare privind protejarea elementelor de tezaur național. Comisia reunește specialiști din mediul academic, sfera educației, dar și din domeniul patrimoniului cultural. Prima realizare este elaborarea proiectului de Lege cu privire la protejarea patrimoniului cultural imaterial. Respectiva lege a avut drept obiectiv stabilirea cadrului juridic, administrativ, tehnic și științific pentru a asigura identificarea, documentarea, cercetarea, conservarea, transmiterea, promovarea, revitalizarea și punerea în valoare a elementelor moștenirii culturale naționale [10, p. 2].

S-au purtat numeroase discuții vizavi de definirea corectă a noțiunilor și conceptelor de bază ale patrimoniului cultural și salvagardarea acestuia. Ghidați de formularea din Convenția UNESCO, membrii Comisiei au acceptat ca noțiunea de **patrimoniu cultural imaterial** (PCI) să determine o: „[...] totalitate a elementelor creației tradiționale autentice, valoroase din perspectivă istorică și culturală, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblu de practici, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități, împreună cu instrumente, obiecte, artefacte, vestimentație specifică, accesorii și spații culturale asociate acestora, pe care comunități, grupuri și, după caz, persoane le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural” [10, p. 1].

Pentru a realiza măsurile de protejare a PCI, membrii Comisiei Naționale de Salvagardare a PCI au lansat Proiectul-pilot „Elaborarea Registrului Național al Patrimoniului Cultural Imaterial al Republicii Moldova în conformitate cu prevederile Convenției privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (Paris, 2003)”. S-a reușit motivarea specialiștilor din domeniul culturii de a participa la inventarierea elementelor de PCI, de a înregistra imagini foto care să argumenteze prezența expresiilor culturale tradiționale în comunități. La ora actuală Registrul a devenit deja un instrument de lucru deschis (on-line) pentru noi completări și sugestii de îmbunătățire. Comisia a lansat, în acest sens, un apel în

care se solicită „contribuția comunităților purtătoare de patrimoniu, care au posibilitatea să-și verifice încă o dată patrimoniul local, să-l pună în valoare, recurgând la consultările necesare cu oamenii în vârstă, cu formatorii de opinie din comunitate” [11].

Din anul 2008 până în prezent au fost înscrise în Lista Reprezentativă UNESCO 364 elemente, iar în Lista Salvagardării Urgente – 39 elemente ale PCI [12]. România reușește să înregistreze, de sine stătător, în respectiva listă trei constituenți: *Căluș ritual*, *Doina* și *Craftsmanship of Horezu ceramics* și împreună cu Republica Moldova încă unul (în 2013): *Men's group Colindat, Christmas-time ritual* (*Colindatul în ceată bărbătească*). Comisia Națională de Salvagardare a Patrimoniului Cultural Imaterial a mai propus o listă de potențiale candidaturi pentru cea reprezentativă UNESCO. Pagina web, www.patrimoniuiaterial.md, creată în cadrul aceluiași Proiect-pilot, susținut financiar de Biroul Regional UNESCO de la Moscova, găzduiește elementele-candidat pentru care comisia, în urma inventarierilor, realizează dosare de patrimoniu. La ora actuală din această listă (pe lângă elementul intrat deja în Lista Reprezentativă) mai fac parte: *Sărbătoarea primăverii: Ziua Sf. Gheorghe/ Hederllez și Mărțișorul*. Lista este deschisă și va fi completată.

De o deosebită importanță pentru măsurile de protejare a constituentelor de PC sunt și actele normative și legislative aprobate de organele de resort. Prin urmare, în Republica Moldova au fost elaborate 7 acte legislative și un program național: *Legea privind protecția patrimoniului arheologic nr. 218 din 17 septembrie 2010, Legea monumentelor de for public, Legea privind protejarea patrimoniului cultural național imaterial, Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, Legea cu privire la activitatea editorială, Legea pentru ratificarea Convenției Europene privind coproducția cinematografică, Legea privind reintroducerea patrimoniului cinematografic în fondul de film către S.A. „Moldova-film” de la Centrul Cinematografic „A. Dovjenco” din Ucraina, Proiectul Legii Culturii nr. 413 din 27.05.99 (Hotărârea Guvernului nr. 848 din 09.11.12), Programul Național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020 (Hotărârea Guvernului nr. 478 din 04.04.2012).*

Salvgardarea elementelor de tezaur național intangibil

În *Legea nr. 58 din 29.03.2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial* conceptul respectiv este definit ca o aplicare a măsurilor operative și de durată care asigură revitalizarea și viabilitatea elementelor de PCI amenințate de pericolul dispariției.

În concepție modernă termenul de *salvgardare a patrimoniului cultural* presupune protejarea înglobată într-un tot întreg de acțiuni sociale, economice și educaționale și necesită un ansamblu de recomandări științifice, legislative, organizatorice, administrative, sociale, economice, educaționale și culturale predestinate să garanteze *protejarea* (evidența, ocrotirea, conservarea,

restaurarea), *cercetarea* și *integrarea* acestuia în diversele sfere sociale (educație, turism, amenajarea teritoriului etc.). Protejarea, cercetarea și integrarea tezaurului sunt constituentele fundamentale ale salvgardării patrimoniului cultural [4, p. 41].

Reflectată în felul următor, situația actuală privind salvgardarea specimenelor de patrimoniu cultural intangibil pare să își atingă obiectivele sale, evident nu într-un termen destul de scurt, ci rezonabil, dictat nemijlocit de economia țării, de resursele umane și logistice disponibile. Cert e că prin aplicarea tehnologiilor de digitizare și recondiționare se va reuși menținerea procesului ce asigură viabilitatea patrimoniului cultural folcloric.

Bibliografie:

1. Obiectivul nr. 1. *Patrimoniu cultural protejat pentru dezvoltare durabilă // Strategia dezvoltării culturii Republicii Moldova: 2013-2020 „Cultura XXI/20”*, 2012, p. 22-35. Mod de acces: <http://www.slideshare.net/ghenador/strategia-culturii-1> (vizitat la 29.07.2015).
2. Guvernul RM. Hotărâre nr. 714 din 12.09.2013 cu privire la aprobarea *Acordului de parteneriat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei pentru anul 2013 // Monitorul Oficial*, nr. 206-211, art nr. 818, publicat: 20.09.2013. Mod de acces: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349653> (vizitat la 29.07.2015).
3. Council of Europe. *Treaties signed and ratified or having been the subject of an accession as of 31/7/2015 by Moldova*. Mod de acces: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?PO=Mol&MA=999&SI=2&CM=3&CL=ENG> (vizitat la 29.07.2015).
4. Cavruc, Valeriu; Postică, Gheorghe. *Salvgardarea Patrimoniului Cultural Național al Republicii Moldova / Valeriu Cavruc, Gheorghe Postică // Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă*. – 2010. – Nr. 2(17). – P. 38-43.
5. *Strategia dezvoltării culturii Republicii Moldova: 2013-2020 „Cultura XXI/20”*, 2012. Mod de acces: <http://www.slideshare.net/ghenador/strategia-culturii-1> (vizitat la 29.07.2015).
6. Guvernul RM. Hotărâre nr. 255 din 09.03.2005 privind *Strategia națională de edificare a societății informaționale „Moldova Electronică” // Monitorul Oficial*, nr. 46-50, art nr. 336, publicat: 25.03.2005. Mod de acces: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=AA2EBE8D:92E7424D (vizitat la 29.07.2015).
7. Unitatea regională pentru monitorizare și dezvoltare a capacității a Programului Cultură al Parteneriatului Estic. *Raport analitic de bază al sectorului cultural și politicilor culturale din Republica Moldova. Studii și diagnostic al politicilor culturale ale țărilor Parteneriatului Estic*, 2012 (revăzut în 2013). Mod de acces: http://www.euroeastculture.eu/struct_file.php?id_a=60 (vizitat la 29.07.2015).
8. Guvernul RM. Hotărâre nr. 478 din 04.07.2012 cu privire la Programul național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020 // *Monitorul Oficial*, nr. 143-148, art nr. 531, publicat: 13.07.2012. Mod de acces: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=344020> (vizitat la 29.07.2015).
9. Guvernul RM. Hotărâre nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020” // *Monitorul Oficial*, nr. 252-257, art nr. 964, publicat: 08.11.2013. Mod de acces: <http://lex.justice.md/md/350246/> (vizitat la 29.07.2015).
10. Parlamentul RM. *Lege nr. 58 din 29.03.2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial // Monitorul Oficial*, nr. 76-80, art nr. 255, publicat: 20.04.2012. Mod de acces: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=342910> (vizitat la 29.07.2015).
11. Buzilă, Varvara. *Conținutul Registrului Național al Patrimoniului Cultural Imaterial. Introducere*. Mod de acces: <http://www.patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul/con%C8%9Binutul-registrului-na%C8%9Bional-al-patrimoniului-cultural-imaterial> (vizitat la 29.07.2015).
12. UNESCO. *Lists of intangible cultural heritage and Register of best safeguarding practices*. Mod de acces: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs> (vizitat la 29.07.2015).

Codicele muzicale provenind de la Mănăstirea Putna: localizare, autori, aspecte genuistice și stilistice, particularități semiografice

Prezentul articol se referă la tezaurul manuscriptic de la mănăstirea Putna, rămas din perioada de efervescentă a acestui centru spiritual polivalent (sfârșitul secolului al XV-lea – sfârșitul secolului al XVI-lea), a cărei școală de psaltichie a lăsat posterității moștenirea cea mai valoroasă și mai semnificativă din cuprinsul muzicii medievale românești.

Cea dintâi ctitorie și, totodată, necropolă a lui Ștefan cel Mare, mănăstirea Putna, a fost zidită între anii 1466 și 1469 (ca semn de mulțumire pentru biruința repurtată de domnitor asupra tătarilor) și târnosită (sfințită) în 1470. De la mănăstirea Neamț au fost strămutați încoace arhimandritul Ioasaf, pe post de egumen, copiiști și decoratori de manuscrise, discipoli ai lui Gavriil Uric, precum și dieci, grămăticii, dascăli și psalți, ale căror nume s-au păstrat în marginaliile și colofoanele codicelor putnene: Călugărul Casian (*Psaltirea* din 1470), monahul Ghervasie (*Vechiul Testament* din 1475), ieromonahul Nicodim (*Tetraevanghelul* din 1475), diaconul Trif (*Tetraevanghelul* din 1477), călugărul Paladie (*Tetraevanghelul* din 1488-1489), diaconul Teodor Mărișescu (*Tetraevanghelul* din 1493), ieromonahul Spiridon (*Tetraevanghelul* din 1502), monahul Filip (*Tetraevanghelul* din 1502) ș.a.¹

Cu concursul călugărilor-artizani de diverse calificări s-au înființat la Putna ateliere de caligrafie și miniatură, de broderie, o școală pentru pregătirea pictorilor zugravi de biserici, o școală cu specializare muzicală. În ceea ce o privește pe aceasta din urmă, lui G. Breazul îi datorăm primele consemnări.² Savantul nu avea, însă, cunoștință de preocupările componistice ale dascălilor putneni și de aceea limitase activitatea lor la predare și copierea „unor manuscrise mai vechi, foarte puțin probabil de origine muzicală românească”.³

Ideea de școală a fost întâmpinată cu o

Dr. Violina GALAICU

Abstract:

Musical Codexes from Putna Monastery: Localization, Authors, Genre-related and Stylistic Aspects, Semiographic Peculiarities

This article analyzes the manuscript thesaurus left from the golden age of the Musical School of the Medieval Putna (late fifteenth century – late sixteenth century).

After a brief history of the research into the above topic and an inventory of the codex attributed to the collection (spread through different libraries), we have outlined the main directions of the palaeographic survey. Among them are: the genre aspect of the manuscript fund and of the included chants, the age determination of the works, the identification of the authors included in the anthology and the division of the local authors from the foreign ones, the used languages (the Greek language and the old ecclesiastic Slavic languages) as well as their quantitative and qualitative report, the peculiarities of the used semeiography and the transcription technique of the chants in linear notation. We particularly focused on the difficulties in the notation tackled in the manuscripts of the Putna Monastery. Thus, these manuscripts were divided per categories, as follows:

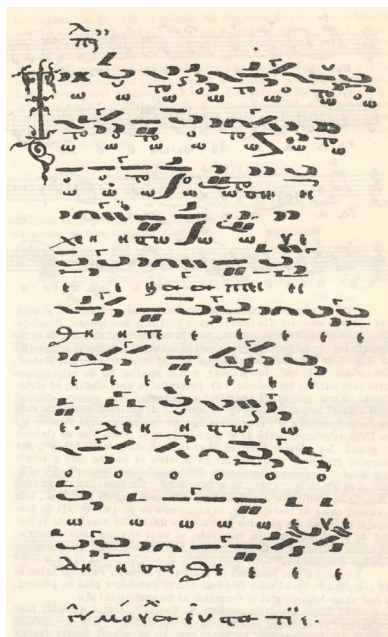
- *the exact interpretation of the diastematic and cheironomic semeiography*
- *the metro-rhythmical value of the neumes (length, rhythmic-melodious valoric groups etc.)*
- *the structure of the echoes (incipit, finals, interior cadences).*

We also listed some nominal and representative contributions to the analysis of this phenomenon: the works of Evstatie the protopsalt of Putna, the creation of the Dometian Vlahu and the composition of Theodosie Zotica.

In the conclusive part of the article, we highlighted the marks of the Putna melodic style, which makes it unique within the entire Orthodox music of that age.

All the above-listed arguments will serve as an additional advocacy of the extension and deepening of the musical research in this area, as well as of the adjustment and diversification of the additional methodology in this field.

anumită reticență de istorici, până nu au fost identificate (într-un șir de biblioteci) mai multe codice psaltice provenind de la Putna și demonstrând o unitate grafică, structurală și stilistică. Prin descoperirea fondului compact de manuscrise, rod al strădaniilor psaltților compozitori și copiști de la Putna, considerațiile lui G. Breazul au căpătat consistență și suport documentar.

Semnalarea și includerea codicelor în circuitul științific s-a produs în câteva etape. Primele mențiuni ne-au parvenit din secolul al XIX-lea, întâi de la M. Kogălniceanu (în 1845 și 1872), apoi de la E. Kaluzniaki (în 1883), care indică șase manuscrise muzicale atribuite lui Evstatie Protopsaltul și se ocupă de criptogramele conținute în unul din acele codexuri. Au urmat investigațiile lui A. Iațimirskii (în 1897, 1901, 1905), soldate cu scoaterea din uitare a încă trei manuscrise putnene. În 1910 Nicolae Iorga se referă la *Antologhionul* lui Antonie Ieromonahul, datat cu 1545, codex care reține și atenția lui G. Breazul (în 1941). Se revine cu mai multă vigoare asupra cercetării tezaurului muzical putnean începând cu deceniul al șaptelea al secolului trecut, specialiștilor români – R. Pava, Gh. Ciobanu, C. Ghenea, G. Panțiru, M. Ionescu, T. Moiescu ș.a. – alăturându-li-se slavista de la Oxford, Anglia, Anne Pennington.⁴

Prin stăruințele medievistilor enumerați au ieșit la iveală și au fost studiate unsprezece manuscrise, acoperind, cronologic, o perioadă de mai bine de un secol. „Toate

aceste codexuri poartă amprenta unui singur izvor, a unui singur centru artistic, și oricine le cercetează nu poate spune altceva decât că ele aparțin aceleiași tradiții muzicale, aceleiași școli, aceleiași concepții de alcătuire – Școala muzicală de la Putna”⁵

Mai sunt și alte dovezi în sprijinul existenței școlii, și anume – prestigiul Putnei pe o întinsă arie de răspândire a muzicii de resursă bizantină. Se citează, în această ordine de idei, scrisoarea lui Alexandru Lăpușneanu din 1558, adresată comunității ortodoxe din Lvov (unde domnitorul a înălțat o biserică moldovenească): „Trimiteți-ne, de asemenea, patru cântăreți buni și noi îi vom învăța cântarea grecească și sârbească. După ce vor învăța îi vom trimite la voi; trebuie numai să aibă glas bun; ne-au fost, de asemenea, trimiși la învățătură și cântăreți din Przemysl”⁶. Nu se știe cu exactitate locul în care urmau să sosească învățăceii de la Lvov, dar mănăstirea Putna (de rând cu Suceava și Iași) trebuie luată în calcul.

Școala putneană de psaltichie s-a impus și ca focar de iradiere a unui stil componistic particular, deși datele pe acest palier se cer verificate. S-a constatat (și aici nu pot fi dubii) că melurgii de la Putna – Ioasaf, Evstatie, Antonie, Ioan Diaconu, Dometian Vlahu, Kyr Gheorghie, Theodosie Zotica ș.a. – au elaborat prin efort conjugat un stil melodic aparte, integrabil, bineînțeles, în canonul bizantin al timpului și, totodată, recognoscibil în ansamblul muzicii ortodoxe răsăritene.⁷ S-a pledat, mai apoi, pentru circulația cântării putnene dincolo de granițele Moldo-Vlahiei, la popoarele slave din Est.⁸ Și aceste pleoarii sunt întemeiate, fiind vorba de Evul Mediu, perioadă în care schimburile culturale cu vecinii noștri slavi erau deosebit de intense. Se arată precare, însă, anumite argumente susținătoare ale migrației așa-zisului „raspev putevoi” (a cărui proveniență putneană nu se confirmă), întâlnit în colecțiile de muzică sacră rusești din secolele XVII – XVIII⁹. Urme ale interacțiunii muzicii cultice medievale moldovenești, în special a celei profesate la Putna, cu cântarea de strană a spațiilor ortodoxe adiacente se vor depista, neîndoios, în rezultatul unor minuțioase analize comparate, dar nu „putevoi raspev” este direcția în care trebuie să avanseze cercetările.

Probele paleografice și istorice cumulate arată limpede că școala muzicală de la Putna nu este doar o himeră întrevăzută de medievistii-bizantinologi, ci un fenomen

real, cu toate valențele și caracteristicile pe care le presupune o astfel de instituție.

Și dacă existența școlii este o certitudine, rămâne de precizat, în ce limite temporale a încăput activitatea ei. Scrierile istoriografice o plasează, în unanimitate, între sfârșitul secolului al XV-lea și sfârșitul secolului al XVI-lea, divergențe înregistrându-se doar în ceea ce privește aproximarea acestui termen: ceva mai mult de un veac – la S. Barbu-Bucur și T. Moisescu,¹⁰ ceva mai puțin de un veac – la Gh. Ciobanu și O.L.Cosma.¹¹

Începuturile ființării școlii se leagă de numele lui Ioasaf-melurgul, primul stareț al Putnei, și sunt localizate în jurul anului 1467 (de către S. Barbu-Bucur¹²) sau 1490 (de către Gh. Ciobanu și O.L.Cosma¹³). După toate probabilitățile pe timpul lui Evstatie – figura emblematică a locașului, menționată pentru prima dată în 1493 – și a urmașilor săi imediați școala intrase în perioada ei de glorie, pentru ca, pe măsura întăririi suzeranității turcești (spre finele secolului al XVI-lea), să-și restrângă activitatea fără a mai lăsa vreo urmă în documentele epocii.¹⁴ În orice caz, o ultimă știre circumscrisă secolului al XVI-lea și vizând (indirect) școala putneană vine de la Dorothei al Monemvasiei, care, în 1575, însoțind pe patriarhul constantinopolitan Ieremia, a vizitat Moldova și a remarcat că domnitorul Petru Șchiopul (1574-1577, 1578-1579, 1579-1582) „iubia muzica” și „avea un iscusit dascăl de cântări”.¹⁵

Învățământul muzical de la Putna va înregistra un reviriment abia în secolul al XVIII-lea, pe vremea și cu contribuția starețului Vartolomeu Măzăreanu, precum și a dascălilor de psaltichie Ilarion Ieromonahul și Isaiia Balotescu¹⁶.

Iată inventarul manuscriselor putnene într-o prezumtivă ordine cronologică¹⁷:

1. P/II – Partea a doua a ms. nr. 56/544/576 I din biblioteca Mănăstirii Putna: f. 85-160 – un *Stihirar* scris de un copist anonim în secolul al XV-lea.

2. M 350 – ms. nr. 350, fondul Șciukin, din Biblioteca Muzeului de Stat de Istorie din Moscova – un *Antologhion* scris de Evstatie Protopsaltul Putnei și datând cu 1511. În cuprinsul acestui codice se inclu-

de și ms. cunoscut cu sigla L, constituit din cele 14 file rupte din M 350 și păstrate în Biblioteca Academiei de Științe din Sankt-Petersburg, fondul Iațimirskii, și înregistrate la nr. 13/3/16, scrise tot de Evstatie Protopsaltul și datate, de asemenea, 1511.

3. M 1102 – ms. nr. 1102 din Biblioteca Muzeului de Stat de Istorie din Moscova, fondul Sinodal – un *Antologhion* scris de Evstatie Protopsaltul Putnei și datat 1515.

4. P/I – Prima parte a ms. nr. 56/544/576 I din Biblioteca Mănăstirii Putna: f. 1-84 – un *Antologhion* scris de un copist anonim în primul pătrar al secolului al XVI-lea (cca 1520).

5. Lm. 258 – ms. nr. 258 din Biblioteca Mănăstirii Leimonos, din insula Lesbos, Grecia, cunoscut și sub numele de „Manuscrisul de la Dobrovăț” – un *Antologhion* scris de diaconul Macarie și datat 1527.

6. I – ms. grec nr. I-26 din Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași – un *Antologhion* scris de Antonie Ieromonahul, cântăreț în Mănăstirea Putna, datat 1545.

7. B 283 – ms. slav nr. 283 din Biblioteca Academiei Române, București – un *Antologhion* scris de un copist anonim în cel de-al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

8. B 284 – ms. slav nr. 284 din Biblioteca Academiei Române, București – un *Antologhion* scris de un copist anonim în cel de-al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

9. D – ms. nr. 1886 din Biblioteca Mănăstirii Dragomirna – un *Antologhion* scris de un copist anonim în cel de-al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

10. S – ms. nr. 816 din Muzeul de Istorie și Arheologie Bisericească din Sofia, Bulgaria – un *Antologhion* scris de un copist anonim în cel de-al doilea sau al treilea pătrar al secolului al XVI-lea.

11. Lz. 12 – ms. slav nr. 12 din Biblioteca Universității din Leipzig, Germania – un *Antologhion* scris de un copist anonim în cel de-al treilea pătrar al secolului al XVI-lea (ante 1570).

Medieviștii români¹⁸ consideră că moștenirea putneană nu se rezumă la această listă și că cercetările în vederea depistării

de noi documente trebuie amplificate. Fiind pusă în ecuație migrarea și înstrăinarea masivă a manuscriselor românești, e de presupus că, la capătul acestor cercetări, tezaurului manuscritic de la Putna i se vor adăuga și alte mostre în măsură să ne edifice asupra fenomenului componistic medieval. În orice caz, rămâne de răspuns semnalului slavistului Emil Kaluzniacki, care a vizitat în 1882 mănăstirea Putna și a găsit aici, după propriile-i mărturisiri, un *Irmologhion* greco-slav scris de călugărul Evstatie între anii 1511-1515, constând din șase volume inegale. Cum din aceste șase volume se cunosc doar două – *Antologhioanele* păstrate în Biblioteca Muzeului de Stat de Istorie din Moscova (M 350 și M 1102), sondările ar putea scoate la suprafață celelalte piese din serie¹⁹.

Vorbind la general despre codicele putnene, Gh. Ciobanu²⁰ menționează scrierea deosebit de frumoasă atât a neumelor muzicale, cât și a textelor, precum și prezența unor particularități de grafie comune pentru totalitatea manuscriselor, dovadă a apartenenței scribilor aceleiași mănăstiri și aceleiași școli caligrafice. Se mai remarcă folosirea unitară a culorilor: cerneală neagră pentru semnele muzicale propriu-zise și texte, cerneală roșie – pentru semnele mari, indicarea ehurilor, mărturii, rubrici inițiale și indicații tipiconale.

Din punct de vedere genuistic fondul manuscritic putnean este destul de omogen: un *Stihirar*²¹ și zece *Antologhioane* (Antologii). *Antologhioanele* însumează cântări: a) de la Vecernie; b) de la Utrenie (de la *litie* sau de la *laudele* mai tuturor praznicilor și sfinților mai mari); c) de la cele trei liturghii (a Sfântului Ioan Gură de Aur, a Sfântului Vasile cel Mare și Liturghia mai înainte sfințită).²²

Marea majoritate a cântărilor datează din prima jumătate a secolului al XVI-lea; unele melodii, cum sunt, de exemplu, *Stihira* lui Ioasaf, *Chinonicul* lui Kyr Gheorghie, o parte din compozițiile lui Evstatie (inclusiv *Stihira Sfântului Ioan cel Nou*) au fost elaborate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în timp ce reluările din patrimoniul muzical bizantin sunt, în general, de obârșie mai veche.²³

Codicele reunesc între aceleași coperti autori locali și străini, printre cei din urmă figurând și nume notorii ale artei sonore bizantine ca: Ioan Glykys (secolul XIII-XIV), Ioan Kukuzel (cca 1280-1360), Ioan Kladas (secolul XIV), Manuel Chrysaphes (cca 1440-1463), Xenos Korones, monahul Agathonos (secolul XV), Agallianos (secolul XV), Moschianos (secolul XV?). Originea semnatarilor Anthim, Arghiro-poulos, Dekianos, Ioan Diaconu, Evstatie, Kyr Foca, Kyr Gheorghie, Kyr Ioan, Gherasimos, Lampadarios, Monahul Loghin, Redestinos, Dometian Vlahu, Vlatir, Theodosie Zotica este incertă, dat fiind că sub un nume călugăresc se putea ascunde reprezentantul oricărei etnii (bineînțelese, dintre cele convertite la ortodoxie). Totuși, judecând după forma și ortografierea numelui (sau prenumelui), se arată a fi români Evstatie Protopsaltul (apare și ca Monahul Evstatie), Kyr Gheorghie, Ioasaf, Dometian Vlahu, Ioan Diaconu și Theodosie Zotica.²⁴ Or, nici ortografierea nu este un reper sigur pentru atribuirea etnică a psalților nominalizați, de vreme ce specialiștii constată multiple inadvertențe onomastice, generate de derogări gramaticale.²⁵

Am atins, cu acest pasaj, încă o particularitate a manuscriselor lucrute de călugării putneni, și anume – amestecul de alfabet chirilic și grecesc în cântările cu text grecesc.²⁶ În general, limbile folosite sunt greaca și vechea slavonă bisericească. Făcând o statistică a prezenței fiecărei dintre cele două limbi, Gh. Ciobanu relevă, pentru manuscrisele putnene în ansamblu, prevalența cântărilor cu text grecesc, ceea ce îl face să afirme că, „în plină perioadă de slavonism cultural, la Putna s-a cântat mult mai mult grecește decât slavonește”.²⁷ Cu toate acestea, se observă că scribii nu stăpâneau decât în mică măsură gramatica limbii grecești, transmise mai mult pe cale orală decât prin școală. Acest fapt, precum și tradiția îndelungată (de circa jumătate de mileniu) a bilingvismului greco-slavon în biserica românească, a generat contaminări ale alfabetelor respective, exprimate, în special, prin substituirea unor caractere grecești cu cele slavone.²⁸

Cântările conținute de còdice se circum-

scriu stilurilor *asmatic*, *papadic*, *calofonic* și *cratemă*. Stilul *cratemă*, caracterizat prin luxurianța melismatică, își semnalizează prezența în: a) introducerea unor vocale ca *leghe*, *palin* etc.; b) repetarea unor cuvinte sau părți de cuvânt; c) întărirea vocalelor, în vocalize, cu consoane de sprijin; d) *tereremuri* lungi (prin *tereremuri* sunt desemnate, în muzica bizantină, inserții melismatico-ornamentale pe silabe variate, fără semnificație). Cântările în stil stihiraric sunt puține la număr, iar cele în stil irmologic lipsesc.²⁹

Melodiile sunt fixate cu ajutorul semiografiei neobizantine sau cucuzeliene. Pentru a facilita accesul la ele (cercetătorii de astăzi sunt puțin familiarizați cu această scriere) se impune transcrierea cântărilor în notație liniară, chiar dacă această operație este, întrucâtva, improprie. Parțial, transcrierea a și fost realizată,³⁰ ceea ce a deschis undă verde exegezei muzicologice. Metoda de transcriere a muzicii bizantine vechi în notație liniară (metodă după care s-a lucrat și e preferabil să se lucreze în continuare) e cea prestabilită de părintele I.D.Petrescu, care asocia procesului de interpretare a semiografiei muzicale și tradiția orală a cântării bizantine.³¹

În general, descifrarea notației bizantine cu începere din secolul al XII-lea, în orice caz, din al XIII-lea, nu mai este o problemă pentru medievalistica muzicală. Or, manuscrisele putnene dau multă bătaie de cap paleografilor.³² Dificultățile de decodare țin de următoarele domenii:

- interpretarea exactă a semiografiei diastematice și cheironomice;
- valoarea metro-ritmică a neumelor (durată, formule ritmico-melodice, grupări de valori etc.);
- structura ehurilor (incipituri, finale, cadențe, interioare).

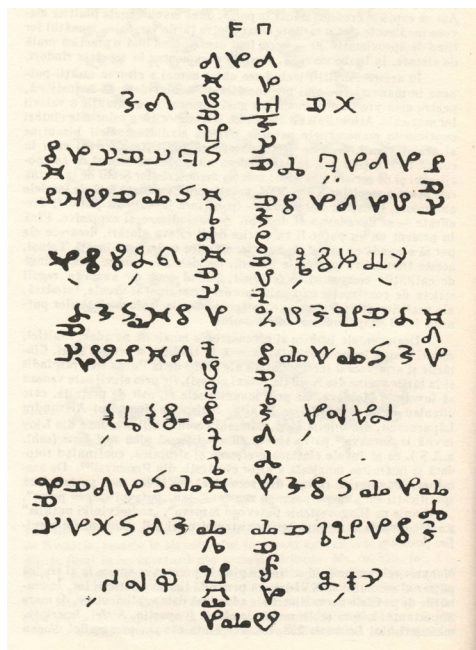
În timp ce chestiunea semnelor diastematice (și în codicele putnene apar toate cele 15 semne diastematice cunoscute, în forma lor simplă și în combinații) este mai mult sau mai puțin clară, semnificația unor neume cheironomice (cu caracter coloristic, agogic și dinamic) mai rămâne

a fi precizată. Și apoi, psalții putneni sunt destul de rezervați în aplicarea semnelor cheironomice, care, în principiu, sunt foarte utile traducerii melodiei bizantine în notație occidentală. Evstatie Protopsaltul, de exemplu, se servește în mod frecvent doar de șase semne cu valoare ritmică, pe când semiografia cucuzeliană cunoaște opt semne de acest fel.³³

Și sub aspectul structurii ehurilor compozițiile melurgilor putneni lasă, deseori, loc interpretărilor echivoce. În bună măsură răspunzătoare de acest fapt este uzitarea deficitară a mărturiilor – neumelor, care indică ehul cântării, precum și cadențele ei interioare (marcând sfârșitul propozițiilor și al frazelor).³⁴

De altfel, mărturiile interioare pot avea în codicele provenind de la Putna și alte funcții decât cele obișnuite pentru perioada istorică respectivă. În sistemul de referință vizat mărturia desemnează: a) sunetul la care trebuie să se ajungă la capătul unor diviziuni sintactice, dar și sunetul cu care va continua traseul melodic; b) sunetul cu care trebuie să continue melodia indiferent de sunetul anterior; c) mutații la cvinta sau cvarta descendentă (rar – la cvinta sau octava ascendentă), mutații necesare, pe de o parte, readucerii fluxului melodic în limitele unui ambitus adecvat vocii omenești, pe de alta – direcționării traiectului sonor spre finala corespunzătoare structurii ehului. Mai e de adăugat, în această ordine de idei, și că unele semne de punctuație din textul literar, cum este, de exemplu, punctul, țin loc (în special la Evstatie Protopsaltul) de mărturie interioară.³⁵

Atât raritatea, cât și imprecizia (mai exact, polifuncționalitatea) mărturiilor s-ar datora, după opinia lui Gh. Ciobanu, perpetuării unei tradiții mai vechi de fixare melodică. Și Putna, și Neamțul – furnizor de copii și psalți pentru școala putneană – au fost înălțate pe temeliiile altor mănăstiri, care le-au precedat în timp, iar cenobiții acelor lăcașuri trebuie să fi practicat și ei cântarea religioasă. Astfel, s-a putut crea o tradiție care să fie preluată de melurgii putneni.³⁶

O altă particularitate a codicelor analizate, generând, și aceasta, impedimente în calea transcrierii corecte, este devierea – frecvent acceptată – de la cadențele finale, specifice ehurilor. Chiar în compozițiile lui Evstatie Protopsaltul sunt atestate numeroase cadențări neregulamentare; unele melodii au câte două finale: una lungă, subliniată cu *apoderma* sau *diple*, și una scurtă, în valoare de o optime, atinsă prin cvarta descendentă, printr-o lunecare în *glissando*.³⁷ Paleografii³⁸ au mai depistat și joncțiuni – prin finala ce devine sunet de început – ale cântărilor care se succed, dar nu au nicio legătură tipiconală.

În cazurile în care cântările migrează dintr-un manuscris în altul inadvertențele (finale diferite, plasare variabilă a semnelor ritmice, mărturii neconcordanțe etc.) sunt mai numeroase, multiplicare fiind de însăși practica copierii după copii.³⁹

Odată surmontate dificultățile transcrierii, ies în prim-plan problemele legate de conținutul manuscriselor.

După cum am mai menționat, două dintre florilegiile muzicale putnene se consideră a fi opera lui Evstatie Protopsaltul – M 350 și M 1102. Primul dintre *Antologhioanele* atribuite lui Evstatie (M 350) este adnotat într-o manieră originală, pentru însemnări fiind utilizată scrierea cifrată. Cu totul remarcabilă apare diversitatea limbajului criptic folosit de Evstatie: cele 87 de criptograme însumează 108 combinații criptografice, în 7 alfabet – 17 în alfabetul taraberice, 11 în Grec Key, 10

în glagolitic, 26 în pseudoglagolitic 1, 30 în pseudoglagolitic 2, 7 în numeric și 7 în alfabetul chirilic.⁴⁰ Protopsaltul Putnei medievale excelează și ca mânuitor al unor scrieri secrete preexistente, și ca inventator al unor cifruri noi. Vocația de criptograf a lui Evstatie a suscitat interesul mai multor medievști de marcă (în special slaviști)⁴¹ și a constituit un punct de atracție suplimentar pentru cercetătorii operei sale.

Deși mai persistă echivocuri în ceea ce privește semnificația unor criptograme sau a unor noțiuni aparte, conținute în criptograme,⁴² funcțiile adnotărilor cifrate sunt, în principiu, clare. Ele indică: „a) paternitatea unei cântări; b) sărbătoarea căreia aparține o anumită cântare; c) începutul, ca și sfârșitul unei cântări sau grup de cântări; d) eful sau glasul în care este scrisă cântarea”.⁴³ Unele criptograme țin locul de mărturii biografice, din care au și fost recoltate puținele date despre viața și activitatea lui Evstatie.

Ca și neumele muzicale, textele criptice codifică o anumită informație pentru ca aceasta să nu fie accesibilă decât celor inițiați. Tactica ermetizării conținutului manuscriselor muzicale, adoptată de Evstatie și ceilalți putneni, se justifică în contextul mentalităților epocii. La acea oră dimensiunea ezoterică a meșteșugului muzical (văzut fie ca artă interpretativă, fie ca travaliu componistic, fie ca iscusință didactică) era cultivată și speculată: din moment ce novicele nu putea avansa în domeniu fără sprijinul unei persoane consacrate, maestrul era îndreptățit să pretindă o recompensă substanțială pentru inițiere. În scopul protejării secretelor meseriei cantorii ruși, spre exemplu, foloseau manuscrise elaborate intenționat cu abateri de la normele consfințite. Criptografia lui Evstatie, operantă și pe planul fixării melodice a cântărilor (a se vedea mai sus despre derogările în indicarea mărturiilor, apechematelor, finalelor etc.), și pe planul comentariilor marginale, este un fenomen de același ordin și trebuie considerată ca atare.⁴⁴

Dacă două dintre codicele tezaurului putnean sunt lucrute integral de Evstatie Protopsaltul, celelalte (cu excepția manuscrisului P/II) conțin cântări aparte ieșite de sub pana reputatului scrib. Manuscrisul P/II nu putea include compozițiile lui Evstatie deoarece i-a premers în timp, în schimb, *Antologhionul* M 1102 se raportează la

manuscrisul P/II reluând din acesta un șir de stihiri.⁴⁵ Astfel, prezența personalității lui Evstatie – fie și retroactivă, ca în cazul manuscrisului P/II – în toate manuscrisele putnene a fost unul dintre motivele reuniirii lor într-un corpus, precum și unul dintre argumentele lansării conceptului de „Școală muzicală de la Putna”.

Dat fiind că nici Evstatie, nici ceilalți melurgi putneni nu au făcut referiri sistematice la paternitatea cântărilor adunate în codice, apare problema delimitării creației originale a lui Evstatie. Bineînțeles că, în lipsa altor indicii, particularitățile stilistice sunt cele mai sigure elemente de atribuire. Iată, deci, acele caracteristici, după care se poate identifica scriitura lui Evstatie:

„– Apariția continuă a formulelor „palin” și „leghe” în cadrul refrenului „Aliluia”, cu semnele distinctive de repetiție;

– Apariția frecventă a unui scurt „terem” înaintea refrenului, în special la *Chinonice*;

– Treceri frecvente în alte ehuri, în combinații dintre cele mai variate, cu cadențări surprinzătoare...; prezența unor finale duble, adesea în concordanță cu relația directă la ehurile mediane;

– Tendința... de a se menține într-o structură melodică arhaic-recitativică, cu un mers treptat, fără salturi intervalice mari, aspre – o monodie continuă, asimetrică și nonrepetabilă;

– Structuri ritmice și cadențiale în deplină concordanță cu textul poetic al cântării;

– Formule melodico-ritmice specifice frecvente: formula parakalesma, formula homalon, formula heteron, formula oxeia, formula coborâtoare apostrophos – aporrhoe etc.”⁴⁶

Ținând cont, pe de o parte, de precizările de autor, făcute de Evstatie și copiștii care l-au citat, pe de alta – de specificul scriitural al unor piese nesemnate, cercetătorii⁴⁷ au totalizat un număr de 186 cântări aparținând protopsaltului Putnei și repartizate pe manuscrise după cum urmează: 133 în M 350, 19 în M 1102, 34 – în celelalte codice.

În afară de problema semnalată, căreia, pentru moment, i s-a găsit o rezolvare mulțumitoare, mai există și altele, legate de reluările din patrimoniul uzual bizantin. Uneori Evstatie indică autorul cântărilor reproduse (a se vedea *Heruvicile* de Korones, Agathon și Agallianos din M 350) sau colecția din care provin (de exemplu,

Heruvicul în ehul 2 „luat din *Asmatikon*”, din același manuscris). Mai des, însă, transcrierile figurează fără mențiunile de rigoare. Cântările compozitorilor bizantini sunt traduse în vechea slavonă bisericească și ajustate prozodiei acesteia. Se impune, așadar, relevarea modificărilor survenite în urma adaptării și, în consecință, evaluarea gradului de intervenție a lui Evstatie. Cum accederea spre originalul multora dintre cântările de împrumut e anevoioasă, deziideratele de care vorbim rămân deocamdată la ordinea zilei.

Creația lui Dometian Vlahu, alt presupus melurg putnean, o vom dimensiona prin lucrarea *Chinonicul zilei de miercuri în ehul 4 plagal*.

Chinonicul zilei de miercuri în ehul 4 plagal, zis și „Paharul mântuirii” (după primele cuvinte ale textului) apare în patru din cele unsprezece manuscrise putnene, și anume: manuscrisul grec 1-26/I, manuscrisul slav B 283, manuscrisul 1886/D și manuscrisul 816/S. De fiecare dată cântarea este însoțită de numele autorului, a cărui formă, însă, diferă de la caz la caz (a se compara: „tou Demetian tou Vlahou” – manuscrisul 1-26/I; „tou Demetian tou Vlah” – manuscrisul 283/BAR; „Tou Domentianou tou Vlah” – manuscrisul 1886/D; „tou Demetian tou Vlahou” – manuscrisul 816/S). Nici textul propriu-zis nu este în cele patru reluări identic cu sine, fiind vorba de patru variante ale aceleiași cântări. Toate reeditările conțin inadvertențe, cauzate de greșeli la copiere.⁴⁸ Cel mai mic număr de curențe este semnalat în varianta din manuscrisul 188/D; pe baza acesteia T. Moiescu a și realizat o transcriere a *Chinonicului* în notație liniară.⁴⁹ Înaintea lui T. Moiescu G. Panțiru a făcut o astfel de transcriere, orientându-se, însă, după varianta din manuscrisul 283/BAR.⁵⁰ Având ca punct de plecare analiza sinoptică și cercetarea comparată a tuturor variantelor, T. Moiescu pretinde a se fi apropiat, prin demersul său paleografic, de versiunea princeps a cântării. De aceea ne vom referi la concluziile acestui exeget.⁵¹

Așadar, cântarea (în varianta din manuscrisul 1886/D ea cuprinde 40 de rânduri) „se desfășoară liber, într-o monodie continuă, într-un stil calofonic melismatic, bogat ornamentat și într-un ambitus cuprins între *si grav* și *re*”. Ehul de bază este 4 plagal, cu sunetul inițial transcris pe *do*, iar cu cel final de asemenea stabilit pe *do*. Ca-

dențele interioare sunt, în general, marcate de mărturii...” Traseul melodic se divide în patru părți, delimitate de vocabulele „leghe” și „palin”. Formulele melodico-ritmice pe care le preferă Dometian Vlahu sunt: formula Parakalesma (plasată, în special, la apariția ftoalei nenano), formula Heteron, formula Apostrophos (folosită pentru „palin” și pentru „leghe”), formula Oxeia-dubla, formula de semicadență.

Ca și în cazul celorlalte cântări în limba greacă, preluate de scribii putneni, textul *Chinonicului* lui Dometian Vlahu este redat printr-o curioasă amalgamare de alfabetice (grecesc și slavon), derogările gramaticale variind de la un manuscris la altul.

Despre Theodosie Zotica, cel din urmă autor pe care îl evocăm în legătură cu codicele putnene, vom aminti că a lăsat posterității trei lucrări: *Heruvicul în ehul 2 plagal*, inserat în manuscrisele 283/BAR și 12 Lz., *Chinonicul duminical „Lăudați pe Domnul”*, inserat în manuscrisul 12/Lz., și *Condacul sărbătorii de la 25 martie „Apărătoare Doamnă”*, inserat tot în manuscrisul 12/Lz.

Creația lui Theodosie Zotica se înscrie în parametrii stilului ecleziastic bizantin al epocii, așa cum era acesta cultivat la mănăstirea Putna. Astfel, scriitura calofonică vocalizantă, cu antrenarea masivă a melismelor, cu o desfășurare omogenă, în mers treptat, a monodiei, se regăsește în compozițiile pe care le semnează, în special, în *Heruvicul în ehul 2 plagal*.

De altfel, doar *Heruvicul* s-a lăsat integral transcris în notație liniară, celelalte două lucrări – *Chinonicul* și *Condacul* având o particularitate care a pus în încurcătură paleograful. Este vorba de ambitusul melodic, care, în urma transcrierii uzuale, se arată cu mult peste posibilitățile unei voci umane obișnuite. Monodia se rostogolește „fără oprire într-un mers descendent, ca imediat să pornească invers, într-un șuvoi continuu ascendent, spre registrul înalt, acoperind astfel, din grav până în acut, peste patru octave”.⁵² S-a decis, pentru moment, că nu a fost găsită cheia unei descifrări corecte și că aceasta s-ar putea afla în textul poetic al cântării. Semnele diacritice, ca și semnele de punctuație din text ar putea ține locul unor mărturii interioare lipsă, ar putea fixa locurile de redresare a melodiei, adică de readucere a ei într-un registru potrivit interpretării vocale.⁵³

Ținem să subliniem că melurgii de la Putna au elaborat prin efort conjugat un stil melodic aparte, integrabil, bineînțeles

în canonul bizantin al timpului, și totodată recognoscibil în ansamblul muzicii ortodoxe răsăritene.⁵⁴ Însemnele acestui stil sunt: generozitatea melismatică (implicând dificultăți interpretative), varietatea structurilor ritmice, fantezia improvizatorică în proliferarea melodică și, ca element compensatoriu, rigoarea arhitectonică.

Medieviștii au încercat să explice preferința putnenilor pentru melosul înflorit, încărcat ornamental, cultivat de ei atât în creațiile proprii, cât și în ceea ce au reținut din creațiile altora. Răspunsul la întrebare se mai caută încă, printre explicațiile plauzibile numărându-se și aceasta: „Putna era mănăstire domnească, cea mai importantă la vremea aceea în nordul Moldovei. Aici, slujba se făcea cu un fast deosebit, imitând, desigur, fastul solemn al slujbelor de la Sfânta Sofia. N-ar fi exclus ca la aceasta să fi contribuit și Maria de Mangop – fosta soție a lui Ștefan cel Mare..., o descendentă a Comnenilor, dar și legăturile mai vechi cu Bizanțul, care n-au fost uitate, n-au dispărut atât de repede – cel puțin spiritual – odată cu destrămarea Imperiului Bizantin, în anul 1453. Gesturile solemne, rare ale oficanților cereau cântări ample, care să umple timpul consumat de ritmul lent al mișcărilor.”⁵⁵

Dacă e cert că muzica psaltică scrisă sau transcrisă la Putna medievală aduce o notă caracteristică în peisajul artei sonore bizantine, rămâne de văzut, în ce măsură participă sensibilitatea muzicală autohtonă la conturarea acestei specificități. Elaborate în baza ehurilor, a tiparelor modale și cadențiale presupuse de acestea, racordate la prozodia limbilor sacre oficiale – greaca și slavona – cântările putnene nu par a fi marcate în nici un fel de spiritul și litera muzicii indigene. Totuși, predilecția psalților putneni pentru pasul mic al mișcării melodice, evitarea salturilor prea mari (nu numai în creațiile originale, ci și în cântările preluate), duc la presupunerea „că aceștia au lucrat – instinctiv, bineînțeles, nicidecum conștient – în cadrul muzicalității limbii lor materne”⁵⁶.

E limpede că raționamentele de mai sus nu au istovit subiectul anunțat în titlu, ele i-au punctat doar dimensiunile esențiale și perspectivele aprofundării. Demersul se vrea o pledoarie în plus în favoarea extinderii studiului paleografic și muzicologic al florilegiilor de cântări religioase provenind de la Putna medievală, precum și a ajustării, diversificării, modernizării metodologiei aferente.

Bibliografie:

1. Vezi: T. Moiescu, *Creația muzicală românească de tradiție bizantină*, în *Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie*, tomul 38, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 15; Gh. Ciobanu, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Ed. Muzicală, 1979, p. 347.

2. Vezi: G. Breazul, *Învățămintul muzical în Principatele Românești*, în *Anuarul pe 1941-1942*, București, 1943, p.6.

3. Ibidem.

4. Vezi: T. Moiescu, *Prolegomene bizantine*, București, Ed. Muzicală, 1985, p. 29-33; idem, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, București, Ed. Muzicală, 1996, p. 11-13.

5. Idem, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, București, Ed. Muzicală, 1996, p. 13-14.

6. Apud: V. Vasile, *Pagini nescrise din istoria pedagogiei și a culturii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 43.

7. Vezi: Gh. Ciobanu, *Op. cit.*, vol. I, București, Ed. Muzicală, 1974, p. 281, 335-336, vol. II, București, Ed. Muzicală, 1979, p. 350, 372-374; idem, *Introducere* (studiu introductiv) la volumul *Izvoare ale muzicii românești*, vol. IV – *Documenta. Școala muzicală de la Putna. Manuscrisul nr. 1-26/Iași. Antologhion*. Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Gh. Ciobanu, Marin Ionescu și T. Moiescu, București, Ed. Muzicală, 1981, p. 5-14; O. L. Cosma, *Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, Ed. Muzicală, 1973, p. 160-162, 164-165, 171-176; T. Moiescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 21-22, 36-37, tomul 39, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 34, 44-45; idem, *Prolegomene...*, p. 39-43; idem, *Muzică bizantină în spațiul cultural...*, p. 16-17, 23-25, 27-29, 52-58, 105-109, 112-117, 235-236; P. Brâncuși, *Muzica românească și marile ei primeniri*, vol. I, Chișinău, Ed. Lumina, 1993, p. 107-118.

8. Vezi: R. Palikarova-Verdeil, *La Musique Byzantine chez les Bulgares et les Russes (du IX-ème au XIV-ème siècle)*, Copenhaga, Ejnar Munksgaard, Boston, Byzantine Institute, 1953, p. 75; Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. I, p. 270-273, 281, 335, 390-391, vol. II, p. 259, 266, 350, 353-354; O.L. Cosma, *Op. cit.*, vol. I, p. 160, 174-176; P. Brâncuși, *Op. cit.*, vol. I, p. 107-11; S. Barbu-Bucur, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, București, Ed. Muzicală, 1989, p. 28.

9. Vezi: V. Galaicu, *Expresia „putevoi raspev”: sensuri reale și atribuite*, în *Arta 2001*, Chișinău, Ed. Epigraf, 2001, p. 15-20.

10. Vezi: S. Barbu-Bucur, *Op. cit.*, p. 29-34; T. Moiescu, *Prolegomene...*, p. 29; idem, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 16; idem, *Muzica bizantină în spațiul cultural...*, p. 11.

11. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. I, p. 273-274, 335, vol. II, p. 348; O.L. Cosma, *Op. cit.*, vol. I, p. 159-160.

12. Vezi: S. Barbu-Bucur, *Op. cit.*, p. 34.

13. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 348 și O.L. Cosma, *Op. cit.*, vol. I, p. 159.

14. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. I, p. 274, 335, vol. II, p. 266-267, 348; S. Barbu-Bucur, *Op. cit.*, p. 34.

15. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. I, p. 274, 335, vol. II, p. 348.

16. Vezi: V. Vasile, *Op. cit.*, p. 42.

17. Apud: T. Moiescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 16-17.

18. Vezi: Idem, pag. 17; S. Barbu-Bucur, *Manuscrise psaltice românești în biblioteci străine*, în *Byzantion*. Revistă de arte bizantine, vol. II, Iași, 1996, p. 10-16.

19. T. Moiescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 17.

20. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 349.

21. Există păreri – a se vedea: P. Brâncuși, *Op. cit.*, vol. I, p. 105 – potrivit cărora acest codice a fost adus de la Mănăstirea Neamț.

22. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 348.

23. Vezi: Ibidem.

24. Vezi: Idem, p. 349; T. Moiescu, *Muzica bizantină în spațiul...*, p. 16.

25. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 349; T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 39, p. 33, 41.
26. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 349, 362-364; T. Moisescu, *Muzica bizantină în spațiul...*, p. 17; P. Brâncuși, *Op. cit.*, vol. I, p. 111.
27. Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 305.
28. Vezi: Idem, p. 349-350.
29. Vezi: Idem, p. 350.
30. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 18.
31. Vezi: Idem, p. 38.
32. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 376-377; T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, în *Studii și cercetări...*, tomul 38, p. 36-39.
33. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 36.
34. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 376-377; T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 37-39.
35. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 39; Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 377.
36. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 376.
37. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 38.
38. Vezi: Idem, p. 38-39; Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 377.
39. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 36.
40. Vezi: Idem, p. 19-20.
41. Vezi: E. Kaluzniacki, *Contribuții privind scrierea secretă mai veche a slavilor*, în vol. C. Buescu, *Scrieri și adnotări despre muzica românească veche*, în *Izvoare ale muzicii românești*, vol. X, București, Ed. Muzicală, 1985, p. 42-65; A. Iațimirskii, *Șase articole despre scrierea slavă și rusă*, în același volum, p. 66-95; R. Pava, *Cartea de cântece a lui Evstatie de la Putna*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. V, București, 1962, p. 335-347; A. E. Pennington, *Muzica în Moldova medievală. Secolul al XVI-lea*, București, Ed. Muzicală, 1985, p. 148-153; Gh. Ciobanu și M. Ionescu, adnotări la *Antologhionul* lui Evstatie Protopsaltul Putnei, în *Izvoare ale muzicii românești*, vol. V, *Documenta*, București, Ed. Muzicală, 1983, p. 498-503.
42. Vezi: Gh. Ciobanu, *Studii...*, vol. II, p. 368-372.
43. Idem, p. 368.
44. Vezi despre aceasta: Idem, p. 376-377.
45. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 38, p. 17, nota 14.
46. Idem, p. 22.
47. Vezi: Idem, p. 22-35.
48. Vezi: Idem, *Creația muzicală românească...*, tomul 39, p. 33.
49. Vezi: Idem, p. 37-40.
50. Vezi: G. Panțiru, *Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVII (1969), nr. 11-12 (noiembrie-decembrie), p. 1253-1264; Idem, *Școala muzicală de la Putna*, în *Studii de muzicologie*, vol. VI, București, 1970, p. 29-56.
51. Vezi: T. Moisescu, *Creația muzicală românească...*, tomul 39, p. 33-35.
52. Idem, p. 42.
53. Vezi: Idem, p. 42-45.
54. Vezi: Gh. Ciobanu, *Introducere* (studiu introductiv) la volumul *Izvoare ale muzicii românești*, vol. IV – *Documenta. Școala muzicală de la Putna. Manuscrisul nr. 1-26/Iași. Antologhion*. Ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Gh. Ciobanu, Marin Ionescu și T. Moisescu, București, Ed. Muzicală, 1981, p. 5-14;
55. Idem, p. 13-14.
56. Idem, *Studii...*, vol. II, p. 259, vezi despre aceasta și O.L. Cosma, *Op. cit.*, vol. I, p. 160-162.

Patrimoniul documentar al Moldovei istorice.

Arealul geografic și filierele de înstrăinare

Fiecare țară are propriul său patrimoniu științific și cultural, care reprezintă istoria diversă, specifică fiecărui popor, făcându-l astfel inegalabil.

În ultimii ani pe întreg mapamondul se atestă un interes sporit față de materialele și documentele patrimoniale de arhivă, prin prisma cărora poate fi cunoscută istoria propriei națiuni. A urmări apariția cărților manuscrise dar și evoluția tiparului, înseamnă să pășești cu siguranță pe urmele înaintașilor noștri cărturari, care nu s-au lăsat influențați de „imixtiunile” reformatoare din exterior.

Cercetarea izvoarelor vechi pornește din interes spiritual, interes literar și interes național.

Este o necesitate de a face lumină peste bogăția culturală tipărită a Moldovei istorice, realizată în cele mai renumite focare de iluminare culturală a Țării.

Primii care și-au manifestat interesul pentru documentele de origine moldovenească din fondurile arhivistice străine, au fost cei mai înverșunați apologeți ai istoriei și culturii unificate, specialiști în paleoslavistică, filologie, istorie, teologie, pentru care munca de cercetare și valorificare n-a fost una sisifică, ci din contra, o muncă nobilă și din satisfacție. Printre aceste nume se regăsesc: Ioan Bogdan (1864-1919), Constantin Erbiceanu (1838-1913), Nicolae Iorga (1871-1940), Petre Constantinescu-Iași (1892-1977), Radu Constantinescu, Paul Mihail (1905-1994), Emil Turdeanu (1911-2001), Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901), Mihai Costăchescu (1884 — 1953), Mitropolitul Melchisedeck, Pavel Šafárik (1795-1861), Polihronie Sârcu (1888 – 1905), Al. Iațimirschi (1873-1925), Valentina Pelin (1950-2006) ș.a.

Veronica COSOVAN

Abstract:

Currently the whole world expresses an increased interest to the patrimonial documents and materials from the archives, through the prism of which their nation's history could be studied. To follow the apparition of manuscripts and, later, the evolution of printed books is like to walk certainly in the footsteps of our ancestors - scholars, who weren't influenced by "interference" from outside. The research of old sources starts from spiritual importance, literary curiosity and national interest.

It is necessary now to throw light on the wealth of printed culture in historical Moldova, created in most famous centers of our country's cultural enlightenment.

These books could represent the heritage of other countries as well as some historical vicissitudes like political instability, wars, abductions, pledges, and tricks; but, thanks to gifts from boyars and peasants, these books were also intended for remembrance of souls, forgiveness of vices, or served as dowry at wedding. In Moldavian land they were written, translated and "dressed" in noble metals, decorated with rare stones. Thematically they could be classified as: religious books (Gospels, Lives of Apostles, Liturgies, and Prayer-books); collections (compilations of various texts of moralizing, popular, rhetorical and philosophical character); historical texts (annals, chronicles, memory books where were described heroic deeds of the rulers); popular books (literary exposition of Bible stories in a form of novel, such as Alexandria, Varlaam and Ioasaf); legal writings (represent the legal instruments of rulers, translated and adapted).

Prima atestare a documentelor medievale moldovenești a fost realizată de slavistul ceh Josef Dobrowsky (1753-1829) în lucrarea „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*” (1822) și de Silvestre Joseph Balthazar (1791-1869) în lucrarea „*Paléographie universelle*” (1839). Ambii cercetători menționează *Evanghelia* lui P. Rareș care astăzi se păstrează în Franța, și *Apostolul* (1610) realizat de Anastasie Crimca, care se regăsește la Viena, ca fiind monumente ale paleografiei și ale limbii slavone într-o executare remarcabilă, bogată cromatic și elegantă prin caligrafia unicală. Aceste lucrări sunt confirmarea existenței în arealul Moldovei a tradiției locale autentice, în arta scrierii cărților, care până la o anumită perioadă a fost inspirată din filioanele bizantine¹.

Actualmente cel mai impunător reperoriu de identificare în domeniu, în limba română, este lucrarea lui Virgil Cândea „*Mărturii ortodoxe peste hotare*”, care cuprinde peste 10 mii de înregistrări, compartimentate în 5 volume și reprezintă informația despre documentele de arhivă de origine română, precum acte, hrisoave, scrisori, foi de dani, cărți manuscrise și tipărite păstrate în zeci de țări, precum Austria (24), Armenia (4), Bulgaria (76), Bosnia (3), Canada (1), Cehia (4), Cipru (6), Croația (7), Grecia (214), Egipt (5), Muntele Sinai (69), Finlanda (1), Italia (3), Israel (10), Franța (13), Germania (15), țările Baltice (2), Macedonia (4), Marea Britanie (43), Muntenegru (6), Norvegia (3), Olanda (7), Polonia (24), Rusia (652), Vatican. În total 24 de țări au în fondurile lor 1127 manuscrise moldovenești.

Aceste lucrări au ajuns să reprezinte patrimoniul altor țări - consecință a mai multor vicisitudini istorice precum instabilitate politică, războaie, răpiri, gajări, șiretlicuri,

dar și datorită daniilor, fie ele boierești sau domnești, pentru pomenirea sufletelor sau iertarea păcatelor, sau ca zestre de nuntă și au fost scrise, traduse sau doar „îmbrăcate” pe pământul Moldovei în metale nobile și „împodobite” cu pietre scumpe. Ele pot fi clasificate tematic în felul următor: cărți de cult (evanghelii, apostole, liturghii, molitvenice); sbornice (reprezintă o compilare a diverselor texte cu caracter moralizator, popular, retoric și filozofic); texte istorice (letopisețe, cronici, pomelnice în care sunt reflectate faptele vitejești ale domnitorilor); cărți populare (bazate pe descrierile biblice sub formă de romane, printre care *Alexandria*, *Varlaam* și *Ioasaf*); scrierile juridice (reprezintă instrumentele judiciare ale domnitorilor traduse și adaptate). Marea majoritate sunt cărți liturgice de altar, lucru explicabil datorită spiritualității sporite a țării noastre². Frumusețea acestor texte constă în decorarea lor. Caligrafiile utilizau o paletă cromatică specifică a culorilor roșu, auriu, verde și albastru la realizarea letrinelor, miniaturilor și ornamentelor geometrice, botanice, zoomorfe ce le însoțesc, grație cărora au dobândit un aspect estetic, făcându-le de o raritate nemaiîntâlnită și de un preț exorbitant la acea vreme. Se știe că în secolul al 16-lea o carte costa cât o moșie.

Manuscrisele realizate în Moldova erau la mare căutare 5 secole în urmă. Țarul rus Ioan Vasilevici, l-a rugat personal pe domnitorul Alexandru Lăpușneanu să-i asigure o culegere de legi bizantine³, iar primul tipograf rus Ivan Feodorov a căutat pe pământul nostru cele mai corecte și precise texte, în baza cărora avea să tipărească *Biblia* de la Ostrog în 1581. Puține din ele au numele celor care le-au scris. Și aici se impune ideea că ele erau rezultatul activității de epitimie sau a canonului de ascultare, pe care este obligat să-l treacă fiecare călugăr.

¹ Амфилохий, Архимандрит. *О влиянии греческой письменности на славянскую с IX в. по начало XVI века.* – Москва, 1872. – P. 3-5.

² Urs, Otilia. *Catalogul cărților românești vechi din biblioteca Academiei Române, filiala Cluj-Napoca.* – Cluj-Napoca, 2011. – P. 7 – 16.

³ Eșanu, Andrei; Eșanu Valentina. *Dispersarea patrimoniului de carte veche românească (sec. XIX-XX) Colecții și colecționari din străinătate // Magazin bibliologic.* – 2014. – Nr. 1-4. – P. 43 – 49.

Cele mai multe din ele reprezintă daniile domnești și boierești pentru mănăstiri. După căderea Constantinopolului (1453) domniile țării române „iau sub protecția lor” Sfântul Munte, considerat pe drept „împărăția creștină”. Potrivit studiilor realizate de istoricul Florin Marinescu printre bogățiile mănăstirilor de pe Muntele Athos, se regăsesc 25 mii de documente de proveniență română, păstrate în metoacele și mănăstirile protejate odinioară de domnitorii moldoveni⁴.

Cea mai timpurie donație a unei cărți datează din anul 1463, pentru mănăstirea Hilindar, făcută de Ștefan cel Mare. Este un *Apostol*, care actualmente se află la Muzeul Istoric din Moscova. Acest manuscris este primul cu dată certă din timpul domniei marelui voievod Ștefan cel Mare. Al 2-ea manuscris cu dată certă este din 1467, tot un *Apostol* dar pentru mănăstirea Zografu. Donațiile pentru Muntele Sfânt iau amploare în 1500. Nicolae Iorga amintește în cartea *Bizanț după Bizanț* și alți domnitori români care au susținut și finanțat viața monahală de pe Muntele Sfânt pe diferite căi, precum Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu, Alexandru Iliș, Ieremia Movilă. Și aici trebuie să-i dăm dreptate episcopului Porfirie Uspenski, care afirma la sfârșitul secolului al XIX-lea, că: „niciun alt popor pravoslavnic nu a făcut atâta bine pentru Athos, cât au făcut românii”.

Dupa caderea Bizanțului au poposit pe tărâmurile noastre pelerini și de pe Muntele Sinai în căutarea sprijinului, milei și ajutoarelor. Domnitorii țării românești n-au rămas indiferenți, s-au implicat cu ajutoare substanțiale în susținerea vieții sociale și culturale. În mănăstirea „Sf. Ecaterina” de

pe muntele Sinai se regăsesc la fel manuscrite și cărți donate de familiile domnitoare, boierești dar și oameni simpli. Aici cea mai timpurie atestare documentară ține de anul 1360. E vorba de un Triod-Pentostar de redacție medio-bulgară, realizat la mănăstirea Putna. O altă perlă din epoca medievală este și *Evangelia* lui Ieremia Movilă, „îmbrăcată” în argint masiv. În total în biblioteca mănăstirii se regăsesc 21 de manuscrite și 41 de cărți vechi⁵.

Alături de Domniile Moldovei s-au manifestat și Doamnele lor. „Deschizătoare de drumuri” în acest context este Doamna lui Alexandru cel Bun, Mărina, din porunca căreia, cel mai renumit copist din Moldova Gavriil Uric la 1429 a copiat un *Tetraevangeliar*, care astăzi se păstrează în Biblioteca Bodleiană din Oxford. Însă cea mai activă soție de domnitor moldovean a fost Ruxanda, soția lui Alexandru Lăpușneanu, fapt atestat în studiul bizantinologului Nicolae Bănescu⁶.

Cele mai multe din cărțile vechi de peste hotare sunt în limba slavonă și asta se datorează exodului cărturarilor bulgari după distrugerea celui de al 2-lea țarat bulgar. Teologii, călugării și grămaticii refugiați au adus cu ei manuscrite prețioase de pe care s-au făcut copii în mănăstirile românești. Soarta celor mai multe din ele poate fi urmărită prin inscripțiile marginale de pe filele învechite de vremuri⁷, din jurnale de călătorie, studii de cercetare, articole dar și romane cu tentă bibliofilă.⁸

O altă cale prin care au fost înstrăinate documentele patrimoniale au fost zestrele de nuntă. Exemplu elocvent este căsătoria fiicei Domnitorului Moldovei Vasile Lupu, Maria cu nobilul polonez Janus Radziwill. Pe lângă zestrea enormă de 650 000

⁴ Marinescu, Fl. *Documente românești // Κατάλογος της Έκθεσης Αγίων Όρος*. Κειμήλια Πρωτότων. – Salonic, 2006. - P. 62-64, 148-149.

⁵ Marinescu, Adrian. *Mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai și legăturile ei cu Țările Române : Perspectivă istorico-patristică*. – București, 2009. – 595 p.

⁶ *Din viața trecutului nostru: femei iubitoare de carte și frumos // Arhivele Olteniei*. – 1926. - Vol. V. - Nr. 23. - P. 7-9.

⁷ *Însemnări de pe manuscrite și cărți vechi din Țara Moldovei*. Vol. III : (1796-1828) / I. Caproșu, E. Chiaburu. – Iași, 2009. – 749 p.

⁸ Шилов, Ф. *Записки старого книжника*. – Moskova, 1965. – 159 p.

monede de aur, miresei i-au fost închinat de părinți, invitați și nași odoare bogate și cărți. În așa fel primele cărți tipărite în Moldova au întregit biblioteca uneia din cele mai bogate familii europene.

Răpirile și jafurile erau actuale în secolele 15-17. În 1686 regele Poloniei Ioan Sobieski este înfrânt de turci și în drumul său de retragere trece prin Iași pe care îl jefuiește, mai cu seamă mănăstirile și bisericile. Au jefuit și Mitropolia în fruntea careia se afla ca mitropolit pe atunci Dosoftei, în perioada căruia au fost alcătuite importante cronici în limba română și a avut loc cristalizarea limbii literare. A fost luat prizonier de ostașii poloni cu toate podoabele Mitropoliei și dus în Polonia. Conform inventarului făcut în același an de Dosoftei, printre toate odoarele bisericesti, se regăseau și cărți precum Evangheliile scrise pe pergament și pe hârtie, ferecate în argint, dar și foi de danii către Mitropolie, semnate de diferiți domnitori⁹. În 1737 toate odoarele Mitropoliei trec în posesia aceleiași familii Radziwill. Din 2009 colecția Radziwill a fost înscrisă în Registrul Internațional Memoria Lumii. Astfel cărțile scrise în Moldova au ajuns să stea alături de papirusuri antice, incunabule, manuscrise din diferite timpuri și de diversă proveniență.

Urmările celui de Al Doilea Război Mondial au avut un impact determinant în răvășirea patrimoniului. Oamenii din Chișinău vindeau totul pentru o bucată de pâine. Astfel la vechea piață Sf. Ilie, populația înfometată vindea cărți vechi, reviste și alte obiecte de anticariat spre bucuria „colecționarilor” negri bibliofili¹⁰, care mai târziu au fost depistate în arhivele și bibliotecile siberiene. Din calea războiului a fost evacuată și biblioteca primului Muzeu Istorico-Arheologic din Chișinău. Despre bogățiile acestei instituții, condițiile în care a fost evacuată a scris Paul Mihail în lucrarea „Jurnal (1940-1944) și corespondență”.

9 Abrudan, Petre. *Odoarele bisericesti și documentele duse în Polonia de către Ioan Sobieski în anul 1686* // Cercetări istorice. – 1974. – P. 161-169.

10 Трубецкой, Б. А. *Многообразие и единство*. – Chișinău, 1986. – P. 178.

11 Păcurariu, Mircea. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. – București, 1994. – P. 420.

Astăzi acest patrimoniu în care se regăseau și acte din timpul lui Alexandru cel Bun, se află la Biblioteca Academiei Române.

În ceea ce privește înstrăinarea patrimoniului scris al Republicii Moldova în perioada sovietică a avut loc centralizat. Pe parcursul anilor 70-80 ai sec. XX, se organizau expediții arheografice dirijate de Moscova, la care participau și reprezentanții BNRM și ai Academiei de Științe a Moldovei. Scopul acestor expediții era de a lua la evidență și de a identifica documentele vechi și rare, păstrate atât în bisericile ruinate de urgia vremurilor, cât și în cerdacurile gospodăriilor dintr-un șir de localități raionale dar și din clopotnițele mănăstirilor închise. Rezultatul expedițiilor a fost suplinierea considerabilă a fondului de carte, îndeosebi, cu literatură slavonă veche, editată în cele mai renumite centre tipografice din arealul românesc și din imediata vecinătate, adevărate rarități bibliofile importante pentru cultura națională, care au cunoscut o circulație intensă în Basarabia. Foarte multe manuscrise și cărți vechi au fost transportate în Rusia îmbogățind fondurile principalelor muzee și biblioteci din Moscova și Sankt Petersburg. În rapoartele din arhiva serviciului Carte veche și Rară al BNRM, se menționează raioanele care au fost vizitate și cărțile identificate. Cea mai veche fiind *Indreptarea Legii* tipărită la Târgoviște în 1652, ce provenea, potrivit notei marginale, de la mănăstirea Dobruja. Au fost vizitate și persoane fizice, mai cu seamă foștii călugări și preoți, în posesia cărora se mai aflau cărți liturgice. Nu rămâne decât să presupunem că anume atunci a dispărut *Tetraevanghelul* scris la Suceava în 1493 la porunca Doamnei Maria Voichița, cea de a treia soție a lui Ștefan cel Mare, care până în 1900 se știa că se păstra în biserică localității Fântâna Albă¹¹.

Despre „exodul” cărților basarabene în

Siberia a scris Gheorghe Bogaci, care a găsit la Irkutsk *Letopisețul moldovenesc* scris de Vartolomeu Măzăreanu în 1773. Manuscrisul a fost adus la Chișinău în 1812 de Mitropolitul Bănulescu-Bodoni și timp de 14 ani a cunoscut o circulație intensă. A fost citit și de controversatul exilat rus Al. Pușkin. Manuscrisul a dispărut în 1826, ca să apară în 1830 la Irkutsk, datorită unui alt prelat bisericesc din Chișinău, unul din rectorii seminarului teologic, Irinei Nestorovici.

După alipirea Basarabiei la Imperiul Rus, țara noastră a fost inundată de „anticari negri” care mergeau prin mănăstirile rărite de călugări cărturari și, fie din neștiința celor rămași în schituri, au susstras impresionante realizări scriptoriale. Un astfel de caz este atestat în periodicalul local „KEB”, în care este publicată o scrisoare anonimă unde se indică că schitul Horodiște de pe malul Nistrului a fost vizitat de persoane străine suspecte, după plecarea cărora au fost găsite lipsă cărțile mănăstirești. Alte biblioteci mănăstirești care au fost sărăcite de cărțile sfinte ar fi : mănăstirea Neamț, Noul-Neamț, Căpriană. Istoricul Nicolae Iorga atenționează într-un articol din *Floarea darurilor* despre bogăția bibliotecii mănăstirii Neamț care a fost jefuită de nimeni altul decât de slavistul rus Al. Iațimirschi. Aceași soartă a avut-o și biblioteca mănăstirii Noul-Neamț de la Chițcani, jaful este descris voalat în poezia lui Alexei Mateevici „La Noul-Neamț”:
/ *Frumos moșneag bătrânul. Știut-a și pe tata / Și pe bunelul meu. / Biblioteca? Veche-i. (El totdeauna-i gata / Cu ajutorul său.) / Destul îi de bogată ... A fost și mai avută, / Dar cărți s-au mai furat; / I-i jale de-un Apostol făcut cu mare trudă, / Dar*

șters de-un învățat. / Era nerânduiala. Acuma-i mai cuminte / Monahul pus la cărți.

Comitetul de Cenzură din Basarabia a facilitat „îmbogățirea” fondurilor de carte veche a bibliotecilor europene prin reprezentanți. E vorba de Ernest Tropani care a activat în calitate de cenzor gubernial. Pe parcursul activității sale și-a constituit cea mai bogată colecție personală din Chișinău, fie confiscate din biblioteci sau la punctele vamale, însă cel mai adesea i se „dăruiau” ediții rare din partea proprietarilor magazinelor de cărți, doar pentru a permite intrarea în țară a anumitor loturi de carte. După atestările arhivistice biblioteca sa număra 10 mii de volume de carte manuscrisă și tipărită, cele mai vechi fiind datate cu secolul XV, XVI, XVII, atât în limba slavonă, română, rusă, cât și în limbi străine. Printre ele se regăseau și lucrările primului tipograf al pământului românesc macarie. În anii 20 ai secolului trecut Chișinăul a fost vizitat de un reprezentant al Vaticanului – L. Malobrodski, care activa în calitate de vânzător în magazinul de cărți din Odesa „K. Șehter i S.Â”. Anume el a achiziționat întreaga bibliotecă a lui Tropani pentru suma de 75 mii de lei.

Cercetarea în acest domeniu este nepuizabilă. Nu este exclus să iasă la lumină și alte perle ale tezaurului culturii noastre, care ar completa anumite goluri în istorie.

Toate aceste comori ce reprezintă spiritul poporului, care necesită în primul rând protejare de tot ceea ce le-ar putea deteriora și valorificare, ca să fie făcute cunoscute generațiilor viitoare, fie prin alcătuirea cataloagelor tradiționale, fie prin digitalizarea și crearea bazelor de date.

CENL - Conference of European National Libraries CENL Strategic Plan 2015-2018

CENL's Vision

The vision of CENL is to make the rich cultural and heritage collections of Europe's national libraries known and available to all.

CENL's Mission

The mission of CENL is to support the work of the national libraries of Europe to increase the visibility of their heritage collections, to promote a sense of common heritage to Europe, and open them up to new generations of users through exciting services. It does this through advocacy and promotion of the work of its member libraries, through collaboration between CENL members, through cooperation and partnership with organisations which share its vision and purposes.

CENL's changing environment

1. Background to our current position

Over the past decade, the CENL has put the bulk of its efforts and financial resources in to launching, building up and supporting TEL - The European Library. Conceived as a gateway to the collections and metadata of Europe's national libraries through a portal, TEL has developed a powerful infrastructure for aggregation of our shared data and enabled a wider dissemination of our digital and bibliographical records. In 2012, 7 academic libraries and the consortium RLUK (research Libraries UK) joined TEL, thus adding more value to the dataset. As an aggregation infrastructure in collaboration with Europeana, TEL has played a key role in numerous European projects and brought CENL and Europeana closer together.

At its meeting in Moscow in May 2014, the CENL General Assembly decided that the TEL service was sustainable enough to operate independently of CENL by 1 January 2015. This was based on the conclusions of a consultancy commissioned to review business models following the recommendations of the TEL Assessment Group into the future of TEL. The creation of an independent foundation has been thoroughly explored but revealed itself to be too expensive. The alternative option of integration into Europeana was agreed as the only viable option. National libraries can from now on rely on Europeana, its natural partner, to provide those aggregation services.

2. Our future direction

With the resolution of the future of TEL, CENL now has an opportunity to look at the wider changing environment facing its members and consider how best to serve their needs in this next few years. This transition gives CENL the opportunity to set new strategic objectives in order to be at the forefront of the changes facing European libraries. CENL's future strength as a membership organisation will lie in its capacity to advocate on behalf of its members, to lobby and to be an effective partner at European level. This will involve developing its role as an effective working community between its members. It will also involve cooperating in new ways with all organisations that share the same goals and face the same challenges such as Europeana, LIBER, CERL, CDNL and IFLA.

This strategic plan is a roadmap for the years to come, our very own Agenda 2020, well in line with the conclusions of the European Commission regarding the [Report on Digitization, Online Accessibility and Digital Preservation of Cultural Material](#)

3. Key strategic challenges

CENL members are facing many changes in the environment in which they work. The future CENL strategy must address these if it is to give members the support and advantages of close cooperation and collaboration.

a. Collections

Our collections and the information sources we collect are becoming increasingly digital. As we change what we collect, we also need to find new ways to manage, curate and preserve it for future generations.

b. User expectations

The people who use our collections are also experiencing an increasing number of different digital services online and through other organisations. Inevitably, this means they expect national libraries to offer new services, new ways of accessing collections and new ways of working with them. The increasing focus on digital services is to be 'instant and free'.

c. Technology

Technology continues to evolve rapidly. This means we have to develop our services faster to keep up with user expectations, which can be costly with uncertain value for money. But it can also offer us new opportunities for collaborating and sharing infrastructures, services and even collections with other organisations to make sure we offer the the type and speed of access to our collections which users expect.

d. Legal framework

At both European and national levels, the legal framework within which national libraries work is changing. The legal deposit models are more varied as countries introduce digital deposit in various ways. The regulations on issues such as copyright, data protection and public sector information are also changing fast, leaving libraries with a complex set of laws to navigate in developing their services.

e. Financial and political contexts

Many national libraries, alongside other public sector organisations, have faced an unprecedented period of budget cuts and restrictions over the past few years and it is generally expected that there is more to come in the future. At the same time as libraries are expected to demonstrate better value for money, they are also expected to be more 'open' to the public generally and to make their collections more widely available than in the past.

Purposes and benefits of CENL

The members of CENL believe we can achieve more through working together to address the challenges facing us. This means

- working together within CENL to build a stronger community of national libraries in Europe;
- working in closer collaboration and partnerships with other organisation such as Europeana, LIBER, CERL, EBLIDA and IFLA, CDNL to give national libraries strong alliances with other types of library and with other organisations who share our commitment to advancing knowledge and culture.

CENL members commit to supporting the CENL community through sharing information and best practice, through raising standards and through cooperation and collaboration on joint projects.

4. Priority areas for action 2015 - 2018

As a collaborative community we will focus our work in the following priority areas:-

Priority 1: Improve the stewardship and management of our collections

We will share information, identify best practice and support members to improve the standards of stewardship and management of our collections in all formats.

Actions

1. To work with Europeana to identify new models for a long term and sustainable hosting of metadata aggregation services.
2. To set up a new CENL Metadata Working Group to liaise with Europeana on metadata aggregation, linked and open data developments, data mining and identifiers (ISNI) and to advise CENL directors on future priorities.
3. To work with Europeana and others to scope and identify funding for European level digitisation projects, finding new models of funding including public private partnerships in line with recommendations of the Comité des Sages on Digitization of Europe's cultural heritage.
4. To monitor and disseminate best practices regarding digitisation operations, including the legal issues involved in copyright, data protection and orphan works.
5. To monitor and disseminate best practice on digital preservation and digital curation. As well as technical solutions, policy issues such as cross border digital archiving, digital reunification and digital repatriation of collections separated by war should be considered.
6. To share best practice and raise professional standards in all aspects of collection stewardship and management, particularly in collaboration with other professional groups such as LIBER, CERL, CDNL, EBLIDA and IFLA.

Priority 2: Improve the visibility and impact of our services

We will support members to improve the visibility of our collections through discovery and access services, and to increase the relevance and impact of national library services across Europe for the benefit of existing and new generations of users.

Actions

1. To monitor and disseminate activities of the European Commission related to the digitization of European heritage and copyright.
2. To advocate for copyright reform at the European level to enable more effective access to European heritage collections in digital format.
3. To support European or international projects developing multilingual search facilities and to consider multilingual issues when proposing new projects.
4. To share best practice in the delivery of innovative digital library access services, including e-learning.
5. To identify and share best practice on development of effective cultural programmes of exhibitions and events, both physical and digital, to improve access to European cultural heritage.

Priority 3: Develop our people

We will develop the skills and professional capability of the staff who work in our libraries to ensure they are able to lead our future development, manage our collections and meet the needs of our users

Actions

1. To identify the top priority areas for training and development of CENL staff, particularly in digital library management.
2. To develop and implement a multi-year programme for skills development in key areas.
3. To monitor and disseminate information on professional standards development and best practice operations.
4. To work with other European library organisations to identify funding for staff learning and development and to develop common programmes where possible.
5. To develop the CENL Working Group and Task Force models to enable wider staff involvement e.g. Metadata Working Group.

Priority 4: Improve the sustainability of Europe’s national libraries as organisations

We will work to strengthen the sustainability of individual CENL members through effective advocacy, partnership and collaboration within the CENL community. We will also work closely and openly with other organisations with whom we share common goals.

Actions

1. To monitor and share experience in diversifying funding for national library activities, including philanthropic, private-public partnerships, commercial and research funded opportunities.
2. To represent Europe’s national libraries with the Commission and develop CENL policy on advocacy on behalf of members at Commission level, in key areas such as cultural, social and economic impact of national libraries
3. To develop CENL policy on lobbying activities on behalf of members at Commission level in key areas such as copyright reform, role of libraries in the Information Society
4. To develop a strong collective voice for Europe’s national libraries with all media channels including social media
5. To support Europeana in establishing sustainable funding from the European Commission and other sources
6. To explore potential for collaborative relationships with partner organisations such as LIBER, CERL, CDNL, EBLIDA and to develop renewed Memoranda of Understanding to support shared projects and collaborations
7. To explore potential for cross sector collaboration with European cultural organisations such as archives, museums and galleries

8. To continue to work collaboratively with European publishers, via the renewed CENL/FEP Working Group on Electronic Publications and to explore improved linkage with the Copyright Group.
9. To participate in consultations and hearings of international organizations such as UNESCO or IFLA on key issues such as digital libraries, copyright and access to information.
10. To continue to communicate and cooperate where appropriate, beyond Europe's borders, with IFLA including its national libraries section, CDNL and national libraries around the world.

Priority 5: Strengthen CENL as an organisation

We will work to develop CENL as an organisation to enable it to do more to support its members. We will do this by strengthening the CENL Secretariat which will focus on the coordination, implementation and monitoring of a refreshed set of activities and actions to support the CENL purposes and Strategic Plan.

Actions

1. To approve the principle of a rotating secretariat funded by CENL to a degree to be fixed through a funding model with different brackets according to the financial capacity of the hosting library from 2016 onwards.
2. To establish a sustainable funding model from 2016 onwards.
3. To develop and implement the new Secretariat to increase the scope of areas within which CENL can work. To define new tasks and missions allocated to the CENL Secretariat from 2015 onwards.
4. With the member organisations, formulate an annual set of actions and collaborative activities, which will support the purposes and the strategic aims (CENL Annual Operational Plan), taking into account in-year findings, developments and trends.
5. To explore the most effective ways of collaboration around the set purposes and actions and develop an implementation plan.

The proposed responsibilities of the new CENL Secretariat are:

- Ensure effective two-way communications with CENL members on all aspects of CENL business, including gathering feedback from members (EU and non-EU) to help shape strategy and priorities.
- Organisation of the annual meetings for CENL Board members and regular meetings of the Executive Committee
- Maintain the CENL membership files, mailing list and other key organisational documentation.
- Establishing and monitoring the budget
- Managing the fees model and collecting the fees
- Monitoring and reporting on the Annual Operational Plan and the works of the working groups, and disseminating progress reports to members as appropriate

- Development of the CENL website as the key source of information for members and also as a key channel of communication about CENL and its work.
- Develop and implement a communications plan for CENL to include press coverage and social media
- Organise the day to day communications with the EU Commission on behalf of the CENL Executive Committee and the membership by ensuring CENL participates in consultation initiatives and hearings, with special regard to the development of European projects, and to invite representatives of the European Commission and the Council of Europe to the annual meetings.
- Organise the day to day collaboration with Europeana, by ensuring CENL is represented on the Board of the Europeana Foundation.
- Organise regular meetings with the Executives of LIBER, CERL, CDNL and other key collaborative organisations.
- Monitoring advocacy and lobbying with the EU and international organizations
- Acting as a key information source on forthcoming European funding for projects, advising on their relevance to CENL objectives and monitoring CENL involvement in projects once running.

All members are entitled to chair the CENL. To make this financially possible the costs of the Secretariat must be funded collectively from central funds to an agreed level.

Draft strategic plan to be presented in Bern during the General Assembly to be held in Berne on May 18th and 19th 2015.

Centrul de Statistică, Cercetare și Dezvoltare, BNRM: strategii

*Statistica este o cultură,
Fă-o parte din viața ta!*

Vera OSOIANU

Conform definiției, statistica este acea ramură a matematicii ce studiază colec-tarea, interpretarea și prezentarea datelor. Appreciate de unii și contestate de alții, sta-tisticile sunt omniprezente, își au rostul lor și nici un domeniu de activitate nu poate evada de sub influența lor. Pitagora, renumi-tul filosof și matematician grec, care punea la baza întregii realități teoria numerelor și a armoniei, afirma că universul oricărui do-meniu este construit prin puterea cifrelor. Se poate afirma, în cunoștință de cauză, că universul bibliotecilor nu este o excepție. Însă, operând cu cifre, este important să se țină cont de remarcă politicianului ameri-can Henry Clay: „Statisticile nu pot înlocui judecata”. Poate de la astfel de idei s-a ajuns la necesitatea indicatorilor de performanță, atât de utilizați în ultimii ani, care oferă oportunități de comparare a situației bib-liotecilor de diferite dimensiuni, cu diferit potențial intelectual și material.

Americanii obișnuiesc să spună: nimeni nu scapă de taxe și de moarte. Referitor la domeniul biblioteconomic se poate adăuga că nici un bibliotecar nu scapă de statistici. Toată munca bibliotecarului se reflectă în statistici și indicatori de performanță și doar prin ele poate fi monitorizat și demon-strat impactul asupra comunităților servite. Ca model de măsurare a impactului poa-te fi invocată Biblioteca Publică New York (207 filiale), care raportează că atrage anual aproximativ 40,5 milioane de vizitatori – mai mult decât toate echipele profesioniste sportive și instituțiile de cultură majore luate împreună. Este un argument foarte greu la negocierea necesarului de resurse și demon-

Abstract:

The article reflects the creation of Center of Statistics, Research and Development (CSRSD) in structure of the National Library of the Republic of Moldova. The partners of high importance are Ministry of Culture of RM and the National Program Novateca. CSRSD has a scope to modernize the work of collecting, systematization and reporting of statistic data and to turn this process in online format. Author makes references to importance of statistic data in all fields of activity, including the library one, and focuses especially on importance of modernization of libraries' activities and benefits of implementation of new technologies.

strarea importanței și valorii bibliotecii pentru comunitate.

Este evident, că statisticile nu pot fi evitate, dar procesul de colectare/raportare poate, și trebuie, simplificat. Modernizarea acestui proces este de mai mulți ani în topul priorităților BNRM. Toate încercările au eșuat însă din lipsa unui program specializat. A lipsit și motivația necesară pentru că un asemenea program nu există la nivel de țară și până în prezent Biroul Național de Statistică încă recepționează datele în format tradițional. Un sistem de colectare/raportare on-line a datelor statistice privind activitatea bibliotecilor n-a fost încă implementat în țările din apropierea noastră pentru a putea învăța din experiența acestora. În plus, încă nu putem vorbi despre computerizarea în masă a bibliotecilor. Potrivit cifrelor oficiale la 01.01.2015 din cele 1360 de biblioteci publice doar 549 dețineau calculatoare și doar 467 aveau acces la Internet.

La începutul lunii august, am participat la întrunirea bibliotecarilor din raionul Călărași. Am fost plăcut surprinsă de răspunsul la întrebarea: Câte biblioteci au acces la internet? Mai bine întrebați câte biblioteci nu au acces internet? Harnicii bibliotecari din Călărași au aplicat masiv pentru programul NOVATECA și 23 de biblioteci au fost acceptate în bloc. Deci, aici lucrurile se mișcă spre bine. Potrivit cifrelor prezentate mai sus, situația generală pe țară nu este la fel de îmbucurătoare ca la Călărași, dar se schimbă rapid. Programul Național Novateca: Biblioteci Globale în Republica Moldova, în perioada de implementare a proiectului, va dota cu echipamente, aproximativ 1000 de biblioteci publice. În scurt timp, numărul bibliotecilor fără calculatoare va scădea și, deși până la computerizarea totală a bibliotecilor mai este încă ceva timp, de pe acum trebuie gândit următorul pas – utilizarea TIC pentru a eficientiza munca bibliotecarilor.

În cadrul Programului Novateca a fost elaborat un sistem de raportare on-line a

situațiilor statistice, utilizat la prima etapă, de bibliotecile incluse în program. Acest sistem a fost dezvoltat pentru a putea fi utilizat în procesul de colectare a datelor conform raportului statistic 6-c „Activitatea bibliotecilor”, aprobat de Biroul Național de Statistică, utilizat de către toate bibliotecile publice.

În acest context, la 15 mai 2015 a fost semnat *Memorandumul de înțelegere în domeniul monitorizării impactului și gestiunii datelor statistice în bibliotecile publice* între Asociația Obștească Reprezentanța din Republica Moldova a Consiliului pentru Cercetări și Schimburi Internaționale „IREX” și Ministerul Culturii al Republicii Moldova. Memorandumul prevede crearea Centrului de Statistică, Cercetare și Dezvoltare (CSCD) în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Această inițiativă se înscrie perfect în intenția Ministerului Culturii de trecere la sistemul on-line de colectare și procesare a datelor statistice, privind activitatea instituțiilor de cultură.

Procesul tehnologic tradițional de colectare și raportare a datelor este rigid și destul de complicat. Sistemul on-line vine să simplifice procesul, dar și să salveze importante resurse umane și materiale. De aici și necesitatea și importanța acestui proiect. Transferul proceselor tehnologice în format on-line oferă posibilități nebanuite și Centrul de Statistică, Cercetare și Dezvoltare din cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova este un prim-început de proiect național care va contura drumul activităților în rețea. Scopul CSCD este implementarea la nivel de țară a sistemului on-line de colectare/raportare a datelor statistice și utilizarea acestora în evaluarea activității bibliotecare, demersul managerial, monitorizarea impactului, dezvoltarea și promovarea bibliotecii etc.

Odată pus la punct, sistemul on-line de raportare va absolvi pe cei peste 1200 de bibliotecari din sate și comune să se deplaseze la centrul de reședință al raionului pentru raportare, pe cei 35 de specialiști de nivel raional/municipal să se deplaseze la Chișinău

și pe salariații de la BNRM să se deplaseze la Ministerul Culturii și Biroul Național pentru Statistică în vederea aprobării și respectiv prezentării raportului pe țară. Va fi economisit timpul necesar pentru sistematizarea datelor, elaborarea tabelului centralizator, controlul calității etc. Întreg procesul tehnologic se va face în rețea. Evident, că la etapa de testare a sistemului on-line, la nivel național va fi solicitată și raportarea în format tradițional. Nu va fi ușor pentru că sistemul va funcționa adecvat numai dacă toți subiecții implicați în procesul de colectare/raportare îl vor putea utiliza corect, iar pentru aceasta urmează să fie instruit măcar câte un bibliotecar din cele 1360 de biblioteci publice.

Viziunea și obiectivele proiectului au coincis din start cu cele ale partenerilor, dovadă fiind faptul că toate propunerile venite de la BNRM și de la Novateca au fost acceptate reciproc, poate cu mici ajustări, spre îmbunătățirea proiectului.

Pentru instruirea bibliotecarilor și a altor specialiști, responsabili de statistici, au fost elaborate trei module de formare:

- Formarea formatorilor în domeniul colectării, raportării și utilizării datelor statistice on-line;

- Instruirea bibliotecarilor în vederea utilizării sistemului on-line de raportare;

- Utilizarea situațiilor statistice și a indicatorilor de performanță în demersul managerial, demonstrarea impactului, dezvoltarea și promovarea bibliotecii (advocacy) etc.

Instruirea în vederea utilizării sistemului on-line de raportare va avea loc pe etape:

- Formarea formatorilor de nivel național – specialiști responsabili de statistici de la BNRM. Formatori: specialiștii Novateca;

- Formarea formatorilor de nivel teritorial – specialiști responsabili de statistici din bibliotecile municipale, raionale, orașenești, specialiștii de la direcțiile cultură responsabili de statistici, formatorii din cadrul centrelor regionale de formare.

Formatori: formatorii de nivel național;

- Instruirea bibliotecarilor din bibliotecile publice orașenești, comune, sătești.

Formatori: formatorii de nivel teritorial.

Conform concepției CSCD în următorii ani:

- Bibliotecile din Republica Moldova vor prezenta datele statistice solicitate prin utilizarea sistemului on-line;

- Bibliotecarii responsabili de colectarea/raportarea statisticilor vor avea competențele necesare pentru utilizarea sistemului on-line;

- Bibliotecarii vor dezvolta competențele necesare pentru utilizarea statisticilor în evaluarea activității, demersul managerial, dezvoltarea și promovarea bibliotecii etc.

Etapele principale de implementare a proiectului includ:

- Priorități pe termen scurt, respectiv:

- Ajustarea sistemului de raportare on-line, elaborat de Novateca Raportului Statistic 6-c;

- Realizarea proiectului-pilot. Atelier de lucru cu participarea a cinci raioane – februarie 2015;

- Semnarea Memorandumului (IREX, MC) – 15 mai 2015;

- Elaborarea planului strategic de implementare a proiectului – iunie/septembrie 2015;

- Elaborarea Programului de activități – iulie/septembrie 2015;

- Reparația spațiului – iulie/august 2015;

- Mobilarea spațiului – august 2015;

- Echiparea spațiului cu TIC – septembrie 2015;

- Inaugurarea Centrului – 6 octombrie 2015.

- Priorități pe termen mediu:

- Începutul instruirilor de formare a formatorilor – 12 octombrie 2015;

- Ordinul Ministerului Culturii privind trecerea pe etape a procesului tehnologic de colectare/raportare a datelor în format on-line, responsabilizarea șefilor Direcțiilor/Secțiilor cultură privind implementarea proiectului la nivel teritorial – octombrie 2015;

- Ordinul direcției BNRM Cu privire la

Proiectul Național de implementare a sistemului on-line de colectare/raportare a datelor statistice despre activitatea bibliotecilor publice – august 2015;

- Ordinul direcțiilor/secțiilor cultură raionale/municipale privind constituirea grupurilor de lucru de nivel teritorial responsabile de implementarea proiectului – octombrie 2015;

- Instruirea persoanelor implicate în raportarea on-line, din 32 de raioane, 3 municipii, BNRM, BNC în introducerea datelor on-line (la instruirea dată va participa câte un reprezentant din fiecare raion) – noiembrie 2015;

- Introducerea datelor la nivel raional/municipal. Formatorii vor oferi suport tehnic specialiștilor de la nivel local, care vor introduce datele în sistem – decembrie 2015-ianuarie 2016.

- Priorități pe termen lung:

- Întrunirea de follow-up cu reprezentanții a 32 de raioane, 3 municipii, BNRM, BNC pentru a discuta dificultățile și problemele depistate în procesul de completare a bazei de date;

- Instruirea grupului de formatori regionali (sistem de raportare on-line și ToT) – Iunie 2016;

- Instruirea bibliotecarilor de nivel local, în centrele regionale de formare – Iulie-septembrie 2016;

- Introducerea datelor în sistemul on-line de către toți cei 1360 de bibliotecari din bibliotecile publice.

- Testarea sistemului – martie 2017.

Pe toată perioada implementării proiectului, formatorii, atât cei de nivel național, cât și cei de nivel teritorial, vor oferi suport metodologic specialiștilor de nivel local. Va fi, de asemenea, promovată importanța implementării sistemului on-line și a activității în rețea.

O primă testare a sistemului a avut loc în februarie 2015. Biblioteca Națională a Republicii Moldova, în colaborare cu Programul Național Novateca, a organizat un proiect-pilot cu participarea a cinci raioane,

respectiv Ungheni, Orhei, Soroca, Căușeni și Strășeni, precum și a specialiștilor de la Novateca, implicați în crearea sistemului. La atelier au participat, de asemenea, specialiști responsabili de colectarea datelor statistice de la BNRM, Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”, direcțiile cultură și bibliotecile publice din raioanele selectate. Proiectul pilot prevedea instruirea specialiștilor responsabili de statistici în vederea utilizării sistemului și generarea, la următoarea etapă, a raportului centralizator, în baza formularului 6-c *Activitatea bibliotecilor publice*.

Proiectul pilot a demonstrat că lucrurile pot fi mișcate relativ repede atât în ceea ce privește completarea bazei de date, cât și generarea rapoartelor centralizatoare.

Sarcina de început a CSCD este implementarea sistemului de raportare on-line. Paralel, CSCD va contribui la consolidarea sistemului de formare profesională a specialiștilor din biblioteconomie și știința informării alături de Centrul de formare al Ministerului Culturii, Secția de Formare Continuă a USM, Centrul Național de Excelență Profesională pentru Bibliotecari, centrele regionale de formare și toate structurile care se vor alătura. Este necesară o viziune comună și distribuirea foarte clară a responsabilităților pentru a oferi bibliotecarilor o bază solidă pentru instruirea pe tot parcursul vieții. Odată cu implementarea tehnologiilor care se modernizează permanent, profesia noastră și-a asumat și responsabilitatea de actualizare permanentă a cunoștințelor și competențelor. Numai așa poate fi asigurată existența și dezvoltarea bibliotecii. În acest scop urmează a fi semnat un Memorandum de înțelegere privind cooperarea între Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, Centrul de Formare Continuă al Universității de Stat din Moldova și Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

CSCD este al doilea proiect axat pe formarea bibliotecarilor în vederea dezvoltării competențelor necesare erei digitale, coordonat de BNRM. Primul proiect, Școala de

Biblioteconomie, finanțat de Fundația SO-ROS-Moldova și realizat în parteneriat cu catedra de specialitate de la USM și ABRM, a activat între anii 2001-2005. Și, deși cinci ani este o perioadă relativ scurtă pentru cei peste 4000 de bibliotecari câți activează în Sistemul Național de Biblioteci, în acești ani cursurile de scurtă durată au numărat peste 3600 de bibliotecari. Mulți dintre ei au învățat aici ABC-ul informatizării, au învățat să scrie proiecte, au învățat cum să diversifice serviciile în conformitate cu necesitățile membrilor comunității din aria de servire, au făcut cunoștință cu tendințele de dezvoltare la nivel internațional și practicile de calitate experimentate de bibliotecile lumii.

După zece ani de la sistarea activității Școlii de Biblioteconomie, s-au creat premisele necesare de a face împreună cu bibliotecarii țării un alt pas, de data aceasta, începând cu schimbarea formatului unui proces tehnologic și transferarea acestuia în spațiul virtual.

Sunt șanse ca CSCD să dureze cât mai mult și să se transforme într-o platformă de formare, cercetare și dezvoltare, ajutând bibliotecarii să-și dezvolte competențele, să asimileze sistemul de colectare a datelor și raportare on-line, să învețe tehnici și me-

tode de cercetare și evaluare a activității, să utilizeze rezultatele cercetărilor cantitative și calitative în activitatea de dezvoltare și promovare a bibliotecii.

În acest demers putem învăța multe din experiența bibliotecilor lumii. La 22 septembrie, 2014, Proiectul Public Libraries 2020 al Fundației Lectură și Scris a distribuit celor 751 de membri ai Parlamentului European infografica *Bibliotecile schimbă viați* <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.264377797105641.1073741833.216890555187699&type=1>, care conține fapte și cifre despre cum bibliotecile publice pot ajuta și se pot implica în sfere precum incluziunea digitală, angajarea în câmpul muncii și instruirea pe tot parcursul vieții. Pornind de la aceste și alte argumente, fiecare bibliotecă trebuie să fie pregătită să facă lobby pro-bibliotecă, să-și pledeze cauza în orice moment, când o cere situația.

Conform unei definiții, cultură înseamnă ceea ce a rămas după ce ai uitat totul. Bibliotecile sunt garantul neuitării. Inclusiv prin invocarea cifrelor. Aici se păstrează memoria colectivă a neamului, iar de rând cu păstrarea acesteia, bibliotecile au și responsabilitatea de a integra valorile naționale în circuitul universal al valorilor, unde avem locul nostru ca neam și ca țară.

Bilanțurile Festivalului Național al Cărții și Lecturii 2015 și cartea ca agent al schimbării

Postul de televiziune Moldova 1 prezenta, la 11 septembrie 2015, în cadrul emisiunii „Bună dimineța”, un reportaj în care cei intervievați răspundeau la întrebarea: Ce înseamnă pentru ei fericirea? Pentru unul dintre protagoniști, fericirea se identifică cu o casă mare și o bibliotecă plină de cărți. Este în spiritul lui Jorge Luis Borges, care scria că „*Lectura e o formă de fericire, dar nu poți obliga pe nimeni să fie fericit*”.

Nu fiecare persoană poate avea o bibliotecă cu foarte multe cărți și nici gustul și bucuria lecturii nu apare din senin. Cu acest scop sunt bibliotecile și bibliotecarii, părinții, școala, profesorii. Ei au responsabilitatea să îndemne copii spre carte și lectură, să pună în mâna copilului cartea, cât mai des și cât mai devreme.

Ediția a V-a a Festivalului Național al Cărții și Lecturii demonstrează că această inițiativă încet, dar sigur, ocupă un loc tot mai bine conturat în suita activităților axate pe promovarea cărții și a lecturii, indiferent de format. Ideea inițială a proiectului era ca festivalul să fie organizat în fiecare localitate unde există o bibliotecă publică, iar organizatorii principali să fie administrația publică locală și biblioteca publică în parteneriat cu instituțiile cele mai implicate în organizarea și promovarea lecturii: ONG-urile, școlile, instituțiile preșcolare, centrele de cultură.

După cinci ediții consecutive putem afirma că nu este ușor să coordonezi o activitate de asemenea proporții de nivel național, mai ales în condițiile în care pentru organizarea festivalului nu sunt prevăzute cheltuielile, cu destinație specială, necesare. În plus, Biblioteca Națională a Republicii Moldova nu dispune de un mijloc de transport care ar înlesni legătura și comunicarea cu bibliotecile țării. Aceste lacune trebuie luate în considerare pentru că obiectivele trasate

Vera OSOIANU

Abstract:

The article presents the results of the 5th Festival of Book and Reading, which year by year involves more and more places and people. Author emphasizes the fact that reading (in any form, traditional or electronic) is a basis of knowledge, describes the difficult moments in book history, including prohibition, burning, drawing out the inventory, sanctions against authors and even readers. Among prohibited books, in different times and countries, often were those that later became the most important literary masterpieces of the world. The author makes a parallel between NFBR and similar manifestations in other countries, emphasizes the importance of involving in organization of activities of such amplexness consecrated people and state or government authorities.

de acest proiect sunt mult prea importante pentru a lăsa desfășurarea evenimentului doar în baza unor acte de caritate și voluntariat. Promovarea lecturii trebuie să fie o politică de stat. Nici unui stat nu trebuie să-i fie indiferent ce, cât și cum citesc cetățenii.

Ediția din anul 2015 a FNCL a fost organizată, în premieră, împreună cu Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”. În cadrul inițiativei BiblioMobilizarea ProLectura și a campaniei Naționale „Copiii Moldovei citesc o carte”, în teritoriu a avut loc o suită de activități cu implicarea bibliotecilor din raioanele Leova, Orhei, Strășeni, Telenești, Căușeni, Hîncești, Cimișlia, Anenii Noi, Călărași. La activitățile organizate în teritoriu au participat scriitorii Aurelian Silvestru, Iulian Filip, Claudia Partole, Nicolae Dabija, Ianoș Țurcanu, Vladimir Beșleagă, Lucreția Bârlădeanu. Au fost întâlniri memorabile care au meritat tot efortul.

Pe tot parcursul civilizației umane, lectura, ca bază a cunoașterii și cartea, ca act sublim al creației și format important de păstrare și comunicare a cunoștințelor și informațiilor, au fost înalt apreciate de cei care le cunosc adevărata valoare. Cartea a fost, și este, venerată, cântată, cioplită în piatră, fier și granit.

Toate numele cu mare greutate în istoria civilizației au lăsat gânduri nemuritoare despre carte, despre rolul și importanța cărții. Amintim aici de Seneca, Petrarca, Voltaire, Balzac și mulți alții. De-a lungul secolelor și mileniilor au căzut zei, state, cetăți, dar cărțile au rămas. Istoria a cernut doar nonvaloarea și a păstrat peste ani adevăratele valori. Mari personalități care au contribuit la modelarea lumii au murit cu secole și milenii în urmă, dar cărțile lor au rămas, trăiesc păstrându-le numele și memoria. Când le citim cărțile, le simțim prezența, ne traspunem în lumea în care aceștia au trăit.

...Dar tot cartea a fost printre cele mai prigonite valori. Cărțile au fost arse pe rug, cenzurate, interzise, scoase din acces,

ținute la index. Regimurile represive au interzis, pedepsit și chiar închis autori, editori și cititori. În lupta împotriva cărților au fost utilizate toate mijloacele, s-a luptat așa cum se luptă cu dușmanii poporului. Multe cărți, despre care cercetătorii spun că ar fi putut schimba mersul istoriei, au dispărut. Și nu numai cărți. Au fost distruse biblioteci. Cercetătorii susțin că biblioteca din Alexandria, colecție fantastică a cunoașterii, a fost distrusă intenționat. Acest fapt este considerat cea mai mare pierdere din istoria culturală a omenirii.

De-a lungul istoriei au avut de suferit numeroase titluri celebre, au fost interzise cărți, care mai apoi au devenit cele mai importante capodopere literare ale lumii, din diverse motive: sociale, religioase, politice, sexuale. Printre scriitorii proscrisi de-a lungul timpului au figurat: Voltaire, D. H. Lawrence, William Shakespeare, James Joyce, Thomas Mann și mulți alții.

Printre cărțile interzise la diferite etape și în diverse țări, găsim cu mirare romanul *Să ucizi o pasăre cântătoare* de Harper Lee, care figurează în cele mai importante topuri de nivel internațional și național și care avea să-i aducă autoarei premiul Pulitzer, iar pentru ecranizare lui Robert Mulligan – trei Oscaruri și două Globuri de Aur. În șirul cărților interzise, regăsim titluri precum *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain, *Vrăjitorul din Oz* de Frank L. Baum, *Harry Potter* de autoarea britanică J. K. Rowling, *Arhipelagul Gulag* – Aleksandr Soljenițin, *1001 de nopți*. Povești arabe, *Decameronul* – Giovanni Boccaccio, *Metamorfoza* – Franz Kafka, *Lolita* – Vladimir Nabokov, *Aventurile lui Alice în Țara Minunilor* – Lewis Carroll (1865), *Codul lui Da Vinci* – Dan Brown (2003), *Ulise* – James Joyce, *Moarte la Veneția* – Thomas Mann, *Hamlet* – William Shakespeare, *Madame Bovary* – Gustave Flaubert etc.

Deosebit de crunt împotriva cărților a luptat biserica. O listă de cărți interzise a fost alcătuită de Vatican. Papa Paul al IV-lea a elaborat *Catalogul Cărților Interzise* pentru a-i proteja pe catolici de ideile controversate.

Pentru artiști și scriitori dreptul și libertatea de exprimare este la fel de vital ca aerul. Dacă lectura ne ajută să devenim ceea ce suntem cu adevărat, cenzura reprimă nu numai scriitorii, dar și evoluția ideilor și exprimarea identității.

Și acum, se impune întrebarea: De ce atâta înverșunare, de ce atâta luptă cu niște cărți? De ce se tem autoritățile (indiferent dacă este vorba de stat, biserică sau părinți)? Temerea constă în faptul, că noile idei pot provoca schimbări. Cărțile sunt mici, dar puterea pe care o conțin este enormă. Conținutul unor cărți rămâne cu noi, în capurile noastre pentru zile, luni, ani și chiar pentru toată viața. Cărțile ne învață să gândim, să ne modelăm identitatea, să fim puternici, să apărăm convingerile noastre și pe ale altora.

La 28 august 2015, cotidianul britanic *The guardian*, publica articolul *De ce cărțile sunt mici dar periculoase/Why books are small but dangerous*: <http://www.theguardian.com/childrens-books-site/2015/aug/28/why-books-are-small-but-dangerous-amnesty>, în care Nicky Parker, de la Amnesty International, explica modul în care cărțile deschid lumi întregi, orizonturi pe care unii oameni doresc să le țină ascunse de masele largi. Articolul amintește de un citat de V.A.Urechea: „*Cartea este și dânsa armă puternică. La lumina și învățătura cărții se deșteaptă conștiința națională, care este singura cetate care n-o răpune dușmanul*”, dar și de o idee similară expusă de Jorge Luis Borges. Renumitul romancier, poet, eseist, filozof, bibliotecar argentinian, unul dintre cei mai importanți scriitori ai secolului al XX-lea scria, referindu-se la carte, că: „*este arma cea mai inofensivă, dar cu bătaia cea mai lungă dintre toate cele inventate de*

mintea omenească”. Tot pe această notă se înscrie și ideea expusă de Helen Exley: „*Cărțile pot fi extrem de periculoase. Pe cele mai bune dintre ele ar trebuie pus un avertisment: Atenție! Îți poate schimba viața!*”

FNCL este un îndemn la fericire, este o tribună în plus unde copiii și maturii se pot manifesta, pot dezvolta abilități de comunicare, pot practica arta oratorică, pot învăța pe de rost texte și poezii, dezvoltând pe această cale gândirea. După cinci ediții, se poate afirma că FNCL este în consens cu manifestările de acest fel organizate în lume.

În ziua de 5 septembrie 2015, după încheierea celei de-a cincea ediții a Festivalului Național al Cărții și Lecturii (31 august – 5 septembrie), Biblioteca Congresului din SUA organiza a 15-a ediție a Festivalului Național al Cărții. Ca și celelalte ediții, acesta a avut loc sub patronajul Președintelui Statelor Unite și al Primei Doamne a Țării. Pagina festivalului de pe site-ul Bibliotecii Congresului publica invitația adresată potențialilor participanți: „Biblioteca Congresului și Președintele de Onoare Președintele Obama și Dna Obama Vă invită la cea de-a 15-a aniversare a Festivalului Național al Cărții, Sâmbătă, 5 septembrie, 2015, la Washington Convention Center”. Pentru a marca această ocazie specială, precum și pentru a consemna aniversarea de 200 de ani de la procurarea de către Biblioteca Congresului a bibliotecii personale a lui Thomas Jefferson, festivalul a ales ca temă cuvintele acestuia: „*Eu nu pot trăi fără cărți.*”

Este adevărat că putem trăi și fără cărți, nimeni încă n-a murit din lipsa lor. Dar de câtă înțelepciune, adevăr, bucurie și frumusețe au fost lipsiți.

Vladimir Okușko... ctitorul ce-a rămas neîntrecut în istoria noastră

*Tot ce suntem este rezultatul celor ce am
gândit și făcut*
La Gayon

Sunt oameni care străpung pânza timpului prin forța talentului personal.

Dar foarte puțini sunt acei care străbat această barieră a timpului învățându-i pe alții cum s-o facă.

Ctitor de Școală de Desen, pictorul și pedagogul Vladimir Okușko poate fi privit doar prin prisma timpului său.

Ceea ce-a reușit el să dea Basarabiei, dăinuiește și astăzi – Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” este școala visată de el.

Cronologia acestei școli se împletește exact cu destinul lui Vladimir Okușko.

1872 – în Basarabia a început să fie predat cursul de desen în școli, gimnazii și licee.

1873 – în Gimnaziul nr. 1 din Chișinău se deschide expoziția pictorilor itineranți: V. Makovski, Gh. Miloserdov, V. Perov, A. Savrasov, I. Șișkin.

1887 – a fost fondată Școala Particulară de Desen din Chișinău. Inițiativa fondării și primul profesor a fost pictorul Iosif Stepanovici Stepankovski. În propriul său atelier a adunat copii dotați și a început să-i învețe secretele artelor plastice.

1887 – vine la Chișinău T. Zubcov (Zubcu), absolvent al Academiei de Arte Frumoase din Petersburg, care deschide și el o școală de desen.

La 28 ianuarie 1891 Consiliul Primăriei Chișinău (Duma orașenească) a deschis o Școală de Desen finanțată din bugetul orașului (ANRM, f. 152, dos. 1., un. 385, p. 8).

Carol Schmidt a fost primar timp de 25 de ani.

Fiind om cult, Carol Schmidt năzuia ca orașul pe care-l conduce să devină un centru cultural autentic. El, care pavase străzile Chișinăului veșnic pline de noroi, aduse

Dr. H. C. Iurie COLESNIC

Abstract:

There are people that pierce the veil of time, with the force of their talent. But very few of them went through this barrier of time teaching others, how to do it.

We can look at founder of School of Painting, painter and educator Vladimir Okușko only through the prism of his time. What he succeeded to make for Bessarabia exists and now – the actual College of Fine Arts „Alexandru Plămădeală” is the school that he dreamed about. Chronology of this school is closely connected with the destiny of Vladimir Okușko.

„...Vladimir Okușko is one of the founders of painting in Moldavian style. Characteristic for his manner are works created with economy of expressive resources, simple, but without oversimplification. He is a good landscape painter, with a fine and appropriate palette...”

(Lev Ceza. Moldavian Painting. – Chișinău, 1966.)

apa în curțile oamenilor, construisese sistemul de salubritate, adusesese tramvaiul pe străzile centrale, lumina electrică și multe alte minuni ale civilizației, punea pe același cântar al importanței cultura. Noua clădire a Primăriei, Muzeul de Istorie a ținutului, școli și licee și încă multe alte inițiative materializate trădau în el dragostea pentru frumos. Utilul trebuia să meargă mână în mână cu frumosul.

Obârșia și educația lui germană nu-i permiteau să facă gesturi gratuite, promisiuni nefondate și acțiuni spoite cu superficialitate. Susținea orice inițiativă care deschidea o perspectivă culturală pentru urbe. Spre exemplu, odată cu venirea basarabeanului T. Zubcu, ca învățător de desen la Gimnaziul Regional nr. 1, el susține intenția acestuia să deschidă o școală de desen. În 1887 școala s-a deschis pe lângă liceu ca o mostră a unui optimism ce urma să aibă continuare firească. În 1891 Carol Schmidt, în baza acestei școli de desen, deschide Școala Orășenească de Desen cu întreținere din bugetul orașului. Mai târziu, această școală s-a transformat în Școala Orășenească de Arte Plastice, care astăzi a devenit Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală”.

O școală bună putea fi formată numai pe baza unor modele artistice autentice. De aceea în 1891, Carol Schmidt intră într-o relație de corespondență cu organizatorii expozițiilor ambulante ale „peredvijnicilor”, o direcție în vogă în acea epocă în arta plastică din Rusia țaristă. Ei dictau moda timpului:

„K.A. Schmidt – E.M. Hruslov

4 noiembrie 1891, Chișinău.

Stimate domn, Egor Moiseevici!

Local pentru expoziție veți avea fără îndoială, dar nu pot să Vă spun cu siguranță care. Aș vrea să închiriez localul clubului, dar sunt mari dificultăți. În orice caz, veți avea la dispoziție sala din Dumă, închiriată data trecută, plus încă o cameră.

Expoziția pictorilor ruși de la sud e plasată acum în Dumă și se va mai afla acolo încă zece zile.

Scuzați-mă că nu V-am răspuns până acum, dar voiam numaidecât să Vă orga-

nizez incinta clubului, deși timpul încă nu e pierdut și poate totuși reușesc.

Primiți asigurarea adâncului respect al slugii umile,

C. Schmidt”.

Profesor al Școlii de Desen a fost numit Terenti Nicolaevici Zubcov (Zubcu), care era profesor de desen la liceele nr. 1 și nr. 2 din Chișinău și care făcuse studii la Academia de Arte Frumoase din Sankt Petersburg, dar în 1887 a abandonat studiile din cauza greutăților materiale.

Școala avea o singură clasă, în care discipolii studiau: desenul, pictura și compoziția.

1893 – în Chișinău se stabilește cu traiul Vasile Afanasevici Blinov, pictor profesionist care a predat desenul la gimnaziile din Chișinău și a fost profesor la Școala de Desen.

1893 – 1898 a activat Școala lui I. Stepankovski, unde au învățat peste zece elevi.

La 18 octombrie 1895 Școala de Desen a fost vizitată de I. Anopov, șeful învățământului public din Basarabia, care a rămas profund impresionat de rezultatele elevilor acestei școli și a remarcat efortul depus de T. Zubcov.

Acesta din urmă, ca să-și stimuleze elevii, în fiecare an trimitea lucrările lor la Academia de Arte Frumoase din Sankt Petersburg, de unde ele se întorceau cu aprecieri și observații critice.

Dar activitatea lui Terenti Zubcov nu era privită cu ochi buni de toți reprezentanții puterii locale de atunci. Suspectat de simpatii politice revoluționare, el a fost nevoit să plece din Basarabia și, spre regret, despre el și despre viața lui de mai târziu nu se știe nimic.

După plecarea lui T. Zubcov în școală au rămas doar 17 elevi.

1897 – Consiliul Primăriei Chișinău roagă Academia de Arte Frumoase din Sankt Petersburg să trimită un profesor pentru Școala de Desen. Pentru acest post a fost desemnat Vladimir Okușko (1862-1919), discipol al profesorului P. Cisteakov și pictorului batalist F. Rubo.

Vladimir Okușko

Vladimir Okușko (7.II.1862, or. Oșmeanî, reg. Grodno, Bielorusia – 1.II.1919, Chișinău), pictor.

Studii: Academia de Arte din Sankt Petersburg, în atelierul lui P. Cisteakov și F. Rubo (1880-1886).

Activitate profesională: din 1897 se stabilește în Moldova, unde desfășoară o rodnică activitate pedagogică. A elaborat o programă didactică pentru Școala de Desen din Chișinău (Școala de Arte Plastice de mai târziu), unde a și predat.

Gimnaziul Nr. 2 din Chișinău

Vladimir Okușko.
Autoportret

A pictat peisaje, compoziții de gen, portrete, natură statică.

Lucrări: *La arat*, *Carul cu boi*, *Nistru*, *Pini*, *Întoarcere de la câmp*, *Digul ș. a.*; numeroase desene. „...Deși ocupat cu activitatea de pedagog și cea obștească, V. Okușko găsea totuși timp

pentru creație. Cursurile urmate de pictor la P. Cisteakov și în atelierul pictorului batalist F. Rubo au determinat caracterul căutărilor sale și metodele lui de lucru. Spirit de creație realist cu pregătire profesionistă serioasă – o denotă desenele sale academice. Realizează un desen expresiv al fratelui său (1889). Tânărul pictor a studiat structura feței modelului, a fixat trăsăturile-i individuale, stăruin-

du-se să le redea viu și fidel. Liniile fine, trase cu un creion lejer, modelarea capului prin mijloace de color obscur – toate servesc redării vii și convingătoare a chipului zugrăvit.

Vladimir Okușko. *La arat*

...Atent și perceptiv, V. Okușko ni se prezintă de la bun început ca pictor realist. Maniera sa favorită este îmbinarea peisajelor cu figuri omenești. Prezintă interes studiul de gen **La arat**. Animalele, plugarul și gonașul se înscriu liber și natural în landșaftul înconjurător – peisaj deluros basarabean, luminat de soarele vărativ. Pete de lumină cad pe arătura proaspătă. Depărtările se întrevăd prin ceața umedă; pe fețele oamenilor, pe corpul animalelor cad reflexe de soare pitorești ale compoziției. Poeticul vieții și al primăverii este găsit în traiul de toate zilele și redat convingător.

...V. Okușko este unul dintre întemeietorii picturii de gen moldovenesc. Caracteristice pentru maniera sa sunt lucrările realizate cu economie de mijloace expresive și simple, fără a fi simpliste.

Vladimir Okușko. *Casă țărănească*

Pictorul se dovedește și un bun peisagist, cu o paletă fină și adecvată...

(Lev Cezza. *Pictura moldovenească*. – Chișinău, 1966.)

Dar dincolo de opinia criticului de artă există încă o fațetă, care de obicei scapă biografilor. Este vorba despre motivația ascunsă a personalității, adică ceea ce definește personalitatea la momentul luării unor decizii cardinale pentru destinul ei.

Trecerea lui Vladimir Okușko de pe tărâmul creației pure pe terenul ingrat al muncii pedagogice este legată nu numai de presiunea vieții materiale. Resortul ascuns îl descoperim în copilăria lui deloc ușoară.

Tatăl, un funcționar conștopist, avea un caracter despotice, de ființă nerealizată, își teroriza familia cu scene casnice. Mama, Adelaida Semionovna, era punctul de sprijin al copilului. Ea a reușit să-i inoculeze dragostea pentru frumos, pentru lectură, pentru muzică. De aici, de la acest exemplu din viață provine și atitudinea lui foarte grijulie pentru destinul discipolilor săi, pentru care el într-un moment dat devenea părinte spiritual.

Inițial și-a făcut studiile la Liceul Real din Vilnius, unde și-a manifestat aptitudinile lui artistice. Desena mult și cu ardore. În 1880 decide ferm să-și continue studiile la Academia de Arte Frumoase din Petersburg. Avea nevoie de bani pentru drum, pentru trai și pentru studii. Împrumută bani, susține examenele de admitere la academie și este primit în atelierul unui pedagog deosebit – P. Cisteakov, care predă pictura și desenul.

Dar munca până la epuizare și mai ales lipsa de mijloace financiare suficiente l-au adus pe pragul îmbolnăvirii de tuberculoză, care era boala aceluia secol. A fost nevoit să părăsească studiile și abia peste doi ani a revenit la academie, unde s-a înscris în atelierul de figuri pe care-l absolvește cu medalie de argint. În 1884 ia un concediu pentru a pleca la Kovno, unde în acel moment locuia mama și frații săi, iar în luna octombrie revine la studii în atelierul batalistului F. Rubo, pe care-l absolvește cu medalia de argint, iar în 1886 obține Medalia Mare de argint pentru studiile făcute în clasa naturilor.

Aceste succese însă nu-i dau favoruri materiale. V. Okușko decide să se angajeze pentru un timp pe o navă de cursă lungă, sperând să obțină posibilitatea de a exersa

practic experiența de pictor-batalist, dar din motive de sănătate nu este admis pe vas. Încearcă și practica de student cu frecvență redusă, dar rămâne restanțier la mai multe obiecte teoretice și pierde dreptul de a face studii fără plată.

În toamna anului 1886 el e pe punctul de a-și pune capăt zilelor.

Mai târziu, Vladimir Okușko își amintea că l-a salvat de la acest tragic pas sculptura Venus din Milo, pe care a văzut-o în sala semiîntunecată a academie, dar care l-a străfulgerat prin frumusețea ei, prin perfecțiunea formelor, prin mesajul ei optimist venit prin veacuri. Un sentiment de euforie a inundat sufletul lui, încercând pentru totdeauna gândurile negre...

Decizia pentru pasul următor a venit parcă de la sine. S-a hotărât să plece, să lucreze ca învățător în regiunea Ufa și până în 1893 a fost învățător într-un sat. Acolo a făcut cunoștință cu celebrul scriitor Gleb Uspenski, căruia i-a mărturisit întâmplarea și care sub pana aceluia prozator s-a legat într-o povestire foarte cunoscută în epocă „Выпрямила” („M-a dezdoit...”). Parcă de la sine Vladimir Okușko, fără să-și pună acest scop, a aderat la programul politic al poporaniștilor („narodnicilor”) – mersul în popor. Avea nevoie să se verifice pe sine, era ghidat de sentimentul unei generații noi de intelectuali care doreau cu orice preț ca Imperiul Rus să meargă pe căi democratice, să se schimbe atitudinea față de cei care duc povara țării, ca intelectualii să aibă altă pondere în societate.

Revenit la Academia de Arte Frumoase, primește certificatul de profesor de desen și în 1897, la solicitarea Dumei (consiliul primăriei – n.n.) din Chișinău și al Direcției Învățământului din Basarabia este angajat profesor la Școala de Desen.

Concomitent, de la 15 august 1897 este angajat în calitate de învățător de desen și caligrafie la Liceul nr. 2, devenit ulterior, după 1917, Liceul „M. Eminescu”, unde a activat până la 7 februarie 1919, când a decedat.

Primul lucru pe care-l face noul sosit este amenajarea spațiului școlii. V. Okușko întocmește un deviz de cheltuieli, care include arendarea unui spațiu potrivit pen-

tru școală, procurarea utilajului necesar, a materialelor pentru activitățile curente ale instituției.

Dar Primăria i-a refuzat solicitarea, motivând refuzul prin faptul că învățătura în școală trebuie să fie achitată de elevi – 3 rub. pe lună. Așa că de la bun început relațiile cu administrația locală n-au fost dintre cele mai plăcute. Și atunci V. Okușko se decide să învingă birocrația nu prin plângeri și reclamații, ci prin autoritatea noii școli, care trebuia să demonstreze prin discipolii săi că este foarte bună și necesară orașului.

Spre surprinderea tuturor, școala a devenit în foarte scurt timp extrem de populară. Dacă în anul întâi de studii s-au înscris doar șapte elevi, în anul doi erau deja 65 de elevi. Primăria a găsit de cuviință să aloce bani pentru această instituție și în anul de studii 1901-1902, bugetul școlii a fost suplinat cu 1200 rub., căci în școală deja învățau 154 de elevi. A fost închiriat un spațiu mare, potrivit pentru predarea desenului, picturii, sculpturii. Au fost angajați noi profesori: Nicolae Gumalic, fost elev al lui I. Repin, la pictură; V. Tarasov la desen; A. Kostinskii, la desenul liniar.

Tot în 1901 se deschide muzeul metodic al școlii, în care sunt expuse cele mai reușite lucrări ale elevilor. Mai târziu, cele mai bune lucrări: desene, peisaje, studii sunt expediate pentru recenzare la Academia de Arte din Petersburg.

În luna mai a anului 1902 se deschide prima expoziție a lucrărilor executate de elevii școlii de desen. După cum remarca V. Okușko într-un manuscris al său, publicului i-au fost prezentate 700 de desene, 24 de studii în ulei și 28 de sculpturi. La o adică, această expoziție școlărească este și una dintre primele expoziții ale artiștilor plastici autohtoni.

Tot în cadrul școlii a fost formată o bibliotecă de cărți și reviste de artă. Erau achiziționate edițiile din Rusia, dar și de peste hotare, ca elevii să fie la curent cu cele mai moderne curente artistice.

Școala a fost amplasată într-o clădire nouă, pe str. „Carol Schmidt”, nr.119 (intersecția străzilor „Carol Schmidt” – „Kupeceskaia”, actualele „Dosofoi” – „V. Alecsandri”), unde i-au fost repartizate cinci odăi.

Procesul de învățământ avea la bază trei clase:

1. Clasa întâi – desenul.
2. Clasa a doua – desenul după modele de ghips.
3. Clasa a treia – desenul după modele vii.

Concomitent era predat cursul obligatoriu de istoria artelor plastice.

Pe lângă școală a fost fondat un mic muzeu, în care erau expuse cele mai reușite lucrări ale elevilor.

V. Okușko între discipoli

În 1903 a fost fondată Societatea Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia, care s-a format în cadrul Școlii de Desen și cu participarea nemijlocită a lui Vladimir Okușko și a discipolilor săi. Membrii fondatori au fost: V.A. Blinov, M. Berezovschi, Bartașevici, Colomițev, A.V. Climașevshi, Cracivovschi, Ejevschi, A.E. Gavriliță, N.A. Gumalic, Hamudis, Ivanov, Ivanovschi, Lomakin, E.M. Maleșevschi, Negruș, V.F. Okușko, Aksiutina, Potehina, Popov (arhitect), Stepankovski, Smolenskaia, Skorodinskaia, A. Starcevski, Șah, Șurghin, Șevcenko, V.P. Tarasov, Voinar, Zavarzina, Zalevski. Membri suplianți: Davidovici, Lomjinski, Soloviov.

În 1904, Vladimir Okușko pleacă la Geneva, în Elveția, în cadrul unei delegații, din care făceau parte învățători de arte plastice, pentru a participa la lucrările unui Congres

Internațional, care urma să pună în discuție metodici de predare a desenului, probleme de estetică în artă. Aici are norocul să-l cunoască pe marele teoretician al social-democrației Gheorghe Plehanov. Din discuția cu acest om, așa cum odinioară procedase cu G. Uspenski, el a căutat să se verifice în primul rând pe sine, să se convingă că opiniile lui politice, sociale și estetice sunt la nivelul celor împărtășite de liderii de opinie ai epocii.

1903 – Expoziția „peredvijnicilor” (itinerantă) la Chișinău.

1905 – Expoziția „peredvijnicilor” (itinerantă) la Chișinău.

Societatea Amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia a fost luată în seamă de autoritățile locale, fiindcă la expozițiile organizate de ea participa foarte multă lume, iar presa locală oglindea amănunțit desfășurarea unor asemenea evenimente culturale.

A fost remarcat faptul că la expoziția din 9 mai 1906, deschisă chiar în incinta școlii, peste 200 de persoane au venit să vadă, printre altele, și o schiță a lucrării lui I. Repin „O scenă din cârmuirea de plasă” (1887).

Gazeta „Бессарабская жизнь”, într-un articol publicat la 28 mai 1906, avea o opinie critică vizavi de nivelul vizitatorilor, considerându-i încă puțin pregătiți pentru a face o distincție clară între lucrările solide, echilibrate și cele executate într-o manieră superficială cu dorință de a epata.

În anul școlar 1907, la școală s-au înscris 235 de persoane, copii și maturi, care ardeau de dorința de a descoperi misterele artei.

Evident că în asemenea situație direcția școlii a solicitat de la primărie ajutor. Era nevoie de a găsi posibilități de salarizare a profesorilor, de achitare a cheltuielilor curente, care au crescut considerabil.

Primăria considera școala drept o afacere particulară, care trebuie să existe doar din taxele pe care le percep de la elevi. V. Okușko însă nu ține cont de ostilitatea funcționarilor de la primărie, care disprețuiau preocupările artistice, considerându-le inutile. De fapt, aceleași opinii le împărtășesc funcționarii de astăzi de toate rangurile. Okușko vine cu un proiect de

deschidere la Chișinău a unui Muzeu de Arte Frumoase, care să aibă și două secții separate: arheologie și etnografie.

Sub motivul că Primăria nu are bani, această nobilă idee a fost respinsă, și abia în 1939, discipolul lui V. Okușko, sculptorul Alexandru Plămădeală, a reușit să deschidă la Chișinău o Pinacotecă Municipală.

La 8 iunie 1907, la propunerea ministrului instrucțiunii publice, V. Okușko este menționat cu diploma împărătească pentru serviciu credincios și rezultate remarcabile.

1908 – Expoziția Societății Pictorilor Ruși din sudul Rusiei. Au fost expuse pânze de: I. Repin, I. Brodski, K. Konstandi, N. Pimonenko, N. Bogdanov-Belski, K. Bogavski ș. a.

1909-1910 – a activat Școala lui Pavel Alekseevici Piskariov (1875-1949), în care se studia arta iconografică și pictura murală bisericească.

La 23 mai 1913, prin decret împărătesc, Nicolai al II-lea îl decorează pe consilierul titular Vladimir Okușko cu *Ordinul Sfânta Ana* de gradul trei, la propunerea ministrului instrucțiunii publice.

1909-1914 – la Chișinău a activat Școala de Arte și Meserii a dnei P. Puzanova, în care învățau 40 de elevi, repartizați în patru clase și unde deprindeau arta prelucrării artistice a țesăturilor.

În toamna anului 1918, Vladimir Okușko, le propune noilor autorități românești un plan de activitate a Școlii de Desen din Chișinău, care este acceptat, la 3 decembrie aceasta fiind reorganizată în Școala de Arte Frumoase din Chișinău. Sediul pentru școala reorganizată a fost ales *Auditoriul Pușkin* (str. „A. Pușkin” – colț cu str. „A. Mateevici”). Clădirea nu s-a păstrat, fiind devastată de un incendiu în anii '30.

Mai apoi, sediul Școlii de Arte Frumoase s-a aflat în clădirea de pe str. „M. Kogălniceanu”, 39 (actuala clădire a Liceului de Muzică „S. Rahmaninov”).

Abia la mijlocul anilor '30, Colegiul de Arte Frumoase a primit în proprietate clădirea de pe strada „Alexandru cel Bun, 111”, unde a fost fondată o bibliotecă, un muzeu și un cămin pentru elevii veniți de la țară.

1919 – după decesul lui Vladimir Okușko,

direcția școlii a fost preluată de către unul dintre cei mai buni absolvenți ai școlii, sculptorul Alexandru Plămădeală, care a și condus-o până în 1937.

V. Okușko împreună cu sculptorul A. Plămădeală

Din 1919 până în 1933 Școala de Artă a fost absolvită de 58 de persoane, dintre care 40 au fost admiși în școlile superioare de arte. Alexandru Plămădeală a reușit să atragă în colectivul pedagogic profesori calificați, cum era, de exemplu: Șneer Kogan, care preda desenul și era absolvent al Academiei de Arte din München; pictorul August Ballyer, care făcuse și el studii la Bruxelles; Eugenia Maleșevschi făcuse studii la Academia de Arte din Petersburg și era discipola lui I. Repin.

Alte obiecte erau predate de arhitectul N.V. Țiganco, anatomia o preda doctorul A.N. Șimanovski. Istoria Artei o preda viitorul academician al Academiei Române, profesorul P. Constantinescu-Iași.

După 1940, destinul școlii a fost dramatic, dar linia calității profesionale a fost definitorie și pentru perioada postbelică.

Pe parcursul anilor echipa pedagogică a suferit unele modificări, dar principiile de bază au rămas neschimbate. Între elevi și profesori exista o relație de prietenie colegială și asta a făcut ca integrarea tinerilor artiști în viața culturală a Basarabiei să se producă foarte ușor.

Procedee pedagogice

Educația estetică Vladimir Okușko o considera primordială în munca de formare a viitorilor artiști plastici. El își formula simplu principiul său: „Estetica este etica viitorului”.

Tot el considera, că plein-airul este una dintre școlile prin care trebuie să treacă orice artist. De aceea în statutul noii Școli de Artă el introducea o clauză neobișnuită – timp de trei zile, primăvara, elevii trebuie să participe la „Sărbătoarea florii de vișin”, pictând în aer liber. Accesul la studii trebuie să fie nelimitat și toți acei care manifestă aptitudini trebuie să aibă posibilitatea să le șlefuiască.

În acest sens, el îi elibera de plata taxelor pe acei copii care nu aveau posibilitatea să achite sumele fixate. Uneori numărul celor eliberați de plata taxelor atingea cifra de 40% dintre elevii înscriși la școală.

Gimnaziul de fete "N. Dadiani"

VI. Okușko lucra director la Școala de Desen fără salariu și-și câștiga existența fiind profesor de desen la Gimnaziul de fete „N. Dadiani”, la Liceul Comercial și la Liceul de Băieți nr. 2.

Gimnaziul Comercial din Chișinău

Discipolii lui VI. Okușko

Cine a avut de furcă cu creația și creatorii, știe exact cât de greu se trece bariera

de la învățăcel la maestru, cât de dificil este momentul când trebuie să alegi: propria creație ori susținerea altora, ca să urce mai sus pe culmile creației. Vladimir Okușko a făcut acest pas greu, dar se poate mândri cu discipolii săi care au devenit somități în mediul artistic:

Pavel Șilingovski (16.II.1881, Chișinău – 5.IV.1942, Leningrad), pictor, grafician.

Studii: Școala de Desen la T. Zubcu (1893-1894); Școala de Arte Plastice din Odesa în atelierul lui K. Konstandi și G. Ladajenski (1901), Academia de Arte din Petersburg (1904), în atelierul profesorului D. Kardovski. Lucrarea de diplomă, *Ghicitul. Basarabia*, o susține în 1911, obținând specialitatea de pictor. Mai apoi studiază la Facultatea de Grafică a aceleiași instituții, în atelierul gravurului V. Mate (1914). Profesor, academician al Academiei de Arte din Petersburg.

Lucrări: în biserica Mănăstirii *Noul Neamț* din Chițcani se păstrează două tablouri semnate de P. Șilingovski, care au fost create în anii 1901-1903; foi grafice *Basarabia*; tablouri în ulei: *Basarabia, Sărbătoare, La treierat*; portrete: *T. Zalkaln, V.I. Lenin, K. Marx*; ilustrații de carte: *Povești rusești, Odiseea* de Homer ș. a.

Expoziții: Societatea Amatorilor de Arte din Basarabia (1906).

„Originar din Basarabia, P. Șilingovski ocupă un loc de frunte în istoria artei realiste ruse. Un minunat artist-grafician, profesor la Academia din Leningrad, el a dăruit majoritatea lucrărilor sale Muzeului Republican de Arte Plastice din Chișinău.

P. Șilingovski este bine cunoscut drept autor al unei serii întregi de piese grafice și ilustrații de carte. Un deosebit interes prezintă gravurile în lemn, de pildă, portretul sculptorului T. Zalkaln, asemenea și ilustrațiile lui de carte.

(...) *Vizionând lucrările grafice ale maestrului, ne dăm seama despre predilecțiile lui pentru tehnicile de gravură, care reclamă o elaborare lentă, bazată pe o pregătire profesională temeinică și serioasă. Astfel remarcăm: Basarabia (litografie), Aspecte basarabene, Nistru (desen în creion), Peisaj (gravură), Portretul soției pictorului (sanghină), Copacul (gravură); o serie de schițe cu sanghine: Capete basarabene, Capul Tudorei Ciof, Capul lui Ion Rusu (remarcabile prin vigoarea și expresivitatea tiparului), La culesul fructelor ș. a.*

Toate aceste lucrări îl evidențiază pe Șilingovski ca pe un observator profund al realității. Linia sa este vie și expresivă. Priveliștile basarabene, solid construite, pline de atmosferă veridică, surprind prin perspective largi și frumos puse în pagină, redând o imagine de ansamblu.

Aceste câteva considerații cu privire la suita gravurilor lui Șilingovski ne permit să tragem concluzia că operele maestrului dovedesc specificul unui limbaj, bazat pe o tehnică, ce trebuie să fie bine studiată. În-sușind-o, ea îi dă posibilitate artistului să se exprime într-un mod distinct și bogat în felul lui.

(...) *Fiu credincios al Basarabiei, a cântat-o atât cu paleta și penelul, cât și cu creionul ascuțit și mobil de grafician, unul dintre primii maștri ai graficii sovietice.*” (Lev Cezza)

Abram Markovici Brazer (1892, Chișinău -1942), sculptor, pictor și grafician. Maestru Emerit în Artă al RSS Bielorusie.

A făcut studii la școlile de artă din Odesa și Chișinău (până în 1910), iar mai apoi la Academia de Arte Frumoase din Paris (1912-1914).

A expus la Paris în 1913 în cadrul „Salonului de toamnă”, la Petrograd în 1916 în cadrul expoziției „Свет искусства”.

În anii 1918-1923 a predat la Școala Populară de Artă din Vitebsk, apoi la cea din Minsk.

Lucrări: *Portrete sculpturale Iu. Păn* (1921), *Învățătorul M.B. Golub* (1940), *S.M. Kirov* (1937-1940), *S.K. Timoșenko* (pastel, 1935).

V. Nesterov, fost președinte al Uniunii Artiștilor Plastici din Odesa și fost discipol al lui V. Okușko.

Peret Vaxman (? , Chișinău – 1916, Verdun), pictor, grafician.

S-a născut în familia unui muncitor evreu.

Studii: Școala de Desen din Chișinău, profesor Vladimir Okușko; Academia de Arte Frumoase din Paris.

A fost admis la Concursul „celor 12” cei mai buni pictori.

În 1914 a plecat voluntar pe front și a căzut în bătălia de la Verdun în 1916.

La Chișinău a expus în 1912 grafică alături de Al. Plămădeală.

„Lucrările lui, executate în Școala de

Desen din Chişinău, pun în evidenţă indubitabila sa măiestrie: ele se caracterizează prin modelarea formei şi generalizarea ei iscusită” (Kir Rodnin, Rostislav Okuşko).

Niuma Patlajan (1888, Chişinău – 1961, Antib, Franţa), sculptor.

Studii: Şcoala de Desen din Chişinău, atelierul de sculptură, profesor Vladimir Okuşko (1907), Academia de Arte din Paris.

Tatăl lui era un meseriaş evreu, care în timpul pogromului a fost orbit. Fiul, neavând dreptul să studieze la Moscova sau la Petersburg din cauza interdicţiei stabilite de legea despre oraşele în care au dreptul să locuiască evreii, a plecat în Elveţia. Mai apoi s-a stabilit la Paris, unde a studiat la Academia de Belle Arte, ulterior fiind profesor la Sorbona şi la Weimar.

La venirea lui în Franţa, a făcut cunoştinţă şi s-a împrietenit cu celebrul sculptor francez Aristide Maillol (1861-1944), care l-a îndrumat cum şi unde să-şi expună operele tânărul sculptor basarabean. În anii Primului Război Mondial a plecat în America, unde s-a şi stabilit cu traiul. În 1920, când a devenit clar cine a învins în război şi lumea după coşmarul trăit era în căutare de momente de trăire sublimă, organizează la Paris prima sa expoziţie personală. În 1929, organizează alta la New York. Şi dacă în anii de până la Unirea din 1918 prefera să expună la Chişinău ori la Odesa, după 1921 expunea împreună cu pictorii ruşi din emigraţie. Numele lui se întâlneşte în catalogul expoziţiei care a avut loc în 1921 la Londra, iar mai apoi la New York.

Prefera să sculpteze portrete şi figuri simbolice. Opera lui este expusă în muzeul Vuster din Massachusetts (SUA).

Lucrarea lui de diplomă la Şcoala de Desen din Chişinău a fost bustul lui Vladimir Okuşko, profesorul său pentru care toată viaţa a păstrat o stimă deosebită.

Expoziţii: Franţa, Germania, Belgia ş.a.
Achiziţii: muzee şi colecţii particulare.

În aceste date sumare nu încap câteva rânduri importante, care ţin mai mult de o nostalgie firească pentru descrierea traiectoriei vieţii unui artist. Dacă colegul lui de şcoală Alexandru Plămădeală a plecat la Moscova, s-a întors la Chişinău şi a preluat conducerea şcolii de arte, rămânând permanent în centrul atenţiei, apoi N. Patlajan a revenit la Chişinău de câteva ori,

confirmându-şi victoriile sale artistice. În 1912 presa basarabeană a publicat imaginea lui în atelierul său, menţionând că este un artist prosper. În 1923 a fost iar la baştină, pentru tineri el fiind modelul omului care şi-a făcut un nume în arta europeană. În anii '60, când K. Rodnin şi R. Okuşko s-au apucat să scrie o monografie despre Vladimir Okuşko, adică despre profesorul celor doi mari sculptori A. Plămădeală şi N. Patlajan, acesta din urmă a răspuns apelului şi în 1961 a trimis din Franţa câteva pagini frumoase şi elogioase la adresa primului său profesor de la şcoala de desen:

„În clasa a treia, unde desenam natură vie, elevi eram mai puţini ca-n cele două clase şi fiecare din noi credea că va deveni ori cel puţin visa să ajungă pictor adevărat. Intrând în sala de desen, directorul nostru şi învăţătorul se posta la spatele unui elev, apoi trecea la altul şi tăcut urmărea cum lucrează. Aşa trecea prin toată clasa şi ieşea afară. El permitea fiecărui elev să se dezvolte independent, niciodată nu intervenea în procesul de lucru. Doar din când în când analiza lucrarea finală. Eu des mă gândesc la primul meu învăţător cu un sentiment de profundă admiraţie.”

N. Patlajan trebuie să-şi ocupe locul meritat în istoriile noastre de artă, dar până atunci urmează să-i citim destinul până la capăt, adică să mergem pe urmele lui şi să ne convingem că a fost un creator de talie europeană.

Alexandru Plămădeală (9.X.1888, Chişinău – 15.IV.1940, Chişinău), sculptor.

Studii: Seminarul Teologic, Şcoala de Desen din Chişinău, Şcoala Superioară de Pictură, Sculptură şi Arhitectură din Moscova (1912-1916).

Activitate profesională: gravor la Monetăria din Petrograd (1916-1918). Revenind la Chişinău, este numit în funcţia de director al Şcolii de Desen, transformată în Şcoală de Arte Plastice (în prezent Colegiul de Arte Plastice *Alexandru Plămădeală*). Timp de 20 de ani desfăşoară o amplă activitate cultural-artistică. În 1921 creează Societatea de Arte Frumoase din Basarabia, devenind conducătorul ei. Organizează 11 expoziţii în diferite localităţi ale României. Din iniţiativa lui în 1939 este fondată Pina-coteca Municipală. Practică diferite genuri sculpturale.

În Chişinău fosta Stradelă a Livezilor din sectorul Buiucani îi poartă numele.

Lucrări: (1927) *Portretul soției sculptorului (taille direct)*, *Portretul domnișoarei N.*, *Portretul lui Th. Inculeț*, *Torso, Nud, Cavalerul (macheta pentru monument)*, *Medalion* (proprietatea d-nei O. Plămădeală).

(1933) – *Portretul Dnei Pojedaieff (desen)*, *Pictorul Teodorescu-Sion (desen)*, *Sculptorul Moisei Cogan (desen)*, *Portretul Dnei N. (desen)*, *Nepoata mea (desen)*, a) *Portretul Dnei Z.*, *Fata cu cerc*, *Portretul Dnei M.*, *Schiță (lemn)*, *Ciobanul (lemn)*, *Portretul Dnei Z.*, „*Somnul*” (lemn), *Torso*, „*Ucișorul*” basorelief, *Portretul Dnei O. Plămădeală (lemn)*, *Miniaturi – Lidia Lipcovscaia (fildeș)*, *Portretul Dnei S.*, *Portretul Dnei N. N. (marmură)*, *Portretele Dnei și Dlui Teodorescu-Sion*, *Portretul Dnei H.*; (1934) – „*Ciobanul*” (lemn), „*Somn*” (lemn), *Sapho (lemn)*, *Schiță (lemn)*, (1934) – *Mănăstirea Curchi*, *Portretul Dnei T.*, *Portretul Dnei T.*, *Portretul Dnei D.*, *Portretul Dnei O. P.*, *Desen (ciclu din 6 lucrări)*, (1934) – *Portretul lui V. Iu. Cijevschi (basorelief)*, *Schiță (ciclu din 2 lucrări)*, *Nud*, *Miniaturi – a) Portretul Dnei A. (fildeș)*, b) *Portretul Dnei O. P. (fildeș)*, c) *Portretul Dlui General Rudeanu (fildeș)*, *Portretul Dnei E. Jușcov (pictură)*, *Portretul Dnei Z. (pictură)*, *Etude (pictură) (ciclu din 4 lucrări)*, *Pictorul I. Teodorescu-Sion, desen*, *Poetul Ion Minulescu, desen*, *Portretul Dnei B.*, *desen*, (1938) – *Tors – Premiul Ministerului Cultelor și Artelor pentru sculptură (Salonul Oficial, 1938, București) (ghips)*, *B. P. Hasdeu bronz*, *Portret lemne-taille directe*, *Mănăstirea Curchi*, *Pictorul Teodorescu-Sion*, *Poetul Ion Minulescu, schiță*, *Sculptorul Moisei Cogan*, *Portret (ciclu din 3 lucrări)*, *Portretul soției artistului*, (1939) – *Tors – sculptură (bronz)*, *Portretul soției artistului (desen)*, *Portretul Dnei E. M. (desen)*, *Portretul Dnei O. Plămădeală (sculptură) ș. a.*

Plastica mică – *Autoportret cu soția (fildeș)*, 1929; *Portretul pictorului Ion Teodorescu-Sion (fildeș)*, 1932; *Portretul poetului Ion Minulescu (fildeș)*, 1932; *Portretul*

cântăreței Lidia Lipkovski (fildeș), 1932; *sculptură de postament, ce cuprinde portrete în ronde-bosse și relief, figuri alegorice, nuduri, compoziții de gen – Femeie cu scoică (ghips)*, 1921; *Disperare (ghips)*, 1921; *Figură de băiat (ghips)*, 1924; *Stâncă (ghips)*, 1928; *Mulsul oilor (lemn)*, 1928; *Bustul poetului Alexandru Donici (bronz)*, 1935; *Portretul scriitorului Bogdan-Petricicu Hasdeu (bronz)*, 1937. *Practică și pictura – Autoportret, fresce din Catedrala de la Tighina; desenul – Portretul soției, Portretul Valentinei Tufescu, Portretul pictorului Ion Teodorescu-Sion ș.a. Realizează bustul poetului Alexei Mateevici, bronz, 1934; sculptură monumentală Monumentul lui Ștefan cel Mare, bronz, piatră, 1927.*

Distincții: *Steaua României, Coroana României în grad de ofițer.*

Vladimir Okușko a reușit să facă la Chișinău o școală cu tradiții, una dintre cele mai vechi Școli de Arte Frumoase din această parte a Europei. Când a simțit că-l părăsesc puterile și sfârșitul este aproape, l-a chemat la el pe fostul discipol Alexandru Plămădeală și i-a încredințat școala. Născut în Bielarus, a intuit perfect natura și oamenii Basarabiei.

Chișinăul poate uita multe și pe mulți, dar pe omul care s-a „zidit” în opera discipolilor săi, pe Vladimir Okușko, nu-l va uita niciodată...

Rostislav Okușko, fiul lui V. Okușko cu studenții de la Școala Republicană de Arte din Chișinău

CONTENTS

- 3 - 6** **In memory of Alexe Rău**
Dedicated to the memory of a colleague.
We highly appreciate the contribution of outstanding figures of library culture in the development of international relations
Ion UNGUREANU. A Priest of the temple of Book
Vladimir BEȘLEAGĂ. Prince of Books
Ion CIOCANU. Bright remembrance
- 7 - 8** **AGORA**
Elena PINTILEI. Digitization of the written cultural heritage – a national priority
- 9 - 54** **BIBLIOPHILE VALUES**
PhD Associate Maria DANILOV. The Bessarabian book in the collections of the Clerical Academy's library in Saint Petersburg (The end of the 19th – the beginning of the 20th centuries)
Dr. Vlad MISCHEVCA. Romanian printings from the libraries of St. Paul and Pantocrator monasteries at Mount Athos (17th-20th centuries)
Dr. Elena CHIABURU. Printings from the time of exarch Gavriil (1815 – 1821), preserved in the libraries of Romania
Dr. Igor CERETEU. Old books from the library of Saharna monastery
- 55 - 64** **THE GALLERY OF *MB***
Cristina CATEREV. The contribution of Tatiana Gălușcă to promotion of Bessarabian folclore: from foreign archives
- 65 - 78** **STUDIES AND RESEARCH**
Dr. Olimpia MITRIC. A bibliographical rarity: 'Bucoavna' printed in Chișinău (1815), at the library of Dragomirna Monastery
Victoria VASILICA. Forms of valorification of the written cultural heritage in the National Library of the Republic of Moldova
- 79 - 99** **SYMPOSIUM**
Mariana COCIERU. New paradigms in safeguarding of intangible cultural heritage
Dr. Violina GALAICU. Musical Codices from the Putna Monastery: Localization, authors, genre-related and stylistic aspects, semiographic peculiarities
Veronica COSOVAN. Documentary heritage of historical Moldova: Geographic area and channels of estrange

- 100 - 106** | **CENL. CONFERENCE OF EUROPEAN NATIONAL LIBRARIANS**
CENL Strategic Plan 2015-2018
- 107 - 111** | **THEORY AND PRACTICE**
Vera OSOIANU. Center of Statistics, Research and Development: Strategies
- 112 - 114** | **EVENT**
Vera OSOIANU. Survey of the National Festival of Book and Reading
2015: Book as a factor of change
- 115 - 124** | **REMEMBER**
FROM IURIE COLESNIC'S WORKS
Dr. H. C. Iurie COLESNIC. Vladimir Okuško – Founder that remained
unsurpassed in our history